



הגדה של פסח אביהם של ישראל

עם ביאורים מדברי
מרן הראשון לציון
הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל
מתוך ספריו וכתביו



ניסן - תשע"ד
ירושלים



מסת"ב 978-965-7535-27-1 ISBN

© כל הזכויות שמורות

דרכי הוראה הוצאה לאור בע"מ

ת.ד. 16047 ירושלים

02-6514344

mamarmordechai@gmail.com

ראש הצוות והמכון:

הרב יוסף אליהו

עורך ראשי:

אברהם שלום אליהו

ח"ר המכון "דרכי הוראה ורבנים"

מנהל המכון וההוצאה:

הרב משה יניב

עיצוב וגרפיקה:

אביעד בן-סימון

אביעד בן סימון

050-692-7358

aviadbensi@gmail.com



צילום תמונת השער:

מאיר טויזר, מחבר הספר "ויאמר מרדכי".



תוכן העניינים

2	דברי פתיחה של הרב יוסף אליהו
4	הקדמת מרן הרב זצ"ל להגדה
9	סיפורים על מרן הרב זצ"ל

15	הלכות פסח
15	הלכות בדיקת חמץ
21	הלכות ערב פסח
22	הלכות שריפת חמץ
26	ערב פסח שחל בשבת
34	הכנות לליל הסדר
35	הלכות עירובי תבשילין
36	הלכות עירוב חצרות
36	הלכות הדלקת נרות
37	הלכות בעור מעשרות
39	הלכות וידוי מעשרות
40	הלכות ליל הסדר
57	הנהגות מרן הרב זצ"ל
67	שיעורים וזמנים לפסח

קראת פסח וליל הסדר

68	ניקיונות לפסח
69	תפילה לפני ניקוי הבית
70	הקדמה לבדיקת חמץ
73	בדיקת חמץ
74	ביטול חמץ
76	הקדמה לביעור חמץ
78	ביעור חמץ
81	עירוב תבשילין

82	עירוב חצרות
83	וידוי מעשרות
84	הדלקת נרות
85	הקדמה לסדר קרבן פסח
87	סדר קרבן פסח
90	סגולת ר"ש מאוסטרופולי
94	סדר מ"ב מסעות

96	סדר ההגדה
98	סדר הקערה
100	קדש
107	ורחץ
107	כרפס
108	יחץ
110	הקדמה ל"מגיד"
114	מגיד
177	רחצה
180	מוציא מצה
182	מרור
183	כורך
184	שלחן עורך
189	צפון
190	ברך
191	ברכת המזון
198	ברכת המזון אשכנז
204	הלל
216	נרצה

218	פיוטים
229	שיר השירים

פתיחה

ישמחו המסובים ויגילו הדרשנים ביום צאת פירושו של אבינו מורנו ורבנו, מרן הראשון לציון, הרב מרדכי אליהו זצ"ל, על ההגדה של פסח.

הגדה זו - שני פנים לה:

הראשון הינו אוסף מתורתו וכתביו של מו"ר, דברים המובאים כפי שנכתבו במקור ומותך שיעורי מרן הרב זצ"ל, חלק זה בשם: "דברי מרדכי" יקרא.

ולצד זה, ישנו פן נוסף, מחודש ורענן, המכונה בשם: "אביהם של ישראל" - ביאורים וחידושי תורה מאת הרב זצ"ל, השתולים על סדר ההגדה, ערוכים בשפה ברורה ועממית, למען תועלת כלל הציבור המיסב סביב שולחן הסדר, בליל שימורים זה.

בתחילת ההגדה מובאות הלכות חג הפסח לפרטיהן, כפי שנפסקו על ידי מרן הרב זצ"ל.



עם עריכת ההגדה, התגלה בפנינו חידוש נוסף בשם מרן הרב זצ"ל, מפי הרב אליהו סויסה יצ"ו, וכאן המקום להביאו ביתר ביאור:

כשהגיעו שלושת המלאכים אל אברהם אבינו, פנה אברהם אל שרה אמנו, וביקש: "מִהְרֵי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סֹלֶת, לוֹשִׁי, וְעֵשִׂי עֲגוֹת" (בראשית יח, ו) - תהו חז"ל: מדוע כתוב גם "קמח" וגם "סולת"?

רש"י מבאר במקום, שהיה צורך בשני הדברים, כל אחד למטרה שונה: "סלת" - לעוגות, 'קמח' - לעמלן של טבחים, לכסות את הקדרה, ולשאוב את הזוהמא" (וכן הוא בבראשית רבה).

בגמרא אמרו (ב"מ פז, א): "מכאן שהאשה, צרה עיניה באורחים יותר מן האיש", ומבאר שם רש"י: "היא (-שרה) אמרה: 'קמח', והוא (-אברהם): 'סולת'" - אברהם ביקש להביא להם סולת, המשובחת יותר (רש"י בגמרא), ואילו שרה, ש"עיניה צרות" באורחים, אמרה להביא רק קמח.

אמנם, לאונקלוס בתרגומו לא היה נוח בזה, אלא תרגם: "קמחא סולתא" - דהיינו: קמח של סולת, כפשוטו של מקרא.

ומדוע באמת לא פירש אונקלוס כדברי הגמרא?

ייתכן שהגמרא הייתה קשה לאונקלוס: הייתכן ששרה אמנו, שהייתה גדולה מאברהם בנבואה, כעדות הקב"ה (בראשית כא, יב ורש"י שם): "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַיךְ שָׂרָה - שְׁמַע בְּקוֹלָהּ" - האם צדקת זו לא תכבד את האורחים ועיניה יהיו צרות בהם!?

אך אם נסביר את הגמרא באופן קצת שונה, הקושייה בטלה מאליה. "אשה צרה עיניה באורחים" - לא כצרות עין, חלילה, אלא באופן אחר. כאשר אדם רוצה להביט למרחק הוא קופץ את עיניו ובכך מיצר אותן, וכך מסוגל לראות בצורה טובה יותר. ולענייננו, אשה רואה את האורחים בצורה **ברורה** יותר מהגבר, ודבר זה מפורש כבר בחז"ל עצמם (ברכות י, ב): "אשה מכרת באורחין יותר מן האישה".

שרה "הצרה עיניה" והתבוננה באורחים, וכך הכירה שאינם אנשים פשוטים כלל וכלל. אברהם לא ראה בכך, וחשבם לאנשים פשוטים (כפי שהביא רש"י: "כסבור שהם ערביים"), והוא זה שביקש להביא להם רק קמח. אך שרה העמיקה לראות שמדובר באנשים חשובים ומן הראוי להביא להם דבר משובח יותר - סולת!

וזו כוונת הגמרא ש"עיניה צרות" באורחים - היא מצירה עיניה ובכך מכירה באורחים יותר מבעלה, ועל כן ראתה לנכון להביא להם סולת, המשובחת יותר מהקמח שהציע אברהם!

בסופו של דבר, לא הביאו לאורחים לא קמח ולא סולת - וזאת מדוע?

אומרים חז"ל שמפגש זה אירע בערב **פסח** (ראה רש"י על פסוק י), ומרגלה בפומיא של מרן הרב זצ"ל, שאמרה שרה לאברהם: "ערב פסח היום! אין לנו קמח חמץ בבית זה כמה ימים"...



התודה והברכה לכל חברי המכון להוצאת כתבי מרן זצ"ל. ובפרט לבני יקירי, הרב **אברהם שלום אליהו** יצ"ו, וכן לחו"ר המכון: הרב **מרדכי מוצפי**, הרב **דביר זעפרני**, הרב **יעקב רטבי**, הרב **אהרן שאלתיאל**, הרב **צפניה ערוסי**, הרב **דוד שבתאי**, הרב **אהרן בק ועומר פדור שליט"א**, וכן למנהל המכון וההוצאה: הרב **משה יניב** יצ"ו על המסירות והאחריות הגדולה - אשר עמלו וטרחו שיצא הדבר מתוקן.

ובנוסף, לאחי ה"ה **שלמה אליהו** יצ"ו, על דאגתו להמשך הוצאת הספרים.

תודה מיוחדת לאמי מורתי על מסירותה הגדולה ודאגתה למוסדות הרב זצ"ל.

יהי רצון שנזכה לחוג את חג הפסח ברוב שמחה, ושיתקיים בנו: "ותחזינה עיננו בשובך לציון", בביאת הגואל ובבנין אריאל, במהרה בימינו - אמן, ואמן!

הרב יוסף אליהו

ראש מוסדות "דרכי הוראה לרבנים"

הקדמה להגדה

מאת מרן הראשון לציון הרב מרדכי אליהו זצ"ל

מצות עשה של תורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן, שנאמר (שמות יג, ג): "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים", כמו שנאמר (שם כ, ח): "זכור את יום השבת". ומניין שבליל חמשה עשר? תלמוד לומר (שם יג, ח): "והגדת לבנך ביום ההוא, לאמר: בעבור זה" - בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן. אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים, וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח... היה לבדו, שואל לעצמו: "מה נשתנה" (רמב"ם הלכות חמץ ומצה, פרק ז).

חמישים פעמים כתובה יציאת מצרים בתורה. פעמים רבות מוזכרת המצוה לספר את יציאת מצרים בצורות שונות: "והיה כי ישאלך בנך", "והגדת לבנך", "ואמרת לבנך", "זכור את היום הזה" ועוד ועוד, ולמדו חז"ל שמצוה זו של סיפור נעשית בצורת שאלה ותשובה. אם הבן שואל כעניין - משיב לו כהלכה. וגם אם הבן שואל בחוצפה - יש חיוב לענות לו. ואם הוא שואל בפשטות - יש להסביר לו. וגם אם אינו בדרגה של שאלה - "את פתח לו". וגם כשאדם יושב בליל הסדר עם תלמידי חכמים - אחד שואל ואחד עונה. וגם אם נמצא לבד - שואל לעצמו ועונה: "עבדים היינו" (מגדל עוז שם בשם המכילתא).

רואים אנו שזו מצוה מיוחדת, ה' לא רק מצוה עלינו את מצות האמונה, אלא גם מדריך ומחנך אותנו איך לחזק את האמונה ולהשריש אותה בלב - אמונה שה' ברא את העולם והוא שליט בעולמו. זאת המטרה העיקרית של כל הניסים שנעשו במצרים, כדי ש"תספר באזני בנך ובן בנך... וידעתם כי אני ה'" (שם י, ב). המכות באו גם כעונש לפרעה ולמצרים, אבל עיקר מטרתם היא ללמד את ישראל אמונה בה', כמו שנאמר בפסוק: "בא אל פרעה כי אני הכבדתי את ליבו ואת לב עבדיו למען שיתי אתתי אלה בקרבו, ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי במ וידעתם כי אני ה'" (שם י, א-ב). ועל זה נאמר: "לץ תכה ופתי יערים והוכיח לנבון יבין דעת" (משלי יט, כה). מהמכות שהוכה הלץ הרשע - הלא הוא פרעה, למד הפתי ונהיה חכם, והנבונים הוסיפו דעת. ביציאת מצרים ובמכות מצרים ראינו את כוחו של ה' ולמדנו מוסר: "אך תראי אותי תקחי מוסר" (צפניה ג, ז. עיין ברש"י שנוות ז, ג). למדנו לדעת את ה', למדנו זאת בהדרגה שלב אחרי שלב. למדנו אנחנו ולמדו מצרים ולמד כל העולם כולו.

במכת דם שקיבלו מצרים וקיבל פרעה נאמר לו: "בזאת תדע כי אני ה'".

(שם שם, יז).

במכת צפרדע, כאשר פרעה כבר התחיל להכיר את ה', צריך הוא להבין את היחוד של ה', ולכן נאמר לו כי המכה ניתנת: "למען תדע כי אין כה' אלהינו" (שם ח, ו).

במכת כינים כבר הודו החרטומים כי: "אצבע אלהים היא" (שם שם, טו). הם מודים כי אין להם שליטה על הכינים, הם מתחילים להבין שרק מי שברא את העולם הוא שולט בו, ורק הוא יכול לצוות על הכינים (עיין רש"י שם).

במכת ערוב אמר משה לפרעה שהוא מקבל את המכה: "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" (שם שם, יח). כאן פרעה לומד שגם חיות טרף שומעות לציווי ה'. פרעה חייב לדעת שה' שליט גם על חיות ובהמות. כאן הוא גם לומד שגם חיות טרף ובהמות שדה נזהרות שלא לפגוע ביהודים אם זה רצון ה', "ושמתי פדות ביני ובין עמך" (שם שם, יט).

גם במכת דבר נתגלה הפלא הזה אבל ביתר עוצמה. כאן לא מדובר בבעלי חיים שאפשר לאלף. כאן מדובר במגיפה, והמגיפה הזאת לא פוגעת בעם ישראל, היא גם לא פוגעת בבעלי החיים של בני ישראל!! "והפלא ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים" (שם ט, ד). לאט לאט עם ישראל לומד והמצרים לומדים והעולם לומד מעט מכוחו של ה'. לאט לאט מוביל ה' את כולם ללמוד "לדעת את ה'", ועל שליטתו בכל מקום ומקום.

וכך במכת שחין, לוקח משה פיח ביד אחת וזורקו כלפי מעלה והוא מתפזר בכל מצרים. משה מקבל כוח מה' לפזר את מעט הפיח הזה בכל מצרים ולפגוע רק בחרטומים, במצרים, ובבהמות שלהם אבל לא בעם ישראל (שם רש"י פסוק ח). כוחו המיוחד של ה' ניתן בידו של משה: "ומטה האלוהים בידו" (שם יז, ט), ובכך זה הוא מכה מכת שחין.

גם מכת ברד ניתנה רק על המצרים, אך כאן יש דבר חדש. פה התגלה שינוי בחוקי הבריאה - אש ומים משמשים בעירבוביה, קולות וברקים ואבני אלגביש. פלאי פלאות נעשו שם (שם רש"י, לב) - "בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ" (שם שם, יד). שוב בהדרגה לומדים כולם: "כי לה' הארץ" (שם שם, כט), והוא שולט לא רק בברואים ובחיות טרף - אלא גם בחוקי הבריאה. אך במכה זו לא מספיק רק לדעת את ה', כאן צריך פרעה ללמוד שני דברים שלשמה ניתנה המכה: "בעבור הראותך את כחי, ולמען ספר שמי בכל הארץ" (שם ט, טז). גם פרעה כבר מתחיל להכנע, הוא רואה את כוחו של ה' ומודה ואומר: "חטאתי הפעם" (שם שם, כז).

במכת ארבה לומדים פרעה והמצרים כי גם חגבים קטנים יודעים את גבולות מצרים, הם לא באים לכל המקומות שלקח פרעה מהמדינות השכנות שלא כדין - זה לא שייך למצרים, והחגבים נצטוו לבוא רק בגבול מצרים. החגבים האלו יודעים גם כן מתי שבת, כל השבוע הם אוכלים במרץ רב וביום השביעי הם נחים. "וינח בכל גבול מצרים" (שמות י, יד. עיין בעל הטורים). במכה זו קורסת כל השיטה החינוכית של פרעה. זו מכת מוות לשיטת החינוך של פרעה שאמר בתחילה: "מי ה'...? לא ידעתי את ה'!!" (שם ה, ב) - פתאום גם חגבים יודעים את ה' ומקיימים את ציוויו. ולכן מבקש פרעה: "הסר מעלי רק את המוות הזה" (שם י, יז). ו"המוות" הזה לא מת כל כך מהר. גם אחרי שהמצרים הורגים את החגבים וסוגרים אותם בכדים וכובשים אותם עם מלח בכלי חרס - גם אז החגבים שומעים אל ציווי ה', וברגע שהם נצטוו לעזוב את מצרים הם מקבלים חיים חדשים ועוזבים את ארץ מצרים ו"לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים" (שם שם, ט). כאן לומדים בני ישראל והמצרים שכל מי ששומע בקול ה', חוזר וחי גם אחרי מיתתו. זה חינוך לכולם להאמין בתחיית המתים.

מכת חושך היתה כבר למעלה מהשגתו של פרעה. כאן רואה פרעה ורואים כל מצרים איך ה' שולט גם על השמש, הירח והכוכבים. כאן לומד פרעה שלא רק הארץ לה', אלא גם השמים וכל צבאם. כאן פרעה כמעט מוותר. כאן הוא אומר: "לכו עבדו את ה'" (שם שם, כד). במכה זו ראה פרעה דברים שאין להם אח ורע. "וימש חושך" - חושך כזה שאפשר למשש אותו בידים (רש"י שם, כב). חושך שנמצא במושבות המצרים ולהם בלבד, "ולכל בני ישראל היה אור במושבותם" (שם שם, כג). החושך הזה הוא חושך ממשי, "וימש חושך", במקום אחד הוא נמצא ובמקום אחר איננו. פרעה וכל עמו לא ראו מעולם סוג חושך כזה. אבל הכרה זאת אינה חודרת לגמרי אל הכרתם, עדיין נשארה בו מידה מסוימת של עיקשות. וגם אותה צריך לסלק, וזה קורה במכת בכורות.

מה קורה במכת בכורות שמלמד על כוחו של ה'?

כאן ניכר שה' מבחין בין טיפה של בכור לשאינו בכור. לא רק הבדלה בין מושבות ישראל למושבות המצרים - אלא בין שני אנשים ששוכבים בבית אחד, בחדר אחד, ואפילו במיטה אחת. מצרי בכור ואחיו התאום, בכור יהודי ובכור מצרי - זה מת וזה חי. בשנייה אחת וכהרף עין מתו כל הבכורות המצרים. כאן נשברה גאוותם, כאן הם הכירו בכוחו של ה'. כאן פרעה נחפז לומר למשה ולישראל: "קומו צאו... עבדו את ה'" (שם יב, לא). כאן מתבטלים באופן סופי ומוחלט כל דברי פרעה שאמר: "מי ה' אשר אשמע בקולו" (שם ה, ב). כאן מתבטלים כל האלילים שלהם, הם נמסים ונשחקים. כולם רואים

שאינן בהם ממש ואינן הם יכולים להועיל ולהציל כלום. כל אנשי מצרים צועקים צעקה גדולה וזה לא עוזר להם. עכשיו הוא וכל העם המצרי וכל העם הישראלי יודעים את ה'. עכשיו רק צריך לחזק את הידיעה הזאת, וזה קורה בקריעת ים סוף. שם מתעלה עם ישראל למדרגה עליונה, "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי הכהן", ראו את השכינה. "זה אלי ואנוהו..." (שם טו, ב), ולכן: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שם יד, לא). גם אומות העולם מכירים בכך: "אז נבהלו אלופי אדום... אלי מואב... ירבי כנען" (שם טו, טו).

כאן יובן מפני מה התקינו חז"ל (עיין פסחים ק"ז) לומר בקידוש של שבת: "זכר ליציאת מצרים". הרי שבת היא זכר לבריאת העולם - "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש" (שם כ, ו). אם כן מה זה קשור ליציאת מצרים? אבל כיון שלמדנו והיכרנו את ה' בורא העולם בזמן יציאת מצרים, אנו אומרים כל שבת "זכר ליציאת מצרים".

לימוד גדול זה שלמדנו ביציאת מצרים צריך ללוות אותנו, ולכן מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים כדי לקבוע בנפשנו את האמונה בבורא העולם ומנהיגו. ובמצווה זו יש הלכה מיוחדת.

בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, שנאמר (שם ו, כג): "ואותנו הוציא משם". ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה (שם ה, יד): "וזכרת כי עבד היית" - כלומר, אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחרות ונפדית (רמב"ם, הלכות חמץ ומצה ז, ו).

בעשיית מצוות הפסח אנו מרגישים מחדש את יציאת מצרים, אוכלים מצה-לחם עוני ומרור כמו שהיה בשיעבוד, אוכלים מצות שנעשו בחיפזון כמו ביציאת מצרים, יושבים בהסיבה כבני חורין, ושמחים על שחרורינו מעבדות. במצוות הלילה הזה אנו מרגישים שמחה מיוחדת כי בהם אנו מרגישים את יציאת מצרים, ומי יוצא לחירות ולא שמח?! יש בתים שנוהגים ילדי הבית להתחפש ליוצאי מצרים, ולהציג את עצמם כאילו הם יצאו ממצרים, כדי שירגיש כל אחד שהוא היה עבד במצרים, הוא סבל מעבודת פרך, הוא ראה את הניסים והנפלאות והוא יצא ממצרים. וכך אנו אומרים בהגדה: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". רק כך אנו נבין את כל מה שה' לימד את אבותינו ואותנו! כאשר נראה את עצמנו שיצאנו ממצרים, כאשר כך גם נראה את עצמנו, נרגיש את עצמנו יוצאים ממצרים. אז נדע את ה' יותר טוב, אז נכיר כי הארץ שלו, הוא עשה את העולם וכל אשר בו, והוא מכוון אותם כרצונו.

כשנרגיש שה' הוציא אותנו מעבדות גשמית לחרות גשמית ונודה לו, כשנדע שהוא הוציא אותנו גם מעבדות רוחנית לחרות רוחנית, ואנו עכשיו "עבדי ה'" במקום שהיינו "עבדי פרעה" (עיין מגילה ז, א), כשנודה לו על: "אשר גאלנו וגאל את אבותינו" (ברכת ההגדה) ממ"ט שערי טומאה והביא אותנו למדרגת "מלאכי השרת", שגאל את אבותינו לפני הזמן אף על פי שלא היו ראויים - כשנרגיש כך ונודה לה' - נזכה שיגאל אותנו גם עכשיו גאולה שלימה!

וכבר נרמזה הגאולה העתידה בפסוק: "ליל שימורים הוא לה'... שימורים לכל בני ישראל לדורתם" (שמות יב, מב. ועיין במפרשים), ופירשו חכמינו ז"ל, שלכך נכתב בפסוק זה: "שימורים" שני פעמים, הראשון רומז על גאולת מצרים והשני על הגאולה העתידה.

ויהי רצון שכימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות, ונזכה להתעלות בליל זה, ונזכה ל"השתא הכא לשנה הבאה בירושלים הבנויה", ובביאת הגואל ובנין אריאל בעגלא ובזמן קריב. אכי"ר*.

* בני ישראל בהיותם בארץ מצרים התעלו והתגדלו באמונת ישראל מ"ויאמן העם" (שמות ד, לא) עד "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", (שם יד, לא) ובשוררם יחד את שירת האמונה. הרמב"ם ע"ה הגדיל את מצות יציאת מצרים בהגדרה נפלאה (חמץ ומצה פרק ז): "מצות עשה של תורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן". בעשר מכות הכה הקב"ה את המצרים, ורבותינו ע"ה מנו וספרו כל אחד לשיטתו כמה וכמה ניסים לעשרות ולמאות ולאלפים נעשו לאבותינו במצרים.

תכלית ומגמת הניסים היו לחזק ולברר בעם ישראל את האמונה האמיתית בה' בורא עולם אשר הוא היוצר, הוא הבורא והוא המשגיח בעין חמלתו ובטובו עלינו.

כל מכה ומכה היתה לימוד מוסר כי ה' אחד, והוא ברא את העולם, והוא שליט על העולם, ורק הוא משנה סדרי בראשית עד מכת בכורות, שמה התבררה ביותר האמונה וההבדלה בין ישראל לעמים, וה' הכה כל בכור בארץ מצרים והציל את בנו בכורו ישראל. ההתעלות באמונת ישראל ניכרת גם בעשרת הדברות במאמר ה' (שם כ, ב): "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ומכאן שיציאת מצרים היא תכלית האמונה וכו'.

מי שהראנו את ידו הגדולה ובכחו הראה לנו ניסים ונפלאות, כך יוסיף ויעשה אתנו נס ופלא, וכימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות. וכמו שהיה לנו ליל התקדש חג ליל שמורים בגאולה הראשונה - כן יהיה ליל שמורים בגאולה האחרונה. ולכל בני ישראל היה ויהיה אור גדול בכל מושבותם ובכל ההתיישבות, ובא לציון גואל במהרה בימינו, אמן.

סיפורים על מרן הרב זצ"ל

הפסח אינו נאכל...

סיפר יהודי לרב זצ"ל, ששאל רב אחד ידוע: מהו ההבדל בינו לבין הרב אליהו בהלכות פסח. וענה לו אותו רב, שהוא נוהג להקל בהלכות הפסח, משום ד"כוחה דהיתרא עדיף", ואילו הרב אליהו נוהג להחמיר.

הרב זצ"ל הקשיב לדבריו ואישר אותם.

"אם כן", המשיך אותו יהודי, "מדוע באמת הרב מחמיר? והרי כוחה דהיתרא עדיף!".

"בדרך כלל אנו הולכים לקולא", השיב הרב, "אך בפסח הדבר שונה. וביטוי לכך ניתן לראות במשניות הקרבנות אותן אנו נוהגים לקרוא קודם תפילת שחרית. כל המשניות מדריכות איך להקריב ומה לעשות, ורק המשנה העוסקת בקרבן הפסח (זבחים ה, ח) כותבת בלשון שלילה: 'הפסח אינו נאכל אלא בלילה, ואינו נאכל אלא עד חצות, ואינו נאכל אלא למנויו, ואינו נאכל אלא צלי', אנו רואים, איפוא", סיים הרב, "שכבר חז"ל רמזו לנו להחמיר בפסח", שההסתכלות בפסח הפוכה, שרב האינו נאכל על הנאכל.

לעטוף את קירות המאפייה?

רגיל היה מרן הרב זצ"ל לספר, על רב אחד, שהיה מחמיר מאוד בכל מה שקשור לפסח, וכשהיה מגיע למאפייה היה עוטף את הקירות בניירות.

"אמרת לבנו", סיפר הרב, "שאין אביו מרוויח בכך מאומה! שהרי אבק של חמץ יכול לעבור דרך הניירות. אם בכל זאת הוא מעוניין להקפיד כל-כך, כדאי שיגיע כמה שעות לפני האפייה עצמה, ויצבע את קירות המאפייה, כך שאם יש אבק חמץ - יידבק בצבע הטרי ויהיה 'נותן טעם לפגם', ואז תנוח דעתו, שאף אבק חמץ לא יתגלגל למצות שאופה".

ומסיים היה הרב: "יש לדעת שבכל מה שנוגע לענייני הפסח - אין ללגלג כלל על המנהגים, כי ביסודם אינם באים אלא להחמיר ולהינצל מכל חשש חמץ, שהוא איסור חמור ביותר, ואיסורו בכל שהוא. אמנם ניתן לשאול מדוע ולמה הנהיגו והחמירו כל-כך הרבה - אך אין ללגלג על חומרות".

חמץ בסידור

באחד השיעורים שלפני פסח הורה הרב להיזהר בניקיון הסידור לפסח, שמא נפל בו פירור ואדם עלול למוצאו ולאוכלו. שמע זאת אחד המשתתפים ותמה על כך: "מי לוקח פירור מתוך ספר ואוכלו?!".

בהמשך השיעור חילקו עוגיות, ומאחת מהן נפלו גרגירי שומשום לתוך ספרו של אותו יהודי. הרטיב היהודי את אצבעו והדביק את השומשום הבודד אליה, והנה הוא בדרך להכניסו לפיו. הבחין בכך הרב ועצר בו ברגע האחרון. "חמץ!!!", זעק הרב לעברו, למרות שלא היה זה בפסח.

בכך המחיש לו הרב שהחשש לאכול חמץ מתוך הספר, אינו מופרך כלל.

לנער את השטריימל

כמה ימים לפני פסח הוזמן הרב זצ"ל לחתונת בנו של אחד האדמו"רים. כשראה הרב שהחסידיים זורקים חיטים על החתן, הזהיר את האדמו"ר שלא ישכח לנקות את השטריימל לפני פסח, שמן הסתם נתפסו בו כמה גרגירי חיטה. האדמו"ר לא חש לדברי רבנו.

והנה בליל הסדר, בהיות האדמו"ר מיסב על שולחנו, נפלו מספר חיטים על השולחן. אמר האדמו"ר: "זה מקללתו של הרב אליהו!".

החסידיים ששמעו את רבם מיהרו לאחר פסח אל מרן הרב, ושאלוהו מדוע קילל את אדמו"רם. השיב להם הרב בניחותא: "אני למדתי מבבא סאלי רק לברך ולא לקלל, ועכשיו תגידו לאדמו"ר שינער את השטריימל בחוץ!".

חיטה לפני קפה

לאחר שמרן הרב זצ"ל נבחר לרב ראשי, הלך לבקר בפסח רב אחד. עסקו הרבנים בדברי תורה ובינתיים הגישה בעלת הבית כיבוד וקפה.

והנה מבחין בעל הבית, שהרב זצ"ל איננו שותה מהקפה שהוצע לו! פנה ואמר לו: "וכי משהתמנית לרב ראשי, כבר אין זה מכבודך לשתות אצלי? הרי אשתי הכינה וטחנה את הקפה, וממה אתה חושש?".

וכדי להוכיח את דבריו ביקש אישור מאשתו שהיא טחנה את הקפה. האשה התנצלה שלא היא טחנה, אלא עוזרת הבית.

ומה רבה הייתה פליאת בעל הבית, כאשר לשאלת הרב זצ"ל, מה טחנה העוזרת לפני הקפה, ענתה זו שטחנה חיטים. "אם כך", אמר בעל הבית לאשתו, "אי אפשר לאכול בביתנו בפסח!".

מאכל של רפואה

הרב היה מספר על אודות רופא אחד, שבכל ליל פסח היה מסתובב בין הרבנים ומכל אחד היה לוקח חתיכת אפיקומן. כששאלוהו לפרש העניין, ענה שהמצה היא "מיכלא דאסוותא" - מאכל של רפואה, ועל כן הוא טוחן את שאריות האפיקומן במכתש, ולכל תרופה מכניס מעט מקמחם, ובכך מסייע לחולה להחלים.

ואכן, הזוהר הקדוש כותב שהמצה נקראת: "נהמא דאסוותא". ושאל רבי אלעזר את רבי שמעון בר יוחאי: אם המצה אכן מביאה מזוזר ורפואה - מדוע שלא נאכל ממנה במשך כל השנה כולה? ענה לו רבי שמעון שסגולה זו מתאימה דווקא לתקופת ניסן.

חמץ בחלום

שנה אחת לאחר בדיקת חמץ, חלם הרב (בליל י"ד) שיש חמץ בביתו!

כשהתעורר שאל את הרבנית האם היא יודעת על חמץ שנותר בבית. הרבנית השיבה שכבר בדקו וחיפשו בכל הבית ולא מצאו דבר! בעקבות התעקשות הרב נערכה בדיקה מדוקדקת מחדש בכל הבית, אך שוב - דבר לא נמצא!

לבסוף הציעה הרבנית שהרב יעשה "שאלת חלום". ואכן, כשעשה כך, הפנוהו לארון התרופות. בדקו בארון ומצאו שמן חיטה באריזתו, שהרופא הביא לרב כמה ימים קודם לפסח.

יד או מכונה?

הרב היה נוהג לספר שבירושלים התגוררו שני רבנים גדולים, שהיו נוהגים מנהגים הפוכים ביחס למצות. רב אחד היה אוכל רק מצה מלאכת יד, ואילו הרב השני, היה מקפיד לאכול מצת מכונה בלבד.

הרב שהקפיד לאכול דווקא מצת מכונה, היה הרה"ג צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל.

הרב צבי יהודה היה נוהג לומר: "נְפֹלָה נָא בְיַד ה' - כִּי רַבִּים רַחֲמָיו, וּבְיַד אָדָם אֵל אֲפֹלָה" (שמואל ב כד, יד) - עדיף לאכול מצה שנאפתה במכונה, ממצה שבני אדם עושים, כי מי יודע אם לא נח הפועל בינתיים, הבצק היה חם והחמיץ מיד".

ומסיים היה הרב: "וכל אחד יעשה כמנהגו".

סיליקון וגבס לפסח

הרב היה רגיל להמליץ שבבדיקת חמץ או בנקיונות לפסח יחזיק כל אדם שפופרת של סיליקון או גבס, על מנת לסתום בהם חורים בכיור ובין כלים שונים שהגישה אליהם קשה (כגון בסכינים או בחיבורי הפלטות של השולחנות וכדומה).

בשכונת "בית ישראל" הייתה חנות של חומרי בניין והרב ביקש מהמוכר להכין שקיות קטנות של גבס לציבור לקראת פסח. והיו רבנים שלגלו על כך. אך פעם אחת הגיע לשם הרב פולנסקי, שהיה גאון גדול. הוא התפעל מהרעיון ואף הוסיף שהוא הולך לפרסם רעיון זה, כי יש בו תועלת עצומה.

לא ללעוג למנהגים

הייתה פעם צדקת אחת, שבימי השובב"ם היתה צמה כל השבוע, והיו רבנים באים לקבל ממנה ברכות.

היא הייתה נוהגת בכל ערב פסח לשתות שמן קיק, כדי שאכילת המצה לא תהיה על חמץ שבכרסה, כי היא חשבה לתומה שחמץ אסור גם אם הוא בבטן. התוצאה מכך הייתה, שכל רגע היא נצרכה לנוחיות, והדבר הפריע למהלך ליל הסדר.

בניה סיפרו זאת לרב. הרב כעס עליה והוכיח אותה שהיא מפריעה לאנשים, ושתפסיק ממנהגה זה, כי החמץ שבבטן בוודאי נפסל מאכילת כלב. היא אכן הפסיקה, אך בכל מהלך ליל פסח היא בכתה על כך שהיא אוכלת מצה עם חמץ...

בליל פסח חזר הרב לביתו מבית הכנסת, ובלי משים דרך על אבן קטנה והתעקמה רגלו, כך שהגיע לביתו צולע על ירכו.

למחרת בבוקר קם לתפילה והלך בכבודות לבית הכנסת, וכל הזמן תהה לעצמו בשל איזה עוון נענש?

במוצאי החג באה אותה זקנה והציעה לרבנית לסייע בטיפול בנקע שיש לרב. הרבנית מסרה את הדברים לרב. פנה הרב לאותה זקנה ואמר לה: "אינך צריכה לתקן דבר! אני הוא שטעיתי בכך שהוריתי לך לא לשתות משמן הקיק. היה עלי לומר לך זאת בעדינות ובלשון רכה. ואם את כל שנה שותה כוס שמן קיק - לשנה הבאה בערב פסח תשתי שתי כוסות!".

והיה הרב אומר על כך: "ומכאן שלא ילעג אדם לשום מנהג".

לדעת איך לענות

כשמרן הרב זצ"ל גר בשכונת קטמון, רב השכונה היה הרב דב בער אליעזרוב זצ"ל (רבם של אסירי לטרון).

בחג פסח אחד הגיעה אשה לרב השכונה וסיפרה שנפל לה גרגיר אורז לתוך הסיר שבו בישלה, והנה היא שואלת האם הסיר נטרף.

ההלכה היא שהסיר לא נטרף, כי מדובר בסך הכל בגרגיר אורז המוגדר כ"קטניות", ואיסורו נובע ממנהג ישראל. אך הרב חשש לענות לה סתם כך, שמא לא תבין את ההבדל שבין איסור ממשי לחומרה ומנהג. על כן שלח אותה רב השכונה אל הרב זצ"ל, שהיה ידוע בפיקחותו.

כשהציעה האשה את שאלתה בפני הרב, הוציא הרב חוט מדידה והחל למדוד את הסיר מצד לצד ברצינות גמורה. אחר שהראה עצמו כמחשב את מדידותיו, פנה ואמר לאשה שגרגיר האורז בטל בשישים, ובמקרה זה אפשר להקל...

איך מכינים "חריין"?

באחת השנים לפני פסח, התקשרה אשה אחת למרן הרב זצ"ל, ושאלה אותו כיצד מכינים "חריין". ענה לה הרב ששאלה זו קשה מדי עבורו, וכדאי שתיפנה אל רבה של ירושלים, הרב בצלאל ז'ולטי. הוא מסר לה את מספר הטלפון של הרב, ונפרד ממנה לשלום.

לימים, כשנפגשו שני הרבנים, אמר הרב ז'ולטי לרב זצ"ל: "לא תאמין מה אנשים שואלים היום את הרבנים! אשה אחת אפילו שאלה אותי איך להכין חריין!".

השיב הרב: "אשה זו איננה יודעת מה שייך להלכה ומה לא, ועל כן פנתה בשאלה זו לרבנים. אם לא נענה לה על שאלה זו, ייתכן שלהבא, בשאלה אמיתית, תחשוב שלא ראוי לפנות לרבנים, ותנהג על דעת עצמה".

חביבות המצוות על ישראל

בערב פסח הגיע הרב זצ"ל אל יהודי תלמיד חכם שאושפז בבית החולים. סיפר אותו יהודי לרב שרופאיו אוסרים עליו לאכול, ושאלו כיצד יוכל לקיים את מצות אכילת מצה ושתיית ארבע כוסות יין.

ענה לו הרב שהוא אנוס, וממילא גם פטור ממצוות אלו.

אך החולה התעקש שברצונו לאכול מצה. הלך הרב ושאל את רופאיו האם יוכל החולה לאכול רק כזית, היינו שיעור של 27 גרם, והם ענו בחיוב.

הורה הרב לאותו יהודי שיעשה קידוש ויאכל כרפס ומרור ויקרא את ההגדה, ויאכל אוכל בלא מצה, ובסוף קריאת ההגדה יאכל כזית מצה לאפיקומן ויברך עליו ברכת "המוציא" וברכת "על אכילת מצה", ובכך יצא ידי חובה.

השיב החולה: "האם דברים אלו כתובים בשולחן ערוך?". ענה לו הרב בחיוב. אך החולה רצה לראות זאת בעיניו, וכיון שלא היה בבית החולים שולחן ערוך, נסע הרב לביתו להביא את הספר ושב אל החולה להראות לו שכך הדין. ורק אז נחה דעתו של החולה.

והרב היה מספר סיפור זה כדי להמחיש עד כמה חביבות המצוות על ישראל.



הלכות פסח

הלכות בדיקת חמץ

ניקוי חמץ

- א. לפני ליל י"ד בניסן יש לנקות את הבית ומקום העבודה, את המחסן ואת מקומות האיחסון שבתוך הבית (מעל האמבטיה, מתחת לכיורים וכדו'), את החצרות בבית ובמקום העבודה, את המכונית הפרטית והמכונית שעובד בה, את הארונות והמקרר, וכל מקום אחר שהאדם השתמש בו כדי שלא ישאר שום חשש חמץ. כן יש לבדוק את כיסי הבגדים וביחוד בגדי הילדים, את התיקים ואת ילקוטי בית הספר פן נשאר שם חמץ. ולסברת הרמב"ם הניקוי הוא חיוב בפני עצמו.
- ב. יזהר כל אדם לדקדק בניקוי כל הבית, שלא יהיה ברשותו אפילו כלשהו חמץ, וידוע מה שאמרו תלמידי רבינו האר"י זיע"א שהנזהר מכלשהו חמץ בפסח, מובטח לו שלא יחטא כל השנה כולה.
- ג. יש לדקדק בניקוי המטבח, היות ומצוי שם חמץ תדיר. לכן יש לנקות באופן יסודי את המקרר, הארונות וכדו'. ולאחר הניקוי ראוי לצפות את המדפים בנייר, ואם יש בהם חורים או סדקים יסתמום בדבק וכדו', כיון שגרגיר אחד של חמץ שנופל לתבשיל אוסר את הכל, כי חמץ בפסח אפילו באלף לא בטל.
- ד. יש לנקות היטב במקומות שעלולים להמצא פירורי לחם, כגון: בין קפלי הגומי בדלת המקרר, פינות החלון של תנור האפייה ובפינות ארגז הלחם. יש להצניע את הארגז מחוץ למטבח.
- ה. יש לנקות היטב את המחזורים כיון שיש הרבה המשתמשים בברכת המזון המופיעה בתוך ההגדה גם בחג הסוכות ובחג השבועות, ויתכן שיהיו שם פירורי לחם וכדו', ויש לחוש בליל הסדר שכשיאמר את ההגדה יפלו פירורי חמץ לתוך מאכלו ויכשל באכילת חמץ בפסח. לכן מה טוב להשתמש במחזורים מיוחדים לפסח.
- ו. טוב להזהר שלשים יום קודם הפסח מלהוליך חמץ לכל מקום בבית, ולהשגיח על הילדים בכך.

לפני הבדיקה

- א. בלילה שלפני ערב פסח בודקין את החמץ. וצריכים לבדוק מיד בתחילת הלילה, כשמונה עשרה דקות אחר השקיעה - בצאת הכוכבים. ולכן יש להזדרז מיד אחר תפילת ערבית לילך לביתו ולהתחיל מיד בבדיקה.
- ב. אסור להתחיל לאכול סעודה או לעשות שום מלאכה חצי שעה קודם זמן הבדיקה, אבל לאכול פחות מכביצה (כחמישים וששה גרם) פת או עוגה - מותר. וכן לשתות תה או קפה או לאכול פרי - מותר. וכשמגיע זמן הבדיקה צריך להפסיק הכל ומיד יתחיל בבדיקה.
- ג. אסור להתחיל ללמוד תורה קודם זמן הבדיקה, ובודאי שאסור ללמוד דברים אחרים. וגם אם יש לו עת קבוע ללמוד, לא ילמד עד שיבדוק.
- ד. ניח קודם הבדיקה את החמץ שהוא משייר לאכילה או למכירה. וניחנו במקום משומר היטב. וגם את החמץ שהוא מוצא בבדיקתו וצריך לשרפו למחר, ניח במקום משומר שלא יאבד ממנו. וניחנו במקום שיראהו למחר ולא ישכח לשרפו.

עשרה פתיתים

- א. על פי האר"י טוב שהאשה או אחד מבני הבית (שאינו הבודק) יקחו קודם הבדיקה עשרה פתיתי לחם פחותים מכזית, עטופים בנייר, ויפזרו אותם בבית. וטוב לרשום את המקום שמניחים בהם את הפתיתים כדי שלא ישכח מקומם. אמנם אין להסתפק בלקיטתם אלא צריך לבדוק כל המקומות מחמץ. ומי שהוא רק מקבץ פתיתים אלו לא קיים מצות בדיקה וכמעט בדרך ברכה לבטלה.
- ב. אם לא מצא אחד מפתיתים אלו, יחפש שוב. ואם לא מצא יבטל אותו בפירוש כשמבטל את החמץ.
- ג. עשרה פתיתים אלו שורפם למחרת עם שאר החמץ שמצא.

נר הבדיקה

- א. אין בודקים לאור נר של חלב או צלוחית של שמן ולא בנרות קלועים וכדו' בכדי שיוכל לבדוק היטב בחורים ובסדקים ולא יחשוש מהאש.
- ב. בודקים לאור נרות של שעווה, ומי שאין לו שעווה יבדוק בנרות המצויים היום העשויים פרפין, ואם אין לו גם כאלה, יבדוק בכל נר שיש לו. ואפילו לאור פנס יד, ויברך על בדיקה זו. ויש חולקין וע"כ ידליק גפרור ויברך ויתחיל לבדוק בו ואח"כ ימשיך בפנס.

- ג. אין לבדוק עם מנורה המחוברת לחשמל, אפילו אם אפשר לטלטלה.
- ד. בשעת הבדיקה כדאי ע"פ הסוד להוליך עם הבדוק קערה עם מלח וסכין. וטוב שיהיה בקערה גפרורים או מצית שאם יכבה הנר, ידליקו אותו ללא הפסקה.

מקומות הבדיקה

- א. צריך לבדוק את כל החדרים שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ, אפילו המרתפים והעליות, החנויות והמכונית. כמו כן צריך לבדוק את כל הארונות והמקררים שמחזיקים בהם חמץ. ויבדוק גם תיקי ילדים, גברים ונשים מחמץ, וגם הכיסים שבבגדים שלו ושל הילדים, שלפעמים שמים בהם עוגות וממתקים, צריכין בדיקה.
- ב. כל מקום שיש לחוש שמא הוכנס לשם חמץ, צריך בדיקה. משום כך יש לבדוק מתחת למיטות, בפרט בבית שיש בו ילדים.
- ג. לא יקוץ בבדיקתו כי לפום צערא אגרא.
- ד. אם קשה לאדם לבדוק בעצמו את כל המקומות, יעמיד את אשתו או בנו הגדולים אצלו בשעה שמברך, ואחר כך יתפזרו לבדוק לאור הנר כל אחד במקומו על סמך הברכה שבירך בעל הבית.
- ה. אפילו אם בדק וניקה את הבית ביום י"ג, חייב לבדוק בליל י"ד.
- ו. רפת של בקר שנותנים בה תבואה לבהמות לאכול, וכן לול של תרנגולים שנותנים להם שם תבואה, אינן צריכין בדיקה, כי שמא לא נתחמצה כלל התבואה, ואם תרצה לומר שמא נתחמצה, עדיין יש ספק שמא אכלו את הכל ולא השאירו כלום. אבל אם נתנו להם בה תבואה חמוצה, שאין כאן אלא ספק אחד שמא אכלו הכל, אין סומכין על זה, וצריכין בדיקה.
- ז. חייבים לבדוק בליל י"ד גם את החדרים שמוכרים לגוי עם החמץ, כיון שאין הרבנים מוכרים את החמץ של העיר לנוכרים עד למחר. ובשעת הבדיקה ירכז את החמץ ויסמן לעצמו את מקום החמץ.
- ח. אם מכר את החמץ דרך רבנים שמוכרים חמץ גם ביום י"ג, אין חיוב לבדוק את החדרים שיש בהם חמץ. ודוקא שהשכיר החדר עם החמץ, אבל מכר החמץ בלבד חייב לבדוק. ובכל מקרה יבדוק חדר אחד בדירתו או חדר שיתנו לו לגור בו במקום שאליו הוא הולך, כדי שיקיים מצות בדיקת חמץ.
- ט. חדר שצריך בדיקת חמץ ומילאו בו חפצים ולא בדקו קודם שעשאו מחסן, אם יש בדעתו לפנותו קודם שיגיע זמן בדיקת חמץ, אינו צריך להטריח עתה לפנותו ולבדקו. אם יש בדעתו לפנותו בתוך ימי פסח, צריך לפנותו

עתה ולבדקו בלא ברכה ואעפ"י שיש טורח רב וחסרון כיס. ואם יש בדעתו לפנותו רק אחרי הפסח, והניח את החפצים תוך שלשים יום שלפני הפסח, חל עליו חיוב בדיקה, ואפילו בדיעבד אם שכח ולא בדקו, צריך לפנות את האוצר ולבדקו בלילה תיכף לאחר שנזכר. ואם יש בדעתו לפנותו רק אחרי הפסח, והניח את החפצים קודם שלשים יום שלפני הפסח, אינו צריך עכשיו לטרוח ולבדקו. אמנם אם ידוע לו שיש שם חמץ יבער אותו לפני שמכניס בתוכו חפצים.

י. בית הכנסת ובית המדרש צריכים בדיקה על ידי הגבאי או השמש. ואף על פי שמנגקים אותם לפני כן, צריך לחזור ולבדוק אותם בליל י"ד לאור הנר, ואין מברכין על בדיקה זו. וטוב לעשותה מיד אחרי בדיקת הבית, שאז היא נפטרת בברכה שמברך הבודק בביתו.

סדר הבדיקה והברכות

- א. יטול ידיו בלי ברכה קודם הבדיקה ויזהר שלא לשמוע בזמן הבדיקה אפילו קלטות של שירי קודש ודברי תורה, שלא יסיח דעתו.
- ב. קודם שמתחיל לבדוק יאמר "לשם יחוד" ככתוב במחזור, ויברך "אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ". ואע"פ שעתה עדיין אינו מבערו, מכל מקום מברך "על ביעור", לפי שמיד לאחר הבדיקה יבטל את החמץ שאינו ידוע לו, וירכז את החמץ הידוע לו לצורך שריפתו ביום המחרת, וזהו ביעור לחמץ.
- ג. אם בירך "על בדיקת חמץ" או "לבער את החמץ" - יצא.
- ד. לא יפסיק בין הברכה לתחילת הבדיקה. וטוב שלא יפסיק עד גמר כל הבדיקה, אלא במה שהוא מענין הבדיקה.
- ה. שכח והפסיק בדיבור שלא בענין הבדיקה לפני שהתחיל לבדוק - יאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" ויחזור ויברך.
- ו. שכח והפסיק בדיבור שלא בענין הבדיקה אחרי שהתחיל לבדוק, לא יחזור ויברך.

- ז. אם הפסיק בענין הבדיקה, לפני שהתחיל לבדוק כגון שכבה הנר וביקש שידליקוהו, אינו חוזר לברך. אולם לכתחילה, גם דיבור מעין זה לא ידבר אלא לאחר שבדק מעט.
- ח. אין לברך "שהחיינו" לפני הבדיקה, אולם אם יש לו בגד או פרי חדש טוב לברך עליהם ולכוין לפטור גם את הבדיקה, אלא שבמקרה זה יברך "שהחיינו" לפני שיברך "על ביעור חמץ".
- ט. בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים, ואפילו אם הם רחוקים זה מזה, אין ההליכה נחשבת להפסק. ואם עבר זמן רב והיה היסח דעת גדול מהבדיקה הראשונה – צריך לחזור ולברך על שאר המקומות שבדק.

ביטול חמץ

- א. אחר הבדיקה יבטל את החמץ מיד. ועיקר הביטול הוא בלב, שיגמור בלבו שכל חמץ שברשותו הרי הוא כאילו אינו, ואינו חשוב כלום, והרי הוא כמו עפר וכדבר שאין בו צורך כלל. ותקנו חכמים שיוציא דברים אלו גם בפיו ויאמר "כל חמירא" וכו'. ומי שאינו יודע פירושו, יאמר בלשון שהוא מבין: "כל חמץ ושאר הנמצא ברשותי שלא ראיתיו ושלא ביערתיו יהיה בטל וחשוב כעפר הארץ". ובדיעבד אם אמר בלשון ארמית ואינו מבין אותה, אך יודע שמשמעותה ביטול חמץ, יצא ידי חובת ביטול.
- ב. נוהגים לומר את הביטול ג' פעמים לחיזוק הענין ואין מזכירים בו הפקר אלא "ליבטיל ולהוי כעפרא דארעא".
- ג. נוהגים לומר "לשם יחוד" ו"יהי רצון" מספר "לשון חכמים" המופיע במחזורים לפני הביטול בלילה וביום.
- ד. יש להצניע את כל החמץ שנשאר אחרי הבדיקה לצורך סעודת הערב והבוקר. ובפרט יש להזהר בזה כשיש בבית ילדים קטנים. ולכן יש לכסות את החמץ ולהניחו במקום מוצנע. וכשאוכלים בערב ובבוקר יש להקפיד שיאכלו במקום מיוחד ולא יסתובבו בבית, שלא יתפזרו הפירורים, ואם יתפזרו – יחזור ויבדוק.

בדיקת חמץ שלא בזמנה

- א.** חדר שצריך בדיקת חמץ, ורוצים לעשות ממנו מחסן ולמלא בו חפצים שמחמת זה לא יוכל לבדקו כשיגיע ליל י"ד, צריך לבדוק תחילה את החמץ שם בלילה כמו שבדקין את החמץ בליל י"ד, ללא ברכה, ואפילו יש עוד זמן רב עד הפסח.
- ב.** שכח ולא בדק בתחילת הלילה יכול לבדוק במשך כל הלילה. לא בדק בלילה – יבדוק ביום י"ד. גם קודם בדיקה זו לא יאכל, וגם על בדיקה זו מברך. וגם בדיקה זו בודק לאור הנר. לא בדק קודם הפסח – יבדוק בפסח (ועל בדיקה לאחר ביטול יש ספק אם יברך). לא בדק בפסח – בודק אחר הפסח, אך לא מברך על בדיקה זו.
- ג.** היוצא לדרך או למילואים לפני פורים ואינו חוזר עד אחרי פסח מבער חמץ שבעין ואינו חייב לבדוק, אמנם אם חושב לחזור לפני הפסח או בפסח בודק בלילה לפני הנסיעה בלי ברכה, ואפילו אם נוסע זמן רב לפני פסח. ואם יוצא אחרי פורים חייב לבדוק לילה לפני שיוצא בנר בלי ברכה אע"פ שיחזור אחר פסח. אמנם אם אשתו נשארת בבית אינו צריך לבדוק, אלא תבדוק היא בליל י"ד בברכה. וכן יכול להניח שליח שיבדוק במקומו בליל י"ד בברכה (הכלל: כל שבדק לפני ערב פסח – בודק בלילה עם נר ובלי ברכה. כל שבדק אחר ביטול החמץ – בודק מיד עם נר ואפילו ביום ובלי ברכה).
- ד.** הנוסע לחוג את החג בבית הוריו ויוצא לפני ליל י"ד, ולא יחזור עד אחר החג, חייב לבדוק את ביתו בלילה לפני שיוצא בלי ברכה, כדי שלא יכשל חלילה בבל יראה ובל ימצא ובאיסור חמץ שעבר עליו הפסח.
- ה.** כשהשליח מבטל את החמץ יאמר בנוסח זה: "כל שאור וחמץ שיש לפלוני שראינו אני או פלוני או שלא ראינו, שביערנו אותו או שלא ביערנו, יהיה בטל וחשוב כעפר הארץ". ומכל מקום, גם הוא באשר הוא שם בערב פסח בבוקר לפני זמן הביעור, יבטל את החמץ ויאמר: "כל חמץ ושאור שיש לי בבית או בכל מקום אחר, שראיתי או שלא ראיתי שביערתי או שלא ביערתי יהיה בטל וחשוב כעפר הארץ".



הלכות ערב פסח

אכילת חמץ ומצה

- א. בערב פסח מותר לאכול חמץ רק עד שליש היום, והיום נחשב מעלות השחר עד צאת הכוכבים שהוא י"ח דקות אחרי השקיעה, ומותר בהנאה עוד שעה זמנית אחת.
- ב. יש לנקות את השיניים ולהדיחם היטב בערב פסח אחרי שגמר לאכול חמץ. ומי שיש לו שיניים תותבות, צריך לרוחצם היטב במים חמים כאלו שלא יתקלקלו, וינקה היטב שלא ישאר בהם חמץ אפילו בחורים ובסדקים. ואח"כ יערה עליהם מים חמים לפחות מכלי שני.
- ג. אסור לאכול מצה בערב פסח. וכתב הרמב"ם: "אסרו חכמים לאכול מצה בערב פסח, כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב, ומי שאכל מצה בערב הפסח, מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו" (יש שאינם גורסים: "עד שתצא נפשו"). מכיון שלדעת הרמב"ם הלכה זו חמורה ביותר, צריך להתרחק מכל האופנים של אכילת מצה בערב פסח. ולכן אין לאכול מצה מבושלת בערב פסח, אם ניכרת צורת המצה.
- ד. יש הנוהגים לא לאכול מצה ל' יום קודם הפסח, ויש הנוהגים מר"ח ניסן. מהדין איסור אכילת מצה הוא בערב פסח ביום, ואנו נוהגים לאסור אכילת מצה מהלילה, מזמן בדיקת חמץ.
- ה. ילדים וילדות שמבינים את סיפור יציאת מצרים, אסור לתת להם לאכול מצה בערב פסח.
- ו. מותר לאכול תבשילין שעושין ממצות שנטחנו יום קודם ערב פסח. ודוקא מקמח מצה שנטחן לפני ליל ערב פסח, שלא היה עליהם שם "מצה" בערב פסח. וטוב לבשלם לפני ערב פסח.
- ז. שלוש שעות לפני השקיעה בערב פסח אסור לאכול תבשילין מקמח מצה וכדו' כדי שיאכל בלילה מצה לתיאבון, ואם האדם רעב יאכל מעט פירות או בשר ודגים. ויזהר שלא ימלא כרסו מהם.

הלכות שריפת חמץ

- א.** החמץ מותר בהנאה שעה זמנית אחרי שלישי היום, ומותר למכרו אז לגוי. וצריך לשרוף את החמץ ולבטלו כל זמן שהוא מותר בהנאה. אח"כ החמץ אסור גם בהנאה.
- ב.** טוב לשרוף את החמץ בשעה מוקדמת ולא לחכות לסוף הזמן. בשעה שבא לשרוף את החמץ, יאמר תחלה "לשם יחוד" כמצוין לקמן. ואינו מברך על הביעור כיון שבירך על כך כבר בלילה.
- ג.** נוהגים לשרוף את החמץ ורק אח"כ לבטלו ולומר כל חמירא וכו' כמופיע במחזור, ואם אינו מבין ארמית יאמר: "כל חמץ ושאר הנמצא ברשותי שראיתיו ושלא ראיתיו, שביערתיו ושלא ביערתיו יהא בטל וחשוב כעפר הארץ".
- ד.** טוב שלא להשאיר בבית חמץ ממש על דעת למוכרו לנכרי, אלא אם כן יש לו חנות ובה הרבה חמץ. והחכם עיניו בראשו יראה כבר מר"ח ניסן שכל החמץ יאכל עד ערב הפסח ולא לקנות יותר מוצרי חמץ. אמנם מהיות טוב מוכרים את החמץ אע"פ שאין מניחים בביתם חמץ ידוע שמא נשאר באיזה מקום ולא אדעתיה.
- ה.** קודם זמן איסור חמץ יכול לזרוק את החמץ באשפה ברשות הרבים, אבל מפני "כבוד הלחם" טוב לעוטפו בניר. ואם החמץ נשאר באשפה אפילו אחרי זמן איסורו, אין צריך לבערו. אך לא ישליכנו בחצרו, ואפילו לא בפח האשפה הפרטי בחצרו.
- ו.** ביום י"ד בבוקר ישרוף את עשרת פתיתי החמץ שנמצאו בבדיקה וכל החמץ שנמצא בבית ושנמצא בבדיקה, לקיים מצות "תשביתו שאור מבתים", והרא"ש היה משתדל לשרוף את החמץ בעצמו.
- ז.** ישרוף את החמץ עד שלא יהיה ראוי לאכילה כלל. ויש להקפיד במיוחד בכיכרות לחם וכדו' שלפעמים נשרף הלחם מבחוץ בלבד ובתוכו הוא ראוי לאכילה, לכן יחתוך את הלחם לפני השריפה כדי שישרף היטב.
- ח.** גם הנשים חייבות במצות ביעור חמץ. ולכן אם אין האיש בביתו, תבער האשה את החמץ בבוקר, והבעל יבטל החמץ בכל מקום שהוא נמצא.
- ט.** ואעפ"כ גם האשה תבטל את החמץ ביום י"ד אחרי הביעור. ותאמר "כל חמץ ושאר שיש ברשותי או ברשות בעלי שראינוהו או שלא ראינוהו שביערתו אותו או שלא ביערתו יהא בטל וחשוב כעפר הארץ".
- י.** יכול אדם למנות שליח שישרוף את החמץ בשעה הנכונה והוא - בעל הבית - יבטלנו במקומו אחר כך.

יא. אם בנו או אשתו או שליח שלו שורפים את החמץ, והם גם מבטלים אותו, צריכים לומר בביטול: "כל שאור וחמץ שיש ברשות פלוני שראינו אותו אנו או פלוני או שלא ראינו, שביערנו או שלא ביערנו יהא בטל וחשוב כעפר הארץ".

יב. טוב שלא ישפוך נפט על החמץ לפני שהחמץ נשרף, כדי לקיים מצות ביעור חמץ על ידי שריפה.

יג. אחר השריפה יאמר לשם יחוד ואח"כ שלש פעמים נוסח: "כל חמירא" וכו', וצריך שיבין פירוש המלים, דהיינו: "כל שאור וחמץ שיש ברשותי שראיתי ושלא ראיתי, שביערתי ושלא ביערתי, יהא בטל וחשוב כעפר הארץ".

עשיית מלאכה

- א.** יש מקומות שנוהגים לא לעשות מלאכה בערב פסח לפני חצות.
- ב.** מחצות היום ואילך אסור בעשיית מלאכה. ואינו מותר לעשות רק מה שמותר לעשות בחול המועד, כגון: דבר האבד, או מלאכה שאינה מעשה אומן ויש בה צורך הפסח, וכן פועל עני שאין לו מה לאכול - יכול לעבוד אחר חצות. וכן מותר למכור ולקנות אחר חצות, וטוב להחמיר משעת מנחה קטנה ולמעלה.
- ג.** נוהגים להקל ולהתגלח בבית במכונה אחר חצות, וטוב להתגלח קודם חצות.
- ד.** צריך להסתפר ולקצוץ הציפורנים קודם חצות. ואם שכח, יכול לקצוץ צפרניו גם לאחר חצות. אבל להסתפר, אסור כי אם ע"י גוי.
- ה.** מותר לצחצח נעלים בערב פסח אחר חצות. מותר לגהץ או לתקן בגד שנקרע קצת לצורך החג.
- ו.** נהגו להתיר לעשות את כל המלאכות בערב פסח אחר חצות על ידי גוי.
- ז.** אם חל ערב פסח בשבת, מותר לעשות מלאכה בערב שבת אחר חצות, אך לא אחר זמן מנחה קטנה (כשלוש שעות לפני צאת הכוכבים).

הכנת אוכל

- א.** כשמכינים אוכל או קונים בשר לצורך החג אסור לומר: "בשר זה לפסח", שנראה כאילו מקדיש אותו לקרבן פסח, אלא יאמר: "בשר זה ליום טוב". ויש מחמירין שלא לומר כן על כל דבר הצריך שחיטה. אמנם בשאר דברים שאין בהם קורבן, כמו: דגים או מרור וחרוסת וכדו' אין חשש. וטוב שירגיל האדם את עצמו לא לומר על מצרכי אוכל שהם "לפסח".

ג. את עלי החסה ועלי הכרפס יש להניחם פחות מדקה בחומץ חזק כדי שהתולעים יופרדו מהם, וישטפם יפה, ואח"כ בודקם בעין בדיקה טובה. אולם אין להשהות אותם בחומץ זמן רב, ואם שהו בחומץ חזק או במי מלח עזים למעלה מחמש דקות, יעשו שאלת חכם. ואין לשרותם במים עשרים וארבע שעות. ויניחום עטופים בנילון במקרר, ויש מקילים לעטוף אותם בבד רטוב. וכיום שיש בשוק חסה המוחזקת ללא תולעים ("גוש קטיף" וכדומה) - יש חיוב לקנות חסה זו, ולא לסמוך על בדיקת עין. ובפרט בזמן כזה שיש צורך בכמות גדולה, ואעפ"כ ישטוף וירחץ את החסה לפני החג.

הכנות לסדר

- א. מצוה על כל אדם לטהר את עצמו ברגל, ולכן יטבול במקוה בערב חג, וטוב לכזין שתהיה טבילתו אחר חצות או כשעה קודם חצות.
- ב. יסדר שולחנו מבעוד יום וילך מוקדם לבית הכנסת ויקרא שם את סדר קורבן פסח וכן נוסח ר"ש מאוסטרופולי וע"ב מסעות. ויכול לקרוא אותם גם בביתו לפני מנחה. ונהגו לקרוא סדר קורבן פסח אחרי תפילת מנחה, אך אין זה מעכב. ויכול לקרוא לפני מנחה.

תענית בכורות

- א. נהגו הבכורות לצום בערב פסח, בין בכור מאב ובין בכור מאם. אמנם בנות בכורות לא נוהגות להתענות.
- ב. כיום נהגו הבכורות להשתתף בסעודת מצוה של סיום מסכת, ואוכלים שם "כזית" ואחר כך אוכלים כל היום כמו כל אדם בערב פסח. וצריכים לשמוח בסיום ולהבין מה שאומרים שם.
- ג. טוב שהבכור יסיים בעצמו מסכת אם הוא בר אוריין.
- ד. כל סעודת מצוה שהבכור משתתף בה פוטרת אותו מתענית, ולכן אם הבכור משתתף בסעודת ברית, פדיון או שבע ברכות וכדו' פטור הוא מהתענית. אמנם לא יאכל עד שיהיה בסעודת המצוה.
- ה. כשחל ערב פסח בשבת, מקדימים הבכורות להתענות ביום חמישי, דהיינו י"ב בניסן, ויעשו את הסיום ביום חמישי בבקר.
- ו. בכור שצם ביום י"ב (כגון שחל ערב פסח בשבת), אסור לו לאכול עד שיבדוק החמץ, אולם מותר לו לטעום מיני מזונות או פירות לפני הבדיקה כדי שיבדוק בישוב הדעת.

- ז. גם הנולד אחר הנפלים צריך להתענות.
- ח. יש אומרים שכל זמן שהבכור קטן האב מתענה במקומו, ואין נוהגים כן, אלא נוהגים לחנך את הקטן שיסיים מסכת משניות או גמרא לפי כוחו או שילך לשמוע סיום מסכת.
- ט. בכור המתענה, אומר בתפילת המנחה "עננו". ואם הם כמה בכורים ומתפללין בצבור, לא ירד בכור לפני התיבה, כי אין לומר "עננו" בחזרת התפילה בקול, כיון שהוא חודש ניסן.
- י. נוהגים להקל בשעת הדחק להשתתף בסיום לימוד מסכת משניות עם פירוש, וישתדלו השומעים להבין הסיום ולכל הפחות להשתתף בשמחה. ונהגו היום להקל לאכול כזית עוגה מסעודת ה"סיום מסכת" כדי להיפטר מהצום ולא עושים סעודה ממש. וגם אלו יקפידו להיות בסיום ולא לקחת מהסעודה לבכור הנמצא בבית.

מצת מצוה

- א. "מצת מצוה" שהיא המצה שיוצאים בה ידי חובה בלילה הראשון של פסח, צריכה להיות מצה שמורה משעת קצירה. וכדאי שתהיה עבודת יד. ואם אין לו מצה עבודת יד, יקח מצת מכונה שמורה. ואם אין לו, יקח מצה רגילה.
- ב. מצוה מן המובחר לאפות "מצת מצוה" בערב פסח אחר חצות, שהוא זמן הקרבת קרבן פסח, ומכל מקום אין זה מעכב. ונוהגים לקרוא את ההלל בעת אפיית "מצת מצוה" בערב פסח כדרך שהיו קוראים את ההלל בעת הקרבת קרבן פסח.
- ג. כשאופין "מצת מצוה" בערב פסח אחר חצות, טוב לבטל לפני הלישה בפירוש את הפירורים שיפלו שהם נעשים חמץ, ויאמר: "אני מבטל ומפקיר את כל הפירורים שיפלו ואת כל הבצק שידבק בכלים".



ערב פסח שחל בשבת

שבת הגדול

כשחל ערב פסח בשבת, מכיון שאין שהות לקהל להכין צרכי החג, נהגו לדרוש בשבת קודם שבת שחל בו ערב פסח.

תענית בכורות - ההלכות הובאו בעמ' 24.

בדיקת חמץ

- א. מקדימים לבדוק את החמץ ביום חמישי בערב שהוא ליל שישי, היינו ליל י"ג בניסן. ומתחילים לבדוק בצאת הכוכבים, ואסור לאכול או ללמוד קודם הבדיקה. הנוהגים לפזר עשרה פתיתים של חמץ עטופים בנייר, יעשו זאת בליל זה. ואחר הבדיקה יאמרו: "כל חמירא" וכו'.
- ב. מי שקשה עליו, ואינו יכול לבדוק כשהוא רעב, יכול לטעום מיני מזונות או פירות כדי שיבדוק בישוב הדעת.
- ג. יזהר להצניע את עשרת הפתיתים וכן כל החמץ שנשאר ורוצה לאוכלו בליל שישי, יום שישי, ליל שבת ויום שבת, במקום מיוחד, שאם יתפזר, יצטרך לחזור ולבדוק.
- ד. יש להשגיח, כשנותנים פת לקטנים בליל שישי וביום שבת שלא יפוררו ולא יפזרו חמץ בבית.

יום שישי

- א. תפילת שחרית ככל יום שישי ואומרים בו "מזמור לתודה" לכל הדעות, וקורא שנים מקרא ואחד תרגום לפרשת השבוע.
- ב. בבקר יבער את עשרת הפתיתים וכן כל חמץ שמצא בעת הבדיקה ומשייר רק חמץ מצומצם לשתי סעודות שבת, וישייר גם כל חמץ שרוצה לאכול ביום שישי.
- ג. לאחר הביעור לא יאמר את נוסח הבטול "כל חמירא", כי החמץ עוד נשאר בביתו ועדיין אוכל ממנו, אלא יבטל את החמץ ביום שבת.

- ד.** טוב לשרוף את החמץ הנ"ל בשעות המוקדמות לפני הצהריים, ואם לא שרף את החמץ בשעות הנ"ל, יכול לשרוף כל היום עד זמן הדלקת הנרות.
- ה.** טוב שימכור את החמץ לפני יום שישי, ויכול למכור חמץ ביום שישי עד זמן הדלקת נרות שבת. וצריכים לברר ברבנות המקומית את סוף זמן מכירת חמץ באותו מקום.
- ו.** ביום שישי, כל היום מותר בעשיית מלאכה ככל ערב שבת קודש.
- ז.** יבדקו את עלי החסה והכרפס ביום שישי, וישטפו וירחצו אותם לפני שבת. אם לא בדק בע"ש אסור לבדוק בשבת. ויבדוק היטב במוצאי שבת ליל פסח. ועדיף במקרה זה לקחת את הגזע של החסה או את הקלח ולא את העלים.
- ח.** טוב להכין את הבשר הצלי או את הזרוע מיום שישי, ומותר להניחם במקרר ואפילו בהקפאה, ויוציאם רק במוצאי שבת. אם לא צלה ביום שישי, יש מחלוקת אם מותרת הצלייה במוצאי שבת. על כן, אם שכח יצלה בליל פסח על דעת לאכול ממנו ביום פסח או להאכיל לקטנים.
- ט.** הנוהגים לאפות מצה בערב פסח, יאפו גם השנה בערב שבת אחר חצות. הנוהגים להכין תבלינים לחרוסת ודכים במדוכה, יש להכין מע"ש, ואם לא הכין, ירסק בשינוי במוצאי שבת.
- י.** יש להכין מערכת פמוטים כפולה לשבת ויו"ט, מכיון שאסור להדביק את הנרות בפמוטים ביו"ט. ואם לא הכין, מותר לתקוע את הנרות ולא להדביקם ע"י חימום. וכן יכין נר שדולק 26 שעות - כדי להעביר ממנו אש.
- יא.** יש להדליק נרות שבת במקום שבו אוכלים. אמנם אם אוכלים סעודת ליל שבת במרפסת או במקום שיש שם רוח ויש חשש שיכבו הנרות, לא ידליקו שם ותדליק האשה בברכה בתוך הדירה.
- יב.** טוב להכין נרות גדולים לליל פסח, כדי שיאירו עד סוף הסעודה, היינו עד אחר ההגדה והסעודה, שזה קרוב לחצות הלילה. ובדיעבד אפשר להדליק נרות רגילים.
- יג.** טוב שיבשלו לשבת את כל האוכל כשהוא כשר לפסח בכלים כשרים לפסח.
- יד.** טוב להכין כלי הגשה וסכו"ם לשמוש חד פעמי, וכן רצוי להשתמש במפות נילון חד פעמיות, כדי שלא יכנס למחלוקת אם מותר לשטוף כוסות וצלחות שאכל בהם חמץ.

- טו.** יזהר שלא יערה מכלי ראשון של פסח לתוך צלחת של חמץ אפי' ריקה. ובדיעבד אם עירה ולא היה בצלחת חמץ, אין לאסור, וכאמור עדיף להשתמש בכלים חד פעמיים.
- טז.** מצוה להתרחץ ביום שישי לכבוד החג, וכן הנוהגים לטבול בערב החג, ירחצו ויטבלו ביום שישי, ורצוי לטבול גם ביום שבת, אם הדבר אפשרי.
- יז.** יש לאחסן את כל כלי החמץ במקום מיוחד ביום שישי, ובדיעבד יכול לאחסנם ביום שבת קודם זמן הביעור. וכן יעשה בכלי חמץ שהשתמש בהם בשבת.
- יח.** יש להגעיל את הכלים שרוצה להשתמש בהם בפסח עד ערב שבת. ואם יש לו צורך גדול בכלי שהשתמש בו בשבת בשביל ליל הפסח, ישאל שאלת חכם, כיצד להכשירו.
- יט.** למי שיש שיניים תותבות, ישפשפם היטב ויערה עליהם מים רותחים וטוב להניחם בתוך מים עם מלח. ואם יש חשש שמא יתקלקלו, יערה עליהם מכלי שני, והעיקר לנקות טוב.
- כ.** יש להשאיר לחם מצומצם לסעודת ליל שבת ויום שבת בבוקר, ורצוי לקנות לחמניות קטנות או פיתות אשר אינן משאירות פירורים, וגם כדי שיוכל לקיים בהן לחם משנה.
- כא.** יש להפריש חלה מהמצה ביום שישי. ואם לא הפריש ונזכר בליל פסח, יעשה שאלת חכם, כי יש הבדל בין חלת ארץ־ישראל לחלת חו"ל.
- כב.** למחמירים - טוב לפתוח את בקבוקי היין וחבילות המצות ביום ו'. ואם לא הכין, מותר לפתוח בליל פסח. טוב לפתוח את החבילות באופן שלא יקרעו האותיות.

ליל שבת

- א.** רגילים לעשות ערובי חצרות עם מצה, ובדרך כלל עושים זאת בערב פסח. ויש שנהגו לעשות עירוב חצרות בערב שבת חול המועד. בשנה שחל ערב פסח בשבת, יעשו כולם עירוב חצרות בע"ש אחרי מנחה אך לפני קבלת שבת, ואם יש חשש שיגמרו את תפילת המנחה בין השמשות, יעשו את הערוב לפני מנחה.
- ב.** אומרים "במה מדליקין" בקבלת שבת.
- ג.** טוב לאכול את סעודות השבת במקום מיוחד, בחצר או במרפסת מרוצפת, ויפרוס על השולחן מפת ניילון, ויכסה את הלחם במפת נייר, משום חשש שידבקו פירורי חמץ במפת בד, ויזהר שלא יפלו פירורים ברצפה, וכן לא יאכל במקום שיש שטיח.

- ד. יש הנוהגין לפרוס מפת נילון מתחת לשולחן, כך שאם יפלו פירורים, יפלו על המפה.
- ה. אחר גמר האכילה ינער בגדיו ויכנס לדירה, ולא יגע בכלים של פסח אא"כ רחץ ידיו.
- ו. מותר לטאטא ע"י מטאטא רגיל, אולם עדיף עם שערות רכות.
- ז. י"א שיטאטא את הרצפה ע"י שינוי בבגד. אולם במקום שכולם רגילים לרצף את בתיהם, אפשר להקל במטאטא עם שערות רכות ובפרט בשבת זו. ואם אין לו מקום לאכול אלא במקום שאינו מרוצף אסור לו בשבת לטאטא במטאטא אפילו עם שערות רכות וכן לא ע"י בגד אלא יכין חול מע"ש, וביום שבת יפזר את החול על המקום שאכל. ובמקום שמותר לטאטא, טוב לטאטא במטאטא ישן ולזרוק אותו עם החמץ. ואם אינו עושה כן יש לנערו חזק מהפירורים בפח האשפה שברחוב או בשירותים.

שבת - ערב פסח

- א. ישכימו להתפלל, ורצוי להתפלל כותיקין - עם הנץ החמה.
- ב. המתפללים אחר הנץ החמה, לא יאריכו בניגונים ועליות, כדי שיספיקו לקיים את סעודת השבת בניחותא ולא בחיפזון.
- ג. גם לנוהגים שבשבת הגדול לא מפטירין "וערבה", בשבת זו הרבה נוהגים שמפטירין "וערבה לה" (מלאכי ג, ד). ולדעת הגאון מפטירין בפרשת השבוע.
- ד. יש הנוהגים לאכול מאכלים קרים של חמץ בסעודת שחרית. ובסעודה שלישית אוכלים תבשילים כשרים לפסח. ויש נוהגים לפצל את הארוחה לשניים בדרך זו: נוטלים ידיים, אוכלים פת כביצה ומברכים ברכת המזון, ועושים הפסקה ואח"כ שוב נוטלים ידיים ואוכלים שוב כביצה פת חמץ, כך שהפעם השנייה תיחשב להם כסעודה שלישית. ויש שאין מקפידים בכך, כי לדידם אין להרבות בברכות, ואין יוצא בזה יד"ח סעודה שלישית. אולם לא נהגו לעשות כן כיון שדעת השו"ע והבא"ח שאף לא יצאו יד"ח כל זמן שאכל סעודה שלישית קודם חצות היום.
- ה. אם יש לו סיר על האש והאוכל מבושל כל צרכו ורוצה להוציא ממנו חלק עבור סעודת שחרית, גם לחוששין למגיס במקום צורך מצוה - ביום הזה אפשר להתיר. ולדעת חכמי אשכנז, יש להחמיר גם באופן זה, כל זמן שמונח על האש.

- ו. לאחר סיום סעודת שחרית, ירחץ את ידיו וינער את בגדיו. וטוב להחליף את המגבות. וטוב שהמבוגרים, וכל שכן הילדים, יחליפו את בגדיהם, שיש בהם חשש לפירורי חמץ. ואם נמצאו בבגדים פירורי חמץ - ינערום ויניחם עם החמץ לפי שיגיע זמן הביעור.
- ז. יאסוף כל החמץ שבבית, יניחם בתוך נילון ויזרקם לאשפה שמחוץ לבית. מי שמחמיר בטלטול בשבת, יפורר את החמץ ויזרקם לשירותים, ויעשה זאת לפני שעה רביעית, ובדיעבד עד סוף שעה חמישית. לאחר שעה חמישית אין לטלטלו, אלא יכפה עליו כלי וישרוף אותו במוצאי יו"ט, או יתן אותו בזמן שמותר בהנאה לגוי.
- ח. ישטוף פיו וינקה שיניו במברשת ששערותיה רכות או עשויות מנילון וישתמש במשחת שיניים נוזלית. ואולם אם יוצא דם מהחניכיים לא ישתמש במברשת, אלא ינקה שיניו בקסמים דקים ובזהירות גדולה.
- ט. המשתמש במברשת יזהר שלא לשוטפה לאחר השמוש מדין מכין משבת לחול. אולם אם רואה שהמברשת מלוכלכת בפירורים, יכול לשוטפה ויתכוין להשתמש בה במשך היום, ועדיף להשתמש במברשת שהשתמש בה כל השנה ולזרקה לאחר השמוש.
- י. מי שיש לו שיניים תותבות, לאחר שיכשירם כדינם ביום שישי, ישתדל לא לאכול דבר חם ביותר או חריף בליל שישי וביום שבת בבוקר. אחר סעודת שבת ינקם וישפוך עליהם מים חמים מכלי שני ויתכוין לנקות אותם, ולא להגעילם.
- יא. בעלי שיניים תותבות, וכן מי שיש לו חורים בשיניו, טוב שיאכל כזית חמוץ בליל שבת וביום שבת טבולים במים, ויבלע ולא ילעס.
- יב. בשבת בבוקר, אחרי האוכל, חייב לבטל את החמץ, ויאמר: "דחזיתיה ודלא חזיתיה דביערתיה ודלא ביערתיה", ויאמר זאת לפני סוף זמן ביעור חמץ.
- יג. טוב שיאמר שאין הוא רוצה שכלי של פח האשפה, שלו או המשותף לו ולאחרים, יזכה בחמץ שמכניסים בתוכו.
- יד. המשתמש בכלי חמץ - אם יכול לנקותם ביד הנה מה טוב, ואם לאו - ידיחם במי סבון ולא במטלית, וישתדל להניחם במקומות המיועדים לכלי חמץ, לפני זמן הביעור.

טו. יש הנוהגים לא לאכול מצה שלושים יום קודם הפסח, ויש הנוהגים מר"ח ניסן. אמנם מהדין, איסור אכילת מצה הוא רק בערב פסח ביום, אך נוהגים להחמיר גם מהלילה. מטעם זה ומדין ספק ברכות לא נהגו לעשות סעודת שבת בליל שבת במצה.

מנחה וסעודה שלישית

- א.** יתפללו מנחה גדולה ואין אומרים "צדקתך", ואחרי תפילת מנחה יאמרו סדר "קרבן פסח", ככתוב במחזורים, מדין "ונשלמה פרים שפתינו".
- ב.** סעודה שלישית יעשנה לפני השעה העשירית. ואם איחר, לא יאכל מזונות אלא בשר, פירות או ירקות, ולא יאכל הרבה.
- ג.** רצוי להכין מערב שבת מצה טחונה מעורבת עם ביצה שנלושה יחד, ויבשל אותה בתוך החמין, ויאכל ממנה סעודה שלישית עם עוף או בשר, ויברך ע"ז "מזונות", ואח"כ "על המחיה". ואם לא הכין כן, יקיים סעודה שלישית בבשר ודגים. ואם גם זה לא הכין, יקיים סעודה שלישית בפירות, ורצוי משבעת המינים.
- ד.** מוהדין מותר לאכול עוגיות שנאפו מקמח מצה בערב פסח בסעודה שלישית. ויש אוסרים, וראוי לנהוג כמותם כדי לא להכנס לספק ברכות ומעוד כמה טעמים.
- ה.** אסור לאכול מצה בערב פסח. וכתב הרמב"ם: "אסרו חכמים לאכול מצה בערב פסח, כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב, ומי שאכל מצה בערב הפסח, מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו". ויש שאינם גורסים עד שתצא נפשו. וי"א שלדעת הרמב"ם, אין לאכול אפי' מצה מבושלת כל היום. מכיון שהלכה זו חמורה ביותר, אדם צריך להתרחק מכל האופנים של אכילת מצה בערב פסח אלא אם כן היא טחונה מערב שבת ומבושלת.
- ו.** מותר לאכול פירות לאחר שעה עשירית, אולם אמרו חז"ל: מצוה על האדם להרעיב עצמו ערב הפסח, כדי שיאכל מצה לתאבון. ובערב פסח שחל להיות בשבת, אם אדם מרגיש רעב לאחר שעה עשירית - מותר לו לאכול מעט פירות או ירקות, אבל לא ימלא כרסו מהם.
- ז.** הנוהגים לקבוע סעודה שלישית על היין, בשבת זו לא ישתנו.
- ח.** מצה שמורה מלאכת יד, אין לטלטל בשבת זו. אולם מצת מכונה אפי' שמורה שאין אדם מקפיד להאכילה לקטנים, מותרת בטלטול, וכ"ש מצה רגילה.

- ט. מי ששוהים בשבת זו בביתם, ובלייל הסדר מתארחים מחוץ לביתם, ורוצים לאכול ממצה שמורה שלהם, יש להקפיד שיעבירו את המצות ביום שישי, או במוצאי שבת למקום שמתארחים בו. ואם לא העבירו, יש לסמוך על המקילים לטלטל מצה שמורה בשבת, אם הכינה לתת ממנה גם לקטנים.
- י. אין לעשות שום הכנות לסדר ליל פסח, אפילו לא סידור השולחן בגלל איסור הכנה משבת ליו"ט.
- יא. שינה בשבת תענוג, ובפרט בשבת זו, ולא יתכוין בשינה בשבת להכין עצמו מהיום להלילה, כי אין שבת מכין ליו"ט. ולכן לא יאמר: "אני ישן בכדי שאוכל להיות ער בלייל הסדר", אולם מותר לחשוב כך.
- יב. טוב להרבות ביום זה בלימוד תורה ובפרט בהלכות פסח והסדר.

ערבית מוצ"ש - ליל הסדר

- א. מקדימים להתפלל ערבית של יו"ט כעשר דקות לפני זמן יציאת השבת שבלוח. התפילה ככל ליל פסח, ואחרי "אתה בחרתנו" לפני "ותתן לנו", אומרים "ותודיענו". ואם שכח לומר - אינו חוזר. אולם אסור לו לעשות שום מלאכה.
- ב. אשה שלא התפללה ערבית, או איש ששכח לומר "ותודיענו" בתפילה, אסור להם לעשות שום מלאכה האסורה בשבת ואפ' שמותרת ביו"ט, עד שיאמרו: "ברוך המבדיל בין קודש לקודש".
- ג. אחרי זמן צאת השבת עפ"י הלוח, טוב שהאשה תדליק מיד נרות של יו"ט וצריכה להיזהר להעביר מאש דולקת, וכן שלא תכבה את הגפרור או הנר שבידה. ונהוג לברך לפני ההדלקה: "להדליק נר של יו"ט" ו"שהחיינו".
- ד. בשנה שחל ערב פסח להיות בשבת, מברכים במוצאי שבת חמש ברכות, וסימנם - יקנה"ז:

(1) יין - "בורא פרי הגפן".

(2) קידוש - "אשר בחר בנו... מקדש ישראל והזמנים".

(3) נר - "בורא מאורי האש" (ויסתכל על הנרות שהדליקה אשתו).

(4) הבדלה - "המבדיל... המבדיל בין קודש לקודש".

(5) זמן - "שהחיינו".

- ה. בנוסח ההגדה אין שום שינוי. אולם בסוף ההגדה, בברכת "גאל ישראל", יש אומרים שיאמר: "מן הפסחים ומן הזבחים", וי"א שלא ישנה, אלא יאמר כרגיל: "מן הזבחים ומן הפסחים", ככל שנה, והכוונה על פסח הבא.
- ו. קידוש של ליל פסח, יש הנוהגים לאומרו בישיבה, ולפיכך נוהגים הם גם את ההבדלה לומר מיושב. הנוהגים כדעת האר"י, וכן נוהגים הספרדים, עומדים הן בקידוש והן בהבדלה.
- ז. מאחר ומתפללים ערבית מאוחר, ונוהגים לומר הלל בבית כנסת, יש למהר וללכת לבית לקדש. וכן יש למהר לגמור את הסעודה לפני חצות לילה כדי שיאכל אפיקומן לפני חצות, ובמיוחד לאלה שמחמירים לגמור את ההלל של ההגדה לפני חצות.
- ח. שכח לומר הבדלה בקידוש ונזכר לפני אכילת כרפס, לדעת מרן השולחן ערוך, יקח כוס של יין ולא יברך הגפן, יברך על הנר ויאמר הבדלה וישתה מן היין.
- ט. התחיל את ההגדה ונזכר שלא הבדיל, לפני ששותה כוס שני, יברך על הנר ויבדיל וישתה בלא ברכת הגפן.
- נזכר תוך הסעודה, מפסיק ולוקח כוס יין, אם נוהג לשתות תוך הסעודה, יברך על הנר ויבדיל. ואם אינו נוהג לשתות יין, יברך גם הגפן.
- אם נזכר אחר ברכת המזון, יברך על כוס שלישי הגפן, אח"כ נר והבדלה.
- אם נזכר אחר כוס שלישי, יגמור את ההלל, יקח כוס רביעי ויברך ברכת הנר וברכת הבדלה.
- ואם נזכר אחר כוס רביעי, יקח כוס יין ויברך הגפן, נר והבדלה.



הכנות לליל הסדר

א. להלן רשימת המאכלים שיש להכין לפני ערב פסח:

מצה - 4 כזיתות = כ-120 גרם לפחות לכל נפש. יש מחמירים ואוכלים 150 גרם (5 כזיתות).

יין - כ-360 גרם לפחות, לכל נפש. לפוסקים כחזו"א כ-600 גרם. ויש המכניסים כוס חמישית לאליהו, ואין שותים כוס זו.

ביצה - ביצה אחת לכל נפש, ויש המכניסים ביצה רק לבכורות מלבד הביצה המונחת בקערה.

מרור - חסה - שני כזיתות = כ-60 גרם לכל נפש. לחולים ולזקנים כ-36 גרם.

כרפס - עלה קטן לכל נפש.

חרוסת - כדי לטבל בה פעמים.

מי מלח - כדי לטבל פעם אחת. אפשר להכין מיץ לימון או חומץ עם מים במקום מי מלח.

זרוע - או בשר צלי מיועד לקערה בלבד, לא למאכל.

אוכל טוב - מלבד כל אלה, יש להכין מאכלים משובחים וכלים נאים לסעודה.

ב. להלן רשימת שאר הדברים שיש להכין לפני ערב פסח:

קערה - לשולחן ליל הסדר.

כוסות - המכילות לפחות 90 גרם. ויש הנוהגים להכין עוד כוס גדולה לכבוד אליהו הנביא.

נרות - שני נרות ארוכים שיספיקו עד סוף ההגדה.

אם חל פסח ביום א' - יש להכין 2 מערכות פמוטים ונרות.

אם חל פסח ביום ה' (בחול) - יש להכין 3 מערכות פמוטים ונרות.

מקום ישיבה - כך שיכולים כולם להיסב.

הגדות - יש להכין הגדה לכל נפש, ועדיף הגדה אחידה לכל המשפחה.

ג. להלן רשימת דברים שכדאי לבדוק לפני ערב פסח:

מעשר - לבדוק אם כל המאכלים מעושרים כראוי.

חלה - לבדוק אם הופרשה חלה מהמצות, ואם יש לו ספק, או שאין במצות שעור חלה, יפריש בלא ברכה.

טבילת כלים - אם קנה כלים חדשים מנכרי או מתוצרת נכרי צריך להטבילם.

עירוב תבשילין

בשביעי של פסח או ביו"ט שני של גלויות שחל בחמישי ושישי.

א. כשחל יום טוב בערב שבת או ביום חמישי ושישי, אסור לבשל בו לשבת, אלא אם כן יעשה עירוב תבשילין מערב יום טוב (שו"ע תקכו, א).

ב. עירוב זה מכינים בפת ותבשיל. שיעור הפת כביצה או יותר (45 גרם ומעלה), וטוב שיהיה ככר שלם. ושיעור התבשיל מכזית (72 גרם) ומעלה. וצריך להכין תבשיל שלא יתקלקל עד השבת, ולכן נהגו להכין ביצה קשה. ומי שאין תחת ידו פת, אלא רק תבשיל, יעשה עירוב תבשילין על התבשיל בלבד (שם, שם ב). וטוב לעטוף אותם בעטיפה מיוחדת ולהניחם במקום מיוחד שלא יבואו לאוכלם בטעות ביום טוב.

ג. מותר להניח עירוב אפילו בין השמשות ויברך בלי שם ומלכות (כה"ח שם, ס"ק ז'). אמנם אם התפלל ערבית של יום טוב, ואפילו אמר רק "ברכו", ונזכר, אף על פי שעדיין לא שקעה השמש, אסור להניח עירוב, אלא יסמוך על העירוב של רב העיר (בא"ח צו, ד).

ד. ישמור את העירוב עד ליל שבת אחר החשיכה. ומצוה להניחם כלחם משנה, ויאכל את המצה של העירוב כלחם משנה בסעודת שבת, ואת התבשיל בסעודה שלישית (בא"ח שם, ב).

ה. טוב להכריז בבית הכנסת בערב יום טוב אחרי תפילת שחרית בבוקר וגם לפני תפילת המנחה שמצוה להניח עירוב (אחרונים).

ו. מצוה על רב העיר או על גדול העיר לערב על כל בני העיר הנמצאים ועל אלה שיבואו במשך היום, או על מי שהכין עירוב ואבד לו, או ששכח להכין. הרב מזכה את עירובו לבני העיר על ידי אדם אחר, שאינו מבני ביתו, ואומר לו: "זכה בעירוב זה עבור בני העיר", והוא מגביהו טפח. ואח"כ מחזירו לרב, והרב מברך כנ"ל ומוסיף ואומר: "בדין עירובא וכו' לנא ולכל בני העיר הזאת" (שו"ע שם, ז, י"ב).

ז. מצוה על כל אדם להניח עירוב בעצמו ולא לסמוך על העירוב של רב העיר, (שם שם ד). מי שאפשר לו לערב ולא מערב, כי רוצה לסמוך על עירובו של רב העיר נקרא פושע (שם, שם ז).

- ה. גם מי שהניח עירוב, וי"ט שני ימים - חמישי ושישי - אסור לו לבשל מיום טוב ראשון לצורך יו"ט שני, וגם לא מיום חמישי לשבת.
- ט. גם מי שהניח עירוב, יקדים להכין את צרכי השבת ולא יכניס סמוך ממש לכניסת השבת (בא"ח שם, ח).
- י. גם אשה יכולה לעשות עירוב תבשילין ולברך (עיין שו"ע שם, א).
- יא. אם נזכר בבית הכנסת שלא הניח עירוב תבשילין, ישאל שאלת חכם, האם יכול לעשות עירוב במקום או יסמוך על העירוב של רב העיר (עיין כה"ח שם, ס"ק טו).

עירוב הצירות

- א. עושים עירוב חצרות מדי שנה בשנה, ורגילים לעשות את העירוב עם מצה בשיעור חצי קילו בערך, ובדרך כלל עושים זאת בערב פסח. ויש שנהגו לעשות בשבת חול המועד.
- ב. יעשו את העירוב אחרי מנחה, לפני השקיעה ולפני כניסת שבת. אם אין שהות לכך, יעשו עירובי חצרות לפני מנחה.
- ג. העירוב צריך להיעשות על ידי חכם המכיר את ההלכות.

הדלקת נרות

- א. לכתחילה תדליק האשה את נרות יום טוב לפי הזמנים הרשומים בלוחות, שהם 40 דקות או חצי שעה לפני השקיעה. אם לא הדליקה בזמן זה, יכולה להדליק עד זמן השקיעה, ובלבד שלא קיבלה עליה עדיין קדושת יום טוב.
- ב. אם קיבלה עליה קדושת יום טוב או אם כבר שקעה החמה, אינה יכולה להדליק את הנרות על ידי הדלקת גפרור וכדו' אלא על ידי העברת אש ממקום אחר. ובכל מקרה תדליק את הנרות לפני שיגיע בעלה מבית הכנסת ולכל הפחות לפני הקידוש. ותזהר שלא תכבה את הגפרור, אלא אחר ההדלקה תניח אותו על מגש מתכת או על הרצפה ולא תזרוק אותו שמא יכבה.
- ג. כשחל יום טוב בשבת, אם קיבלה עליה קדושת שבת או אם כבר שקעה החמה, אינה יכולה עוד להדליק נרות וכן אם קיבלו כבר שבת בבית כנסת שהיא או בעלה רגילים להתפלל בו, אינה יכולה עוד להדליק נרות, ואע"פ שהיא עדיין לא קיבלה שבת, כיון שקבלת הציבור מחייבת גם אותה.
- ד. יש להדליק נרות במקום של הקידוש, וטוב להסתכל בנרות בזמן אמירת הקידוש.

ה. הדבקות הנרות לפמוטים הינה מלאכה שאסורה ביום טוב, ועל כן יש להכין את הנרות בערב יום טוב או להשתמש בנרות שאינם צריכים הדבקה. ואם חל שביעי של פסח ביום שישי, יש להכין בעריו"ט שתי מערכות פמוטים, אחת לעריו"ט ושניה לערב שבת. וכן בחו"ל, כשחל פסח ביום חמישי ושישי יש להכין ביום רביעי ערב יו"ט שלוש מערכות של פמוטים, שנים ליום טוב ואחד לשבת. ואם לא הכין, יניח את הנרות בתוך הפמוט ויחזק את הנרות שלא יפלו ע"י נייר או אלומיניום החתוך מערב יו"ט. המדליקות בשמן יתחבו את הפתילה במקומה בערב יום טוב. ואם לא עשו כן יכולים להכניס בד"עבד גם ביום טוב עצמו. וטוב שיעשו כן בשינוי.

ו. נהגו הנשים לברך "שהחיינו" בהדלקת הנרות. אם מדליקה נרות אחרי הקידוש אינה יכולה לברך "שהחיינו" בעת ההדלקה. אשה שבירכה ברכת "שהחיינו" בעת הדלקת הנרות, יכולה לענות אמן בעת שמברכים "שהחיינו" בקידוש.

ז. בערב שבת או בערב שבת ויום טוב נהגו הנשים לברך על הדלקת הנרות אחר ההדלקה ולעצום את עיניהן ולברך (עיין לעיל אות ג). ובערב יום טוב שאינו ערב שבת יש לברך לפני ההדלקה, ואין לכבות את הגפרור אחרי ההדלקה.

ח. אם יש אורחות בבית שמדליקות נרות, יכולות להדליק במקום שבו הדליקה בעלת הבית בלי ברכה, או בחדר אחר שמשתמשים בו, עם ברכה.

ט. אם חל פסח ביום ראשון, צריכה האשה להדליק נרות חג במוצאי שבת (שהוכנו כנ"ל הלכה ה) אחרי זמן צאת השבת עפ"י הלוח. וצריכה להיזהר להעביר מאש דולקת, ולכן תכין מערב שבת נר נשמה גדול שידלוק עד מוצאי שבת שממנו תעביר אש. וכן צריכה להזהר לא לכבות את הגפרור או את הנר שבידה אחרי הדלקת הנרות.

י. אם האשה לא התפללה ערבית במוצאי שבת שהוא ליל החג, או לא אמרה בתפילה "ותודיענו", אסור לה לעשות שום מלאכה האסורה בשבת, ואפילו המותרת ביו"ט, וכן אסור לה להדליק את הנר לפני שתאמר: "ברוך המבדיל בין קודש לקודש".

ביעור מעשרות

לערב פסח וליו"ט של פסח בשנה הרביעית ושביעית.

א. בפסח של שנה רביעית לשמיטה ובפסח של שנת השמיטה יש לבער מעשרות, וזו נקראת שנת "ביעור מעשרות".

ב. בשנה רביעית מבערים את המעשרות שנאספו בבית משנים ראשונה ושנייה ושלישית שאחרי השמיטה. ובשנת השמיטה מבערים את המעשרות של השנים רביעית חמישית שישיית, וכן מעשרות של שנה שביעית בדבר החייב במעשר.

- ג. בשנים אלו יש גם "וידוי מעשרות" שאומרים אותו רק אחרי שביעורנו את כל המעשרות מהבית.
- ד. וידוי מעשרות נעשה ביום טוב האחרון של חג הפסח בשנה הרביעית ובשנת השמיטה.
- ה. בערב פסח או לפני כן, חייב אדם לברר בביתו על כל הפירות והירקות, יבשים או קפואים וכן שימורים, וכל דבר החייב תרומות ומעשרות אם הפרישו ממנו תרומות ומעשרות. וכן אם הופרשה חלה אם לאו.
- ו. אם אדם מסופק אם הפרישו מעשרות או לא - עליו להפריש מספק.
- ז. אם יש לו כמה קופסאות שימורים אין לכתחילה להפריש מאחת על השאר כיון שכל קופסה סגורה נחשבת לעצמה וזה נחשב כאינו מן המוקף. אמנם כשצריך לבער מעשרות אין אפשרות לפתוח את כולם מחשש שמא יתקלקלו ולכן מותר בדיעבד להפריש שלא מן המוקף, ויפתח אחד מהם ויפריש על הכל, ובלבד שכל הקופסאות הן מאותו סוג ומין ואותה שנה של מעשרות.
- ח. חייב לתת את מעשר ראשון ללוי וכן מעשר עני לעני. מעשר שני יפדה, וכן נטע רבעי.
- ט. אם יש לו כסף של מעשר שני שחולל עליו, אע"פ שיש בו פרוטה חמורה, יחלל את הכסף על פרוטה (שהוא שווי של 1/40 גרם כסף טהור). וישחק את הפרוטה ואם אי אפשר יעטוף אותה בנילון ויזרוק אותה לים או לבור שופכין, או יקח סוכר שוה פרוטה ויחלל עליו כסף מעשר שני כנ"ל, ימיס אותו במים וישפוך הכל לתוך הכיור במטבח.
- י. נוסח החילול הוא: "כל קדושה שיש במטבע שבידי הוא וחומשו יחולל על פרוטה שבידי", או יאמר: "יחולל על הסוכר שבידי".
- יא. טוב שיפריש הכל לפני ערב פסח, כיון שאם יש חמץ יבער אותו. ואע"פ שמעיקר הדין זמן הביעור הוא ערב יו"ט אחרון, אפשר לבער לפני כן.
- יב. אם לא הפריש תרומות ומעשרות לפני פסח ולא ביער, יעשר ויבער בחול המועד פסח או בערב שביעי של פסח. ואם גם בערב שביעי של פסח לא עשה כן, ישאל שאלת חכם.
- יג. אם ביער בערב פסח, ובמשך הפסח הפריש שוב תרומות ומעשרות, חייב לבער שוב בערב שביעי של פסח.
- יד. אם נזכר שלא הפריש תרומות ומעשרות ויש בשימורים חמץ, או יש חשש תערובת חמץ, ומכר את חמצו לגוי, יעשה שאלת חכם.

הלכות וידוי מעשרות

- א.** מצות עשה להתודות לפני ה' אחר שמוציאין כל המתנות שבזרע הארץ, וזהו הנקרא: "וידוי מעשר". ואין מתודין וידוי זה אלא אחר השנה שמפרישין בה מעשר שני.
- ב.** אימתי מתודין? במנחה ביו"ט האחרון של פסח של רביעית ושביעית.
- ג.** אין מתודין אלא ביום, וכל היום כשר לוידוי המעשר. ובין בפני הבית בין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות.
- ד.** וידוי זה נאמר בכל לשון, ואם רצו רבים להתודות כאחד מתודים.
- ה.** אינו מתודה עד שלא ישאר אצלו אחת מהמתנות (תרומה, מעשר, חלה וכדו').
- ו.** בערב יו"ט האחרון של פסח סוף זמן הביעור, ולמחרת מתודין.
- ז.** פירות שלא הגיעו לעונת המעשרות בשעת הביעור, אינו חייב לעשר אותם וממילא אינם מעכבין אותו להתודות, ואינו חייב לבערן.
- ח.** מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו והגיע יום הביעור הרי זה קורא שם למתנות ומזכה להן לבעליהן ע"ג קרקע או למי שזוכה להן לבעליהן ומתודה למחר.
- ט.** אם הפריש המתנות שלא על הסדר, או אם נשרף טבלו, או אם הפריש מעשר בטומאה - אינו מתודה, ולפיכך יש אומרים שבזמן הזה אין דין וידוי מעשרות.
- י.** נהגו לקרוא פרשת "וידוי מעשרות" ביום שביעי של פסח לפני או אחרי מנחה כשיש יותר ריבוי עם. והקריאה היא עם טעמים, כקורא בתורה.
- יא.** קוראים פרשת הוידוי מחומש "כקורא בתורה" ארבעה פסוקים מפרשת כי תבוא (דברים כו, יב-טז), ומצוה מן המובחר שכל אחד ואחד יאמר בעצמו את הפסוקים.



הלכות ליל הסדר

מצוה לספר ביציאת מצרים

מצות עשה של תורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן, שנאמר (שמות יג) זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, כמו שנאמר (שמות כ) 'זכור את יום השבת', ומנין שבליל חמשה עשר? תלמוד לומר: 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה' - בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים. וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו - הרי זה משובח!

מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו, שנאמר: 'והגדת לבנך'. לפי דעתו של בן אביו מלמדו, כיצד? אם היה קטן או טיפש, אומר לו: בני, כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים, ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות. ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים וניסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו, הכל לפי דעתו של הבן (רמב"ם הלכות חמץ ומצה ז, א-ב).

א. מצוה לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה הרי זה משובח. ומזכירים יציאת מצרים בכל יום, שנאמר: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך", אך מצוה מיוחדת יש לספר לבנים ולעצמו על יציאת מצרים ביום היציאה בשעה שהמצה מונחת לפניך, שנאמר: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".

ב. טוב לכוין בכל מעשינו בלילה הזה לקיים מצוות הבורא. שכל מצווה שיש בה כוונה יתירה הרי היא משובחת ביותר. ומה טוב לומר "לשם יחוד" לפני שתיית ארבע כוסות וסיפור יציאת מצרים ואכילת מצה ומרור ככתוב במחזור על פי ספר "לשון חכמים".

ג. יהיה השולחן מוכן וערוך מבעוד יום, ויקדש מיד בצאת הכוכבים בכדי שהילדים ישארו ערים וישמעו את ההגדה, שכל עיקר ההגדה לא נועדה אלא לספר להם מעשה יציאת מצרים (עיין שו"ע תעב, א; בא"ח צו, כח).

ד. אע"פ שבכל השנה טוב למעט בכלים נאים זכר לחרבן, מ"מ בליל הפסח טוב להרבות בכלים נאים כפי כוחו. ואפילו הכלים שאין צריכין לסעודה, יסדרם יפה על השולחן לנוי, זכר לחירות (עיין שו"ע תעב, ב; וכה"ח שם, ס"ק י"א).

ה. יכין מושבו מבעוד יום במצעות נאות כפי יכולתו, ובאופן שיוכל להטות ולהסב בשמאלו. ואפילו הוא איטר, יסב בשמאל של כל אדם. גם את הקערה יכין מבעוד יום, כדי שמיד בבואו מביהכ"נ יוכל לעשות את הסדר בלי עיכוב (עיין שו"ע תעב, א; בא"ח צו, כח).

ו. נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים. ואשה שאינה מבינה לשון ההגדה, צריך להסביר לה את יציאת מצרים בלשון שמבינה.

סדר הקערה

א. משחרב ביהמ"ק תקנו חכמים שיהיו על השלחן בשעת אמירת ההגדה שני מיני תבשילין, אחד זכר לקרבן פסח ואחד זכר לקרבן חגיגה שהיו מקריבין בזמן שביהמ"ק היה קיים. ונהגו שאחד מן התבשילין יהיה בשר הזרוע, לזכר שגאלם הקב"ה בזרוע נטויה, ויהיה צלוי, זכר לפסח שהיה צלי אש. והשני יהיה ביצה, משום דביצה בלשון ארמי ביעא, כלומר דבעי רחמנא למיפרק יתנא בדרעא מרממא, ועוד טעמים (עיין שו"ע תעג, ד; תעו, ב).

ב. נוהגים לסדר את הקערה כמנהג האר"י, וסוד גדול יש בדבר. מניחים שלש מצות, את הזרוע "למטה מהם מן הצד" מניחים לצד ימין, ואת הביצה משמאל. המרור לברכה באמצע. חרוסת תחת הזרוע. כרפס תחת הביצה. ומרור ל"כורך" באמצע תחת המרור העליון. אך יש הבדל בין המרור התחתון למרור העליון. התחתון יהיה חסה והעליון יהיה עולשין הנקרא: הינדבה. ואם אין לו עולשין מניחין קלח חסה מלמטה ועלי חסה מלמעלה, ומניחים את כל תשעת הדברים בתוך הקערה ופורסים עליהם מפה נאה (עיין כה"ח תעג, ס"ק נח משם עה"ח ופע"ח).

ג. יש שנהגו לסדר את הקערה לפני הקידוש ויש אחריו, והטוב ביותר להכינה מבעוד יום (עיין עו"ח צו, י).

ד. רוב הספרדים נהגו לא לאכול צלי בליל פסח, ויש שנהגו לא לאכול צלי גם ביום פסח. ולכן יש לצלות את הזרוע לפני יום טוב. ואם שכח, יכול לצלות בליל יום טוב את הזרוע עם הבשר הצלוי בכדי להניחו בקערה, וטוב שיאכיל ממנו לקטנים למחרת (עיין בא"ח צו, ל).

ה. את הביצה השלוקה נוהגים לאכול אחר הקידוש או תוך כדי קריאת ההגדה, ולומר: "זכר לקרבן חגיגה". ויש נוהגים שרק הבכורות אוכלים אותה. ובכל מקרה ישאירו בקערה ביצה כל זמן ההגדה, בכדי שהקערה תשאר שלמה עד אחרי כורך (אחרונים).

ו. אלה שנוהגים לאכול ביצה בתוך הסעודה, אינם מברכים על הביצה לא לפני ולא לאחריה. ואלה שאוכלים אותה לפני הסעודה מברכים לפני אכילתה "שהכל" ולא אוכלים "כזית" ממנה בכדי לא להכנס לספק אם עליהם לברך ברכה אחרונה. ואם אכלו יותר מכזית לא יברכו ברכה אחרונה (עיין עו"ח צו, ז ובהערות בהגדת או"ח עמוד לא).

הסיבה

- א.** את שתיית ארבע כוסות היין ואכילת ארבע המצות המחוייבים בליל הסדר, יש לעשות בהסיבה כדרך בני חורין (עיין שו"ע תעב, תעג).
- ב.** אדם אבל חייב להסב כמו כולם.
- ג.** הסיבה היא לצד שמאל וגם איטר יסב על צד שמאל, ואם הסב בצד ימין צריך לחזור ולאכול או לשתות (עיין שו"ע תעב, ג' וכה"ח שם ס"ק כ"ג).
- ד.** עני שאין לו כרים וכסתות, יסב על הספסל או על חבירו, אבל לא על ירך עצמו שנראה כדואג (עיין שו"ע תעב, ב; וכה"ח שם, ס"ק טז).
- ה.** בן אצל אביו ואשה ליד בעלה חייבים בהסיבה (עיין שו"ע תעב, ה).
- ו.** תלמיד אצל רבו, אפילו לא רבו מובהק, אינו צריך להסב, ואם רבו מרשה לו מותר לו וחייב להסב (עיין שו"ע תעב, ה).
- ז.** בכל מקום שחייב להסב, אם לא היסב חוזר ואוכל את המצה או שותה את היין. לכן טוב שלפני שתיית כל כוס ואכילת המצה יצוה בעל הבית את בני ביתו להזהר בכך (עיין שו"ע תעב, ז).
- ח.** המיסב בכל הסעודה הרי זה משובח אבל את ברכת המזון יברך בלי להסב, שאין זה כבוד כלפי מעלה (עיין שו"ע תעב, ז).

קדש

- א.** כשחוזר מבית הכנסת לביתו אומר: "תזכו לשנים רבות נעימות וטובות", ואחר כך מתחיל בנעימה: "קדש ורחץ" וכו'. ואם חל ליל הסדר בשבת אין אנו משנים את הסדר הרגיל ומתחילים ב"שלום עליכם" וכו' אך לא יאריכו בניגונים (עיין סוד ישרים ח"א, סו).
- ב.** אע"פ שבכל שבת ויו"ט יכולין לקדש ולאכול מבעוד יום בכדי להוסיף מחול על הקודש, בפסח אינו כן, לפי שמצות אכילת מצה היא דוקא בלילה כמו קרבן פסח, דכתיב ביה: "ואכלו את הבשר בלילה הזה". וכן מצות ארבע כוסות היא דוקא בלילה. וכיון שגם הכוס של קידוש הוא אחד מהד' כוסות, לכן אין מקדשין עד שהוא ודאי לילה (כה"ח תעב, ס"ק ד).
- ג.** מכיון שבעל הבית מקדש וכולם שומעים ויוצאים ידי חובת קידוש בברכתו, לכן עליו לכונן להוציאם ידי חובה, וכן על השומעים לכונן לצאת ידי חובה בברכתו, ולא יענו "ברוך הוא וברוך שמו" אלא "אמן" בלבד. אמנם אם ענו "ברוך הוא וברוך שמו" - אין זה הפסק (אחרונים).

- ד.** אם יש אחד מהמסובים שאינו שומע את ברכת המקדש, כגון שהמסובים מרובים, או שהמקדש בולע מילים, או שאינו יודע לכוין להוציא ידי חובה, יקדש לעצמו בלחש, ויזהר שלא יאמר את הקידוש בקול, שלא יקפיד המקדש. וכן יעשה בכל הברכות של ליל הסדר (עיין בא"ח ש"ש בראשית טו, ועיין ר"פ ח"א, י"ד פ"ב, מא"ד פ"ד, לג).
- ה.** בשנה שחל ערב פסח להיות בשבת, מברכים במוצאי שבת חמש ברכות, וסימנם - יקנה"ז:
- 1** יין - "בורא פרי הגפן".
 - 2** קידוש - "אשר בחר בנו... מקדש ישראל והזמנים".
 - 3** נר - "בורא מאורי האש" (ויסתכל על הנרות שהדליקה אשתו).
 - 4** הבדלה - "המבדיל... המבדיל בין קודש לקודש".
 - 5** זמן - "שהחינו".
- ו.** את כוס היין ימזוג לו כל פעם אחד מבני ביתו או מישהו אחר, כדי לנהוג בדרך חירות (בא"ח צו, כח). כוס זו צריכה להכיל לפחות רביעית, דהיינו 86 גרם (בא"ח צו, כט).
- ז.** מכוס שלישי או רביעי ישתו רביעית בפעם אחת בכדי שיוכלו לברך ברכה אחרונה (בא"ח צו, כט).
- ח.** צריך לשתות לכתחילה את כל הכוס בפעם אחת או בשתיים ושלוש לגימות, ואם שתה רוב - יצא ידי חובה. ועל כל פנים לא פחות מרוב רביעית (כט-54 גרם). ואם הכוס גדולה - ישתה רוב כוס (בא"ח צו, כט).
- ט.** מי שקשה לו לשתות יין, וקשה לו לשתות רוב של כוס גדולה, יקח כוס בינונית שמכילה רביעית יין ממש (אחרונים).
- י.** לא ישתה את היין בזמן מרובה. ואם שהה יותר מזמן השתייה הרגיל - יחזור וישתה (אחרונים).
- יא.** לדעת הר"ח פלאגי טוב לשתות מכוס הקידוש רביעית יין בכדי שיהיה קידוש במקום סעודה (הגדת הר"ח פלאגי).
- יב.** כוס ששותים בה צריכה להיות מלאה, ואם נשפך יינו סימן יפה לו.
- יג.** מי שאינו שותה יין כל השנה מפני שמזיק לו, אף על פי כן צריך לדחוק את עצמו לשתות ארבע כוסות, כמו שאמרו רז"ל על ר' יהודה ב"ר אילעאי שהיה שותה

ארבע כוסות של פסח, והיה צריך לחגור צדעיו עד שבועות. ומכל מקום יכול למוזגו במים כדלהלן, או לשתות מיץ ענבים או יין צמוקין, וראוי לשתות כוס ראשונה של מיץ ענבים אם מכיר בעצמו שיתנמנם ויישן בעת קריאת ההגדה (שו"ע תעב, י וכה"ח שם).

יד. עני חייב בד' כוסות, ואם אין לו - יחזר על הפתחים, או ימכור כליו או ילוה לצורך קניית היין (שו"ע תעב, יג).

טו. מי שיש לו רק כוס אחת של יין יקחנו לקידוש (שו"ע תעב, יג).

טז. הכוסות יהיו שלימות בלי שום פגימה.

יז. ארבע כוסות צריכות הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ אפילו אם הן נקיות, וצריך להדיחן ולשוטפן לפני מזיגת הכוס הראשונה. וטוב לשוטפן לפני מזיגת כל כוס וכוס. אמנם אם הכוס מלוכלכת משיירי אוכל או מאדם אחר ששתה בה יש חיוב לשוטפה (בא"ח צו, כט).

יח. יש למוזג את היין ולהוסיף שלוש טיפות מים לפחות לכל כוס וכוס. ויכול להוסיף יותר מים עד שיהא פחות מחצי מים ויותר מחצי יין ובלבד שהיין מספיק חזק ונשאר בו טעם יין (עיין שו"ע תעב, כח; בא"ח צו, כח).

יט. מזיגת היין והמים תעשה על ידי אחרים להדגיש את היותו בן חורין. וטוב שיעשו כן בניו, בנותיו, אשתו או אורחיו, אבל לא תמוזג לו אשה זרה, והוא לא ימוזג לאשה זרה (עיין בא"ח צו, כח).

כ. ממינים ד' כוסות לכל אחד ואחד. גם הנשים חייבות בארבע כוסות ובכל המצוות הנוהגות בליל הסדר. וגם ילדים או ילדות שמבינים מה שמספרים להם בסיפור יציאת מצרים (עיין שו"ע תעב, יד-טו; כה"ח שם).

כא. טוב להדר לכתחילה לקדש ולשתות כל ארבע כוסות ביין שצבעו אדום, ומי שקשה לו יוצא במיץ ענבים אדום ואין זה מעכב. ואם יש יין אדום טעים וטוב כמו הלבן, וגם הוא כשר כמו הלבן, מצוה בו יותר מבלבן, שנאמר: "אל תרא יין כי יתאדם" - משמע שחשיבותו של יין הוא כשהוא אדום (עיין שו"ע תעב, יא).

כב. יוצאים ידי חובה ביין של שביעית, אך יזהר שלא ישפוך מיין זה באמירת: "דם ואש ותימרות עשן", עשר המכות, ו"דצ"ך עד"ש באח"ב", משום שנאמר: "לאכלה" - ולא להפסד.

כג. זמן ביעור יין של שביעית הוא בערב פסח, חוץ ממה שצריכים הוא ובני ביתו לשתות בפסח.

- כד.** כשמברך "שהחיינו" בקידוש יכוין לפטור את המצה ומרור. וגם אם לא כיון, לא יברך "שהחיינו" על המצה והמרור (עיין כה"ח תעג, ס"ק ו).
- כה.** אשה שעורכת סדר לבדה תברך "שהחיינו" בקידוש אפילו אם כבר ברכה "שהחיינו" בעת הדלקת הנרות.
- כו.** אין לאכול אחרי הקידוש עד אחרי ברכת "המוציא".
- כז.** מצוה לחלק לתינוקות שקדים ואגוזים וכדומה כדי שיראו שינוי וישאלו, ועל ידי זה יתעוררו לשאול ג"כ על מצה ומרור והסיבה. ומחלקים אותם לאחר הקידוש בכדי שלא יאכלו מהם לפני הקידוש (עיין שו"ע תעב, טז).
- כח.** בכור שהתענה בערב פסח, וכן מי שקשה לו להמתין מלאכול עד אחר אמירת כל ההגדה, רשאי לאכול אחר הקידוש מעט אורז וכדו'. ויקפיד לאכול לפני אכילת הכרפס. וברכה אחרונה יברך בלי שם ומלכות (עיין לעיל ב"סדר הקערה", אות ו).

ורחץ

יטול ידי וינגבן לצורך אכילת הכרפס. ויטול בכלי כדרך שהוא נוטל לסעודה שלש פעמים על כל יד, אך לא יברך על הנטילה. וכן נוהגים בכל השנה כשרוצים לאכול אוכל רטוב, נוטלים ידיים ולא מברכים. ואף על פי שאינו מברך, אין לדבר בין הנטילה לאכילת הכרפס (שו"ע תעג, ו; בא"ח צו, לא).

כרפס

- א.** לצורך טיבול הראשון שהוא כרפס, יקח כרפס ממש רק שינקוהו מתולעים. ואם אין לו כרפס יקח שמברכים עליו "בורא פרי האדמה", רק שלא יקח ירק שיוצאים בו ידי חובת מרור (שו"ע תעג, ו; בא"ח צו, לב).
- ב.** את הכרפס יש לבדוק מערב יום טוב. ואם יש כרפס נקי המגודל ללא תולעים, מצוה לקנות כרפס זה אפילו אם מחירו יקר יותר.
- ג.** חותך בעל הבית מן הכרפס לעצמו ולכל בני ביתו, לכל אחד פחות מכזית. טובלין את הכרפס במי מלח, ויש שמטבילים בחומץ או במים עם לימון. ויש מצריכים שיהיה הרוב מים (שו"ע תעג, ו; כה"ח ס"ק קיב).
- ד.** אם טעה ואכל כזית, לא יברך אחריו "בורא נפשות רבות" (שו"ע תעג, ו; בא"ח ועו"ח שם, ועיין בהגדת אורח חיים עמוד לא).

- ה. כל אחד מהמסובין יברך על הכרפס "בורא פרי האדמה", ויכוין לפטור בברכה זו גם את המרור שיבוא אחרי כן (שו"ע תעג, ו; כה"ח ס"ק קיג).
- ו. את הכרפס אין צורך לאכול בהסבה היות והוא מורה על צער השיעבוד, וההסבה היא דרך חירות (בא"ח צו, לב).
- ז. את מי המלח או מיץ הלימון יש להכין מערב יום טוב. מי ששכח - יכול להכניס ביום טוב. ואם חל פסח בשבת ושכח להכניס מערב שבת - יכין מי מלח בשבת בשינוי ממה שרגיל להכין ביום חול, אך לא יכין הרבה. ואין לסחוט לימון בשבת לצורך הכרפס (כה"ח תעג, ס"ק נ).

יחץ

- א. אח"כ נוטל את המצה האמצעית מהשלוש שלפניו וחולקה לשני חלקים, אחד גדול בצורת ו' ויותר קטן בצורת ד'. את החלק הקטן מחזיר לקערה למקומו בין שתי המצות השלמות. את החלק הגדול מניח ליד מושבו לצורך האפיקומן. ונוהגים לכורכו במפה זכר למה שכתוב: "משארותם צרורות בשמלותם". ויש שמניחים אותו כרוך על שכמם זכר ליציאת מצרים. ולפי שהאפיקומן הוא במקום הפסח, לכן הוא חשוב ויהיה החלק הגדול (בא"ח צו, לג; כה"ח תעג, ס"ק קכב).
- ב. יש מקומות שנהגו לקשור על כתפי הילדים חלק מהמצה של האפיקומן או מצה אחרת, ולפני "מה נשתנה" יוצאים הילדים מחוץ לבית וחוזרים ומראים את עצמם במילים או במלבושים כאילו הם יצאו ממצרים והנה הם באים לירושלים. ובכדי להשאירם ערים עד סוף הלילה, מחלקים להם מתנות אם הם שומרים על האפיקומן ולא נרדמים (כה"ח תעג, ס"ק קכג).

מגיד

- א. בתחילת "מגיד" מגלים את המצות, ומגביה את המצה האמצעית בידו ואומרים ג' פעמים: "הא לחמא עניא די אכלו" וכו', עד "לשנה הבאה בני חורין" (עיין שו"ע תעג, ו; בא"ח צו, לג; כה"ח ס"ק קכו). יש אומרים: "כהא לחמא עניא", והם לא יאמרו תיבת: "די". יש נוהגים לומר: "הא" (בצירה. כן דעת הבא"ח צו, לג). ויש אומרים: "הא" (בפתח). וכל אחד יעשה כמנהג אבותיו, העיקר שהילדים והמסובים יבינו את כוונתו. ולכן יש להסביר להם אחר כך את הדברים בשפה ובסגנון שהם מבינים (כה"ח תעג, ס"ק קכב-קכט).
- ב. עושים מעשים מיוחדים ושונים מכל סעודה בכדי שהילד ישאל: "למה עושין כך?" או "מה נשתנה?"

- (א) שותים כוס יין בהסיבה.
- (ב) מחלקים לילדים אגוזים אחרי הקידוש לפני האוכל.
- (ג) מוציאים את קערת הסדר מלפני עורך הסדר או מהשולחן ומחזירים אותה כשמתחילים "עבדים היינו".
- (ד) מוזגים את הכוס השני ולא שותים ממנו.
- ג. הילדים הקטנים שואלים: "מה נשתנה?" ואם אין ילדים קטנים, ישאלו הבנים או הבנות היותר גדולים. ואם אין בנים תשאל אשתו או שאר המסובים אע"פ שכולם חכמים ונבונים. ואם עורך את הסדר לבדו, ישאל את עצמו (שו"ע תעג, ז).
- ד. יעורר את הילדים לשאול ולספר על ענין יציאת מצרים וכל מה שקודם לה ואחריה. אך יקפיד לא להאריך יותר מידי שלא ירדמו הילדים לפני אכילת המצה והמרור, ושלא יאכל את האפיקומן אחרי חצות.
- ה. ראוי שלא להפסיק בדיבור בקריאת ההגדה אלא רק בענינים הקשורים לסיפור ההגדה או לסדר הפסח (כה"ח תעג, ס"ק קלג).
- ו. נכון להחמיר שלא לעשן באמצע קריאת ההגדה.
- ז. מ"עבדים היינו" מתחילה ההגדה, וזו התשובה לשאלה: "מה נשתנה", והיא מצות "והגדת לבנך". ולכן יספר את ההגדה בנחת וירבה במשלים ובמדרשי חז"ל, במעשים ובסיפורים המושכים את הלב. ויסביר את ההגדה לילדים, לנשים ולשאר המסובים בסגנון המובן להם. וביותר יש להסביר את מאמר רבן גמליאל: "כל מי שלא אמר שלושה דברים אלו לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח, מצה ומרור". שצריך להסביר להם ולהבין בעצמו את הטעם של פסח, מצה ומרור (עיין כה"ח תעג, ס"ק קלג).
- ח. טוב שכולם יאמרו בפייהם: "פסח, מצה ומרור". וכן: "פסח על שום מה" וכו' (משנה פסחים, קיא).
- ט. כשמתחילין: "עבדים היינו" מחזירים את הקערה למקומה (שו"ע תעג, ז).
- י. כשאומרים את ההגדה יהיו המצות מגולות, שהרי המצה נקראת לחמא עניא - לחם עוני, דהיינו לחם שעונים עליו תשובות. גם התורה אומרת שצריך לומר לבן השואל: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" וכו', ודרשו חז"ל: "בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך" (כה"ח תעג ס"ק קמט, קסט).
- יא. כשאומרים: "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן" מנהג יפה לאחוז חצי המצה הטמונה לאפיקומן להראות שהיא זכר לפסח (בא"ח צו, לג).

יב. כשמגביהים את כוס היין יהיו המצות מכוסות, שאין זה ראוי להגביה את היין ולהניח את המצות שכל הזמן עסקנו בהם. לכן מכסים אותן ורק אחר כך מגביהים את היין (עיין לעיל י; בא"ח צו, לג). המקומות שבהם מגביהים את היין הם שלושה:

(א) "והיא שעמדה" עד "מידם".

(ב) "דם ואש", ועשר המכות.

(ג) מ"לפיכך" עד "גאל ישראל" (עיין שו"ע תעג, ז; כה"ח ס"ק קנה, קע-קעג).

יג. כשאומר: "דם ואש ותימרות עשן", "דם צפרדע" וכו' ו"דצ"ך עד"ש באח"ב" - שופך עורך הסדר מהיין שבכוסו לתוך כוס פשוטה, שבורה, או כוס פלסטיק, שש עשרה פעמים (עיין עו"ח צו, ד).

יד. ישפוך את כל היין מהכוס ולא יטיפנו בידו. ואת היין ששפך לכוס הפשוטה ישפוך לכיור או לשירותים, וטוב לזרוק גם את הכוס ששפך אליה את היין. את הכוס ששפך ממנה ישטוף ואחר כך ימלא אותה יין לצורך "כוס שניה" (שו"ע תעג; וכה"ח ס"ק קסג, קסה).

טו. כשמגיע ל"מצה זו", נוטל את המצה העליונה שבקערה ומראה לבני ביתו ואומר: "מצה זו" וכו'. ויש מגביהים את המצה האמצעית ואין אנו נוהגים כך. וכן ב"מרור זה", מגביה את המרור. אבל כשאומר: "פסח שהיו אבותינו אוכלים" וכו', לא יגביה את הזרוע שהוא זכר לפסח, שלא יהא נראה כאילו הקדישו לכך (שם; בא"ח צו, לג).

טז. כשאומר: "לפיכך" יכסה את המצות ויגביה את הכוס לפחות טפח, וכן יעשו כל המסובים. וישארו עם הכוס בידם עד סיום ברכת "גאל ישראל", ואחר כך ישתו את הכוס בהסיבה. אם לא שתו בהסיבה, ישתו פעם נוספת (שם; שו"ע תעב, ז).

יז. לפני ששותים כוס שנייה טוב לומר "לשם יחוד" וכו'. ונוהגים שלא לברך בורא פרי הגפן על כוס שנייה ורביעית, והנוהגים כרמב"ם מברכים עליהם (עיין שו"ע תעד). ואחרי שתיית כוס שנייה יש אומרים: "אתה גאלת".

יח. מי שאין לו אלא כוס אחת ישתה אותה בקידוש, ויכול לערוך את הסדר ולברך ברכת "גאל ישראל" גם ללא כוס. ויכול לברך ברכת המזון ללא כוס שלישי, ויאמר את ההלל ללא כוס רביעית. אך כל זה הוא בדיעבד דדיעבד, כיון שלכתחילה חייב למכור אפילו את כסותו לצורך ארבע כוסות (עיין שו"ע תפג ולחונים עליו).

רחצה

- א.** לפני שיטול ידיו לסעודה, עליו לכוין שבא לקיים מצות עשה מהתורה באכילת המצה, שנאמר: "בערב תאכלו מצות" (שמות יב, יח). וטוב שיאמר נוסח "לשם יחוד" מספר "לשון חכמים" או נוסח המובא בהגדת "אורח חיים" עמוד קסד (עיין שו"ע סימן ס, ובסימן תעה, ד - בעניין "מצוות צריכות כוונה").
- ב.** על המברך להזכיר למסובים לפני נטילת ידיים שיכוונו לצאת ידי חובה בברכת "המוציא" ובברכת "אקב"ו על אכילת מצה" שעומד הוא לברך. כמו כן יזכיר להם שלא יפסיקו בדיבור עד אחר "כורך" (עיין שו"ע תעה, ה; בא"ח צו, לד).

מוציא מצה

- א.** את ברכת "המוציא לחם" צריך לברך על שתי ככרות שלמות כמו בכל יום טוב. ובפסח שאין לחם, מברכים על שתי מצות שלמות, כשביניהם המצה החצויה. והטעם למצה החצויה כיון שהיא לחם עוני, שדרכו של עני בחצי לחם ולא בלחם שלם (עיין שו"ע תעה).
- ב.** בשעה שהוא מברך "המוציא" אוחז את שתי המצות השלמות בידי ופרוסה ביניהן, ואחרי ברכת "המוציא" מניח את המצה התחתונה מידי, ואוחז במצה העליונה ובמצה החצויה ומברך "על אכילת מצה". ובוצע מן העליונה ומן הפרוסה מכל אחת כזית (עיין שו"ע תעה; בא"ח צו, לד).
- ג.** יטביל את המצות במלח ג' פעמים ויאכלם בהסיבה, אך לא יטבילם בחומץ או מי מלח וכדו', ואם עשה כן יצא ידי חובה (עיין שו"ע תעה; בא"ח צו, לד).
- ד.** יטעם מהמצה לפני שמחלק לאחרים (ועיין עו"ח יג שהמנהג לנשק שתי "כזיתות" המצה אחרי שיטעם מהם מעט).
- ה.** יתן לכל אחד מבני ביתו כזית מהמצה העליונה וכזית מהאמצעית. יטבילם במלח, ויאכלם בהסיבה. ואם המצות אינן מספיקות לכל המסובים יתן להם ממצות שמורות אחרות (אחרונים).
- ו.** חייב לאכול משתיהן תוך כדי "אכילת פרס", דהיינו תוך ארבע דקות. ואם אינו יכול לאכול משתיהן, יאכל לפחות מאחת מהן תוך ארבע דקות, וטוב שתהיה הכזית מן המצה העליונה, ואם אכל מהתחתונה - יצא (עיין שו"ע תעה ו; בא"ח צו, לד).
- ז.** זקן או חולה יאכל כזית אחד ויכוין גם על אכילת מצה (עיין כה"ח יט).

- ה.** צריך לאכול את המצה כדרך אכילתו, ולא לבלוע אותה וכדו'. וטוב שלא יכניס את שתי המצות בבת אחת לתוך פיו שאין זו אכילה, והתורה ציוותה: "בערב תאכלו מצות", אלא יאחז את שתי המצות ביד ימין ויכניס לפיו כדרך אכילה לועס ובלוע, וכשגומר אוכל את השאר (עיין לכה"ח, יח בסברת המג"א; בא"ח צו, לד).
- ט.** שיעור "כזית" הוא 27 גרם. ומקילים לזקן וחולה ומחשבים כזית 20 גרם (שו"ע תפז ולחוננים עליו).
- י.** צריך לברך על מצה שמורה, ומי שאין לו מצה שמורה יכול בדיעבד לברך על מצה רגילה (שו"ע תנג, ד). מי שאין לו מצה שמורה אלא כזית, מברך על אכילת מרור ואוכל מרור ואח"כ יאכל שאר תבשילין, וכשגומר סעודתו יטול ידיו ויברך "המוציא לחם" ו"על אכילת מצה" ואוכל אותו כזית בהסיבה, ואינו טועם אחריו כלום. ואם יש לו שני "כזיתות" מצה יאכל את הראשונה בתחילה ויברך עליה "המוציא לחם" ו"על אכילת מצה", ואת השנייה באפיקומן. ואם יש לו שלוש, יאכל גם ב"כורך". ואם יש לו ארבע ויותר יאכל שתיים אחרי "המוציא", אחת בכורך ואחת לאפיקומן. והמחמיר לאכול שתי "כזיתות" מצה באפיקומן תבוא עליו ברכה (שו"ע תפז ולחוננים עליו).
- יא.** מי שיכול לאכול רק "כזית" אחד של מצה, יאכל כדרך מי שאין לו אלא "כזית" אחד של מצה (לעיל סעיף י). ומי שלא יכול לאכול אפילו "כזית" אחד של 20 גרם, יאכל כיכולתו אך לא יברך "על אכילת מצה".
- יב.** מי שאינו יכול ללעוס מצה, מותר לשרותה במים לרככה, ובלבד שלא תהא נימוחה לגמרי. ומי שהוא זקן או חולה ואינו יכול לאכלה שרויה במים, יכול לשרותה בין או בשאר משקים, ובלבד שלא ישרה אותה במים חמים, ובודאי לא באוכל מבושל חם. ועדיף לפורר את המצה מאשר לשרותה (שו"ע תפא, ד).
- יג.** כששורין את המצה לצאת בה צריכין לזוהר שלא לשרותה מעת לעת כי אז נחשבת כמבושל ואין יוצאין בה.
- יד.** בלילה הראשון צריכין לאכול מצה ממש, ואין יוצאין ידי חובה במצה עשירה. וגם בשאר הימים אין ראוי בימינו להשתמש במצה עשירה (עיין שו"ע תסב).
- טו.** מי שנתעכב ועשה סדר הפסח אחר חצות יערוך הסדר כרגיל אך לא יברך "על אכילת מצה" ו"על אכילת מרור". וכן לא יברך ברכת "גאל ישראל" שבסוף ההגדה, אלא יאמר אותה בלי שם ומלכות. אמנם את ההלל וברכת "יהללוך" יאמר כרגיל (עיין שו"ע תעז; כה"ח ס"ק י, ד).

- טז.** האוכל מצה בכל ימות הפסח מברך "המוציא לחם מן הארץ". ובלילה הראשון בלבד מברכים גם "על אכילת מצה" (עיין שו"ע תעה, ז).
- יז.** האוכל מצה שנאפתה עבור פסח, אחרי פסח עד י"ד באייר - פסח שני, מברך "המוציא לחם מן הארץ" ואחרי י"ד אייר יברך "מזונות" עד ערב פסח בשנה הבאה. ואם בירך "המוציא" יצא (עיין למחבר"ר קנה, ולדעת בא"ח באורח חיים עמוד ריג, לא יאכל מצה זו אלא בתוך הסעודה).

מרור

- א.** אח"כ נוטל כזית מרור ונותן כזית לכל אחד מבני ביתו, וטובלו בחרוסת, ומנער את החרוסת מעליו שלא יתבטל טעם המרור, ומברך "על אכילת מרור" ואוכלו בלא הסיבה (שו"ע תעה, א; בא"ח צו, לד).
- ב.** מנהגנו ליקח חסה שהיא חזרת והיא המובחרת מכל המינים. ויש לנקותה מתולעים היטב היטב, ואם אין יכול לבדוקה יקח את הקלח בלבד. וטוב לקחת חסה מיוחדת לגדלה ללא תולעים (שו"ע תעג, ה; כה"ח ס"ק צ; בא"ח צו, כז).
- ג.** יש לעשות את החרוסת מפירות שנמשלו אליהם עם ישראל, כגון: תאנים, שנאמר: "התאנה חנטה פגיה", ואגוזים, שנאמר: "אל גנת אגוז", ותמרים, שנאמר: "אעלה בתמר", ורמונים, שנאמר: "כפלח הרמון", ותפוחים, זכר למה שכתוב: "תחת התפוח עוררתך", שהיו הנשים יולדות שם בניהן בלא עצב, ושקדים, על שם ששקד הקב"ה על הקץ לגאול את עם ישראל (שו"ע תעג, ה).
- ד.** אין להשתמש בתאנים מיובשות, שבדרך כלל מיבשים אותם עם קמח, והם חמץ וכמובן אסורים כל הפסח. ויש מחמירים לא לאכול שום סוג של פירות יבשים כל הפסח (עיין שו"ע תסז, ח).
- ה.** יש שנהגו ליקח לחרוסת משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל.
- ו.** יש נוהגים ליקח תמרים ולבשלם ולהוסיף עליהם אגוזים ושקדים מרוסקים כדי שהחרוסת תהיה סמיכה. ויש מנהגים אחרים וכל אחד יעשה כמנהגו. אמנם בכל המנהגים יש להוסיף דבר חמוץ בתוך החרוסת.
- ז.** כשפסח חל בשבת יש להכין חרוסת מערב שבת, ואם לא הכינו, ירסקו את המצרכים לחרוסת בשינוי.

כורך

- א. אח"כ נוטל כזית מן המצה התחתונה ומניח בתוכה כזית מרור, וטובל בחרוסת ואומר: "זכר למקדש כהלל" וכו' ואוכל בהסיבה. ואם אין מספיק מהמצה התחתונה לכל המסובים, יכול לתת להם ממצות שמורות אחרות, ויש מוסיפים למסובים חתיכה קטנה מהמצה התחתונה (שו"ע תעה א בא"ח צו, לד).
- ב. לא ידבר מנטילת ידיים שנוטלים למצה עד אחרי אכילת ה"כורך", ובדיעבד אם דיבר אחרי שטעם מהמצה אינו צריך לברך שנית.

שולחן עורך

- א. טוב לערוך את השולחן בצלחות נאות וכלים נאים כפי יכולתו זכר לחירות. גם האוכל יהיה טוב וטעים כדרכם של בני מלכים, ואם אירע והאוכל אינו לפי טעמו לא יכעס או יקפיד על אשתו או בני ביתו, כי קדוש היום לה' (עיין שו"ע תעב, ב; כה"ח ס"ק י-יא).
- ב. אם נוח לבעלת הבית לערוך את השולחן בכלים חד פעמיים, תשתדל לקנות כלים יפים במיוחד, לכבוד ליל הסדר.
- ג. טוב לאכול את כל הסעודה בהסיבה (ע"פ הרמב"ם ז, ח).
- ד. מותר להטביל מצה או שאר ירקות במי מלח או בחרוסת באמצע הארוחה (אחרונים).
- ה. את הסעודה יעשו במטעמים ובמאכלי חג, כי מצוה לשמוח בחג ובמיוחד בחג זה שבו יצאנו ממצרים. והחכם עיניו בראשו שלא למלאות כריסו, למען יוכל לאכול את האפיקומן בתיאבון כמצותו ולא באכילה גסה (שו"ע תעו, א; בא"ח צו, לד-לה).
- ו. אין אוכלין בשר צלי אפילו של עוף. ואפילו בשלוהו ואח"כ צלאוהו בקדרה, אין אוכלין אותו. והמנהג לא לאכול צלי גם ביום הפסח (שו"ע תעו, א; בא"ח צו, ל).

צפון - אפיקומן

- א. לאחר סיום הסעודה יקח את המצה החצויה שהצפין לאפיקומן ויחלק לכל אחד מהמסובין "כזית" זכר לקרבן פסח שהיה נאכל בסוף הסעודה "על השבע" (שו"ע תעז; בא"ח צו, לה).
- ב. לפני האכילה יאמר: "זכר לקרבן פסח הנאכל על השבע".

- ג.** מאחר וחצי מצה זו לא תספיק ל"כזית" לכל בני הבית, לכן ישלים ממצות נוספות המוכנות בבית, וידקדק שתהיינה שמורות.
- ד.** עיקר מצות אפיקומן הוא ב"כזית" אחד. ויש מחמירים לאכול עוד "כזית" מצה זכר למצה שהיתה נאכלת עם קרבן הפסח, והמחמיר תבוא עליו ברכה (בא"ח צו, לה).
- ה.** את האפיקומן יש לאכול בהסיבה וללא ברכה, ויאכלנו בתוך ארבע דקות (שו"ע תעז).
- ו.** לא יאכל את האפיקומן בשני חדרים, ואפילו בחדר אחד לא יאכלנו בשני שולחנות מרוחקים (שו"ע תעח, א).
- ז.** מי שישן באמצע הסעודה, לפני אכילת האפיקומן, אינו צריך ברכה נוספת, ומכל מקום צריך נטילת ידיים בלא ברכה (שו"ע תעח, א; כה"ח ס"ק יד).
- ח.** אחר האפיקומן אין אוכלים ושותים כלום חוץ משני כוסות יין אחרונות ומים, כדי שיישן כשטעם האפיקומן בפיו (שם; בא"ח צו, לה).
- ט.** יש מקילים בשתיית תה או קפה, ובמיוחד אם כוונתו להתעורר ולהמשיך בסיפור יציאת מצרים. ויש מחמירים במיוחד בקפה (בא"ח צו, לה).
- י.** אם נאבד האפיקומן, אם יש לו עוד מצה מאלו השמורות שנעשו לשם מצת מצוה, יאכל ממנה כזית. ואם לאו, יאכל ממצה אחרת כזית (עיין שו"ע תעז, ב).
- יא.** אם שכח לאכול אפיקומן, ואפילו התכוון לגמור סעודתו, כגון שאמר: "מים אחרונים חובה" או "הב לן ונברוך", או שנטל "מים אחרונים" אך עדיין לא ברך ברכת המזון, יאכל אפיקומן בלי נטילה ובלי "המוציא".
- יב.** אם נזכר אחרי שבירך ברכת המזון וטרם בירך "בורא פרי הגפן" על כוס שלישי, יטול ידיו בלי ברכה (כי אוכל רק כזית) ויברך "המוציא", יאכל כזית אפיקומן ויברך ברכת המזון באותה כוס שלישי.
- יג.** אם נזכר אחרי ברכת המזון וכוס שלישי ואכל כזית מצה שמורה בתוך הארוחה, יסמוך עליה ופטור מלאכול עוד.
- יד.** אם נזכר אחרי ברכת המזון ושתה כבר כוס שלישי, והוא לא אכל באמצע הארוחה כזית ממצה שמורה, יטול ידיו בלי ברכה (כיון שאוכל רק כזית), יברך "המוציא", יאכל "כזית" לאפיקומן, יברך ברכת המזון, יברך הגפן, וישתה שוב כוס שלישי.

- טו.** אם נזכר באמצע ההלל, יטול ידיו בלי ברכה ויברך "המוציא" ויאכל כזית, ויברך ברכת המזון על כוס, ויברך הגפן וישתה כוס שלישי, ויאמר הלל וישתה כוס רביעי.
- טז.** אם נזכר אחרי שתיית כוס רביעי, יטול ידיו בלי ברכה ויברך "המוציא" ויאכל כזית, ויברך ברכת המזון על כוס ויברך הגפן וישתה. אמנם אין צריך לחזור שנית על ההלל ועל הכוס הרביעי (שו"ע תעז, ב והחונים עליו; בא"ח צו, לו).

ברך - ברכת המזון וכוס שלישי

- א.** יטול ידיו במעט מים למים אחרונים, ויסלק את המים מהשולחן.
- ב.** מוזגין כוס שלישי לברהמ"ז. וצריך לבדוק שיהיה נקי אחרי הארוחה מבחון ומבפנים, וטוב לשוטפו ולהדיחו שנית (שו"ע תעט, א; כה"ח ס"ק א).
- ג.** יברך ברכת המזון על כוס שלישי מתוך ההגדה כדי שלא ישכח לומר "יעלה ויבא". ואם חל בשבת יאמר גם "רצה".
- ד.** מצוה להדר שיהיה זימון בסעודה זו, אבל לא יביאו אנשים מבית אחר לצורך זימון כי כל אחד צריך לברך ברהמ"ז במקום שאכל.
- ה.** בדרך כלל אורח מברך ברכת המזון, אך בליל הסדר נוהגין שבעל הבית מברך בזימון, שנאמר: "טוב עין הוא יבורך" ואמרו חז"ל: אל תקרי "יבורך" אלא "יברך", ובעל הבית נקרא "טוב עין", שאמר: "כל דכפין ייתי ויכול". אמנם אם יש אורח, יאמר האורח את ברכת האורח בקול (שו"ע תעט, א).
- ו.** אין להסב בשעה שמברכים ברכת המזון.
- ז.** בגלל שחייבים לאכול מצה בלילה זה מן התורה, שנאמר: "בערב תאכלו מצות" דיני "יעלה ויבא" כמו דין "רצה" בשבת. ומי ששכח לומר "יעלה ויבא" בברכת המזון בליל הסדר ונזכר אחרי שסיים את ברכת המזון - חוזר כדלקמן:
- אם אמר: "ברוך אתה" ונזכר שלא אמר "יעלה ויבא" לפני שאמר ה' של ברכת "בונה ירושלים", יאמר מיד "יעלה ויבא".
- אם אמר "ברוך אתה ה'" ימשיך "למדני חוקיך" ויאמר "יעלה ויבא" וימשיך אח"כ "ותבנה" וכו'.
- אם אמר "ברוך אתה ה' בונה" ימשיך ויאמר "ירושלים" (אמן בלחש), ויאמר ברכת "אשר נתן".
- אם נזכר שלא אמר "יעלה ויבא" אחר ברכת "בונה ירושלים", ועדיין לא התחיל ברכת "הטוב והמטיב", יאמר שם נוסח זה: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, אשר נתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה, את יום חג המצות הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים", וכן הדין אם מסתפק.

- אם התחיל בברכת "הטוב והמטיב", אפילו אמר מילת "ברוך" בלבד, אין לו תקנה, וצריך לחזור לראש ברכת המזון.
- ה.** מי שמסופק אם אמר "יעלה ויבא" וברך מתוך ההגדה, אינו חוזר, היות ומן הסתם אמר "יעלה ויבא", ואם לאו, חוזר.
- ט.** אם נזכר בטעות אחרי ברכת "הטוב והמטיב", כשחוזר מחמת הספק, ידלג על ברכת "הטוב והמטיב" וימשיך ב"הרחמן" (עיין כה"ח קפד, טו).
- י.** כל הדינים הנ"ל נכונים גם למי שלא הזכיר בשבת "רצה והחליצנו" שהוא חייב לומר: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, בא"ה מקדש השבת".
- יא.** בשבת שהיא יו"ט אם לא הזכיר לא "רצה" ולא "יעלה ויבא", חייב לומר: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שנתן שבתות למנוחה וימים טובים לששון, את חג המצות הזה... בא"ה מקדש השבת, ישראל והזמנים".
- יב.** דינים אלו אמורים לגבי ליל הסדר בלבד, ולא לגבי שאר סעודות של יום טוב וימי החג שאינו חוזר, אלא שאם נזכר אחר "בונה ירושלים" מברך הברכה הנ"ל בלי שם ומלכות (שו"ע קפח והחונים עליו; בא"ח חוקת).
- יג.** אחרי ברכת המזון יברך: "בורא פרי הגפן" על כוס שלישי, ויכוין לפטור בברכתו את הכוס הרביעי שעומד לשתות, וישתה בהסיבה, ואינו מברך אחריו ברכה אחרונה, אלא אחר כוס רביעי (עיין שו"ע תעד).
- יד.** ישתה בכוס שלישי או בכוס רביעי (68 גרס. עיין שו"ע תעד; בא"ח צו, כט). ואין לשתות כלום בין כוס שלישי לכוס רביעי (שו"ע תעט).
- טו.** נוהגין למזוג כוס אחד יותר מן המסובין, וקורין אותו: כוס של אליהו הנביא. ומוזגים אותו רק אחרי הכוס השלישי (עיין כה"ח תפ, ס"ק טוב).

הלל וכוס רביעי

- א.** אחר ברהמ"ז מוזגין כוס רביעי. ונוהגין לפתוח את הדלת להראות שהלילה הוא "ליל שמורים" ואין אנו מתיראין משום דבר. ובזכות האמונה יבוא משיח צדקנו, והקב"ה ישפוך חמתו על הגוים, ולכן אומרים: "שפוך חמתך" וכו' (שו"ע תפ).
- ב.** יאמר את ההלל בשמחה כאילו הוא יצא ממצרים. ומעלה גדולה יש בזה, כיון שרק בליל הסדר פעם יחידה בשנה, אומרים הלל בלילה כמו ביום, שהלילה הזה שונה מכל הלילות, ועליו נאמר: "לילה כיום יאיר כחשכה כאורה" (שו"ע תפ, תפז).
- ג.** מתחילין "לא לנו". וכשמגיע ל"הודו", אם הם שלשה או יותר אחד יאמר "הודו" והשנים יענו "כי לעולם חסדו". ואם הם פחות יאמרוהו כרגיל. ויש נוהגים שאחד קורא פסוק, כגון: "הללו עבדי" ואחרים עונים רק את שם ה'. ואין זה מנהג טוב, אלא יקראו כולם את כל הפסוק (עיין עו"ח צו, טו).

- ד. אומרים "נשמת" ו"ישתבח" עד "אתה אל", ואומרים "יהללוך", וחותמים: "ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות" אך אינו אומר "אמן" אחרי עצמו כמו שעונים בכל השנה (עיין שו"ע תפ).
- ה. שותים כוס רביעי בהסיבה בלי ברכה ראשונה, וישתה רביעית שלמה בכוס זו או בכוס השלישי בכדי שיוכל לברך ברכה אחרונה ללא ספקות. ומברכים ברכה אחרונה וגומרין כסדר ההגדה.
- ו. יברך ברכה אחרונה "על הגפן" מתוך המחזור, שלא ישכח מעין המאורע ואם שכח, אינו מעכב. ויכוין בברכה אחרונה של כוס רביעי גם על כוס שלישי.
- ז. אחר הארבע כוסות אסור לשתות שום משקה רק מים (שו"ע תפא; בא"ח צו, לה).
- ח. נהגו ישראל לשיר אחרי ההגדה "חד גדיא" ו"אחד מי יודע" ושיר השירים (כה"ח סוף סימן תפ).

נרצה

- א. וחייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה (שו"ע תפא). וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, והקב"ה משתבח בו, כדכתיב: "ישראל אשר בך אתפאר". אמנם אינו צריך לצער את עצמו ביום טוב בשביל כך (עיין בזהר לקמן; בא"ח צו, לז).
- ב. קריאת שמע קוראין כמו כל לילה, וטוב לאומרה קודם חצות למרות שהוא לא הולך לישון ואומר ברכת "המפיל" בלי שם ומלכות (בא"ח צו, לח; כה"ח תפא, ס"ק יג-יד).
- ג. אם עשה כל הסדר כתקנו, מובטח לו שרצוי הוא לפני ה' יתברך, ונזכה בעזרת ה' לשנים רבות נעימות וטובות, בגאולה שלימה, אמן!



הנהגות שנהג בהם מרן הרב זצוק"ל החל מאפיית המצות ועד לאחר חג הפסח

מרן הרב זצוק"ל היה מדגיש בפני שומעי לקחו ואומר:
"אין לזלזל בחומרות בפסח ועל כל אחד להמשיך במנהג אבותיו".

חמץ

כשאדם אוכל חמץ שלושים יום קודם הפסח יכוון שהוא מתכוון לקיים ביעור חמץ אליבא דהרמב"ם (עי' שו"ת מאמר מרדכי ח"א סי' ח"י).

כל יום אחרי התפילה הנהיג מרן הרב ללמוד ב' הלכות מהספר בא"ח (עפ"י תנא דבי אליהו: "כל השונה הלכות בכל יום" וכו'). ביום פורים דמוקפים - שהוא שלושים יום קודם הפסח - היו מתחילים ללמוד בהלכות פסח (כה"ח סי' תכ"ט ס"ק ה').

כל מה שהיה ע"ג השולחן בשעת האכילה במשך השנה (כגון: ברכונים, מלחיות וכדו') - מכרם במכירת חמץ.

דברים שיש בהם ריח, כגון: סבון, שמפו, בושם, דאודורנט וכדו' הקפיד להשתמש בדברים הכשרים לפסח (עפ"י החזו"א והגר"א, שסיכה כשתייה).

תרופה שהיתה עטופה בקפסולה שאינה כשרה לפסח, ואין כדוגמתה כשירה לפסח, היה מורה לעוטפה בקפסולה הכשירה לפסח (שלא תהיה הנאת החיך מדבר שאינו כשר לפסח).

דעת מרן הרב זצוק"ל היתה שזכויות של היום בולעת ולא פולטת (וכיום נשתנו דיני הזכויות מבעבר כיון שמשתמשים בה גם בכלי ראשון), ולכן לא היה משתמש בשום מקרה בזכויות של חמץ בפסח (עי' מאמר מרדכי למועדים ולימים פ"ה סעי' נ"ב).

מצה עשירה

מצה עשירה ועוגיות של מצה עשירה (כגון: עוגיות פפושדו וכדו' שמויצרות במפעלים), הורה לשואלים שדינם כחמץ, ונהג לומר שטוב להיזהר מלקנות מחברות כאלה במשך כל השנה כולה כיון שיש בזה מסייע ביד מחטיאי הרבים (וזכה לראות שאותם אלו שהכשירו חזרו בהם ואסרו את אכילתם כליל באופן תעשייתי). וכלשון הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ה ה"ב) על לישא במי פירות וכיו"ב: "והוא שלא יתערב בהן שום מים בעולם, ואם נתערב בהן מים כל שהוא הרי אלו מחמיצין".

בדיקת חמץ

מיד אחר תפילת ערבית חזר לביתו והתחיל בבדיקת חמץ (ע"י ס"י תל"א).
בשעת הבדיקה לא היה מכבה את האור בבית.

מקומות ואופני הבדיקה

הילדים הקטנים שבבית (נכדים) היו מחביאים את עשרת הפתיתים של החמץ (ע"י פע"ח שכ"א פ"ה).

הקפיד שירשמו היכן החביאו את הפתיתים כדי שלא ישכחו בשעת בדיקת חמץ.
את הפתיתים הניחו בתוך נייר סגור ובתוך ניילון כדי שלא יתפזרו חתיכות מהחמץ במקומות נקיים.

בשעת הבדיקה היה נותן ביד הילדים הקטנים פנסים כדי שירגישו שותפים בבדיקה.

את הבית בדק באופן יסודי ביותר במשך כמה וכמה שעות, גם בעת זקנותו, ואעפ"י שהדבר היה דורש ממנו כוחות רבים.

את המגירות בבית הכנסת היה בודק כמה ימים קודם הפסח, אך לא היה בודק לאור הנר כיון שמספיק לבדוק לאור הנר רק במקום אחד, ואעפ"י שהיו אנשים שאחריותם היתה על המשרד והרכב היה מוודא שהנקיון והבדיקה נעשו כראוי.

מקומות שלא היה מכניס שם חמץ מעולם, כגון: תיק הטלית והתפילין, לא היה בודקם. כמו"כ לא בדק מעל הארונות והספריות כיון שאין דרך להכניס לשם חמץ.

אמנם במקום שילדים קטנים יכולים להגיע, כגון: שולי המדפים הקדמיים - היה בודקם.

מרן הרב בדק את ארונות הבגדים.

ספר שהיה מסופק אם השתמש לידו בחמץ היה עובר דף דף ובודקו (במשך כל השנה היה מקפיד לא לאכול ליד ספרים כדי שלא יכנסו לחשש שיש בהם חמץ).

את החריצים שהיו בשיש שבמטבח ובכל מקום היה סותם עם סיליקון או עם גבס (כדי שיהיה חמץ קבור).

בשעת הבדיקה לא היה מפסיק בדיבור אפילו לצורך, ולשם כך היה מסכם עם מי שסייע לו בבדיקה, שסימנים מסוימים תהיה כוונתם לדברים מסוימים, כגון:

לשאול את הרבנית תחי' על דברים מסוימים.

ביעור חמץ

את החמץ היה מבער בעצמו ולא ע"י שליח.

את הנוסח של "כל חמירא" וכו' (שבליה, לאחר הבדיקה, וביום לאחר הביעור) אמר גם פעם אחת בעברית כדי שיהיה ברור לכולם (רמ"א סי' תל"ד סעי' ב').

מכירת חמץ

השתדל לא למכור חמץ גמור (ב"ח סי' תמ"ח).

בשעת המכירה הקפיד לעשות את כל סוגי הקניינים (כמו שמופיע בקצוש"ע להגר"ש גאנצפריד עמ' 134, ועי' שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רכ"ג).

את כלי החמץ לא היה מטביל במוצאי פסח (כיון שהמכירה לגוי היא רק של החמץ הבלוע בכלים ולא את הכלים עצמם) (דרכי תשובה סי' ק"כ ס"ק ד').

ערב פסח

את מצות המצה שאכל בליל הסדר היה אופה בערב הפסח אחר חצות היום (שו"ע סי' תנ"ח).

קודם האפייה היה מפקיר את כל הפירורים הנופלים שלא יגיע לידי חמץ.

לפני בדיקת חמץ היה הולך לרופא שיניים כדי שיסיר את החמץ שבין שיניו (וכל זה הוא משום שהחמיר על עצמו בזה).

בסעודות שבת בערב פסח שחל בשבת היה מרטיב את הלחם ובולע אותו כדי שלא יישאר לו חמץ בין שיניו.

בערב פסח הקפיד לא לאכול כלום אחרי חצות היום (שו"ע סי' תע"א סעי' ב').

עשרת הפתיתים

התם: 'ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא' ". והרי לכאורה יש לתמוה על יוסף: למה הוא מחפש? הרי הוא שלח שישמו את הגביע ובוודאי הוא שם! אלא מכאן ראייה שאעפ"י שהמחביא יודע היכן נמצא הדבר שמחפש - שייך בו חיפוש, וה"ה לעשרה פתיתים.

הרב זצוק"ל הביא סייעתא למנהג האר"י לשים עשרה פתיתים (כיון שלכאורה אם יודע שישנם עשרה פתיתים אין כאן חיפוש כלל) מהגמ' (פסחים ז ע"ב): "...מציאה ממציאה - כתיב הכא: 'שבעת ימים שאר לא ימצא בבתים' וכתוב

לפני ביעור חמץ היה מצחצח את שיניו וזורק את המברשת.

הזכיר לזרוק את השקית שבשואב האבק שמא יש בתוכה חמץ.

את שקית האשפה היה מפנה לאחר בדיקת החמץ בלילה כדי שיפנו אותה בבוקר קודם ביעור חמץ.

את הזרוע שהיו צולים לקערת ליל הסדר היה צולה בעצמו ומכוון שאין זה לשם פסח.

בערב פסח היה קורא את סדר קורבן פסח (עפ"י נוסח שסידר), והיה קורא את סדר המ"ב מסעות וסגולת הר"ש מאסטרופולי.

תענית בכורות (עיי' בבא"ח צו כ"ה. ר"פ ח"ד סי' ל"ה. כה"ח סי' ת"ע ס"ק י'. משנ"ב שם ס"ק י').

דעת מרן הרב זצוק"ל הייתה שבשעת הצורך אפשר לעשות סיום גם על משנה, ומי שרוצה לצאת ידי חובה בסעודת הסיום צריך להבין את הסיום. והוסיף שלא מועיל לקחת עוגה וכדו' מהסיום למישהו שלא השתתף בו.

המזונות שהיו מחלקים בסיום היו כשרים לפסח למהדרין כדי שלא יצטרכו אח"כ לנקות שוב את בית הכנסת, ובנוסף היה דואג שיהיה בכל עוגיה שיעור לברכה אחרונה.

היה מעודד ילדים קטנים לערוך סיום, והיה נותן להם לקרוא ולהסביר את הסיום קודם למבוגרים.

ערב פסח שחל ביום שישי

פסח שחל בשבת אומרים ברכה מעין שבע.

ערב פסח שחל בשבת

בסעודה שלישית היה אוכל מיני מזונות כשרים לפסח שנעשו מקמח מצה.

פסח - כללי

שולחן האכילה - לא היה משתמש בו כלל בלי כיסוי בפסח.

הרב זצוק"ל היה קונה הכל לפני פסח ובפרט מוצרי גבינה.

דאג תמיד לשתף את הילדים בכל דבר בהכנות ובפרט בליל הסדר.

הרב זצוק"ל עשה עירוב חצרות לכל בני העיר ומכוון להוציאם ידי חובה

(ואת העירוב עשה במצות בשיעור חצי קילו כיון שמוחזקים הרבה זמן, ולא היה פותח את המצות האלו) (שו"ע סי' שס"ח סעי' ה').

הרב זצוק"ל לא היה אוכל שום בפסח (מצד מנהג אבות), ואמר בדרך בדיחותא שע"ז נאמר: "פסח - על שום מה".

הרב הקפיד שלא ללבוש בגדים שחורים בפסח, בשבתות ובימים טובים.

כל ערב פסח (וערב חג) היה נותן מתנה לבני הבית, ובפרט לילדים הקטנים.

הרב זצוק"ל כתב על דף את כל הזמנים בחג (סוף זמן אכילת חמץ, ביעור, חצות לילה וכו', ועי' בהגדה לקמון).

חשש חמץ

כל תבלין שהיה רוצה להשתמש בו בפסח היה בורר וטוחן בעצמו. אמנם היו תבלינים שלא אכל כלל, כגון: חילבה וכדו'.

קטניות - היה אוכל קטניות ירוקות וטריות. והיה מפריד בביתו שעועית ואפונה שלמים.

אורז - היה בודק ג' פעמים.

קמח מצה - היה טוחן בביתו את המצות לקמח מצה, והיה משתמש לשם כך ממצות המכונה אותם אפה בחבורה.

דעת מרן הרב זצוק"ל היתה שאין בעיה לעדות שנוהגים לא לאכול קטניות לאכול מסיר שבשלו בו קטניות (עי' כה"ח סי' תנ"ג ס"ק כ"ז).

לאורחים שהיו מגיעים במהלך החג הגיש תמרים, שקדים ומיץ ענבים כיון שכולם נהגו לאכול דברים אלה.

כלים חד פעמים - אם רצו להשתמש בהם בפסח, הרב אמר שצריך לבדוק שאינם מנייר כיון שיש בהם עמילן, ובפרט בשתייה חמה (כיון שע"י החום העמילן שבהם יוצא החוצה).

היה שותה מים מהכנרת ומהמוביל הארצי, ונימק זאת בכך שכיון שהמים עוברים כמה מסננות. ובנוסף, גם אם שפכו שם וויסקי אין בזה חשש כיון שחז"ל גזרו חמץ במשהו ולא במשהו דמשהו (המים עוברים מהכנרת למוביל הארצי ומשם זה עובר כמה בריכות עד שהם מגיעים לברז), וישנם עוד טעמים בדבר ואכמ"ל (ועי' בב"י סו"ס תס"ז).

סיגריות בפסח - טוב להחמיר שלא לעשן כיון שיש חשש חמץ בדבק בו מדבקים

את הסגריה.

מי שמחמיר לא להשתמש בחומץ בפסח יכול להשתמש בחומץ יין כיון שהוא לא היה בגזירה.

על ידיות המקרר שפך מים חמים מחשש שמא נגעו בהם כשהיה חמץ על הידיים (ובפרט בדברים חריפים) ושמא נשפך עליהם תבשיל חמץ (כה"ח סי' תנ"ד ס"ק שי"ד).

אפיית מצות

בחלק מהמקומות בהם היה אופה מצה שילם על שכירות המקום.

היה מקפיד ללכת למקווה לפני אפיית המצות בערב פסח.

את כל הדברים לאפייה (מערוכים, ניירות, מחוררים, צלחות ללישה וכו') היה דואג להביא בעצמו.

בשעת האפייה היה כמלך בגדוד שמשגיח על כל דבר ודבר.

בשעת האפייה מינה אדם שיהיה אחראי על הזמן של הח"י דקות.

בשעת הלישה היה משגיח שיהיה מספיק מכל דבר ושהמלאכה תתבצע כראוי.

כל מצה שהיתה יוצאת מהתנור היה בודק אם נאפתה כמו שצריך.

כלי לישה - העדיף להשתמש בקערות חד פעמיות מפלסטיק.

במהלך הכנת הבצק בדק ששמו כמות נכונה של מים וקמח.

את הקמח והמים העדיף שיהיו בשני חדרים נפרדים.

בדק כל דבר בעצמו ולא סמך על אחרים בזה.

לא היה מבדיל בין מערוכים מעץ למערוכים ממתכת.

שרף את הלולב וב' המינים באפיית מצות של ערב פסח.

לקח לכתחילה מחוררים מפלסטיק ומשליכם לאחר כל ח"י דקות לאשפה.

אם לא היו מחוררים מפלסטיק השתמש במזלג מפלסטיק ומשליכו לאחר כל ח"י דקות לאשפה.

הקפיד שכל העוסקים בכל תהליך האפייה ילבשו כפפות.

הקפיד שבכפפות לא יהיה עמילן.

הקפיד שיגזרו ציפורניים.

בדק בעצמו את ידי כל העובדים שיהיו נקיות (ע"י שו"ע ס' תנ"ט ס"ד ומג"א ס"ק ט"ז).

העדיף שכל העוסקים במלאכה ילבשו חלוקים חד פעמיים.

דאג שכל השולחנות יהיו מכוסים בנייר כסף, והיה מחליף כל ח"י דקות.

אעפ"י שכל הזמן היו מתעסקים באפייה - היה מקפיד להפסיק כל ח"י רגעים (או פחות) כדי לנקות את הכל (ע"י חיי אדם ס' קכ"ח סעי' כ"ג).

במריה שהיו מדבקים בעזרתה את המצות יד לתנור היה מקפיד שיהיה לה כיסוי נקי, והיה מחליפו כל ח"י דקות.

באפיית מצות מכונה הפריש חלה כשהיתה עדיין בצק.

באפיית מצות של יד הביא לרבנית את המצות לאחר האפייה, והיה מחברם יחד תחת נייר אחד, והרבנית היתה מפרישה חלה.

לאותם שהיו באים לקחת ממנו מצות בערב פסח היה נותן להם מצות שכבר הופרש מהם חלה.

לפני האפייה היה בודק את חומו של התנור.

באפיית מצות מכונה היה בודק שהבצק לא חם לפני הכניסה לתנור.

באפיית מצות של יד הקפיד שלא יעמדו עם המצה סמוך לתנור, ושלא יעמדו איתה תחת השמש.

הקפיד שתמיד יהיה מי שמתעסק עם המצות.

הקפיד שלא יגעו בעובדים שעוסקים במלאכת האפייה.

במשך כל זמן האפייה אמר: "לשם מצת מצווה".

נהג שבזמן האפייה ישירו את ההלל.

לא הקפיד שיסיידו את המקום קודם האפייה.

המערוכים הביא בעצמו. והקפיד שינקו מיד בגמר השימוש ולא יעברו עליהם ח"י דקות כדי שלא יהפכו לבית שאור.

באפיית מצות מכונה - לקח את המצות שיצאו מהתנור לאחר הדקה הראשונה מחשש מצות הראשונות "מנקות" את התנור.

הקפיד לקחת רק את המצות שיצאו מהתנור תוך ח"י רגעים מרגע תחילת העבודה

(ולא היה משתמש במצות שהיו בתנור אחרי שעברו ח"י דקות).

בזמן אפיית מצות יד היה נותן לילדים להביא את המצות לתנור ושהם יחוררו אותם, אך הקפיד שיעמוד עליהם גדול.

הקפיד לשלוח לכמה רבנים ולכמה משפחות מצות לפסח (ולעוד כמה אנשים).

אנשים שהיו באים ומבקשים מצות מהאפייה שלו בערב פסח ביקש מהם שיעזרו גם הם באפייה (משום נהמא דכיסופא).

כשנתן לאנשים ג' מצות הקפיד שיהיה כשיעור לכזיתות ליל הסדר.

את המרדה של המצות היה מלבן באש שבתנור לפני האפייה.

ליל הסדר

בליל הסדר לבש כיפה לבנה.

קודם ליל הסדר היה שוקל שיעור כזית למצה ולמרור.

לילדים נתן הגדה עם ציורים.

את סדר ההגדה, שתיית הכוסות ואכילת המצות היה עורך עפ"י הכוונות אך בצורה שלא תפריע לבני הבית.

נהג להזכיר שעיקר ליל הסדר הוא בשביל הילדים - "והגדת לבנך".

לפני "מה נשתנה" יצאו הילדים החוצה ונכנסו עם מקלות ושק, וכל זה כדי שייטלו חלק בהגדה.

היה מקפיד לשתות את הכוס הרביעית לפני חצות (ולא רק את האפיקומן).

לכל ילד חילק אפיקומן והיה קושרו על זרועו של הילד ("משארותיכם צרות").

לפני ליל הסדר אמר לנכדים שיבחרו אחת מהמכות ויספרו עליה לבני הבית ואח"כ היה מוסיף משלו.

את נוסח "הא לחמא עניא" אמר בג' אופנים ("הא" - בפתח, "הא" בצירה, "כהא").

אם היו מסובים סביב לשולחן גם בני חו"ל - הקפיד שיתרגמו להם את ההגדה.

היה מחלק אגוזי מלך לילדים כדי שישאלו (שו"ע סי' תע"ב סעי' ט"ז).

בשעה שהיו צריכים ליטול ידיים היה לוקח את הילדים לחדר אחר ליטול ידיים כדי שלא יפריעו במטבח, והסביר להם כיצד צריך ליטול ידיים.

קערה

היה מקפיד שסדר הקערה יהיה עפ"י האר"י (עי' כה"ח סי' תע"ג ס"ק ח"ן).

בקערה היה שם רק ג' מצות.

הניח בקערה שני סוגי מרור - הקלח והעלה.

הקפיד שבמשך כל זמן אמירת ה"מגיד" הקערה תהיה מלאה (חוץ מחצי המצה המיועדת לאפיקומן).

זרוע

את הזרוע היה צולה בעצמו (שו"ע סי' תע"ג סעי' ד').

היה מחבר לזרוע שבקערה עצם יבשה שהבא"ח השתמש בה בליל הסדר.

לא היה אוכל את הזרוע לא בליל הסדר ולא ביום (כיון שלא אוכלים צלי) (ועי' בא"ח צו ל').

ד' כוסות

השתמש לכוסות בכוס מיוחדת ויפה.

העדיף לשתות יין כל הד' כוסות, ואם היין חזק אמר שאפשר לשתות בב' כוסות הראשונות מיץ ענבים (לכתחילה) או מיץ צימוקים כדי שיוכל לומר את ההגדה בצלילות, ואת הב' כוסות האחרונות ישתה מיין (כה"ח סי' תע"ב ס"ק ע"ד).

אם היתה כוס לשתית היין יפה אך גדולה, היה מניח בתוכה כוס מפלסטיק של רביעית ושותה משתייהן יחד.

מגיד

את אמירת ההגדה היה מחלק בצורה שכל פעם מישהו אחר מהמסובים יקרא ויסביר.

מוציא מצה

לאכילת המצה אכל מצות רכות.

בליל הסדר אכל רק מצות עבודת יד שאפה בערב פסח אחרי חצות (עי' מהרי"ן סי' קצ"ג), ובמשך החג אכל גם מכונה שנאפו בחבורה יחד עם דודו, ראש ישיבת פורת יוסף הרה"ג רבי יהודה צדקה זצוק"ל ובנו הגאון רבי משה שליט"א.

לדעת הרב אין צריך לאכול את כל הב' הכזיתות של מוציא מצה כאחד (בהכנסה לפיו ובליעה כאחת) (ועיין בא"ח ראשונה צו ל"ד).

הקפיד שהמסובים יקחו גם מהמצות שעליהם ברך המוציא.

חרוסת

בחרוסת היה שם יין כדי שיהיה טעם של מרירות (משנ"ב ס"י תס"ו ס"ק מ"ח).

מרור

נהג לאכול את הקלח המר עם עלה (עי' כה"ח ס"י תע"ג ס"ק צ').

הקפיד שלא ישרו הרבה את המרור בחרוסת.

כורך

אין צורך לאכול כולו בבת אחת (בהכנסה לפיו ובליעה כאחד) רק שיהיו מצה ומרור כאחד.

כללי

היה מכין בעצמו את כוסו של אליהו (עי' כה"ח ס"י ת"פ ס"ק טו"ב).

לאחר סיום הסדר היה מכסה את כוסו של אליהו ומקדש עליו בבוקר למחרת.

ב"שפוך חמתך" אמר לכוון על כל השונאים והמחבלים (רמ"א ס"י ת"פ סעי' ב').

בסיום ההגדה היה קורא שיר השירים בטעמים.

לאחר סיום הסדר שתה רק מים (שו"ע ס"י תפ"א סעי' א').

בבוקר של פסח הקפיד שיקומו לתפילה בנץ, ועשה 'מי שברך' מיוחד לאלו שקמו ובפרט לילדים.

חול המועד

לא היה כותב חידושי תורה, והיה מחמיר בזה גם לאחרים.

במהלך חול המועד היה מבקר את בני משפחתו ורבותיו.

בכל סעודה בחול המועד היה שותה יין או מיץ ענבים (כדעת הרמב"ם).

שביעי של פסח שחל ביום שישי

איך לאכול מוצרי חמץ ביום שבת מכמה טעמים (עיין שו"ת מאמר מרדכי ח"א אור"ח סי' י"ט).

מוצאי פסח

על מצות שנאפו לפסח היה מברך המוציא עד פסח שני.

לחם - לא היה אוכל לחם ממאפיית אנג'ל (הסמוכה לביתו) עד שעברו מספר ימי עבודה.

לא היה אוכל מוצרי חמץ (שנאפו מיד אחר הפסח) כמה ימים אחרי פסח מחשש שהקמח שהה זמן ויש בו תולעים.

שיעורים וזמנים לפסח

- א. זמן "צאת הכוכבים" כעשרים דקות אחרי השקיעה.
- ב. זמן "עמוד השחר" הוא שמינית היום לפני הנץ החמה. שמינית הזמן שמהזריחה לשקיעה.
- ג. "שעה זמנית" = $1/12$ מעלות השחר עד צאת הכוכבים.
- ד. סוף זמן אכילת חמץ = 4 שעות זמניות אחרי עלות השחר.
- ה. סוף זמן ביעור חמץ = 5 שעות זמניות אחרי עלות השחר.
- ו. "חצות היום" לענין מלאכה, ו"חצות הלילה" הם באותה שעה, וזה כחצי שעה לפני הזמן המופיע בלוחות כ"מנחה גדולה".
- ז. "שעה עשירית" שממנה והלאה אסור לאכול בערב פסח היא כשלוש שעות זמניות לפני השקיעה, והיא כחצי שעה לפני זמן "מנחה קטנה" המופיע בלוח.
- ח. **כביצה** = 56 גרם במשקל. "**אכילת פרס**" = תוך 4 דקות. "**רביעית**" = 87-90 גרם.

לחולים:
כזית מצה = 20 גרם.
כזית מרור - חסה = 18 גרם.

כזית מצה או מרור =
 27 גרם במשקל.

ניקיונות לפסח

אבק זה לא חמץ?

יש התמהים על נשות ישראל, אשר במהלך הניקיונות לפסח עמלות לסלק גם את כל האבק שבבית, ומנצלות את ההזדמנות להשלכת חפצים מיותרים וכדומה - והרי: "אבק זה לא חמץ"!

אבק הוא באמת אינו חמץ. וגם החמץ עצמו היה צריך להתבטל "בשישים" כמו כל איסור אחר. ובכל זאת אנו נוהרים ב"משהו" חמץ ומבערים אותו מביתנו, מה שאיננו עושים ביחס לשאר איסורים. מדוע? כי החמץ הוא מעין יצר הרע.

כאשר אנו מנקים את הבית מחמץ - אנו גם מטהרים אותו מכל הדברים הרעים והמזיקים שבו, לכן אנו אומרים ב"יהי רצון" של ביעור חמץ: "כשם שביערנו חמץ מביתנו - כן נזכה לבער יצר הרע מקרבנו". כדאי להשקיע בביעור החמץ ככל שניתן, כך נזכה לבער גם את יצר הרע מקרבנו בצורה המירבית.

ניקיון מביא הארה

במסכת נדרים (מט, ב) מסופר שהנוכרים היו תמהים: מדוע פניו של רבי יהודה היו מאירות כל כך? מסבירה הגמרא, שלרבי יהודה היו מספר מנהגים שבעטיים זכה והתקיים בו: "חִקְמַת אָדָם תְּאִיר פְּנָיו" (קהלת ח, א). אחד המנהגים היה, שהקפיד על טהרת גופו, ודאג שלא יצטרך לנקביו.

במסכת שבת (כה, ב) מובאת הנהגה נוספת של רבי יהודה:

כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי: ערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין, ורוחץ פניו ידיו ורגליו, ומתעטף ויושב בסדינין המצויינין, ודומה למלאך ה' צבאות.

למרות שהרחצה היא ניקיון חיצוני - טהרת הגוף הזו מביאה גם טהרה לנשמה, לכן לאחריה דמה רבי יהודה ל"מלאך ה' צבאות".

גם גברים צריכים להיות שותפים

במקום אחר בגמרא (שבת מט, א) מסופר על אלישע "בעל כנפיים", שגם אצלו השפיעה טהרת הגוף על טהרת הנשמה, והגמרא לומדת ממנו הדרכה לציבור: "תפילין צריכין גוף נקי, כאלישע 'בעל כנפיים'". כלומר, יש לנקות את הגוף גם מבפנים (להיפנות לנקביו) משום קדושתן של התפילין, כך שלא יצטרך לנקביו בשעה שהתפילין עליו.

הגמרא מסמיכה הלכה זו לאלישע "בעל כנפיים", שהיה גם איש נקי וגם איש קדוש, בעל מופת ובעל מסירות נפש על מצות תפילין. מכאן אנו לומדים שנקיות הגוף משפיעה על נקיות הנשמה.

גם הגברים שאינם טורחים כנשותיהם בעניין חשוב זה, צריכים לדעת את ערך הניקוי. עליהם ללמוד מהנשים איך לחבב את המצוה היקרה הזו, כיצד ראוי באמת להתכונן לפסח בטהרה ובקדושה.

כמו בגוף - כך גם בבית. טהרת הבית וניקיונו משפיעים על טהרת הנשמה. אנו מנקים את הרצפה והארונות ומכוונים על ניקוי מהמחשבות הרעות ומהיצרים הרעים, ניקוי מטומאה ומקלקולים שונים. מנקים את הבית מחמץ - ומבטלים את החמץ מהלב.

תפילה לפני ניקוי הבית

וכיון שערך הניקיון הוא גדול וחשוב, טוב וראוי לכוון לפני הניקיונות, ולומר כך:

הריני מנקה את הבית ומכוון/מכוונת בזה לקיים
מצות עשה מן התורה להשבית שאור וחמץ. ואתה הא-ל הגדול הגבור והנורא,
תעזרני לנקות את מחשבותי, לנקות את מעשי, לטהר את ביתי,
שלא ייכנס בבית הזה היצר הרע והמחלוקת.
שתשפיע על הבית הזה שפע
של טהרה וקדושה. אמן, כן יהי רצון.



הקדמה לבדיקת חמץ

בדיקת חמץ - אהבת ה'

כותב בעל ה"בן איש חי" (בספרו "בן איש חיל" ח"ג, א) כי בדיקת חמץ וביעורו מעוררות זכות וסנגוריה גדולה על עם ישראל.

אדם מתאווה לדברים מסויימים, וטוען שמתאווה אליהם משום שאוהבם. למשל, אדם התאב לאכול דגים, אומר: "אני אוהב דגים", אף שברור לכולם שהוא אוהב רק **עצמו**, ומטרתו להשביע את **תאוותו**. והראיה לכך, שאם אותו דג לא יערב לחיכו - לא יאכל ממנו, נמצא שה"אהבה" לדג, כביכול, היא רק **כיסוי** לאהבת עצמו. אהבת עצמו היא שהולידה והצמיחה את ה"אהבה" לדגים.

וכפי שאדם אוהב את עצמו ומכסה אהבה זו בתאוות שונות - כך יש לאדם לאהוב את קונו, ולהשתמש בתאוות העולם הזה רק ככיסוי לאהבת ה'. כל אהבת העולם צריכה לבוא מתוך אהבת הבורא. כשיאמר: "אני אוהב את העולם הזה", תהיה אהבה זו רק ככיסוי לאהבת ה', כי עיקר העיקרים הוא לעשות רצון בוראו.

וכמו כשמאכל אינו ערב לחיכו, ניכר שהאהבה לאותו דבר היא כיסוי לאהבת עצמו - כך כשתאוות העולם הזה לא "יערבו לחיכו" של בורא עולם, ויהיו מאוסים בפניו - ימנע זה מלעשותה, ויגלה שמה שבאמת מעניין אותו, אינו אהבת העולם הזה - אלא רק אהבת ה'.

כך תהיה אהבת העולם הזה בליבו בעבור אהבת ה', שכל מטרתו בעולם הזה תהיה לעשות רצונו - וזה על ידי תורה ומצוותיה (שהרי בעולם הבא אין מצוות ומעשים טובים). ואם חלילה יקדים את "אהבת העולם הזה" ל"אהבת המקום" - אוי לו ואוי לנפשו!

בבדיקת חמץ וביעורו שורף האדם את הלחם - שמשביעו כשהוא רעב, שורף את העוגות - אליהן הוא מתאווה. בכך מבטא האדם שהוא מוכן להקריב דברים היקרים לו, אך ורק למען רצון ה', ובזה הוא מכריז שהם רק אמצעים לעבודת הבורא.

ולא רק שהוא נמנע מלאוכלם - אלא שהוא מתאמץ, מחפש ומחטט, בודק ושורף, שלא ישאר מהם אפילו פירור! מתאמץ אדם, יגע וטורח, עד שאומרים לו: "מה העבודה הזאת לכם?".

דבר זה מעורר סנגוריה גדולה על עם ישראל, האוהבים את ה' יותר מאהבת עצמם וממחמדי העולם הזה.

לשתף את הילדים בבדיקת חמץ

ראוי לשתף את הילדים בחיפוש אחר החמץ בבית - הן באכילת החמץ בימים שלפני הפסח (ולכוון באכילה זו לקיים מצות ביעור חמץ), והן בבדיקת החמץ עצמה.

לשם כך, ראוי לתת לילדים להחביא את פתיתי החמץ לקראת הבדיקה (לא לשכוח לרשום את מיקום המחבוא...), ובשעה שהאב בודק את החמץ בבית, יעזרו לו הילדים במציאת הפתיתים, וכך הילדים יהיו מעורבים במצות בדיקת החמץ.

בבדיקות החמץ שבאחת השנים, מצאתי את תשעת הפתיתים הראשונים במהרה, וראיתי שהילדים התמרמרו על כך. גם את הפתית האחרון מצאתי, ובכל זאת הסתרת מיילדי עובדה זו, ועשיתי עצמי מחפש ומתרחק. הילדים התעוררו והתלהבו והנחו אותי בקריאות: "קר! חם!" וכדומה.

וטוב יעשה אבי המשפחה אם יקנה לכל אחד מילדיו או נכדיו פנס חשמלי, וכך יוכלו לסייע לו במקום בו הנר אינו יעיל, כבמרפסת פתוחה, בה הנר עלול להיכבות, או בארונות הבגדים וכיסי המעילים מחשש דליקה, ובפרט שכיום הבגדים דליקים יותר מפעם.

העיקר הוא - לשתף עד כמה שאפשר את הילדים בתהליך בדיקת החמץ, ולעשותם מעורבים ומעוררים במצוות הפסח.

"אור לארבעה עשר"

המשנה בפסחים (א, א) מכנה את ליל בדיקת חמץ: "אור לארבעה עשר". הגמרא (פסחים ג, ב) מדגישה שהמשנה נקטה כאן לשון צח ונקי: "אור", במקום לומר: "ליל ארבעה עשר". הר"ן הסביר שדווקא כאן נעשה שימוש בלשון נקייה, משום שרבינו הקדוש לא רצה לפתוח מסכת בלשון שלילית: "לילה".

נוכל עוד לבאר, שכאשר אדם מקיים מצוה הוא זוכה ל"נר", ככתוב במשלי (ו, כג): "נר מְצֹוֹה", וכאשר עוסק בתורה הוא זוכה לאור: "וְתוֹרָה אֹר" (שם).

מי שעוסק בבדיקת חמץ אמנם מקיים מצוה, אך נחשב גם כאילו **עוסק בתורה**, והראיה לכך, שאין קובעים שיעורי תורה בזמן בדיקת חמץ - כי היא גופה, קיומה של תורה!

ולכן: "אור לארבעה עשר" בודקים לאור הנר. ומי שמקיים מצוות, ועוסק בתורה - גם לילה כאור יאיר, וזהו טעמו של רבינו הקדוש, שפתח את מסכת פסחים בלשון "אור".

כעפרא דארעא

הרב חיד"א שואל: מדוע כשאנו מבטלים את החמץ אנו אומרים: "לבטל וליהוי כעפרא דארעא" - למה לא מספיק לומר רק: "כעפרא"?

מסופר בגמרא על רבן גמליאל ורבי יהושע שהפליגו בספינה ורצו לשחוט עוף, אך לא היה להם עפר כדי לכסות את דמו ולקיים מצות "כיסוי הדם". לקח רבן גמליאל דינר זהב ושחקו, ובעפרו כיסה את דם העוף השחוט. אומרת הגמרא שמכאן ניתן לראות כמה חביבה מצוה זו עליהם. והסיבה שעפר הזהב מועיל היא, משום שגם זהב נקרא עפר, שנאמר: "וְעִפְרַת זָהָב לֹ" (איוב כח, ו).

אומר הרב חיד"א: זהב אינו עפר, אמנם יסודו מעפר, ולכן, אם יאמר בנוסח ביטול החמץ, רק: "כעפרא" - יכול להיות שכוונתו לעפרות זהב שיסודו מעפר! על כן יאמר: "כעפרא דארעא" - כעפר הארץ, שאין בו חשיבות כלל.

סילוק יצר הרע

היצר הרע דומה לשאור. בערב פסח פונה היצר אל האדם: "אל תשרוף את החמץ! זה 'בל תשחית'!", גם יצר הרע מעין זה יש לבטל. ואם תצליח לבטלו לפני פסח - יתבטל כל השנה.

ולכן, ב"יהי רצון" שאומרים בביעור חמץ, אנו אומרים: "וכשם שביערנו החמץ מביתנו היום הזה - כן תזכנו ותסייענו ותעזרנו לבער היצר הרע מקרבנו".



בדיקת חמץ

הלכות בדיקת חמץ בעמוד 15

לפני בדיקת חמץ טוב שיטול ידיו, ויאמר בקשה זו:

לְשֵׁם יְחִוּד קִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׂכִינְתֵיהּ,

בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו, ליחדא שם יו"ד ה"א באותיות וא"ו ה"א ביחודא שלים בשם כל ישראל, ובשם כל הנפשות והרוחות והנשמות המתיחסים אל שרשי נפשנו, רוחנו ונשמתנו, ומלבושיהם והקרובים להם שמכללות אצילות בריאה יצירה עשייה, ומכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשייה, דכל פרצוף וספירה. הריני מוכן ומזומן לקים מצות עשה דרבנן לבדק את החמץ לאור הנר בחורין ובסדקין שברשותינו בליל ארבעה עשר לחדש ניסן, כאשר הורו לנו רבותינו ז"ל: "אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר". לבער שאור וחמץ הנמצא בבית בחורין ובסדקין. כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו, לתקן שרש מצוה זו במקום עליון.

ויהי רצון מלפניך יהנה יהדונהי אלהינו ואלהי אבותינו, שתהיה חשוכה ומקבלת ורצויה לפניך מצוה זו. ויעלה לפניך כאלו פגנתי בכל הפגנות הראויות לכון במצוה זו.

על כן נקנה לך יהנה יהדונהי אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך, להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יפרתנו. לתקן עולם במלכות שדי. וכל בני בשר יקראו בשמך, להפנות אליך כל רשעי ארץ, יכירו וידעו כל יושבי תבל פי לך תכרע כל ברך, תשבע כל לשון. לפניך יהנה יהדונהי אלהינו יכרעו ויפלו, ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כלם את-עול מלכותך, ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד. פי המלכות שלך היא, ולעולמי עד תמלוך בכבוד. כפתיב בתורתך: "יהנה יהדונהי ימלך לעולם ועד". ונאמר: "והיה יהנה יהדונהי למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה יהנה יהדונהי אהדונהי אהד ושמו אחד".

"ויאמר: אם-שמוע תשמע לקול יהנה יהדונהי אלהיך, והישר בעיניו תעשה, והאזנת למצותיו ושמרת כל-חקיו - כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך, כי אני יהנה יהדונהי רפאך".

"נר לרגלי דברך, ואור לנתיבותי". ז' פעמים

"לב טהור ברא לי אלהים, ורוח נכון חדש בקרבי". ז' פעמים

"יהיו רצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, יהנה יהדונהי צורי וגאלי".

"ויהי נעם אדני אלהינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה ידינו כוננהו". ב' פעמים

ואחר כך יברך בכוונה ובשמחה "על ביעור חמץ", ויתחיל לבדוק היטב:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאָהֳדוּנָהי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל בְּעוֹר חָמֵץ.

ביטול חמץ

לאחר הבדיקה יבטל החמץ, והיא מצות עשה דרבנן.
 וצריך להבין את ענין הביטול, שהוא מבטל את כל החמץ שברשותו שלא ראהו.
 ומילת: "חמירא" כוללת חמץ ושאור.

לפני הביטול טוב לאמר בקשה זו ("לשון חכמים" ח"א):

לְשֵׁם יְחִוּד קִדְּשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכִּינְתִּיהּ,

בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו, לִיחְדָּא שֵׁם יו"ד ה"א בְּאוֹתֵיזוֹת נא"ו ה"א בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל
 יִשְׂרָאֵל. הַרִינִי מִקְדִּים מִצְוֹת עֲשֵׂה דְרַבְנָן לְבִטּוֹל שְׂאוֹר וְחָמֵץ בְּלֵיל אַרְבַּעָה עֶשֶׂר בְּחֹדֶשׁ נִסָּן. כְּדִי
 לַעֲשׂוֹת נַחַת רִיחַ לְיִזְרְעֵנוּ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאֵנוּ, לְתַקֵּן שְׂרֵשׁ מִצְוָה זוֹ בְּמִקּוֹם עֲלִיּוֹן. וַיְהִי רְצוֹן
 מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה יֵאָהֳדוּנָהי אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתְּהִיָּה חֲשׂוּבָה וּמְקַבֶּלֶת וְרְצוּיָה לְפָנֶיךָ מִצְוָה זוֹ.
 וַיַּעֲלֶה לְפָנֶיךָ כָּאֵלוּ כּוֹנְנֵתִי בְּכָל הַכּוֹנְנוֹת הַקְּרָאוּיֹת לְכַנּוֹן בְּמִצְוָה זוֹ. וְאַתָּה הָאֵל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא,
 עוֹרְרָה אֶת-גְּבוּרְתְּךָ, וְלָכֵה לִישְׁעֲתָה לָנוּ. וְתַבְטֵל כּוֹחוֹת הַטְּמֵאָה וְהַקְּלָפָה. וְכָל אוֹיְבֶיךָ (ס"מ) וְכָל
 שׂוֹנְאֶיךָ (לילית) מְהֵרָה יִפְרָתוּ. וּמַלְכוּת הַרְשָׁעָה מְהֵרָה תַעֲקֹר וְתִשְׁבֵּר וְתִכְלֵם וְתִכְנִיעַם וְתִשְׁמַדֵּם
 בְּמִהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ יָגוֹן (ס"מ) וְאַנְחָה (לילית). וּמְלוֹךְ עֲלֵינוּ מְהֵרָה אַתָּה יְהוָה יֵאָהֳדוּנָהי לְבַדְּךָ
 בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט. וְאַתָּה צָמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תִצְמִיחַ, וְקִרְנֹת תְּרוּם בִּישׁוּעֲתְךָ.
 כִּי לִישׁוּעֲתְךָ קוִינֵנוּ כָּל הַיּוֹם. יְהִי לְרְצוֹן אִמְרֵי פִי וְהִגִּיזוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ, יְהוָה יֵאָהֳדוּנָהי צוּרֵי וְגֹאֲלֵי. וַיְהִי
 נֵעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ."



ואחר כך יאמר בקול ג' פעמים:

כָּל חֲמִירָא דְאִיכָא בְרִשׁוּתֵי - דְּלֹא חֲזִיתִיה
וְדְלֹא בִיעֲרִיתִיה - לְבָטִיל וְלִהְיוּ כְּעַפְרָא דְאַרְעָא.

ואם אינו מבין ארמית - יאמר בשפה שמבין. ופירושו בלשון הקודש כך:

כָּל חֶמֶץ וְשָׂאֵר שְׂיֵשׁ בְּרִשׁוּתֵי - שְׁלֹא רָאִיתִיו
וְשְׁלֹא בִיעֲרִיתִיו - יְהִיָּה בָטֵל וְחָשׁוּב כְּעַפְרַת הָאָרֶץ.

לאחר הביטול יאמר תפלה זו:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה יֵאֱהוּדוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ וְאַלֵּהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁתַּתֵּן לָנוּ כַּח וְיַכְלֵת וְעֲזֹר וְסִיעָה,
לְפִשְׁפֹּשׁ בְּנִגְעֵי בְּתֵי הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר נִזְאַלְנוּ בְּעֲצַת יִצְרָנוּ הָרַע.

אָנָּה יְהוָה יֵאֱהוּדוּנְהִי, הַפֶּרֶד נָא מֵעֲלֵינוּ צַד הָרַע שֶׁבִּיצֵר הָרַע, וְתִזְכְּנוּ וְתִלַּבְּנוּ בְּכַח הַיִּצֵר הַטּוֹב.
הַשִּׁבְנוּ אֲבֵינוּ לְתוֹרָתְךָ, וְקִרְבְּנוּ מִלִּפְנֵי לְעִבּוּדְךָ וְהַחֲזִירְנוּ בְּתַשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ. וְתִרְפָּא
אֶת מְאִתִּים וְאַרְבָּעִים וְשִׁמוֹנֶה אֵיבָרִים, וְשִׁלֵּשׁ מְאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחֲמִשָּׁה גִידִים שֶׁל נַפְשֵׁנוּ וְשֶׁל
גּוּפֵנוּ, רְפוּאָה שְׁלֵמָה. וְהַעֲלֵה אֲרוּכָה וּמִרְפָּא לְכֹל תַּחֲלוּאֵינוּ, וְלְכֹל מְכַאֲבֵינוּ וְלְכֹל מַכּוֹתֵינוּ,
כִּי אֵל רּוֹפֵא רַחֲמָן וְנֹאמֵן אֶתְּהָ. עֲזָרְנוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ. וְהַצִּילְנוּ מֵאִסּוּר חֶמֶץ
אֲפִלּוּ מִכָּל שְׁהוּא, בְּשָׁנָה זוּ וּבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה הַבָּאָה עֲלֵינוּ לְחַיִּים טוֹבִים וְלְשָׁלוֹם.

אָמֵן, כֵּן יְהִי רְצוֹן.

"יְהִי לְרְצוֹן אִמְרֵי-פִי וְהִגִּיוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ, יְהוָה יֵאֱהוּדוּנְהִי צוּרֵי וְגֹאֲלֵי."



הקדמה לביעור חמץ

גאוה - השאור שבעיסה

הרדב"ז נשאל (ג, תקמו) על אודות החומרות המיוחדות שיש באיסור חמץ:

מה נשתנה חמץ בפסח מכל איסורין שבתורה, שהחמירה עליו תורה להצריכו בדיקה ושרוף וכלה וגם ביטול? והוסיפו חכמים להצריכו בדיקה בחורין ובסדקין ולחפש אחריו ולשרש אותו מכל גבוליו, ועובר עליו ב"בל יראה ובל ימצא". ואסרוהו ב"כל שהוא", ואינו מתבטל כלל. וחומרות כאלו לא נמצאו בכל האיסורין שבתורה!

ולבסוף עונה:

ועל כן אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות, כי חמץ בפסח - רמז ליצר הרע, והוא "שאור שבעיסה". ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו, ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו, ואפילו כל שהוא - לא בטיל! והרי זה אמת ונכון.

שריפת החמץ בפסח מסמלת את ביעור יצר הרע, הדומה לשאור המחמיץ את כל העיסה.

אחד ההבדלים שבין לחם למצה הוא, שאמנם הלחם גדול, מרשים ומנופח משום השאור שבו, אך דווקא בשל כך, הוא מתקלקל כעבור ימים מעטים ומתעפש. ואילו המצה, הנראית שפילה כלפי חוץ, משום שחסר בה השאור - דווקא היא מחזיקה מעמד במשך שבועות, חודשים ואף שנה תמימה, ועדיין ראוייה היא לאכילה!

אחד מביטוייו הקשים של יצר הרע הוא במידת הגאוה, בה יש לראות את ה"שאור שבעיסה". אם אדם מתנהג בשפלות, בלי לנשא ולנפח את עצמו כלפי חוץ מתוך גאוה ויוהרה - יזכה להאריך ימים. אבל מי שבוחר להתפתות לעצת יצרו, ולילך בדרך הגאוה - יקצרו ימיו, כיון שהגאוה מוציאה את האדם מן העולם.

לאחר המצה - אפשר לאכול גם חמץ

בזוהר הקדוש (תצוה קפג, ב) נקראת המצה בשם: "מצת הרפואה". ומובא שם משל למלך שבנו יחידו חלה, והתאוה הבן לאכול מאכל המסוכן לו. אמרו הרופאים: "קודם שיאכל הילד מאכל של רפואה, ולאחר מכן יוכל לאכול כאוות נפשו".

כך הדבר ביחס לבני ישראל. בזמן שיצאו ממצרים האכילם ה' מצה, אשר ריפאה אותם מכל המחלות הרוחניות שחלו בהן בשבתם במצרים. ולאחר שהגוף קדוש וטהור - אפשר לאכול כל מאכל - ואפילו חמץ!

בכל קרבנות השנה אין מקריבים חמץ, כפי שכתוב (ויקרא ב, יא): "כֹּל הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תִּקְרְבוּ לַה' - לֹא תַעֲשֶׂה חֶמֶץ, כִּי כֹל שְׂאֵר וְכֹל דָּבֵשׁ - לֹא תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ אֲשֶׁה לַה'".

אמנם בקרבן "שני הלחם" המובא בחג השבועות, אנו מקריבים לחם חמץ! לאור דברינו מובן הטעם מדוע משנה התורה את הדין משאר השנה: על ידי קדושת המצה שאכלנו בפסח, שבעה שבועות קודם לחג השבועות - אנו זוכים לבטל את החמץ (המבטא גאוה), ולכן רשאים אנו להקריב קרבן חמץ.

מה בינינו לבין הגויים?

מסופר על רבי לוי יצחק מברדיצ'ב, שפגש את אחד הגויים ביום חגם, שמנהגם אז שלא לעסוק במסחר. ביקש רבי לוי יצחק לקנות ממנו דבר מאכל, והלה ניאות לו.

כעבור זמן, הלך רבי לוי ערב פסח אחר הצהריים בשכונת היהודים וביקש לקנות מיהודי שנקרה בדרכו מעט לחם. התכעס היהודי: "על מה אתה מדבר! כבר שרפתי את כל החמץ, וכי אתה הרב אוכל חמץ בערב פסח?!".

פנה רבי לוי יצחק להקב"ה, ואמר: "ריבונו של עולם! ראה מה בין הגוי ליהודי!".

בביעור החמץ אנו מבטאים את רצוננו לבער את החמץ מקרבנו, לסלק את יצר הרע מעלינו ולהידיבק בריבונו של עולם. אנו פונים לקדוש ברוך הוא ומבקשים ממנו שיסייע בהתקרבות אליו.



ביעור חמץ

הלכות ביעור חמץ בעמוד 22.

לפני שריפת החמץ טוב לאמור בקשה זו ("לשון חכמים" ח"א):

לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה,

בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו, ליחדא שם י"ה באותיות ו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הריני מוכן ומזמן לקיים מצות ביעור חמץ בשרפה, לשרפו ביום ארבעה עשר לחדש ניסן, כדי לעשות נחת רוח ליוצרגנו ולעשות רצון בוראנו.

ויהי רצון מלפניך יהנה יהאדונהי אלהינו ואלהי אבותינו, שתהיה חשובה ומקבלת ורצויה לפניך מצוה זו, ויעלה לפניך כאלו כונתי בכל הפגנות הראויות לכוון במצוה זו של שרפת החמץ, ויעלה לפניך כאלו קימנו מצות: "פסילי אלהיהם תשרפון באש". ותבער כוחות הטמאה והקלפה. וכל אויביך (ס"מ) וכל שונאיך (לילית) מהרה יכרתו. ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם ותשמידם, במהרה בימינו.

על כן נקנה לך יהנה יהאדונהי אלהינו לראות מהרה בתפארת ענה, להעביר גלולים מן הארץ והאילים פרות יכרתו. לתקן עולם במלכות שדי. וכל בני בשר יקראו בשמך, להפנות אליך כל רשעי ארץ, יכירו וידעו כל-יושבי תבל כי לך תכרע כל ברה, תשבע כל לשון. לפניך יהנה יהאדונהי אלהינו יכרעו ויפלו, ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כלם את-עול מלכותך, ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד. כי המלכות שלך היא, ולעולמי עד תמלוך בכבוד. פכתוב בתורתך: "יהנה יהאדונהי ימלך לעלם ועד". ונאמר: "והנה יהנה יהאדונהי למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה יהנה יהאדונהי אחד ושמו אחד".

ישרוף את החמץ

אחר שריפת החמץ יבטלנו מיד, ולפני הביטול יאמר בקשה זו:

לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה,

בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו, ליחדא שם יו"ד ה"א באותיות נא"ו ה"א ביחודא שלים בשם כל ישראל. הריני מוכן ומזמן לקיים מצות עשה מן התורה לבטל שאור וחמץ ביום ארבעה עשר לחדש ניסן, כמו שצונו יהנה יהאדונהי אלהינו בתורתו הקדושה: "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם", כדי לעשות נחת רוח ליוצרגנו ולעשות רצון בוראנו.

ויהי רצון מלפניך יהנה יהודונהי אלהינו ואלהי אבותינו, שתהיה חשוכה ומקבלת ורצויה לפניך מצוה זו של בטול שאור וחרמץ ביום זה. ויעלה לפניך כאלו פונתי בכל הפגנות הראויות לכון במצוה זו.

ואתה האל הגדול הגבור והנורא, עוררה את גבורתך, ולכה לישעתה לנו. ותבטל פוחות הטמאה והקלפה הנקראים שאור וחרמץ. וכל אויביך (ס"מ) וכל שונאיך (לילית) מהרה יפרתו. ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם ותשמידם, במהרה בימינו.

ובכן תנו פבוד לעמו, תהלה ליראיך, ותקנה טובה לדורשיך ופתחון פה למיחלים לך. שמחה לארצך, ששון לעירך, וצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך, במהרה בימינו.

ובכן צדיקים יראו וישמחו, וישרים יעלוזו, וחסידים ברנה יגילו, ועולתה תקפוץ פיה והרשעה פלה בעשן תכלה - כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ.

ותמלך אתה הוא יהנה יהודונהי אלהינו מהרה על כל מעשיך, בהר ציון משפן כבודך, ובירושלים עיר מקדשך, פפתוב בדברי קדשך: "מלך יהנה יהודונהי לעולם, אלהיך ציון לדר ודר, הללויה". "יהיו לרצון אמרי פי, והגיון לבי לפניך, יהנה יהודונהי צורי וגאלי".

ואחר כך יאמר ג' פעמים:

כל חמירא דאיכא ברשותי - דחזיתיה ודלא חזיתיה,
 דביערתיה ודלא ביערתיה - לבטיל ולהוי
 כעפרא דארעא.

ופירושו בלשון הקודש:

כל חמץ ושאר שיש ברשותי - שראיתיו
 ושלא ראיתיו, שבערתי אותו או שלא בערתי אותו -
 יהיה בטל וחשוב כעפר הארץ.

אחר הביטול יאמר בקשה זו:

יהי רצון מלפניך יהוה יאהדונהי אלהינו ואלהי אבותינו, שתרחם עלינו, ותשמרנו ותצילנו מאסור חמץ אפלו מכל שהוא, שנה זו וכל שנה ושנה, כל ימי חיינו. וכשם שבערנו החמץ מבתינו היום הזה - כן תזכנו ותסיענו ותעזרנו לבער היצר הרע מקרבנו. אָנָּה יהוה יאהדונהי, הפַּרְד נָא מְעַלְיָנו צַד הַרַע שְׂבִיִצֵר הַרַע וְתִזְכְּנוּ וְתִלַּבְּנוּ בְּכַח הַיֵּצֵר הַטּוֹב. וְתִזְכְּנוּ לְזַכֵּךְ נַפְשֵׁנוּ וְלִהְיוֹסִיף בָּהּ וְלִהְיוֹסִיף בָּהּ כַּח וְהִיאֲרָה גְדוּלָה, וְלִהְתַּקְשֵׁר לְמַעַלָּה בְּקִדְשָׁהּ עֲלֵינוּהָ וְתַמִּיד תִּשְׁרָה וְתַחֲוֹל עֲלֵינוּ קִדְשָׁהּ הַעֲלִינָהּ.

קִדְשֵׁנוּ בְּמִצּוֹתֶיךָ, תֵּן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ, שְׂבַעֲנוּ מִטוֹבֶךָ, שְׂמַח נַפְשֵׁנוּ בִישׁוּעָתֶךָ וְטַהַר לִבְנוּ לְעַבְדְּךָ בְּאַמֻּת. וְתַעֲזָרֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ. וְתַמְלֵא מִשְׁאֲלוֹת לִבְנוּ לְטוֹבָה לְעַבְדְּךָ. אָמֵן, כֵּן יְהִי רָצוֹן. "יְהִי לְרָצוֹן אֲמָרֵי פִי וְהִגִּיזוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ, יְהוָה יַאֲהִדֵנִי צוּרֵי וְגֹאֲלֵי".



עירוב תבשילין

הלכות עירוב תבשילין בעמוד 35.

יקח העירוב בידו ויברך:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵהֱוֶה יֵאֱהַדוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת עִירוּב.

בְּדִין עִירוּבָא יְהֵא שְׂרִי לְנָא לְאַפּוּי וּלְבִשּׁוּלִי
וּלְאַטְמוּנִי וּלְתַקּוּנִי (וּלְאַשְׁחוּטִי)
וּלְאַדְלוּקִי שְׂרָגָא וּלְמַעַבְדַּד כָּל צְרָכָנָא,
מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת.

רב שעושה עירוב לתושבי עירו מוסיף:

לְנָא וּלְכָל בְּנֵי הָעִיר הַזֹּאת

צריך שיבין מה שאומר, וטוב שיחזור לומר בלשון הקודש:

בְּעִירוּב זֶה יְהֵא מְתַר לָנוּ לְאַפּוֹת,
וּלְבִשָׁל, וּלְהַטְמִין, וּלְתַקּוֹן (וּלְאַשְׁחוּט)
וּלְהַדְלִיק הַנֵּר וּלְעֲשׂוֹת כָּל צְרָכֵינוּ מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת.

עירוב חצרות

הלכות עירוב חצרות בעמוד 36.

עושים עירוב חצרות מדי שנה בשנה, ורגילים לעשות את העירוב עם מצה בשיעור חצי קילו בערך, ובדרך כלל עושים זאת בערב פסח. ויש שנהגו לעשות בשבת חול המועד.

יעשו את העירוב אחרי מנחה, לפני השקיעה ולפני כניסת שבת. אם אין שהות לכך, יעשו עירובי חצרות לפני מנחה.

העירוב צריך להיעשות על ידי חכם המכיר את ההלכות, וכך יעשה:

קְנָה הרב את המצות ויגביהן טפח, ואחר כך יתן אותן לאדם אחר, ויאמר לו:

זֶכֶה בְּעִרּוּב זֶה לְאַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּרִים פֶּה עִמּוֹנוּ, וְשִׁיבּוּאוֹ לְדוֹר בְּעִיר הַזֹּאת, שִׁיִּסְמְכוּ לְטַלְטֵל עַל יְדוֹ מְרֻשּׁוֹת לְרֻשּׁוֹת בְּשַׁבַּת וּבַיּוֹם טוֹב.

ויגביה הזוכה במצות, טפח, ויאמר:

זְבִיתִי.

אחר כך יקח הרב את המצות ויברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאֱהַדוֹנָהי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת עִרּוּב.**

בְּדִין עִרּוּבָא יְהֵא שְׂרִי לְנָא לְאַפּוֹקִי וְלַעֲיֹלִי וְלַטְלִטוּלִי מִבֵּית לְבֵית, וּמִבֵּית לְחֻצָּר, וּמִחֻצָּר לְבֵית, וּמִבֵּית לְבוֹר, וּמִבוֹר לְבֵית, וּמִגֶּג לְגֶג, וּמִעֲלִיָּה לְתַתִּית, וּמִתַּתִּית לְעֲלִיָּה, וּמִזְוִית לְזוֹית, וּמְרֻשּׁוֹת לְרֻשּׁוֹת - כָּל מֵאֵי דְצָרִיד לֵן בְּכָל שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנָה וְיָמִים טוֹבִים, לְנוּ וְלְכָל הַמְּסַתּוֹפְפִים עִמּוֹנוּ, מִקָּאֵן וְלְהַבָּא, מִפְּסַח זֶה עַד פְּסַח שֶׁל הַשָּׁנָה הַבָּאָה, שִׁיבּוּא עֲלֵינוּ לְשִׁלוּם, בְּעִזְרַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לְעַד.

נהגו להניח את מצות העירוב בבית הכנסת במקום בולט, ויש שעושים קופסה נאה ועליה כותבים: "עירוב חצרות", ובתוכה מניחים את המצות.

וידוי מעשרות

הלכות וידוי מעשרות בעמוד 39.

מצות עשה להתודות לפני ה' אחר שמוציאין כל המתנות שבזרע הארץ, וזהו הנקרא: "וידוי מעשר". ואין מתודין וידוי זה אלא אחר השנה שמפרישין בה מעשר שני.

אינו מתודה עד שלא ישאר אצלו אחת מהמתנות (תרומה, מעשר, חלה וכדו').

נהגו לקרוא פרשת "וידוי מעשרות" ביום שביעי של פסח לפני או אחרי מנחה כשיש יותר ריבוי עם. והקריאה היא עם טעמים, כקורא בתורה.

קוראים פרשת הוידוי מחומש "כקורא בתורה", ומצוה מן המובחר שכל אחד ואחד יאמר בעצמו את הפסוקים (דברים כו, יב-טו):

כִּי תִכְלֶה לְעֹשֶׂר אֶת כָּל מְעֹשֶׂר תְּבוּאָתְךָ בַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שָׁנָת
הַמְעֹשֶׂר וְנִתְּתָה לְלוֹי לַגֵּר לִיתּוֹם וְלְאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בְשַׁעְרֶיךָ וְשָׁבְעוּ.
וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּעֵרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת וְגַם נִתְּתִיו לְלוֹי וְלַגֵּר
לִיתּוֹם וְלְאַלְמָנָה כְּכֹל מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא
שָׁכַחְתִּי. לֹא אָכַלְתִּי בְּאֲנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בְּעֵרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא נִתְּתִי
מִמֶּנּוּ לְמַת שְׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵי עֲשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי. הַשְּׁקִיפָה
מִמַּעַן קִדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבְרַךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאָדָמָה
אֲשֶׁר נִתְּתָה לָנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּינוּ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ.

אחר כך יאמר:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ כְּשֵׁם שְׁזָכְנוּ
לְקַיֵּם מִצְוֹת בְּעוֹר מְעֹשְׁרוֹת וּוְדוֹי מְעֹשְׁרוֹת, כֵּן יִזְכְּנוּ הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא
לְקַיֵּם מִצְוֹת הַפְּרָשָׁת תְּרוּמוֹת וּמְעֹשְׁרוֹת מֵהַתּוֹרָה, וְכֵן קִיּוּם מִצְוֹת
בְּעוֹר וּוְדוֹי מְעֹשְׁרוֹת מֵהַתּוֹרָה, בְּבִיאַת גּוֹאֵל צְדָק וּבְבִגְנֵן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. אָמֵן, כֵּן יְהִי רְצוֹן.

הדלקת נרות

הלכות הדלקת נרות בעמוד 36.

לפני הדלקת הנרות תברך:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאֱהוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאֱהוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
שֶׁחֲיֵינוּ, וְקִיָּמְנוּ וְהִגִּיעְנוּ לְזִמְן הַזֶּה.

ואם חל יום טוב בשבת תברך אחר ההדלקה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאֱהוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק
נֵר שֶׁל שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאֱהוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
שֶׁחֲיֵינוּ, וְקִיָּמְנוּ וְהִגִּיעְנוּ לְזִמְן הַזֶּה.



הקדמה לסדר קרבן פסח

שה מעשירי לחודש

בראש חודש ניסן ציווה משה את ישראל בשם ה', לקחת שה בעשירי לחודש ולשומרו עד ל"ד בחודש, אז יקריבוהו לפני ה' כקרבן פסח. מצות לקיחת השה מעשירי לחודש אינה מצוה לדורות אלא רק ל"פסח מצרים". מה הייתה מטרתה של מצוה זו? מדוע היה עליהם להכין שה מראש - וכי לא יכלו למצוא לעצמם כבשים לפני ההקרבה עצמה?

תשובה מאהבה הופכת זדונות לזכויות

חכמינו אומרים שכל מי שחוזר בתשובה מאהבה - נהפכות לו הזדונות לזכויות. הסביר זאת בעל ה"בן איש חי" על-פי מעשה באדם, שבנו היה מכור לשתייה חריפה. אותו בן היה משתכר, מאבד את שפיותו, מתגלגל בקיאון, אינו מצליח לעבוד במקום מסודר, רב עם אשתו, מבוזה בעיני ילדיו, וכל אדם בעל דעה מתרחק ממנו. מצבו של הבן השיכור גרם צער רב לאביו.

חיפש האב ומצא מומחה שהראה לבנו את הנזק שגורמת השיכרות ואת הדרך להיגמל ממנה. אחרי שנה של לימודים ועבודה משותפת, חזר המומחה אל האב ואמר לו: "בנך נרפא כליל מהשכרות!". שמח האב והזמין את כל חבריו למסיבת הודיה.

הגיע הבן לאולם, והנה הוא רואה על השולחנות כוסות וצלחות וגם - בקבוקי יין! כעס הבן, לקח מקל והחל לשבור את הבקבוקים ולשפוך את תוכנם. נבהל האב מהתנהגות בנו וניסה לעצור בעדו, ואילו המורה המומחה הסתכל במחזה ברוב הנאה. "מה אתה צוחק?" שאל האב בכעס. ענה המומחה: "עכשיו אני יודע שבנך עשה מהפך, שהוא מבין בעצמו את התיעוב שבשכרות".

המהפך של שבת הגדול

זה מה שקרה ב"שבת הגדול", השבת שחלה בזמן יציאת מצרים בעשירי לחודש,

זמן הציווי לקחת את השה ולשמרו לקרבן הפסח. השבת שבה כל משפחה ומשפחה משכה את הכבש ברחובות מצרים אל השחיטה. כך אמר להם משה: רק מי שיינתק לגמרי מעבודה זרה יוכל להקריב קרבן פסח. בשביל זה תגרור את הכבש, את העבודה זרה של מצרים, תשחט אותו והזה את דמו על מזוזות הבית. רק אז תוכיח לעין-כל שאתה מבין את התיעוב והטיפשות שיש בסגידה לעגל, כבש ופרה.

לא פשוט לשחוט את תועבת מצרים

צריכים לזכור כי במכת ערוב אומר פרעה למשה: "לְכוּ זָבְחוּ לֵא-לֹהֵיכֶם בְּאֶרֶץ" (שמות ח, כא), ומשה השיב: "לֹא נִכּוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן, כִּי תוֹעֵבֶת מִצְרַיִם נִזְבַּח לֵה' אֱ-לֹהֵינוּ - הֵן נִזְבַּח אֶת תוֹעֵבֶת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקָלְנוּ?!" (שם שם, כב).

לא עובר זמן רב והנה הם זובחים את אלילים של המצרים לעיניהם. ולא זו בלבד שהמצרים לא סוקלים את היהודים - אלא שהיהודים אף מוצאים חן בעיניהם ומשאילים להם כלי כסף וכלי זהב ושמלות. וכל זה - למרות הידיעה שהיהודים מתכוונים לעזוב את מצרים ביום שלמחרת, ולצמיתות.

זביחת השה על ידי ישראל הייתה חלק מתהליך ארוך שהביא גם את המצרים עצמם להכרה שאליליהם הבל המה. ביטוי לזה ניתן לראות בכך שאינם מעיזים לנקום בישראל על זביחתו - לא קודם מכת בכורות ולא אחריה. ביטול "אלוהות" של השה על ידי ישראל - גרר גם את ביטולו על ידי המצרים. ובזאת מיושבת הקושיה איך בני ישראל יכלו לעשות קרבן פסח, הרי השה היה עבודה זרה ונפסק להלכה שרק הגוי יכול לבטלו.



סדר קרבן פסח

טוב לעסוק בעניין קרבן פסח, אותו היו מקריבים בזמן שבית המקדש היה קיים. וטוב לומר סדר פסח זה בעיתו ובזמנו:

רבנו של עולם,

אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו, ואחריו להקריב קרבן פסח במועדו ביום הזה, שהוא ארבעה עשר לחדש ניסן אחר חצות היום. ולהיות כהנים בעבודתם, ולוים בדוכנם וישראל במעמדם. ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובטל התמיד וקרבן פסח. ואין לנו לא כהן בעבודתו, ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו. ואתה אומרת: "ונשלמה פרים שפתינו". לכן, יהי רצון מלפניך יהנה יאהדונהי אלהינו ואלהי אבותינו, שיהיה שיח שפתינו זה חשוב ומקבל ומרצה לפניך, כאלו הקרבנו קרבן התמיד וקרבן פסח במועדו, ועמדנו על מעמדו, ודברו הלויים בשיר ובהלל. "ויהי נעם אדני אלהינו עלינו, ומעשה דינו כוננה עלינו, ומעשה דינו כוננהו".

אם התפלל מנחה יכול לדלג מכאן ועד: "אשה ריח ניחוח לה".

וידבר יהנה יאהדונהי אל משה, לאמר: צו את בני ישראל, ואמרת אלהם: את קרבני לחמי לאשי, ריח ניחוחי, תשמרו להקריב לי במועדו. ואמרת להם: זה האשה אשר תקריבו ליהנה יאהדונהי - כבשים בני שנה תמימים, שנים ליום, עלה תמיד. את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים. ועשירית האיפה סלת למנחה, בלולה בשמן פתית, רביעת ההין. עלת תמיד, העשיה בהר סיני לריח ניחוח, אשה ליהנה יאהדונהי. ונסכו רביעת ההין לכבש האחד, בקדש הסוד נסך שכר ליהנה יאהדונהי. ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, כמנחת הבקר וכנסכו תעשה, אשה ריח ניחוח ליהנה יאהדונהי. ע"כ.

ויאמר יהנה יאהדונהי אל משה ואל אהרן בארץ מצרים, לאמר: החדש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה. דברו אל כל עדת ישראל, לאמר: בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שיה לביית אבתו, שיה לבייתו. ואם מעט הבית מהית משה, ולקח הוא, ושכנו הקרב אל ביתו, במקסת נפשת, איש לפי אכלו תכסו על השנה. שיה תמים זכר בן שנה יהיה לכם, מן הכבשים ומן העזים תקחו. והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה, ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים. ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות, ועל המשקוף על הבתים, אשר יאכלו אתו בהם. ואכלו את הבשר בלילה הזה, צלי-אש ומצות, על מדרים יאכלו. אל תאכלו ממונו נא ובשל מבשל במים, כי אם צלי-אש, ראשו על כרעיו ועל קרבו. ולא תותרו ממונו עד בקר, והנתר ממונו עד בקר - באש תשרפו. וככה תאכלו אתו: מתניכם חגרים, נעליכם בגליכם ומקלכם בידכם, ואכלתם אתו בחפזון - פסח הוא ליהנה יאהדונהי.

ויאמר יהוה יאהדונה אל משה ואהרן: זאת חקת הפסח - כל בן נכר לא יאכל בו. וכל עבד איש מקנות כסף - ומלתה אתו, אז יאכל בו. תושב ושכיר לא יאכל בו. בבית אחד יאכל, לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה, ונעצם לא תשברו בו. כל עדת ישראל יעשו אתו. וכי יגור אִתְּךָ גֵר וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה יאהדונה - המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו, והיה כאִזְרַח האִרְץ, וכל ערל לא יאכל בו. תורה אחת יהיה לאִזְרַח ולגֵר הגֵר בתוככם. ויעשו כל בני ישראל כאשר צוה יהוה יאהדונה את משה ואת אהרן, כן עשו.

ובכן, כך היה סדר עבודת קרבן פסח בבית אלהינו: ביום ארבעה עשר אחר חצות שוחטים תמיד של בין הערבים והקטרת קטרת, ואחר הטבת הנרות של בין הערבים הביאו מן הכבשים או מן העזים זכר בן שנה לקרבן פסח. הפסח נשחט בשלש כתות, שנאמר: "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל". ושוחטים אותו בכל מקום בעזרה, ושחיטה כשרה בישראל. נכנסה כת ראשונה עד שתתמלא העזרה ונועלים דלתות העזרה, ומתחילים לשחט פסחיהם. וכל זמן שהם שוחטין ומקריבים קוראים הלויים את ההלל בשיר, וישראל עונים ראשי פרקים. אם גמרו לשיר ועדין לא השלימה הכת להקריב - שונים את ההלל, ואם לא השלימו - משלישים את ההלל, ומעולם לא שלשו. על כל קריאה וקריאה תוקעים שלש תקיעות בחצוצרות: תקיעה תרועה ותקיעה. והכהנים עומדים שורות שורות ובידיהם בזיכים של כסף ובזיכים של זהב, שורה שפלה כסף - כסף, ושורה שפלה זהב - זהב, ולא היו מערבים, כדי שיהא להם נוי. שחט השוחט וקבל הכהן את הדם מצואר הטלה בבזיך, ונותנו לחברו שבראש השורה, וחברו לחברו (כדי שיתעסקו רבים במצוה), עד שמגיע הדם אצל הכהן הקרוב למזבח. שופכו שפיכה אחת כנגד היסוד, ומקבל המלא ומחזיר הריקם לחברו, וחברו לחברו, ומקבל המלא תחלה ואחר כך מחזיר הריקם.

ואחר כך תולים הבעלים את הפסח ומפשיטים אותו, וקורעו וממחה את קרבו עד שיצא הפרש, ומוציא את האמורין, החלב שעל הקרב ויותרת הכבד ושתי הכליות, והחלב שעליהם, והאליה לעמת העצה, ונותנם בכלי שרת ומולחם, ומקטירה הכהן על גבי המזבח. שלמו מלהקריב, פותחים דלתות העזרה ויוצאת כת ראשונה ונכנסת כת שניה, ונועלים דלתות העזרה. יצאה כת שניה - נכנסת כת שלישית, כמעשה כת ראשונה - כן מעשה כת שניה ושלישית.

אם חל ערב פסח בשבת יאמר:

וּשְׁחַל אַרְבַּעָה עֶשֶׂר לַהֲיִיּוֹת בְּשַׁבָּת, שְׁחִיטָתוֹ וְזָרִיקַת דָּמוֹ, וּמַחֲוֵי קַרְבִּי, וְהִקְטֵר חֲלָבֵי דוּחַיִן אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "בְּמוֹעֵדוֹ". אֲבָל שָׂאֵר עֲנִינָיו אֵינָם דוּחִים אֶת הַשַּׁבָּת, וְכֵן צְלִיתוֹ וְהִדְחַת קַרְבִּי אֵינָם דוּחִים אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁהָרִי אֶפְשֵׁר לַעֲשׂוֹתָן לְאַחַר הַשַּׁבָּת. וְאֵין מוֹלִיכִים אֶת הַפֶּסַח לְבֵיתוֹ בְּשַׁבָּת, אֲלֵא כַּת רֵאשׁוֹנָה יוֹצְאִים עִם פֶּסְחֵיהֶם וּמְתַעַכְבִּים בְּהַר הַבַּיִת. וְכַת שְׁנִיָּה יוֹצְאִים בְּפֶסְחֵיהֶן וְיוֹשְׁבִים בְּחֵיל (בֵּין הַסּוּרְג לְעִזְרַת נְשִׁים), כַּת שְׁלִישִׁית עוֹמְדִים בְּמִקְוָם בְּעִזְרָה, וְשׁוֹהֵיִן הַכֹּל עַד מוֹצְאֵי שַׁבָּת. חֲשֻׁכָה, יֵצְאוּ הַכֹּל וְצִלוּ פֶסְחֵיהֶם.

עד כאן כשחל ערב פסח בשבת

לאחר שיצאו כלם, מדיחים את העזרה מפני לכלוך הדם שהיה בה. וכיצד מדיחים אותה? אמת המים מהלכת בעזרה, וכשהן רוצין להדיח העזרה פוקקים את נקב יציאתה, והמים פושטים והולכים על גדותיהם ומדיחים את כל העזרה, שרצפה של שיש היתה כלה, והמים מקבצים כל דם וכל לכלוך בעזרה. ואחר כך פותחים הנקב והכל יוצא עד שתשאיר הרצפה נקיה ומשפּה, וזהו כבוד הבית. אשרי העם שככה לו, אשרי העם שיהנה יאהדוניה אלהיו.

אלהינו ואלהי אבותינו, מלך רחמן רחם עלינו, טוב ומטיב הדרש לנו, שובח עלינו בהמון רחמיך בגלל אבות שעשו רצונך, בנה ביתך כבתחלה, כונן בית מקדשך על מכוננו, הראנו בבנינו, שמחנו בתקוננו, והשב שכינתך לתוכו, והשב פהגים לעבודתם, ולוים לשירם ולזמרים, והשב ישראל לגויהם. ושם נעלה ונראה ונעשה קרבן התמיד וקרבת הפסח במועדו, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמן על קיר מזבחתך לרצון. ונודה לך שיר חדש על גאלתנו ועל פדות נפשנו. "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, יהוה יאהדוניה צורי וגאלי".

סגולת ר"ש מאוסטרופולי

העתקה מכתבי הקודש של המקובל רבינו שמשון מגיד מאוסטרופולי ז"ל הי"ד, סוד גדול ונורא. וכתוב שם שכל מי שמעיין בסוד הנפלא והנורא הזה על מכונו אפילו פעם אחת בשנה, ובפרט בערב פסח - מובטח לו שינצל באותה שנה מכל מכשול וממיתה משונה, ושום אדם לא ימשול בו, וכל אויביו יפלו תחתיו, והוא על במותימו ידרוך, ובכל אשר יפנה יצליח ובכל עסקיו ירוויח, עד ביאת הגואל אמן סלה.

שלום לרבני ארץ גודרי גדר ועומדים בפרץ
 יצילים ה' מכליון וחרץ, כולם קדושים אשר המה בארץ
 כל חד לפום חורפיה מקשה ומתרץ אמן סלה.

תכלית העניין מה שכתב האר"י ז"ל בקונטרס שלו הנקרא: "פלאות רבות",
 בשער הנקרא: "יציאת מצרים", פרק ג' דף מ"ב ע"א, וזה לשונו:

הנה כָּבֵד הוֹדַעְתִּיךָ שְׁפָרְעוּה נִלְקָה בְּמִצְרַיִם בְּעֶשֶׂר מִכּוֹת אֱלֹהֵי יְדֵי שְׁלֹשָׁה
 אֱלֹהִים וּמֵאֵתִים וּשְׂמוֹנִים מְלֶאכִי חֲבָלָה, הַמְּזִינִים בְּשִׁלְשָׁה רְקִיעִים שֶׁל טְמָאָה.
 הָאֶחָד נִקְרָא: "שרע", וְהַשֵּׁנִי נִקְרָא: "תמוך" וְהַשְּׁלִישִׁי נִקְרָא: "בישהא". וְעַלֵּיהֶם
 הַשֵּׁר הַנִּקְרָא: "דלפקט" וְעַלֵּיהֶם וְעַל כָּלֵם הַשֵּׁר הַנִּקְרָא: "תקא". בְּרֵאשִׁית חֶסֶד מִן
 הַשְּׁלִישִׁי עֲשָׂרָה. וְחֶסֶד מִן הַרְבִּיעִי שְׁשָׁה. וְחֶסֶד מִן הַתְּשִׁיעִי שְׁשָׁה כְּכַתּוּב.

וְהֵנָּה מֵה שֶׁלְקוֹ הַמְּצַרִּים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מִכּוֹת, וְעַל הֵימָּ לְקוֹ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת,
 הַשֵּׁם שֶׁפִּי שָׁבוּ אַחַז דָּוִד בֶּן יִשִׁי, וְהַשֵּׁם אָמֵר וְהִכָּה. וּמִצַּד הַשֵּׁם תִּקְ"ל לְקוֹ הַמְּצַרִּים
 בְּמִצְרַיִם אַרְבָּעִים מִכּוֹת. וְעַל הֵימָּ לְקוֹ מֵאֵתִים מִכּוֹת. וְהַשֵּׁם אָמֵר וְהִכָּה. וּמִצַּד
 הַשֵּׁם אֲשֶׁר הֵלְקוֹ הַמְּצַרִּים בְּמִצְרַיִם חֲמִשִּׁים מִכּוֹת. וְעַל הֵימָּ לְקוֹ מֵאֵתִים וְחֲמִשִּׁים
 מִכּוֹת. וּבִמָּה שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְכָה - בּוֹ מְרַפָּא הַגְּלוּת. מֵה פֶּשְׁעוֹ, וּמֵה חֲטָאוֹ
 וּמֵה הַפְּעֵל אֲשֶׁר מְעַלּוֹ אֲבוֹתֵינוּ, לְהִיּוֹת בְּכּוֹר הַבְּרִזָּל הַזֶּה, עַד שֶׁגָּאֵלֵם בְּשִׁמּוֹת אֱלֹהֵי:
 דע"ב צד"א כשח"ב.

עד כאן לשון האר"י ז"ל.

וְהֵנָּה, מוֹרֵי וְרִבּוּתֵי קְדוּשֵׁי יִשְׂרָאֵל, הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה פְּלֵאִים הֵם, סְתוּמִים וְחֲתוּמִים,
 סְגוּר וְאֵין פּוֹרֵשׁ אוֹתָם. וּכְבֵר שְׂאֵלוֹנֵי גְדוּלֵי יִשְׂרָאֵל לְבָאֵר לָהֶם דְּבָרֵי הָאֲר"י ז"ל
 לֹא הַגְּדִיתִי. וּמִגְדֵּל אֶהְבֵּת מוֹרֵי וְרִבּוּתֵי אֶגְלָה רַז זֶה שֶׁנִּתְגַּלָּה לִי בְּחֹלֹם חֲזִיוֹן לְיָלֵה.
 וְעַכְשָׁו אֶגְלָה הַדְּבָר בְּרִמְזוֹ לְפָנַי כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ, וְהוּא רְחוּם יְכַפֵּר.

וזאת הענין: מה שכתב האר"י ז"ל שפרעה נלקה במצרים עשר מכות וכו' - פנתו כד: כי אמרו בעלי קבלה מעשית, שיש שלשה אלפים ומאתים ושמונים מלאכי חבלה הממנים להכות את הרשעים ולהענישם בגיהנם ולטהרם מעונותיהם, ועל זה נאמר: "ולהכות באגרף רשע". כי "אגרף" - רמז שלשה אלפים מאתים ושמונים. ועל ידם נלקה גם פרעה הרשע. ואומר אני הכותב, שזהו סוד נפלא כאשר הוא נכתב במגן ובמספר: דם. צפודע. כנס. ערב. דבר. שחין. ברד. ארבה. חשך. מכת בכרות.

אלו עשר מכות כאשר כתבתי אות באות, עולים: שלשה אלפים ומאתים ושמונים מלאכי חבלה, הממנים לטהר את הרשעים. והוא פשוט נפלא, עין לא ראתה.

והנה החשבון מכונן, כאשר נכתב כנס חסר יו"ד, גם ערב חסר וא"ו, גם חשך חסר וא"ו - ואז החשבון ממש, לא פחות ולא יותר משלשה אלפים ומאתים ושמונים מלאכי חבלה שמענישין את הרשעים. והינו מה שכתב האר"י ז"ל: "ככתוב" - פרוש: ככתוב בספר תורה. ולא כאשר כתוב בסדורים ובעל ההגדה, כי שם נכתבו כלם מלאים, אלא צריך להיות חסר כמו שכתוב בספר תורה. וגם רבי יהודה לא כתב סימנים כלם רק ראשי תיבות: דצ"ך עד"ש באח"ב. כמו שכתב הרב יצחק אברבנאל, וכמו שכתבתי לעיל.

והינו מה שכתב האר"י ז"ל: "בראשית חסר מן השלישי עשרה" - פרוש: מכה שלשית שהיא כנס חסר יו"ד, "מן הרביעי ששה" - שהיא מכת ערב גם חסר וא"ו, "וחסר מן התשיעי ששה" - שהיא מכת חשך גם כן חסר וא"ו. ומה שאמר: "ככתוב" - רוצה לומר, שכן כתוב בספר תורה חסר, כנזכר לעיל.

וזהו סוד אלו "עשר מכות שהביא" הקדוש ברוך הוא במצרים, מכונן ממש שלשה אלפים ומאתים ושמונים מלאכי חבלה שהכו את פרעה ואת המצריים במצרים, הממנים באלו שלשה רקיעים: אחד נקרא: "שרע", ואחד נקרא: "תמוך", ואחד נקרא: "בישהא" - גם בזה יש סוד גדול ונפלא. אלו שלשת אלפים ומאתים ושמונים מחנות שהכו את פרעה ואת המצריים במצרים. שממנים באלו שלשה רקיעים של טמאה. אמר לנו הכתוב סוד נפלא ונורא, ותקן המגיד, כמו ששנה אלו "עשר מכות שהביא" שבאלו שלש תיבות נרמזים השלשה רקיעים של טמאה. ושלשת אלפים ומאתים ושמונים מלאכי חבלה שהכו את פרעה ואת המצריים במצרים. כמגן עשר מכות: דהינו עשר אותיות שרע. מכות אותיות תמוך. שהביא אותיות בישהא. רמז לאלו שלשה רקיעים של טמאה שבהם יש ממנים כמגן שלשה אלפים ומאתים ושמונים מלאכי חבלה ממש. כמגן עשר

מכות דם צפרדע וכו'. והם שהכנו את פרעה ואת המצריים במצרים. כי מלאכי חבלה ממונים להכות את הרשעים לטהרת מעונותיהם, כאמור. ועל ידן הכה את פרעה ואת המצריים במצרים, מנין עשר מכות אלו, והוא פלא גדול.

ומה שכתב האר"י ז"ל: "ועליהם השר דלפקט". פונתו הוא, ששם זה שרשו יוצא מומלת המצרים, והינו: ששלשה רקיעים הם: עש"ר מכו"ת שהבי"א וכפרוש הגאון. ונמשך על המצרים שהוא שם דלפקט באותיות הקודמות לאותיות המצרים. והמ"ם אחרונה היא מ"ם הרבוי ואינה מן השרש. ורמז לזה המגיד במאמר: "אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים" - כלומר: האותיות שהם קודמות על אותיות המצרים.

ומה שכתב האר"י ז"ל: "ועליהם ועל כלם השר הנקרא תקא" - פונתו, כי ראשי תיבות של אלו עשר מכות: דצ"ך עד"ש באח"ב - בגימטריא: תקא, כמנין השר ממש, וכמנין: אשר. וזהו סוד פונת הכתוב בסדר בא: "ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים" - אשר דיקא, שהוא כמספר תקא. וכיוצא בו הרבה פסוקים אלה, שמורים על זה לסוד אשר. כמנין ראשי תיבות של עשר מכות, כמו שבארנו. ויש לנו בזה סודות נפלאים, וכבוד אלהים הסתר דבר.

ומה שכתב רבנו האר"י ז"ל: "השם שפ"ו שבו אחז דוד בן ישי. והשם אמר והכה אותם במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות. והשם תקל אמר והכה אותם במצרים ארבעים מכות, ועל הים לקו מאתים מכות. והשם אשצה אמר והכה אותם במצרים חמשים מכות, ועל הים לקו מאתים וחמשים מכות", פונתו לסוד נפלא ונורא.

פלאות דרבי יוסי הגלילי ורבי אליעזר ורבי עקיבא המזכר בהגדה. רבי יוסי הגלילי אומר מנין, ורבי אליעזר אומר מנין, ורבי עקיבא אומר מנין. וזהו שכתב האר"י ז"ל: "והשם שפ"ו אמר והכה אותם במצרים עשר מכות. ועל הים לקו חמשים מכות" - רמז לרבי יוסי הגלילי. כי רבי יוסי הגלילי בגימטריא: שפ. ומה שכתב שבו אחז דוד בן ישי - רמז גם כן: דו"ד ב"ן ישי - גימטריא שם שפ. שבאותו השם דוקא בא דוד בן ישי. ורמז גם כן מה שכתב בספר "סודי רזא", שרבי יוסי הגלילי נצוץ דוד בן ישי, וזה השם הכה אותם.

ומצד "השם תקל, לקו המצרים במצרים ארבעים מכות. ועל הים לקו מאתים מכות" - רמז לסוד רבי אליעזר - בגימטריא: תקל. והינו רבי אליעזר אומר דוקא, שהוא שם תקל. לקו המצריים במצרים ארבעים מכות. ועל הים לקו מאתים מכות.

וימה שכתב: "השם אשצה לקו במצרים חמשים מכות. ועל הים לקו מאתים וחמשים מכות" - רמז לסוד רב"י עקיב"א, שהוא בגימטריא: אשצ"ה עם הפולל, שהשם הזה אמר שיכו המצריים במצרים חמשים מכות. ועל הים לקו מאתים וחמשים מכות.

הרי מרמזים אלו שלשה שמות: שפו תקל אשצה, באלו השלשה תנאים: רבי יוסי הגלילי בגימטריא שפו, רבי אליעזר בגימטריא תקל, רב"י עקיב"א בגימטריא אשצ"ה. והוא סוד נפלא ונורא, רזא דרזין, סתרא דסתרון. הינו פאשר כתבתי למעלת כבוד תורתו, והוא רחום יכפר עון.

וימה שכתב רבנו האר"י ז"ל: "במה שהקדוש ברוך הוא מכה - בו מרפא הגלות. מה פשעו מה חטאו אבותינו" וכו' - כונתו: באלו עשר מכות שהם: דצ"ך עד"ש באח"ב, נרמזים באלו אותיות סוד וטעם ירידת אבותינו למצרים, כמו שכתבתי למעלת כבוד תורתו. והנה באלו המכות הכה אותם, ונרפא אותנו הקדוש ברוך הוא, והכה בהם מכה רבה, אצבע אלהים היא. ומן המכה עצמה באה רפואה לישראל, שגאלם הקדוש ברוך הוא, וכמו שכתבתי. ומה שכתב: "מה פשעו" וכו' - רוצה לומר: באלו המכות נרמז החטא של אבותינו שגרם ירידת מצרים. ויש לנו סוד נפלא ונורא לתרץ קשיא זה, מה שהקשו מעלת כבוד תורתם עלי. אבל גם זה ניחא פאשר כתבתי למעלתם נפלאות מתורתו הקדושה והטהורה. ומה שכתב האר"י ז"ל: "שהקדוש ברוך הוא גאל אותנו בשמות אלו: דעב צדא כשחב" - כונתו: כי האותיות ראשונות של "דצך עדש באחב" - הם: דע"ב, והאותיות שניות הם: צד"א, והאותיות האחרונות הם: כשח"ב. ונרמזים באלו השלשה שמות, הרפואה שרפא הקדוש ברוך הוא לישראל, שגאל אותנו בהם. הרי באותן המכות שהפכו בהם המצריים, נרמזים הגאלה והרפואה לישראל.

ויהא רענא לפני הקדוש ברוך הוא, שיראנו ביאת משיחנו במהרה בימינו, עם המלאכים השכימים לגאלה, ויקים בנו מקרא שכתוב: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", אמון נצח סלה.

סדר מ"ב מסעות

כתבו המקובלים ז"ל, שכדי להנצל ממקרים רעים, ובפרט מחולי המגפה, יועיל מאוד אמירת המסעות, ולכן נוהגין בערב פסח ללמוד קריאה זו:

כל אות היא מראשי תיבות שיוצאים מפסוקים: אנא בכח גדולת ימינך וכו'

א רעמסס. **ב** סכות. **ג** אתם. **י** פי-החירות. **ת** מרה. **ץ** אילמה:

ק ים-סוף. **ר** מדבר-סין. **ע** דפקה. **ש** אלוש. **ט** רפידם. **ן** מדבר-סיני:

נ קברת-התאונה. **ג** חצרות. **ד** רתמה. **י** רמון-פרץ. **כ** לבנה. **ש** רסה:

ב קהלתה. **ט** הר-שפר. **ר** חרדה. **צ** מקהלת. **ת** תחת. **ג** תרח:

ח מותקה. **ק** חשמנה. **ב** מסרות. **ט** בני-יעקו. **נ** חור הגדגד. **ע** יטבתה:

י עברנה. **ג** עציץ-גבר. **ל** קדש. **פ** הר-ההר. **ז** צלמנה. **ק** פונן: **ש** אבת.

ק עיי-העברים. **ו** דיבן-גד. **צ** עלמן-דבלתימה. **י** הרי העברים. **ת** ערבת מואב:

כד נטלו ישראל מרעמסס (א) לא ידעו אי ינטלון לסכות או לקהלתה או למסרות, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לסכות (ב) מסכות לא ידעו אי ינטלון לאתם או לחצרות או לתרח או לעציץ גבר, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לאתם (ג) מאתם לא ידעו אי ינטלון לפי החירות או לרמון פרץ או לעברנה או להרי העברים, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לפי החירות (י) מפי החירות לא ידעו אי ינטלון למרה או לתחת או לערבת מואב, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון למרה (ה) מפנה לא ידעו אי ינטלון לאילם או למקהלת או לעלמן דבלתימה, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לאילם (ז).

מאילם לא ידעו אי ינטלון לים-סוף או לחשמנה או לפונן או לעיי העברים, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לים-סוף (ק) מים-סוף לא ידעו אי ינטלון למדבר-סין או לחרדה, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון למדבר-סין (ר) ממדבר-סין לא ידעו אי ינטלון לדפקה או ליטבתה, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לדפקה (ע) מדפקה לא ידעו אי ינטלון לאלוש או לרסה או לאבת, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לאלוש (ש) מאלוש לא ידעו אי ינטלון לרפידם או להר-שפר או לבני יעקו, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לרפידם (ט) מרפידם לא ידעו אי ינטלון למדבר סיני או לקברת התאונה או לחור הגדגד, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון למדבר סיני (י).

ממדבר סיני לא ידעו אי ינטלון לקברת התאונה או לחר הגדגד, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לקברת התאונה (ג) מקברת התאונה לא ידעו אי ינטלון לחצרת או לתרח או לעצין גבר, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לחצרת (ג) מחצרת נטלו לרתמה (ד) מרתמה לא ידעו אי ינטלון לרמן פרץ או לעברנה או להרי העברים, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לרמן פרץ (י) מרמן פרץ נטלו ללבנה (כ) מלבנה לא ידעו אי ינטלון לרסה או לאבת, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לרסה (ש).

מרסה לא ידעו אי ינטלון לקהלתה או למסרות, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לקהלתה (ב) מקהלתה לא ידעו אי ינטלון להר-שפר או לבני יעקו, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון להר-שפר (ט) מהר-שפר נטלו לחרדה (ר)

ומחרדה לא ידעו אי ינטלון למקהלת או לעלמן דבלתימה, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון למקהלת (צ) מפקהלת לא ידעו אי ינטלון לתחת או לערבת מואב, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לתחת (ת) מתחת לא ידעו אי ינטלון לתרח או לעצין גבר, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לתרח (א).

מתרח נטלו למתקה (ח) ממתקה לא ידעו אי ינטלון לחשמנה או לפונן או לעיי העברים, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לחשמנה (ק) מחשמנה נטלו למסרות (ב) ממסרות נטלו לבני יעקו (ט) מבני יעקו נטלו לחר הגדגד (ג) מחור הגדגד נטלו ליטבתה (ע)

מיטבתה לא ידעו אי ינטלון לעברנה או להרי העברים, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לעברנה. (י) מעברנה נטלו לעצין גבר (ג) מעצין גבר נטלו לקדש (ל) מקדש נטלו להר ההר (פ) מהר ההר נטלו לצלמנה (ז) מצלמנה לא ידעו אי ינטלון לפונן או לעיי העברים, ופקיד מדברנא דעמיה דינטלון לפונן (ק).

מפונן נטלו לאבת (ש) מאבת נטלו לעיי העברים (ק) מעיי העברים נטלו לדיבן גד (ו) מדיבן גד נטלו לעלמן דבלתימה (צ) מעלמן דבלתימה נטלו להרי העברים (י) ומהרי העברים נטלו לערבת מואב (ת).
ברוך שם פבוד מלכותו, לעולם ועד.



סדר ההגדה

טוב לומר לשון הזוהר הקדוש המדבר בשבח סיפור יציאת מצרים
(רעיא מהימנא בא מ, ב. ועיין בכה"ח תעג, ס"ק קנב):

פְּקוּדָא בְּתַר דָּא לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָא דִּיצִיאַת מִצְרַיִם. דְּאִיְהוּ חַיּוּבָא עַל בְּרַ נֶשׁ לְאַשְׁתַּעֵי
בְּהַאי שִׁבְחָא לְעַלְמִין. וְהֵכִי אֹקִימְנָא כָּל בְּרַ נֶשׁ דְּאַשְׁתַּעֵי בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, וּבְהַהוּא
סְפוּר חֲדֵי בְּחֻדְוָה, זְמִין אִיְהוּ לְמַחְדֵי בְּשִׁכְיַנְתָּא לְעַלְמָא דְאַתִּי דְהוּא חִידוּ מִכְּלָא.
דְּהַאי אִיְהוּ בְּרַ נֶשׁ דְּחֲדֵי בְּמֵאֲרִיָּה. קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא חֲדֵי בְּהַהוּא סְפוּר. בִּיה שְׁעַתָּא
כְּנִישׁ קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְכָל פְּמִלְיָא דִּילֵיהּ אֲמֹר לֹון: זִילוּ וּשְׁמַעוּ סְפוּרָא דְשִׁבְחָא
דִּילֵי דְקָא מִשְׁתַּעֵוּ בְּנֵי וְחֻדָּאן בְּפוּרְקָנָא. כְּדִין כְּלָהוּ מִתְּפַנְשִׁין וְאַתְנָן וּמִתְחַבְּרִין
בְּהַדִּיהוּ דִּישְׂרָאֵל. וּשְׁמַעִין סְפוּרָא דְשִׁבְחָא דְקָא חֻדָּאן בְּחֻדְוָה דְפוּרְקָנָא דְמֵאֲרִיָּהוּן.
כְּדִין אַתְנָן וְאַוּדָּאן לֵיהּ לְקְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא עַל כָּל אֵינֻן נֶסִין וּגְבוּרָן. וְאַוּדָּאן
לֵיהּ עַמָּא קְדִישָׁא דְאִית לֵיהּ בְּאַרְעָא. דְחֻדָּאן בְּחֻדְוָה דְפוּרְקָנָא דְמֵאֲרִיָּהוּן.
כְּדִין אַתְוֹסְף לֵיהּ חֵילָא וּגְבוּרָתָא לְעִילָא. וְיִשְׂרָאֵל בְּהַהוּא סְפוּרָא יְהִי חֵילָא
לְמֵאֲרִיָּהוּן כְּמִלְכָּא דְאַתְוֹסְף לֵיהּ חֵילָא וּגְבוּרָתָא כְּדִ מִשְׁבַּחִין גְבוּרָתֵיהּ וְאַוּדָּאן לֵיהּ.
וּכְלָהוּ דְחֵלִין מִקְמִיָּה וְאַסְתַּלַּק יְקָרִיָּה עַל כְּלָהוּ. וּבְגִין כֶּךָ אִית לְשִׁבְחָא וּלְאַשְׁתַּעֵי
בְּסְפוּרָא דְאִ כְּמָה דְאַתְמַר.

סדר ההגדה

"פה-סח"

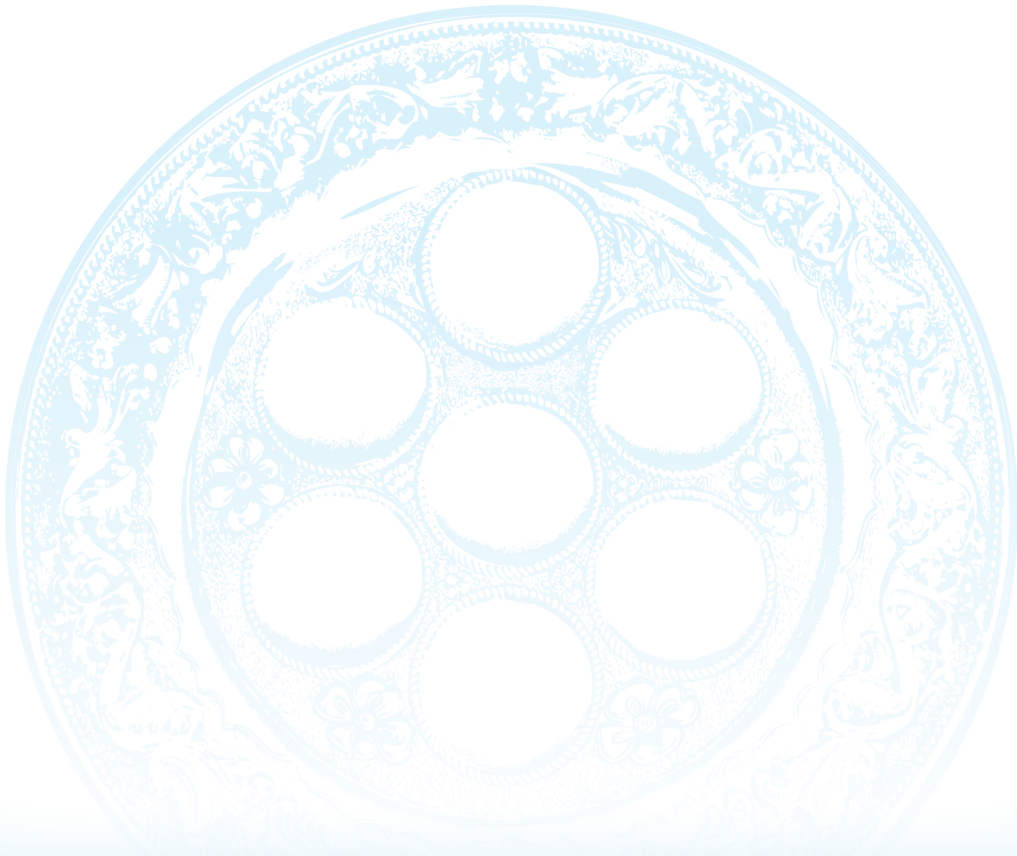
על אבי המשפחה לברר את הדברים
קודם כל לעצמו - כדי שיוכל להעבירם
לבניו בליל הסדר. ואם אבי המשפחה איננו
מספיק מכיר ויודע לספר בנושא החג, יבקש
מאחד הבנים שלמד בישיבה לעשות זאת
במקומו.

על המספר לזכור לפני מי הוא עומד,
מיהו הקהל המאזין לו. יש לדעת מה נכון
לומר, ובאותה מידה - גם מה לא לומר.

חגנו נקרא: "פה-סח", כיון שאחד
מעיקריו הוא השיחה בפה, לשוחח ולדבר
אודות יציאת מצרים. הכרח הוא לספר
ולהסביר לילדים על ענייניו של יום. וכדי
שנוכל להעביר את מסריו וערכיו של ליל
הסדר כראוי, עלינו להתכונן לכך מבעוד יום.

תרגום דברי הזוהר:

יש ציווי על כל אחד לספר תמיד ביציאת מצרים. וככה למדנו כי כל מי שמספר ביציאת מצרים בשמחה - עתיד לשמוח עם השכינה לעולם הבא. והיא היא השמחה הגדולה שהרי אז האדם שמח עם ריבון העולם. וגם הקב"ה שמח בסיפור זה של יציאת מצרים, ובאותה שעה הקב"ה מכנס את כל הפמליה שלו ואומר להם: לכו ושמעו את סיפור השבח שלי שמספרים בני והם שמחים בגאולה שלי (כי בעת שהיו ישראל בגלות, גם ריבונו של עולם כביכול היה בצער, כדכתיב: "עמו אנכי בצרה", וכמו שראה משה את המתוך הסנה - שהוא שיח קוצים. ובגאולתם כביכול נגאל אף הוא, שנאמר: "ושב ה' אלוקיך את שבותך" ולא כתיב: "והשיב"). מיד מתכנסים ובאים כל הפמליה של מעלה ומתחברים עם עם ישראל ושומעים את סיפור שבח הבורא ורואים את השמחה ששמחים בני ישראל בגאולת ה'. מיד באים כל הפמליה ומוודים לקב"ה על הניסים והגבורות ומוודים גם על העם הקדוש שיש לה' בעולם ששמחים בגאולת השכינה. מיד נוסף כח וגבורה בפמליה של מעלה (דכתיב: "תנו עז לאלוהים"), כמו מלך שמלכותו מקבלת תוקף וגבורה כשהיא נודעת לכולם. וכל אומות העולם מפחדים מפניו, וכבודו ניכר עליהם (כדכתיב: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך").



סדר הקערה

בעל הבית יסדר קערה מבעוד יום ובה: שלש מצות שמורות, מרור, חרוסת, חזרת, כרפס, זרוע צלוי וביצה. את מי המלח יניחו מחוץ לקערה ויניח הכל על השולחן.

הלכות הקערה בעמ' 41

לדעת רבינו האר"י ז"ל:



ולדעת הגאון:



כשנכנס לביתו יאמר: "תזכו לשנים רבות נעימות וטובות". אחר כך יאמרו כולם יחד, או בעל הבית בלבד: "קדש ורחץ" וכו' בניגון, ולפני כל קטע מכריז עליו, למשל: לפני קריאת ההגדה אומר: "מגיד", וכן על זה הסדר. וטוב לחזור מפעם לפעם על כל הקטעים, ויאמרו מן ההתחלה: "קדש ורחץ" וכו'.

ברמזים של "קדש ורחץ" נרמזו יסודות עצומים, וראה במפרשים כמה וכמה פירושים וסודות נאמרו על זה. ואנו, באמירת "קדש ורחץ", מכוונים על דעתם.

אם חל ליל פסח בשבת יתחיל ב"שלום עליכם" ו"אשת חיל" וכו' (ראה לקמן עמ' 102)

וְרַחֵץ	❧	קִדְּשׁ
יַחֵץ	❧	כַּרְפֵּס
רַחֲצָה	❧	מַגִּיד
מִצָּה		מוֹצֵיא
כוֹרֵךְ	❧	מָרוֹר
עוֹרֵךְ		שֶׁלֶחַן
בְּרֵךְ	❧	צֶפּוֹן
נִרְצָה	❧	הַלֵּל

קִדְשׁ

הלכות קדש בעמ' 42

קודם הקידוש טוב לומר בקשת "לשם יחוד" זו (מלשון חכמים ח"א, ז):

לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה,

בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו, לַיְחַדָּא שְׁמֵי י"ה בְּאוֹתִיּוֹת ו"ה בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל (ובשם כל הנפשות והרוחות והנשמות ומלבושיהם והקרובים להם שמקללות אצילות בריאה יצירה עשיה, ומכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה דכל פרצוף וספירה). הנה אנכי מוכן ומזפון לקיים מצות עשה מן התורה של קדוש (שבת ו) יום טוב של חג המצות. ולקיים מצות עשה דרבנן לקדש על היין, ולשנות פוס ראשונה מארבע כוסות יין שתקנו חכמים ז"ל בליל חג המצות. כדי לעשות נחת רוח ליוצרגנו ולעשות רצון בוראנו. לתקן שרש מצוה זו במקום עליון (ולהעלות מיין נוקבין מבורי אורות וכלים הראויים להתברר על ידי מצוה זו בלילה הזאת. ויעלו הפיין נוקבין ממדרגה למדרגה עד רום המעלות. וימשכו אורות המוחין מרום המעלות. ממדרגה למדרגה כפי סדר הראוי להקשות בלילה הזאת על ידי מצוה זו. ויהיו נעשים כל האוהגים העליונים הראויים להיות בלילה הזאת בעולמות הקדושים. יהי רצון מלפניך יהנה יאהדונה

קדש

ארבע כוסות - ארבע גאולות

אחת ממצוות החג היא שתיית ארבע הכוסות. כתב רש"י (פסחים צט, ב): "ארבע כוסות - כנגד ארבעה לשוני גאולה", הכוונה היא ללשונות הגאולה המובאות בפסוקים (שמות ו, ו-ז): "והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים, והצלתי אתכם מעבדתם, וגאלתי אתכם בפרע נטויה ובשפטים גדלים, ולקחתי אתכם לי לעם..." - אומרים חז"ל (שמות רבה ו, ד): "ארבע גאולות יש כאן: 'והוצאתי', 'והצלתי', 'וגאלתי', 'ולקחתי'".

צריך להבין כי אין כאן כפל לשון בעלמא, ארבעה ביטויים שונים לאותו הדבר, אלא כל לשון ולשון מכוונת לחלק אחר של הגאולה, כאשר תכלית הגאולה היא (שם, ו-ח): "וידעתם כי אני ה'... והבאתי אתכם אל הארץ". הכיצד? לשון הגאולה הראשונה שאמרה

התורה היא: "והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים". עם ישראל היה משועבד במצרים, ושיעבוד זה כלל השפלה וסבל נפשי. לכן, בתחילה מוציא הקב"ה את ישראל מסבלותם - הסבל הנפשי, אחר כך: "והצלתי אתכם מעבדתם" - הצלה מהעבודה הקשה, עבודת הפרך.

למעשה, די היה בשני שלבים אלה לגאולה, אך מכיון שהקב"ה הבטיח לאברהם אבינו (בראשית טו, יד): "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי", היה צורך גם בשני השלבים הבאים. הקב"ה לא רצה לגאול את עמו בסתר, כעבד הבורח מפני רבו - לזאת רומזת לשון הגאולה השלישית: "וגאלתי אתכם בפרע נטויה ובשפטים גדולים" - עם ישראל יראה את הנסים הגדולים שעושה להם הקב"ה במצרים.

מתוך כך, יגיעו ישראל להכרה שיקח הקב"ה את ישראל להיות לו ל"עם סגלה",

אלהינו ואלהי אבותינו, שיעלה לפניך פאלו כונתי בכל הפגנות הראויות לכונו בעליות המיין נוקבין. ובהמשכת אורות המוחין. ובהמשכת שפע כל הזוגים הקדושים. ובכל שמות הקדש שראוי לכונו במצנה זו בליקה הזאת. ויעלה לפניך פאלו כונתי בכל הפגנות הראויות לכונו בכוס ובחמש אצבעות היד האוחזות בו. וביין שבתוכו ובמזיגתו במים). ויעלה לפניך פאלו כונתי בכל הפגנות הראויות לכונו בברכת הקדוש מהחלה ועד סוף. וכאלו כונתי בכל הפגנות הראויות לכונו בשתייה של היין דכוס ראשונה מארבע כוסות שתקנו חכמים ז"ל בליקה הזאת. וכאלו כונתי בכל הפגנות הראויות לכונו במעשה. ודבור. וכונה. ומחשבה. ורעותא דלבא (ויתקנו כל נפשות רוחות ונשמות חיות ויחידות דכללות אצילות בריאה וצירה עשיה. וכל פרטי אצילות בריאה וצירה עשיה דכל פרצוף וספירה. ויתחדו ארבע אותיות הוי"ה. שהם נפש רוח ונשמה חיה ויחידה דכללות ופרטות אצילות בריאה וצירה עשיה ביחודא שלים. אשר בהם יתפשט שפע אור אין סוף. ומשם ימשך שפע וברכה רבה בכל העולמות. לזכר נפשנו רוחנו ונשמתנו שיהיו ראויים לעורר מיין נוקבין). ויהי נעם אדני אלהינו עלינו. ומעשה ידינו כוננה עלינו. ומעשה ידינו כוננהו.



וארץ ישראל. וכבר כתב רבנו יעקב בעל הטורים על הפסוק: "ונתתי אותה לכם מונרשה", שהמילה: "מונרשה" מוזכרת פעמיים בתורה: כאן, ביחס לארץ ישראל, ובפרשת וזאת הברכה (דברים לג, ד): "תנרשה צנה לנו משה מונרשה" - ביחס לתורה, ללמדנו שבזכות התורה ירשו הארץ. ארץ ישראל והתורה - שתיהן ירושה לנו מאבותינו, ושתיהן ניתנו לנו על ידי הקב"ה בזכות אבותינו הקדושים. וכלשון רש"י (שם): "תנרשה אשר צנה לנו משה" - מורשה היא לקהילת יעקב, אחזונה ולא נעזבנה". עלינו לאחוז בשתי המורשות שלנו - בתורה ובארץ ישראל, ולא לעזובן לעולם!

כלשון הגאולה הרביעית: "ולקחתי אתכם לי לעם, והייתי לכם לא-להים". עד כאן שלבי הגאולה. מכאן ואילך אנו באים אל תכלית הגאולה עצמה. התכלית הראשונה היא (שמות ו, ז): "וינעתם פי אני ה' המוציא אתכם" - עלינו לדעת שה' הוא הגואל, הפודה, המציל והלוקח את עם ישראל להיות לו לעם סגולה. התכלית השנייה היא (שם ש, ח): "והבאתי אתכם אל הארץ... ונתתי אתה לכם מונרשה" - הכניסה לארץ ישראל, שהיא מורשה לעם ישראל מאת הקב"ה יתברך שמו ויתעלה. נמצינו למדים, שיציאת מצרים הייתה אמצעי בלבד, כאשר התכלית היא התורה

מוזגים כוס ראשון לכל אחד מבני הבית, ובעל הבית אומר עליו קידוש היום, ומכווין להוציא את כל השומעים ידי חובה. והשומעים יכוונו לצאת ידי חובה, ויענו: "אמן", ולא יענו: "ברוך הוא וברוך שמו", ואם ענו - יצאו ידי חובה. והמסדר יזכיר להם לפני הקידוש לשנות בהסיבה.

אם חל ליל הפסח בשבת, יש שלא אומרים: "שלוש עליכם" וכו', ולמנהגנו אומרים ככל שבת: "שלוש עליכם", "אשת חיל" ו"אזמר בשבחין",

מְלֹאכֵי הַשָּׂרֵת מְלֹאכֵי עֲלִיּוֹן	שְׁלוֹם עֲלֵיכֶם
מְמַלְךְ מְלֹכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא ג' פַּעַמִּים	
מְלֹאכֵי הַשְּׁלוֹם מְלֹאכֵי עֲלִיּוֹן	בּוֹאֵכֶם לְשָׁלוֹם
מְמַלְךְ מְלֹכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא ג' פַּעַמִּים	
מְלֹאכֵי הַשְּׁלוֹם מְלֹאכֵי עֲלִיּוֹן	בְּרִכּוֹנֵי לְשָׁלוֹם
מְמַלְךְ מְלֹכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא ג' פַּעַמִּים	
מְלֹאכֵי הַשְּׁלוֹם מְלֹאכֵי עֲלִיּוֹן	בְּשַׁבְּתְּכֶם לְשָׁלוֹם
מְמַלְךְ מְלֹכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא ג' פַּעַמִּים	
מְלֹאכֵי הַשְּׁלוֹם מְלֹאכֵי עֲלִיּוֹן	צֵאתְכֶם לְשָׁלוֹם
מְמַלְךְ מְלֹכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא ג' פַּעַמִּים	

ובלי הפסק יאמר תכף **אשת חיל** ויכוין שהם עשרים ושנים פסוקים, כנגד עשרים ושנים צנורות של מעלה, שבעת הזאת הם פתוחים ומריקים שפע וברכה מהברכה העליונה מראש כל הכתרים:

רשעותו ואכזריותו של פרעה, אשר לקח את ילדי ישראל ושחטם, והיה טובל בדמם (ועיין בשו"ע תעב, יא ולחונים עליו). ואין לדקדק בזה, ויקח כל סוג יין שערב לו.

מוזגים כוס ראשון

יין אדום

אנו לוקחים יין אדום כדי לזכור את

אשֶׁת-חֵיל, מִי יִמְצָא; וְרַחֵק מִפְּנִינִים מִכְרָה.
בטַח בָּהּ לֵב בְּעֵלָה; וְשָׁלַל לֹא יִחְסֹר.
גמְלִתְהוּ טוֹב וְלֹא רָע, כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ.
דרְשָׁה צְמֹר וּפְשֻׁתִים; וְתַעֲשֵׂ בְּחִפְזָא כַּפֵּיהָ.
היְתָה כְּאֲנִיּוֹת סוֹחֵר; מִמְּרַחֵק תִּבְיֵא לַחֲמָה.
ותִּקְּם בְּעוֹד לַיְלָה, וְתַתֵּן טָרֶף לְבֵיתָהּ וְחַק לְנַעֲרֹתֶיהָ.
זמָמָה שְׂדָה וְתִקְחָהּ; מִפְּרֵי כַּפֵּיהָ נְטֵעָה כָּרֶם.
חהֲגֵרָה בְּעוֹז מִתְּנִיָּה; וְתֵאמֹץ זְרוּעֹתֶיהָ.
טעָמָה, כִּי טוֹב סַחְרָה; לֹא יִכְפֶּה בְּלֵילָה נְרָה.
ידִיָּה שְׁלַחָה בְּכִישׁוֹר; וְכַפֵּיהָ תִמְכּוּ פָלֶךְ.
יפָּה פָּרְשָׁה לְעֵנִי; וְיָדֶיהָ שְׁלַחָה לְאֲבִיוֹן.
לא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשְׁלֵג: כִּי כָל בֵּיתָהּ לְבָשׁ שָׁנִים.
מרְבָדִים עֲשֵׂתָהּ לָהּ; שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁהּ.
נוֹדַע בְּשַׁעְרִים בְּעֵלָה; בְּשִׁבְתּוֹ עִם זִקְנֵי אֶרֶץ.
סדִּין עֲשֵׂתָהּ וְתִמְכֹּר; וְחִגּוֹר נִתְּנָה לְפָנַעֲנִי.
עז וְהִדָּר לְבוּשָׁה; וְתִשְׁחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן.
פיָהּ פִּתְחָה בְּחִכְמָה; וְתוֹרַת חֶסֶד עַל-לְשׁוֹנָהּ.
צוֹפְיָה הַלִּיכּוֹת בֵּיתָהּ; וְלֶחֶם עֲצָלוֹת לֹא תֹאכַל.
קמוּ בְּנִיָּה וַיֵּאשְׁרוּהָ; בְּעֵלָה, וַיְהִלְלָהּ.
רבוֹת בְּנוֹת עֲשׂוּ חֵיל; וְאֵת עֲלִית עַל-כְּלָנָהּ.
שקֵר הַחַן וְהַבֵּל הַיָּפִי; אִשָּׁה יִרְאֵת-ה', הִיא תִתְהַלֵּל.
תנוּ לָהּ מִפְּרֵי יָדֶיהָ; וַיְהִלְלוּהָ בְּשַׁעְרִים מַעֲשֵׂיהָ.

ואחר כך יאמר:

אֲתִקְיֵנוּ סְעוּדָתָא דְמַהֲיִמְנוּתָא שְׁלַמְתָּא, חֲדוּתָא דְמַלְכָּא קַדִּישָׁא.
 אֲתִקְיֵנוּ סְעוּדָתָא (נ"א: סְעוּדָתָא) דְמַלְכָּא. אֶהְלֵלָהּ שֵׁם אֱלֹהִים בְּשִׁיר וְאֶגְדְּלֵנוּ בְּתוֹדָה

סימן אני יצחק לוריא בן שלמה (האר"י זיע"א) לדעת ה"בן איש חי"
 אם הפמוט לא מונח בדרום, מדלגים: אסדר לדרומא

אֲזַמֵּר בְּשַׁבְּחִין, לְמִיעַל גּוֹ פִּתְחִין, דְּבַחְקֵל תְּפוּחִין, דְּאֵנּוֹן קַדִּישִׁין: גִּזְמֵן לָהּ הַשְׁתָּא, בְּפִתּוּרָא חֲדָתָא,
 וּבְמִנְרֵתָא טְבַתָּא, דְּנַהֲרָא עַל רִישִׁין: יְמִינָא וּשְׂמָאלָא, וּבִינְיָהּ כְּלָה, בְּקִשׁוּטִין אֲזַלָּא, וּמֵאֲנִין וּלְבוּשִׁין:
 יַחֲבֵק לָהּ בְּעֵלָה, וּבִיסוּדָא דִּילָהּ, דְּעֵבִיד גִּיחָא לָהּ, יְהֵא כְּתִישׁ פִּתִּישִׁין: צְנוּחִין אֶף עֲקֻתִין, בְּטִילִין
 וּשְׁבִיתִין, בְּרֵם אֲנִפִּין חֲדָתִין, וְרוּחִין עִם נִפְשִׁין: חֲדוּ סִגֵּי יִתִּי, וְעַל חֲדָא תְּרַפִּי, נְהוּרָא לָהּ יִמְטִי,
 וּבְרַכָּאן דְּנִפְשִׁין: קוֹרִיבוּ שׁוֹשְׁבֵינִין, עֲבִידוּ תְּקוּנִין, לְאַפְשָׁא זִינִין, וְנִנּוּן עִם רַחֲשִׁין: לְמַעַבְדַּ נְשָׁמִתִין,

ורוחיו חדתיו, בתרתיו ובתלתיו, ובתלתא שבשין: ועטורין שבעין לה, ומלכא דלעלא, דתתעטר פלה, בקדיש קדישין: רשימין וסתימין, בגו כלי-עלמין, ברם עתיק יומין, הלא בטיש בטישין: יהא רענא קמה, דתשרי על עמה, דיתענג לשמה, במתיקין ודובשין: אסדר לדרומא, מנרתא דסתימא, ושלחן עם נהמא, ובצפונא ארשין: בחמרא גו כסא, ומדאני אסא, לארוס וארוסה, להתקפא חלשין: נעבד להון פתרון, במלין יקרין, בשבעין עטורין, דעל גבי חמשיין: (שביתין ושביקין, מסאבין דרחיקין, חבילין דמעיקין, וכל זיני חרשין): שכינתא תתעטר, בשית נהמי לסטר, בנוין תתקטר, וזינין דכנישין: למבצע על רפתא, כזיתא וכביעתא, תרין יודין נקטא, סתימין ופרישין: משח זיתא דכניא, דטחנין ריחיא, ונגדין נחליא, בגוה בלחישין: הלא נימא רזין, ומלין דגניזין, דליתיהון מתחזין, טמירין וכבישין: אתעטרת פלה, ברזין דלעלא, בגו האי הלולא, דעירין קדישין:

ויהא רענא מן קדם עתיקא קדישא דכל-קדישין, טמירא דכל-טמירין, סתימא דכלא, דיתמשך טלא עלאה מניה למליא רישיה דזעיר אנפין ולהטיל לחקל תפוחין קדישין בנהירו דאנפין ברענא ובחודותא דכלא. ויתמשך מן קדם עתיקא קדישא דכל-קדישין, טמירא דכל-טמירין, סתימא דכלא, רעותא ורחמי חנא וחסדא, בנהירו עלאה ברעותא וחדוה, עלי ועל כל-בני-ביתי ועל כל-הנלוים אלי ועל כל-ישראל עמיה. ויפרקינן מכל עקתין בישין דיייתון לעלמא, ויזמין ויתיהיב לנא ולכל-נפשיתנא חנא וחסדא ורחמי ורחמי מן קדמיה, אמן כן יהי רצון:

ואחר כך יאמר:

מזמור לדוד. יהוה יאהדונה רעי לא אחסר: בנאות דשא ירביצני, על מי מנחות ינהלני: נפשי ישובב, ינחמי במעגלי צדק, למען שקו: גם כי אלך בגיא צלמנות - לא אירא רע כי אתה עמדי. שבטך ומשענתך - המה ינחמני: תערוך לפני שלחן נגד צררי. דשנת בשמן ראשי, כוסי רוגה: אף טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי, ושבתי בבית יהוה יאהדונה לארך ימים:

יום הששי. ויכלו השמים והארץ וכל צבאם. ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה, וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה. ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו, כי בו שבת מכל מלאכתו, אשר ברא אלהים לעשות.

אם חל ליל הפסח ביום חול, מתחיל מכאן:

אלה מועדי יהוה יאהדונה מקראי קדש

אשר תקראו אתם במועדים.

וידבר משה את מועדי יהוה יאהדונה אל בני ישראל.

ויש מוסיפים: **ליל שמרים הוא ליהוה יאהדונה**

להוציאם מארץ מצרים, הוא הלילה הזה

ליהוה יאהדונה שמרים לכל בני ישראל לדרתם. ע"כ.

סְבִירי מְרַנֵּן. ועונים: לחיים!

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאָהֲדוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאָהֲדוּנְהִי

אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עָם. וְרוֹמְמָנוּ
מִכָּל לְשׁוֹן. וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֶּן לָנוּ יְהוָה יֵאָהֲדוּנְהִי
אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (בשבת: שְׁבֵתוֹת לְמִנוּחָהּ ו) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה,
חֲגִים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן. אֶת יוֹם (בשבת: הַשְּׁבֵת הַזֶּה, וְאֶת
יוֹם) חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה. וְאֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה,
זִמְן חֲרוּתֵנוּ, בְּאַהֲבָה, מִקְרָא קֹדֶשׁ, זִכָּר לְיִצְיָאֵת
מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בְּחֵרֶת וְאוֹתָנוּ קִדְּשָׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים,
(בשבת: וְשֵׁבֵתוֹת ו) מוֹעֲדֵי קִדְּשָׁךְ, (בשבת: בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן)
בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הַנִּחְלָתָנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאָהֲדוּנְהִי
מִקְדָּשׁ (בשבת: הַשְּׁבֵת ו) יִשְׂרָאֵל וְהַזִּמְנִים.

במוצאי שבת מוסיפים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאָהֲדוּנְהִי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאָהֲדוּנְהִי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמְּבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל וּבֵין אֹר לְחוֹשֶׁךְ,
וּבֵין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים וּבֵין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשִׁשֶּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קֹדֶשׁ שְׁבֵת לְקֹדֶשׁת יוֹם טוֹב
הַבְּדִלָתָּ וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשִּׁשֶּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה הַקֹּדֶשֶׁת. וְהַבְּדִלָתָּ וְהַקֹּדֶשֶׁת אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
בְּקִדְּשָׁתָּךְ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאָהֲדוּנְהִי, הַמְּבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יְאֵהֲדוֹנָהי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁחֵינּוּ וְקִיָּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְן הַזֶּה.

ישב וישתה בהסיבה שיעור רביעית יין או מלוא לוגמיו,
ולא יברך ברכה אחרונה, אף אם שתה רביעית.
טוב לחלק לילדים אגוזים ושקדים אחר הקידוש.

טוב לחלק לילדים אגוזים ושקדים

אגוזים ושקדים

בימים הקדומים היה מנהג מקובל, שכל אחד מהסועדים יושב ליד שולחן קטן משלו. בכדי לעורר את הילדים לשאול ולהתעניין בנעשה במהלך הסדר, היו מוציאים את השולחנות מלפני הסועדים.

כיום, כשכולנו מסובים סביב שולחן אחד גדול, המנהג הוא להוציא את קערת הסדר מלפני עורך הסדר, ומחזירים אותה רק באמירת: "עבדים היינו".

וכן מצוה לחלק אחרי הקידוש אגוזים או שקדים לילדים (ודווקא אחר הקידוש, שמא יאכלו אותם קודם קידוש. ובימינו ניתן להביא להם סוכריות וממתקים). המטרה היא להפתיע את הילדים באמצעות שינוי מהסדר הרגיל, שיבואו לתהות כיצד יתכן שמרשים להם לאכול אגוזים קודם הסעודה, ומתוך כך יתעוררו

לשאול גם על המצה, המרור וההסבה.

חינוך ילדים

עם ישראל במצרים היה בשפל המדרגה, קרובים למ"ט שערי טומאה, ערומים מתורה ומצוות, אך למרות כל זאת שמרו על ייחוסם ובידולם ממצרים. כיצד הצליחו לעמוד כנגד כל הקשיים החומרים והרוחניים ולשמור על זהותם?

על ידי חינוך הילדים בעודם צעירים בדרך התורה והיראה - זוכים ומגיעים להערכה וכבוד בבגרותם. הבנים מכבדים את הוריהם ומוקירים אותם, הולכים בדרך האבות ולא פוזלים לעם נכר.

עם ישראל צפה ל"פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם" (בראשית נ, כה), וכשבא משה ואומר להם זאת, מיד: "וַיֵּאמְרוּ הָעָם" (שמות ד, לא), כי הם ציפו לגאולה, ועליה התחנכו מצעירותם.

יחזץ

הלכות יחזץ בעמ' 46

יקח המצה האמצעית משלושת המצות השמורות שבקערה ויחצנה לשניים: חלק גדול בצורת וא"ו, וחלק קטן בצורת דל"ת. את החלק שבצורת וא"ו יצניע לאפיקומן, ואת החלק שבצורת דל"ת יניח בין שתי המצות השלימות שבקערה. ואם המצות יבשות או קשות, כך שאי אפשר לחלקן בצורת וא"ו ודל"ת - יחלקן לשני חלקים לא שווים, גדול וקטן - הגדול לאפיקומן, ואת הקטן יניח בין שתי המצות. וקודם שיחצה המצה, טוב לומר בקשת "לשם יחוד" זו (לשון חכמים ח"א):

יצניע לאפיקומן

איפה האפיקומן?

יש הנוהגים להחביא את האפיקומן, והילד שיצליח למוצאו וישמור עליו עד זמן אכילת "אפיקומן" יזכה לפרס. המטרה היא שהילדים ישארו ערים כל הסדר. אך לעיתים, במשך רוב הסדר הילדים כה עסוקים בחיפוש אחר האפיקומן, כך שאינם מרוכזים כלל בהגדה, ויצא שכרו בהפסדו. על כן מנהגנו הוא לקשור את האפיקומן או חלק ממנו על כתפי הילד הצעיר, והוא שומר עליו שלא יקוהו ממנו.

הגמרא אומרת (סוכה מ, ב) שאסור לומר לתינוק דבר ולא לקיימו, שלא להרגילו לשקר - "לְמַדּוֹ לְשׁוֹנֵם דְּבַר שֶׁקֶר" (ירמיהו ט, ד). ועל

כן, אם אבי המשפחה הבטיח לילדו פרס מסויים תמורת מציאת האפיקומן - עליו לקיימו!

יש להדריך את הילדים שלא לבקש פרסים חסרי ערך וחשיבות כמשחקים וכדומה, אלא פרסים משמעותיים כספרי קודש. לפני כמה שנים ביקש ילד מאביו שיקנה לו לבר-המצוה תפילין מהודרות מבהמה גסה "כמו של הרב אליהו". למחרת בא אלי האב וסיפר לי על בקשתו בנו. הפנית אותו אל היהודי ממנו קנית את התפילין שלי, והוריתי לו לקיים את הבטחתו לבנו. ילד אחר ביקש מאביו שבכל שבת יקדיש שעה אחת ללימוד משותף איתו. וכאלה בקשות ודומיהן ראוי ונכון לבקש.

לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה,

בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, ליחדא שם י"ה באותיות ו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל (ובשם כל הנפשות והרוחות והנשמות ומלבושיהם והקרובים להם שמוקללות אצילות בריאה יצירה עשייה, ומכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשייה דכל פרצוף וספירה). הריני מוכן לקיים בלילה הזאת של חג המצות מצות יחין בצורת ה' במצה השנה הרומזת לבינה שהיא בסוד ה'. והריני מחבר חלק הדק"ת הרומז למלכות עם המצה הראשונה העליונה הרומזת לחכמה הנקראת יו"ד. וככתוב: "יהנה יאהדנהי בתכמה יסד ארץ". והריני מצניע חלק הוא"ו לאפיקומן. ויעלה לקניד פאלו כונתי בכל הפגנות הראויות לכון במצנה זו. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו. ומעשה דינו כוננה עלינו. ומעשה דינו כוננהו.

יש נוהגים לאכול כאן ביצה, ויברך עליה ברכת "שהכל" ולא יאכל כזית (ויש שאוכלים אותה בתוך הסעודה), אך קודם שיאכלנה יאמר:

זכר לקרבן חגיגה.



הקדמה ל"מגיד"

מצות יציאת מצרים לשעה ולדורות

התורה מצווה עלינו להזכיר את יציאת מצרים במשך כל ימי חיינו, הן ביום והן בלילה: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" (דברים טז, ג), ודורש רבי אלעזר בן עזריה: "'ימי חייך' - הימים, 'כל ימי חייך' - הלילות" (משנה ברכות א, ה).

במשך כל השנה חייבים אנו לזכור את יציאת מצרים, אך בליל פסח אנו חייבים גם לספר בעניינה: "ולמען תספר באזני בןך ובן בןך" (שמות י, ב) - את כל הנסים והנפלאות שנעשו לאבותינו במצרים, וכלשון הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה ז, א):

מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמישה עשר בניסן, שנאמר: 'זכור את היום הזה, אשר יצאתם ממצרים' וכו' (שמות יג, ג).

ועוד כותב שם הרמב"ם (הלכה ב):

לפי דעתו של בן - אביו מלמדו. כיצד? אם היה הבן קטן או טיפש, אומר לו: 'בני, כולנו היינו עבדים, כמו שפחה זו, או כמו עבד זה במצרים, ובלילה הזה פדה אותנו הקדוש ברוך הוא ויוציאנו לחירות'. ואם היה הבן גדול וחכם, מודיעו מה שאירע לנו במצרים, ונסים שנעשו לנו על ידי משה רבנו, הכל לפי דעתו של הבן.

מצבו של עם ישראל במצרים היה קשה מאוד - הן מבחינה גשמית והן מבחינה רוחנית:

מבחינה גשמית - מעונים ומשועבדים. המצרים הורגים את תינוקות ישראל, שוחטים ולוקחים את דמם (שמות רבה א, לד), משעבדים את ישראל בעבודות פרך הן לגברים והן לנשים, "ותעל שועתם אל הא-להים מן העבדה" (שמות ב, כג).

מבחינה רוחנית - "גוי מקרב גוי" (דברים ד, לד), "ערם וערקה" (יחזקאל טז, ז) - ערומים מתורה וריקים ממצוות להתעסק בהן (רש"י שמות יב, ו), ועל זה נאמר (זכריה ט, יא): "גם את בדם ברייתך, שלחתי אסיריך מבור, אין מים בו".

עם ישראל היה שרוי במצב קשה ביותר, והקדוש ברוך הוא נגלה עליהם וגאלם מיד.

יציאת מצרים, על חובת זכירתה וסיפורה, רומזים לעם ישראל שבכל הדורות - הן לכלל האומה והן לפרטיה, כי: "חסדי ה' פי לא תמנו, פי לא כלו רחמי" (איכה ג, כב).

עלינו לזכור את יציאת מצרים כל ימי חיינו, בין "ביום" - בשמחה, בשעת אושר,

ובין "בלילה" - בחושך, בתוגה ובשעת צער, ולא לשכוח כי: "קָץ שָׁם לַחֲשֹׁךְ" (איוב כח, ג). לא לשכוח שגם בשעת צרה ישנה יציאה מהמיצר, לייחל ולהאמין ב"עֲשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ" (תהלים קלו, ג).

התורה ויציאת מצרים

עוד קודם בואו אל פרעה, שואל משה רבינו באיזו זכות עתידים ישראל לצאת ממצרים? עונה לו הקדוש ברוך הוא (רש"י שמות ג, יב):

וששאלת: "מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים?" - דבר גדול יש לי על הוצאה זו! שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף שלושה חודשים שיצאו ממצרים.

במסכת שבת (פס, ב) מובא, שעם ישראל נקראים: "בְּנֵי בְּכָרֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות ד, כב), וזהו הדיבור הראשון שציווה הקדוש ברוך הוא את משה למסור לפרעה, בפגישתם הראשונה. ועל זה אמרו חז"ל שם, שעם ישראל נקרא בביטוי החביב הזה ובתואר: "בני בכורי" - בזכות קבלת התורה. וביאר שם רש"י: "שהיה גלוי לפניך שהן עתידין לומר לפניך בסיני: 'נעשה ונשמע' - לקבל עולך מאהבה כבנים".

הרי לנו, שעל חשבון העתיד, שעתידין לקבל תורה מאהבה - כבר נקראו: "בנים" - "בני בכורי". וקל וחומר, בן בנו של קל וחומר, אם כבר מקבלים את התורה ומקיימים אותה.

חייב אדם לספר ביציאת מצרים

בכל יום אנו מזכירים את יציאת מצרים, אך איננו מאריכים לספר בפירוט את כל הנסים. בליל פסח ישנה מצוה מיוחדת לספר - וכל המרבה לספר ביציאת מצרים - הרי זה משובח!

החיוב לספר ביציאת מצרים מוטל על כל אחד ואחד. ואם אינו יודע לספר - יקח הגדת הרב חיד"א, או הגדת ה"בן איש חי", או הגדה של הגאון מווילנא, וילמד את הפירושים השונים. ואז, בליל פסח, יהיה לו דברים נפלאים לומר. אבל אם רק יקרא את ההגדה - לא יצא ידי חובת המצוה של הסיפור ביציאת מצרים.

בזכות נשים צדקניות

חיוב אמירת ההגדה של פסח חל בין על האיש ובין על האשה.

מבחינה מסויימת האשה אף חייבת יותר בסיפור יציאת מצרים, וזאת משתי סבות: האחת, מפני שפרעה לקח את נשות ישראל ועבד בהן עבודת פרך. והשנייה, משום שבזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים (סוטה יא, ב).

כאשר פרעה שאל את משה רבנו: "מִי נְמִי הַהוֹלְכִים?" ומשה ענה לו: כולם הולכים, אנשים, נשים, זקנים וטף; עמד פרעה וטען: הרי נשותיכם התחתנו עם גויים! אך טענה זו הייתה שקרית ביסודה.

הקב"ה בכבודו ובעצמו העיד שאף אשה מעם ישראל לא התבוללה. וכמו שכתב רש"י בשם חז"ל, על הפסוק (במדבר כו, ה): "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - חָנוּךְ מִשְׁפַּחַת הַחֲנֻכִּי", וזו לשונו:

לפי שהיו האומות מבזין אותם ואומרים: מה אלו מתייחסין על שבטיהם? סבורים הם שלא שלטו המצרים באמותיהם! אם בגופם היו מושלים - קל וחומר בנשותיהם!

לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם, ה' מצד זה ו-י' מצד זה, לומר: מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם. וזהו שמפורש על ידי דוד: "שְׁבִטֵי יְהוָה עֲדוּת לְיִשְׂרָאֵל".

ובזוהר הקדוש מתוארת כשרותן של הנשים וצדקותן, שלא התבוללו עם המצרים, ועוד זכות להן, שלא ניסתה אף אשה להפיל את עובריה, וכולן המשיכו להקפיד על טבילתן לנדותן, אף שלא היו חייבות ממש.

כך הוא גם במאמר חז"ל: "אחת היתה (שנכשלה בכך) ובאונס היה, ופרסמה הכתוב" - אחת בלבד, וכל שאר הנשים נשארו בצדקותן.

הרי לנו, שבנות ישראל הצדקניות של אותו הדור היו ללעג ולקלס בפני המצרים. עבדו בהן בפרך, הצרו את צעדיהן, הרגו בבניהן כשעודם בבטן, שחטו את ילדיהן, לקחו אותם כשהם חיים וקבעום בבניין וכו'. ולמרות כל זאת - לא הייתה אשה אחת מבנות ישראל שחשבה לעשות הפלה מטורח עבודת הפרך. לא הייתה אשה שלא הלכה להיטהר לבעלה. כולן שמרו את דיני נדה וטהרת המשפחה. כלן שמרו אמונים לבעליהן, ואדרבה! הן היו מסייעות לבעליהן, שהיו עסוקים וטרודים בעבודת הפרך של פרעה, הביאו להם אוכל ומשקה ודאגו לכל צרכיהם.

משום כך זכו שכיור המשכן ייעשה מנחושתן של "הַמְרָאוֹת הַצּוֹבְאוֹת", דהיינו, מאותן המראות של נשות ישראל, שבמצרים הקימו את צבאות ה' (עיין רש"י שמות לח, ח).

במעמד הר סיני קיבלו הנשים את שכון. לכן פתח הכתוב ואמר: "כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגְדַּלְבְּנֵי יִשְׂרָאֵל". הקדים הכתוב את "בֵּית יַעֲקֹב" - הן הנשים, ל"בֵּית יִשְׂרָאֵל" - שהם הגברים.

בדורנו, שאפשרות לימוד התורה קלה ונגישה גם לנשים יותר מבדורות הקודמים, חובה עליהן להקדיש מזמנן ללמוד את הלכות הפסח ואת מה שעליהן לעשות בביתן, למען תצלנה את ביתן מכל רע.



מגיד

הלכות מגיד בעמ' 46

יש לקרוא את ההגדה בקול רם ובשמחה רבה, ויבאר וירחיב העניינים כיד ה' הטובה עליו, ויקיים בכך מצות עשה מן התורה. וצריך לומר בקול רם "בסוד קול ודיבור".
קודם שיתחיל, טוב לומר את לשון הזוהר (רעיא מהימנא פרשת בא, תרגומו בעמוד 97):

פְּקוּדָא בְּתַר דָּא לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָא דִּיצִיאַת מִצְרַיִם. דְּאִיהוּ חַיִּיבָא עַל בְּרַ נֶשׁ
לְאִשְׁתְּעֵי בְּהַאי שְׁבַחָא לְעַלְמִין. וְהַכִּי אוֹקִימָנָא כָּל בְּרַ נֶשׁ דְּאִשְׁתְּעֵי בִּיצִיאַת
מִצְרַיִם, וּבְהַהוּא סְפוּר חֲדֵי בְּחֻדְוָה, זְמַיִן אִיהוּ לְמַחְדֵי בְּשִׁכְיִנְתָּא לְעַלְמָא דְּאִתִּי
דְּהוּא חֲדִידוּ מְכַלָּא. דְּהַאי אִיהוּ בְּרַ נֶשׁ דְּחֲדֵי בְּמֵאֲרִיָּה. קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא חֲדֵי
בְּהַהוּא סְפוּר. בִּיָּה שְׁעֵתָא כְּנִישׁ קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְכָל פְּמִלְיָא דִּילִיָּה אָמַר לֹון:
זִילוּ וּשְׁמַעוּ סְפוּרָא דְּשִׁבְחָא דִּילִי דְּקָא מְשַׁתְּעוּ בְּנֵי וְחֻדְאֵן בְּפוּרְקָנָא. כְּדִין כְּלָהוּ
מִתְּכַנְשִׁין וְאִתְּנִין וּמִתְּחַבְּרִין בְּהַדְּיָהוּ דִּישְׂרָאֵל. וְשְׁמַעִין סְפוּרָא דְּשִׁבְחָא דְּקָא
חֻדְאֵן בְּחֻדְוָה דְּפוּרְקָנָא דְּמֵאֲרִיָּהוּן. כְּדִין אִתְּנִין וְאוּדְאֵן לִיָּה לְקְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא עַל
כָּל אֵינֹון נְסִין וּגְבוּרָן. וְאוּדְאֵן לִיָּה עַל עֲמָא קְדִישָׁא דְּאִית לִיָּה בְּאַרְעָא. דְּחֻדְאֵן
בְּחֻדְוָה דְּפוּרְקָנָא דְּמֵאֲרִיָּהוּן. כְּדִין אִתְּוֹסֵף לִיָּה חִילָא וּגְבוּרָתָא לְעִילָא. וְיִשְׂרָאֵל
בְּהַהוּא סְפוּרָא יְהִי חִילָא לְמֵאֲרִיָּהוּן כְּמִלְכָּא דְּאִתְּוֹסֵף לִיָּה חִילָא וּגְבוּרָתָא כְּד
מְשַׁבְּחִין גְּבוּרָתִיָּה וְאוּדְאֵן לִיָּה. וְכָלְהוּ דְּחֻלִין דְּמִקְמִיָּה וְאִסְתַּלַּק יְקָרִיָּה עַל כְּלָהוּ.
וּבְגִין כֵּךְ אִית לְשִׁבְחָא וּלְאִשְׁתְּעֵי בְּסְפוּרָא דְּאִתְּוֹסֵף דְּאִתְּוֹסֵף דְּאִתְּוֹסֵף.

עיסוק בישועות אחרות

לספר בנסים שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו ביציאת מצרים. ובכל זאת, אם מזכיר נסים אחרים על מנת לדמותם לנסי מצרים, ובכך ממחיש לציבור את גודל התשועה שעשה לנו הקדוש ברוך הוא, אז, כמו עתה - הדבר מתאים וראוי.

לספר על נסים אחרים שאירעו לעמינו, כהצלת עם ישראל במלחמת המפרץ וכדומה - זהו דבר טוב מאוד, אך בכך לא יקיים את מצות סיפור יציאת מצרים. עיקר העיקרים בליל פסח הוא

ואחר כך יאמר "לשם יחוד" זה ("לשון חכמים" ח"א, נב):

לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה,

בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, ליחדא שם י"ה באותיות ו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל (ובשם כל הנפשות והרוחות והנשמות ומלבושיהם והקרובים להם שמכללות אצילות בריאה יצירה עשייה, ומכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשייה דכל פרצוף וספירה). הנה אנכי מוכן ומזמן לקיים מצות עשה מן התורה לספר ביציאת מצרים בלילה הזאת שהיא ליל חג המצות. כמו שצננו יהנה יאהדונהי אלהינו בתורתו הקדושה והגדת לבנה ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יהנה יאהדונהי לי בצאתי ממצרים, כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו. לתקן שרש מצנה זו במקום עליון.

ויהי רצון מלפניך יהנה יאהדונהי אלהינו ואלהי אבותינו, שתהיה חשובה ומקבלת ורצויה לפניך מצנה זו של ספור יציאתנו ממצרים בלילה הזאת. ויעלה לפניך כאילו כונתי בכל הכונות הראויות לכון במעשה ודבור וכוונה ומחשבה ורעותא דלבא (ויתוקנו כל נפשות רוחות ונשמות חיות יחידות של כללות אצילות בריאה יצירה עשייה. ושל כל פרטי אצילות בריאה יצירה עשייה דכל פרצוף וספירה. ותיחדו ארבע אותיות הו"ה שהם נפש רוח ונשמה חיה יחידה דכללות ופרטות אצילות בריאה יצירה עשייה ביחודא שלים (יהוה) אשר בהם יתפשט שפע אור אין סוף ברוך הוא. ומשם ימשך שפע וברכה רבה בכל העולמות לזכר רוחנו ונשמתנו שיהיו ראויים לעורר מיין נוקבין). ויהי נעם אדני אלהינו עלינו. ומעשה ידינו כוננה עלינו. ומעשה ידינו כוננהו.



יש נוהגים להוסיף לפני "הא לחמא עניא":

בְּהִילּוֹ יֵצְאוּנוּ מִמִּצְרַיִם.

יש אומרים: "הא", ויש אומרים: "קהא". ולפי הקבלה יש לומר: "הא".
יש נוהגים לכפול: "הא לחמא" ג' פעמים.

הָא לַחְמָא עֲנִיא

דִּי אֶכְלוּ אַבְהָתָנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם.

כָּל דְּכַפִּין יְתִי וְיָכוֹל. כָּל דְּצָרֵיךְ יְתִי וְיִפְסַח. הַשְּׁתָא הֶכָא,
לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל. הַשְּׁתָא הֶכָא עַבְדֵּי,
לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל בְּנֵי חוּרִין.



מסירים את הקערה מהשולחן ומוזגים כוס שני,
ואומרים עליו את ההגדה. סילוק הקערה נועד לעורר
את תשומת לבם של הקטנים לשאול ולהתעניין בליל הסדר.



יש נוהגים שהקטנים יוצאים מהחדר, מקלותיהם בידיהם וצרורות האפיקומן
על שכמם, ודופקים על הדלת. שואלים אותם: "מי אתם?", והם עונים: "ישראל!".
"מהיכן באתם?" - "ממצרים". "לאן אתם הולכים?" - "לארץ ישראל!". "מה אתם
רוצים?" - והם שואלים: "מה נשתנה?".

הָא לַחְמָא עֲנִיא

גִּילּוֹי הַמִּצּוֹת וְשִׁלְא יַבְלַע אֶת הַהֲגָדָה

כשאומרים את ההגדה יהיו המצות
גלויות, שהרי המצה נקראת: "לחמא עניא" -
"לחם עוני", דהיינו: לחם שעונים עליו דברים
(פסחים לו, א) - ועל כן יהיו המצות גלויות, כך
שיהיה ניכר שהדברים נענים עליהן.

וזוהו מוסר לאדם, שהמצה מקשיבה לכל
דברי ההגדה שהוא אומר, ורק אז נהפכת

ל"מיכלא דאסוותא" (מאכל של רפואה), כדברי
הזוהר הקדוש (שמות קפג, ב).

ואם אומר את ההגדה בצורה טובה ואוכל
את המצות, הרי שמקיים: "וְתוֹרְתְךָ בְּתוֹךְ מִעֵי"
(תהלים מ, ט). אבל אם "בולע" את ההגדה - לא
יצא ידי חובה! כמו שהבולע מרור - לא יצא ידי
חובה. ולכן יקרא אדם את ההגדה במתינות
ויבאר ויסביר, ובעיקר יפרט וירחיב בסיפור
עשר המכות.

עניא" והן את ה"גאלם מיד". וזאת משום שבהקשר לפסח וליציאה ממצרים, אכלו ישראל מצות פעמיים.

בפעם הראשונה מוזכר עניין המצות, בציווי ה' בראש חודש ניסן להתכונן לקראת היציאה ממצרים: "וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּצֶק בְּלֶלֶה הַזֶּה, צְלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת, עַל מְרִירִים יֵאָכְלֶהוּ" (שמות יב, ח). אכילת המצות אז, הייתה עדיין מתוך השיעבוד, וסימלה את העוני והעבדות, היא היוותה מעין תזכורת למצות שאכלו במצרים כלחם עוני. כדברי ה"אבן עזרא", שבזמן השיעבוד היו המצרים מאכילים את ישראל במצות, וכך השביעו את רעב עבדיהם בקלות, בלי הוצאות יתירות. המצה הייתה "לחם עבדים", "לחם עוני". על מצות אלו מוסב המאמר שלנו: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים".

בפעם השנייה, אכלו עם ישראל מצות לאחר שהקדוש ברוך הוא היכה כל בכור בארץ מצרים. המצרים מיהרו לגרש את ישראל מארצם וישראל לא הספיקו לאפות את בצקם כראוי, כך שנותרו בידם מצות בלבד. מצות אלו נאכלו **ביציאה** ממצרים, הן המבטאות את הגאולה והחירות, ועליהן נאמר בהמשך ההגדה: "על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ... וגאלם מיד".

על כך משבח הקב"ה את ישראל ואומר (ירמיהו ב, ב): "זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ, אֶהְבֵּת פְּלוּלֵיֶיךָ, לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּזְבֵּחַ בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה..." - עם ישראל בטח בה' והלך אחריו למדבר אף בלא צידה הולמת.

כל דכפין יתי ויכול

"כל דכפין... כל דצריך..."

דנו המפרשים מדוע ההגדה כופלת דבריה במאמר זה: "כל דכפין יתי ויכול"

ואם מתארחים בביתו אורחים שאינם מבינים עברית, יתרגם עבורם את ההגדה בשפתם. בשל כך היה מנהג לומר את הקטע "הא לחמא עניא" בכמה לשונות, כך שכולם יבינו. ובעיקר יש לדאוג שיבינו את דבריו של רבן גמליאל: "כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח - לא יצא ידי חובתו... פסח, מצה ומרור..."

"גְּלַתָּהּ הַהַגְדָּה מְעַנִּי"

אמרו חז"ל במדרש איכה (א, כח): "גְּלַתָּהּ הַהַגְדָּה מְעַנִּי" - מפני שלא אכלו "לחם עוני", שלא אכלו מצות בפסח. הסביר הרב החיד"א, שלכן אנו אומרים כאן: "הא לחמא עניא" - זהו **לחם העוני** - גלינו בגלל שלא אכלנו לחם עוני בליל הסדר.

ומסיימים: "לשנה הבאה בארעא דישראל... בני חורין" - כשהיו ישראל בארצם נמנעו מלאכול את "לחם העוני", את המצות. וכאשר היו בגלות, שבו ותיקנו את מעשיהם הראשונים, בכך שאכלו את "לחם העוני". ובשל תיקון זה יזכו ישראל לגאולה השלימה - "בארעא דישראל" ו"בני חורין".

שני סוגי מצות

אנו פוגשים בשתי סיבות שונות, ואף הפוכות, לאכילת המצה בליל הסדר.

במאמר "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", המצה היא לזכר ה**שיעבוד** - אותה לחם עוני שאכלו אבותינו המשועבדים במצרים. ואילו בהמשך ההגדה אומרים: "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ... וגאלם מיד" - כלומר: על שם הגאולה והתשועה!

הרי לפנינו סתירה בין המקורות: אצלנו מדובר על מצה המבטאת **שיעבוד עוני**, ובהמשך, המצה מבטאת **חירות וגאולה!**

התשובה היא, שהמצה אכן **מסמלת את שני העניינים כאחד**, הן את ה"לחמא

שישמעוהו קורא: "כל דכפין ייתי וייכול" -
ינקשו מיד ובעוז על דלת ביתו.

מה הופתע העשיר בשומעו נקישות
בדלת, במהלך קריאת: "כל דצריך ייתי
ויפסח". הפתעתו גברה כשמאחורי הדלת
גילה עדת עניים הדורשים מזון. העניים לא
חיכו לאות מיוחד, ולתדהמת אנשי הבית,
שלפו מכתב החתום על ידו של העשיר, ובו
הוא מצהיר שהוא: "איש אמת", ולעולם
עומד בדיבורו.

"הרי בזה הרגע הזמנת את כולנו לבוא
ולהשתתף בסעודתך!", הסבירו העניים, "וודאי
תעמוד בדבריך, שהרי איש אמת אתה!".

בלית ברירה הוכנסו העניים כולם ותפסו
את מקומם סביב שולחנו של העשיר. בעלת
הבית הוציאה את כל המטעמים שהכינה לכבוד
הערב. ישבו העניים בשמחה ונהנו מהכנסת
האורחים הנדיבה של העשיר, "איש האמת"...

יהודי צריך לדעת שכל שנתן לו הבורא
- הוא למען יעניק לאחרים, כך שכל רכושו
הוא רק בבחינת "פיקדון".

ושוב: "כל דצריך ייתי ויפסח"?

פשט הדברים הוא, שכל הרעב ("דכפין")
ואין לו מה לאכול - מוזמן **לשבת עמנו ולאכול**.
וגם מי שיכול לעשות את החג בביתו, אך אין
לו די ("כל דצריך") - אף הוא מוזמן לבוא **ולקחת
משולחנו מאכלים לביתו**.

מסופר על גבאי צדקה ששידל את אחד
העשירים למגבית "קמחא דפסחא", אך
הלה סירב. גם כשהתאמץ לשכנעו - עדיין
לא הסכים. טענתו הייתה שהוא: "איש
אמת", ואף על פי שהיה רוצה עכשיו לשלם,
כיון שכבר אמר בתחילה שלא יתן - שוב לא
יחזור בו מדבריו, שאם כן, דבריו הראשונים
יתגלו כדברי שקר והבל.

אותו גבאי - פיקח היה, וביקש מהעשיר
לכתוב עבורו מכתב, בו יצהיר ויחתום על
היותו: "איש אמת". ביצע העשיר את בקשת
הגבאי בשמחה.

בהגיע ליל הפסח, קרא הגבאי לעניי
העיר ושלחם לפתח ביתו של העשיר, ובעת



מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות,

שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפלו פעם אחת - הלילה הזה שתי פעמים.

שבכל הלילות אנחנו אוכלין חמץ ומצה - הלילה הזה כלו מצה.

שבכל הלילות אנחנו אוכלין שאר ירקות - הלילה הזה מרור.

שבכל הלילות אנחנו אוכלין ושותין בין יושבין ובין מסבין - והלילה הזה כלנו מסבין.

מה נשתנה

סימנים המעוררים לשאלות

כדי לעורר את סקרנותם של הילדים לשאל שאלות על ליל הסדר יש צורך באמצעים שונים, שיפתיעו אותם ויעוררו את סקרנותם. למשל, רואה הילד כי על השולחן מונחים מי מלח או מי לימון, קערת החרוסת, וכל שאר סימני הסדר. תמה הילד על השינוי משאר הלילות ושואל את שאלותיו.

סיפור יציאת שאלות

אומרת הגמרא (פסחים קטז, א) שלכתחילה,

הבן ישאל את אביו את שאלות "מה נשתנה?", ואם הבן אינו חכם מספיק לכך - תשאל אותו אשתו, ואם איננה כדי לשאול - שואל הוא לעצמו. ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעים בהלכות הפסח, עדיין חייבים לשאול זה את זה. וכך נפסק ברמב"ם (חמץ ומצה ח, ב) ובשו"ע (או"ח תעג, ז).

חכמינו אינם מוותרים בשום אופן על מסירת סיפור יציאת מצרים בדרך של שאלה ותשובה. דבר זה ניתן לראות עוד בתורה עצמה (שמות יג, ח-ד): "והגדת לבנך... והיה פי ישראֵלך בנגד".

מחזירים את הקערה למקומה ואומרים את ההגדה. ותהיה המצה מגולה במשך כל זמן אמירת ההגדה, מלבד בשעה שאוחז את הכוס בידו.

יענה האב ויאמר לבניו: "אני עונה לכם על מה ששאלתם: עבדים היינו" וכו'. טוב להסביר כל קטע וקטע מן ההגדה, אך ישתדל לסיים בזמן כדי שיסיק לאכול את האפיקומן לפני חצות הלילה.

עבדים היינו לפרעה במצרים,

ויוציאנו יהוה יאהדונהי אלהינו משם, ביד חזקה ובזרוע נטויה. ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ומצרים - עדין אנחנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים. ואפלו כלנו חכמים, כלנו נבונים, כלנו יודעים את התורה - מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים - הרי זה משבח.

ומביאות את האדם לידי בירור אמיתי ומעמיק של הנושא המדובר. וכיון שכך, גם אם אדם נמצא לבדו, עדיין עליו לספר את יציאת מצרים בדרך השאלות, כך הולך ומתבהר ערכה של יציאת מצרים בצורה השלימה ביותר עבורו.

עבדים היינו

שני מישורים בגאולה

המשנה במסכת פסחים (י, ד) מדריכה אותנו כיצד יש לומר את סיפור יציאת מצרים: "מתחיל בגנות ומסיים בשבח". בגמרא (פסחים קטז, א) הובאו שתי דעות מהי אותה "גנות" בה יש לפתוח: "רב אמר: 'מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו', ושמאל אמר: 'עבדים היינו'".

מדוע באמת יש הכרח שסיפור יציאת מצרים יסופר דווקא בדרך זו, של שאלות ותשובות?

בגמרא (בבא מציעא פד, א) מסופר על רבי יוחנן שהצטער מאוד על אובדנו של תלמידו-חבירו, רבי שמעון בן לקיש. הצער הגדול ביותר שלו היה, שלא מצא חבר שווה-ערך לרבי שמעון. שעל כל דבר שהיה רבי יוחנן אומר, היה רבי שמעון מקשה עשרים וארבע קושיות, מה שהכריח את רבי יוחנן להתאמץ ולחשוב על עשרים וארבע תשובות, ומתוך כך רווחה השמועה, והגיעו לבירור מעמיק ושלם של הדברים.

בשל סיבה זו אנו מוכרחים למסור את סיפור יציאת מצרים בדרך של שאלות ותשובות. השאלות מעוררות את המחשבה

הוציאנו הקב"ה באותה תקופה - היינו משועבדים למצרים עד עצם היום הזה? והרי מהפכות רבות התחוללו בעולם מאז ועד עתה - וכי לא היינו יוצאים משיעבוד מצרים באחד הדורות!?

אלא, שאף שהיינו משתחררים מהשיעבוד הגופני - עדיין היינו עבדים ברוחנו, היינו ב"גלות הנפש". ההודאה על הגאולה ממצרים, מתייחסת גם לגאולת הנפש שהייתה משועבדת.

האמונה היא יסוד היסודות ועיקר העיקרים. צריך האדם לזכור בכל ימות השנה, ובפרט בליל התקדש החג, שמאז יציאת מצרים ועד היום הוציא הקב"ה ומוציא אותנו מאפילה לאור גדול, מקרב אותנו לעבודתו ונותן לנו את התורה והמצוה. במצרים נעשינו בני חורין, ואין לך בן חורין גדול ממי שעוסק בתורה ובמצוותיה.

וכל המרבה הרי זה משובח

ברכה לאחר התפילה

מצוה לספר בליל הסדר על יציאת מצרים, עד שתחטפנו שינה.

בבית הכנסת שלנו הנהגנו מנהג טוב, שכל ילד שיבוא בבוקר שלמחרת ליל הסדר, בהנף החמה, יזכה שאברכנו בברכה מיוחדת, ואם הילד יבוא - ממילא גם אביו יבוא.

שנה אחת מיהרתי לדרכי בסיום התפילה, והנה ניגשו אלי הילדים שבאו לבית הכנסת, והזכירו את הבטחתי לברככם. ואכן, עצרתי מהליכתי וברכתים אחד אחד.

הרי הוא משובח

במקום אחד כתוב: "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח", ובמקום אחר: "הרי הוא משובח". והכוונה היא, שאם אדם משובח - הוא יודע גם להעריך ולשבח את הקב"ה.

יציאת מצרים כוללת בתוכה שני מישורים של "שבח": ראשית, יצאנו מעבדות לחירות. עובדה זו כשלעצמה מספיקה כדי להודות לקב"ה. כך מסופר (שם) על רב נחמן, אשר שאל את עבדו: "עבד שרבו מוציאו מעבדות לחירות ומעניק לו זהב וכסף - מה עליו לומר?", השיב לו העבד: "צריך להודות ולשבח!".

אך ישנה מעלה נוספת ביציאת מצרים. עבד אינו יכול לקיים מצוות כאשר הוא משועבד לאדוניו, בפרט אם הוא עבדו של פרעה, שנתחכם לישראל לשעבדם על מנת למנוע מהם כל אפשרות של קיום מצוות. לפי זה, משמעותה של הגאולה גדולה הרבה יותר! הגאולה איפשרה לנו להתקרב להקב"ה ולעבודתו, לקבל את התורה, ועמה את היכולת לקיים מצוותיה והלכותיה, שזו היא מגמת היציאה ממצרים, כדבר ה' (שמות ו, ז): "וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם, וְהָיִיתִי לְכֶם לֵאלֹהִים, וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִמִּצְרָיִם".

למעשה אנו פוסקים כרב ושמואל כאחד, לומר לך שאין סתירה ביניהם, ושבחה של יציאת מצרים כולל הן את היציאה מהעבדות הגשמית, והן את השיחרור מהעבדות הרוחנית.

בחת"מת ההגדה אנו חוזרים ומדגישים את השבח וההודאה הכפולה שפתחנו בה: "לפיכך אנחנו חייבים להודות, להלל, לשבח ולפאר למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות" - כנגד הגאולה הגשמית, אך העיקר הוא ההמשך: "מאפילה לאור גדול" - מחושך הכפירה הגדולה - לאור הגדול של האמונה, "כִּי יָרַ מְצֻנָה וְתוֹרָה אֹר" (משלי ו, כג).

על פי עיקרון זה נוכל לענות על השאלה: מדוע אנו אומרים שאילו לא

מעשה ברבי אליעזר, ורבי יהושע,

ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסבין בבני ברק. והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: "רבותינו! הגיע זמן קריאת שמע של שחרית!"

אמר רבי אלעזר בן עזריה:

הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא, שנאמר: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" ימי חייך - הימים. "כל ימי חייך" - הלילות. וחכמים אומרים: "ימי חייך" - העולם הזה. "כל ימי חייך" - להביא לימות המשיח.

מעשה ברבי אליעזר

אין צורך לישון

אם ישנה חשיבות כה גדולה להרבות בסיפור יציאת מצרים - מדוע לא תיקנו חכמינו להיות ערים במשך כל הלילה, כמו בליל שבעות?

אלא, עיקר המצוה היא לספר ביציאת מצרים ולהגיע מתוך כך להתלהבות כזו, שהאדם ירגיש בעצמו שאין לו שום צורך לישון.

גם החכמים בבני-ברק חשבו בתחילה לספר ביציאת מצרים רק עד חצות ותו לא;

אך הם כל-כך התלהבו ונמשכו בדבריהם, ולא שמו ליבם לזמן שחלף, עד שבאו תלמידיהם והפתיעום, שכבר האיר השחר.

אינם צאצאים ליוצאי מצרים

מתוך שההגדה מזכירה את החכמים בשמותיהם נראה כי יש משמעות לכך שדווקא חכמים אלו עסקו בסיפור יציאת מצרים עד הבוקר.

ובאמת, כשנעקוב אחר ייחוסם של חמשת החכמים הללו נגלה, שכולם צאצאים לאנשים שלא שועבדו במצרים: רבי אליעזר, רבי אלעזר

אותו הלילה" לא משמע כן).

ב. רבי אלעזר בן עזריה אכן סובר, שמעיקר הדין, החיוב הוא עד חצות, אך גם לאחר חצות יש עניין להמשיך ולספר ביציאת מצרים.

ג. רבי אלעזר בן עזריה ביטל דעתו אל מול דעת רוב החכמים שהסבו איתו, והשתתף איתם בסיפור יציאת מצרים בכל אותו הלילה.

ד. רבי אלעזר וחבריו באמת לא התכוונו לעסוק בסיפור יציאת מצרים אחר חצות, אלא שמתוך התלהבות של קדושה לא שמו לב לזמן החולף, עד שבאו תלמידיהם והודיעו שהשחר עולה, כפי שכבר כתבנו לעיל ("אין צורך לישון").

כבן שבעים שנה

בן כמה היה רבי אלעזר

מדוע מספר לנו רבי אלעזר בן עזריה מה גילו? וכי ראינו פעם רב המוציא תעודת זהות קודם הדרשה, ומגלה לנו בן כמה הוא?!

באותו היום היה רבי אלעזר בן עזריה רק בן שמונה עשרה שנה, אך היה נראה כבן שבעים. הסיבה לכך מובאת בגמרא (ברכות כח, א), שרצו החכמים למנות את רבי אלעזר בן עזריה לנשיא, אך אשתו טענה שעדיין אין לו זקן לבן, ואין זה נאה לנשיא. נעשה לו נס וצמחו שמונה עשרה שורות של שערות לבנות בזקנו. לכן, כשעלה לדרוש כנשיא: "ולא זכיתי שתאמר...!", הזכיר את הנס שנעשה לו, ואמר שבזכות הזקן שצמח לו, הוא כבן שבעים שנה, אף שבאמת היה צעיר בהרבה.

אבל האר"י כתב, שרבי אלעזר היה גלגול של שמואל הנביא, ולכן אמר: "כבן שבעים שנה", שאם תוסיף את חמישים ושתיים שנותיו של שמואל על שמונה עשרה של רבי אלעזר - תגיע לשבעים.

בן עזריה ורבי טרפון היו כהנים, רבי יהושע - לוי (שבט לוי לא היה משועבד במצרים, שמות רבה ה, טז), ורבי עקיבא היה בן גרים. (חיד"א)

כביכול, יכלו חכמים אלו לומר לעצמם: "מה לנו ולשיעבוד מצרים?", ואף על פי כן, ישבו וסיפרו ביציאת מצרים כל הלילה.

מדוע סיפר רבי אלעזר כל הלילה?

חיוב סיפור יציאת מצרים חל רק בזמן חיוב אכילת המצה והמרור, כפי שאנו אומרים בהגדה על הפסוק (שמות יג, ח): "וְהַגְדַת לְבְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא, לֵאמֹר: בְּעֶבְרַת זֶה עָשָׂה ה' לִי, בְּצֵאתִי מֵמִצְרָיִם:" "בְּעֶבְרַת זֶה" - לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך".

ביחס לזמן חיוב אכילת הפסח מצינו מחלוקת בין החכמים (פסחים קכ, ב): דעת רבי עקיבא שמצות הפסח היא כל הלילה עד הבוקר, ואילו רבי אלעזר בן עזריה סובר, שהפסח אינו נאכל אלא עד חצות, והוא הדין לאכילת המצה.

לאור זאת יש לשאול: מדוע עסקו החכמים בסיפור יציאת מצרים כל הלילה? והלא דעת רבי אלעזר בן עזריה, שהיה אחד מהמסובים, שאחר חצות נגמר חיוב אכילת הפסח והמצה, ויחד עם חיוב זה, נגמר גם החיוב לספר ביציאת מצרים! מדוע אם כן המשיכו לספר עד הבוקר?

אפשר לומר כמה תירוצים:

א. את עיקר ההגדה אכן סיימו החכמים קודם חצות הלילה. עד חצות, הם עסקו בסיפורים ובחידושי תורה הנוגעים לגאולת ישראל ממצרים ולניסים הגדולים שעשה הקב"ה עמם. ומחצות לילה ואילך עסקו בשאר העניינים של יציאת מצרים, כמו פרטי המשא-ומתן בין משה לפרעה והוויכוחים ביניהם וכדומה, או שעסקו בהלכות הפסח, שאינן שייכות לסיפור יציאת מצרים עצמו (אמנם מהלשון: "והיו מספרים ביציאת מצרים כל

בְּרוּךְ הַמְּקוֹם, בְּרוּךְ הוּא.

בְּרוּךְ שֶׁנֶתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא.

כְּנֶגֶד אַרְבַּעַה בָּנִים דְּבִרָה תּוֹרָה: אֶחָד חָכֵם, וְאֶחָד רָשָׁע,

וְאֶחָד תָּם וְאֶחָד שְׂאִינֵנו יוֹדֵעַ לְשִׂאוֹל.

יום צאתך מארץ מצרים

משמעות יציאת מצרים

מה המיוחד כל-כך ביציאת מצרים, שיש לזכרה בכל יום ובכל לילה, בשבת ובמועד?

יציאת מצרים איפשרה קשר ישיר בין ישראל לאביהם שבשמיים, בבחינת: "וַיְדַעַתְּ כִּי אֲנִי ה'".

יש אנשים המאמינים בקב"ה מתוך הכרה פנימית עמוקה: "כִּי אָרְאָה שְׁמֶיךָ מַעֲשֵׂי אֲצִבְעֶיךָ, יָרַח וְכוכְבִּים אֲשֶׁר כּוֹנְנֶתָ... ה' אֲדַנֶּינּוּ! מַה אֲדִיר שְׁמֶךָ בְּכָל הָאָרֶץ" (תהלים ח, ד-י). בדומה לאברהם אבינו, שחקר את עולמו, ראה את השמש, הירח והכוכבים, הארץ וכל אשר עליה, ומתוך חקירתו הגיע להכרה פנימית אמיתית ב"בעל הבירה", בקב"ה (בראשית רבה לט, א).

אך ישנם גם אנשים שצריכים לראות בחוש כדי להאמין. הם זקוקים לאותות מופתיים על מנת להרגיש כי ה' הוא הא-לוהים ואין עוד מלבדו.

כאשר הוציאנו הקב"ה ממצרים, נהפך לבבנו לדעת את ה' ולהאמין בו בהכרה ברורה, אמיתית ומוחלטת, עד כדי כך שגם שפחה שעמדה מול ים סוף ראתה מראות

א-לוהים (מכילתא דר"י בשלה, ג), וכולם הורו באצבע: "זֶה אֱ-לֵי וְאֲנֹהוּ" (שמות טו, ב; שמות רבה כג, טו). יציאת מצרים הייתה מליאה באותות מוחשיים לקיום ה', כך שגם אלו הזקוקים לכך - הגיעו לאמונה בו.

בשל כך אנו מעלים את יציאת מצרים על ראשנו יומם ולילה, בכל שבת ובכל מועד, שכן אירוע זה כונן את חיי האמונה של האומה הישראלית.

ואחד רשע

מעמדו של הבן ה"רשע"

מדוע ההגדה בחרה להביא את הבן ה"רשע" סמוך לבן ה"חכם", לפני הבן ה"תם" והבן "שאינו יודע לשאול"? הרי, הוא הגרוע ביותר מבין ארבעתם והיה ראוי להביאו בסוף הרשימה!

אלא, שבמידה מסוימת הרשע טוב יותר מה"תם" ומזה "שאינו יודע לשאול". אם יחזור ה"רשע" בתשובה, יגיע לרמה גבוהה ביותר, שהרי: "במקום שבעלי תשובה עומדים - צדיקים גמורים אינם עומדים" (ברכות לד, ב). א"כ הוא מסוגל ליותר מאשר ה"תם" וזה ש"אינו יודע לשאול". ולכן מסמיך בעל ההגדה את ה"רשע" ל"חכם" - שמא ידבק בו, ויחזור בתשובה.

כשיאמר: "אפיקומן", טוב להראות את המצה השמורה לאפיקומן:

חכם מה הוא אומר?

"מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה יהוה יאהדונה אלהינו אתכם?". אף אתה אומר לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

אמור לו כהלכות הפסח

התשובה לחכם

ההגדה מביאה את שאלת הבן ה"חכם" מתוך פסוקי התורה: "כי ישאלך בנך מחר, לאמר: מה העדת והחקים והמשפטים..." (דברים ו, כ), אך מתעלמת מתשובת התורה לבן זה: "ואמרת לבנך: עבדים היינו לפרעה במצרים, ויציאנו ד' ממצרים ביד חזקה..." (פסוק כא), ומעדיפה תשובה חדשה: "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן" - מדוע?

ישנו קשר מיוחד בין יציאת מצרים למתן תורה. על קשר זה ניתן לעמוד מתוך דברי חז"ל (שבת פח, ב), המספרים על משה רבינו שעלה להוריד את התורה לישראל. מלאכי השרת ערערו על כך שהתורה הא-לוהית תרד לעולם התחתון והשפל. עונה להם משה רבינו: אמר לפניו (משה לה): ריבונו של עולם! תורה שאתה נותן לי - מה כתיב בה: 'אנכי ה' א-להיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים, מבית עבדים' (שמות כ, ב).

אמר להן (משה למלאכי השרת): כלום למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם? תורה למה תהא לכם?!

הבן ה"חכם" שואל: "מה העדת והחקים והמשפטים..." - מדוע קיבלנו את התורה והמצוות? מעין טענת מלאכי השרת. עונה התורה: "עבדים היינו..." - ירדנו למצרים

ולפרעה השתעבדנו, ובשל כך גם תורה קיבלנו, ונצטוונו בשמירת עדותיה, חוקיה ומשפטיה.

הקשר בין שיעבוד מצרים למתן תורה עמוק וקדום ביותר. עוד בתחילה, בעת ששלח ה' את משה למצרים, שואלו משה: באיזו זכות ייגאלו ישראל קודם זמנם? עונה לו ה': "בהוציאך את העם ממצרים - תעבדון את ה' א-להים על החר ה' (הכוונה להר חורב)" (שמות ג, יב). זוהי מטרת הכניסה למצרים - קיום התורה, על חוקיה ומשפטיה. תשובת התורה לבן ה"חכם" היא, שהמצוות שאנו מקיימים נגזרות מתוך הכניסה למצרים, כיון שכל שיעבוד מצרים כוון לכך - לקבלת התורה.

התורה ענתה את התשובה בצורה תמציתית וקצרה. אנו, בליל הסדר, מרחיבים את התשובה ומסדרים אותה במבנה מיוחד במשך כל ההגדה ובאמצעות מצוותיו של חג הפסח. על כן אנו אומרים לבן ה"חכם" את הלכות הפסח, מראשיתן ועד אחריתן, כשמצוות האפיקומן חותמת את הסדר.

שיעבוד מצרים היווה מעין "כור היתוך" לעם ישראל, בתוכו הזדככו, וכעת ראויים המה ליציאת מצרים ולקבלת התורה. משה משתמש בעיקרון זה בכדי לסתום את טענותיהם של מלאכי השרת - עם ישראל ראוי לתורה דווקא משום השיעבוד במצרים!

רשע מיה הוא אומר?

"מה העבדה הזאת לכם?" - לכם, ולא לו.
ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל - כפר בעקר.
אף אתה הקהה את שניו ואמור לו: "בעבור זה עשה
הזה יאהדונה לי בציאתי ממצרים" - "לי" - ולא לו.
ואלו היה שם לא היה נגאל

הוא רק בא לשאול על פשר העבודה שכבר עשה.

הבן הרשע לעומתו, לא השתתף בהכנות המרובות ולא הזיע לפני החג. כאשר הוא שואל על עבודת אלו, אנו עונים לו: "אם היית עושה את העבודה - היית מזדכך על ידה, שכן עבודת ההכנה מזככת את האדם, וממילא לא היית מעלה בדעתך שאלה מעין זו".

כך נענה גם על השאלה השנייה: גם הבן ה"חכם" היה בתחילה רשע, אך כיון שהשתתף בהכנות לפסח, פנתה רשעותו ממנו והלאה, ונשאר "חכם".

דבר נוסף המבדיל בין החכם לרשע הוא, שהחכם מוסיף בדבריו: "ה' א-להינו", ובכך מראה את הצטרפותו אל הכלל, שאומר: "א-להינו" ולא רק: "א-להים". בנוסף, עצם זה שמזכיר את שם ה' מראה על מעלתו, כפי שניתן לדרוש מתחילת התורה: "ויקרא א-להים - לאור יום, ולחשך קרא לילה" - ההבדל בין ה"אור" ל"חושך" הוא שם אלהינו, וזהו ההבדל שבין החכם לרשע.

הקהה את שיניו

הכה את שיניו!

הבן הרשע איננו מתלונן על הפסח, אלא על "העבודה הזאת לכם", וכדברי חז"ל

ההגדה מסבירה לבן החכם כי את העדות, החוקים והמשפטים (עליהם הוא שואל) קיבלנו משום שהיינו במצרים. מגמת יציאת מצרים היא קבלת התורה; וקיומה בשלימות של התורה, הוא דווקא בארץ הקודש, לשם הביאנו ה' אחר מתן תורתו: "למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו".

"מה העבודה הזאת לכם"

העשייה מזככת

במה שונה שאלת הבן ה"רשע" משאלת אחיו ה"חכם"? הרי שניהם שואלים בגוף שלישי: "אתכם" - "לכם"! מדוע אצל הרשע אנו דורשים: "לכם - ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל - כפר בעיקר", ואיננו אומרים כך גם ביחס ללשון החכם: "אתכם - ולא אותו, ולפי...?"

עוד ניתן לשאול: מדוע מובא בן "חכם" ולא בן "צדיק", כניגוד לבן ה"רשע"?

האר"י ז"ל (עיין כה"ח תס, סק"ט) אומר, כי העמל והזיע של עבודת ההכנה של ערב פסח מכפרים על עוונותיו של האדם. מעתה נוכל לומר, ששאלות הבנים מכוונות לעבודה של ערב הפסח. הבן החכם, שעבד והזיע כדי להגיע מוכן לליל הסדר, שואל את אביו לפשר העבודה. הוא אינו מוציא את עצמו מן הכלל, שכן גם הוא לקח חלק בעבודת ההכנה, ועתה

ההגדה שאבה את קושייתו של הבן הרשע מפסוקים אלה, אך וויתרה כביכול על התשובה המפורשת בפסוקים: "וְאָמַרְתָּם: זָבַח פֶּסַח הוּא לָהּ...". והעדיפה להעלות תשובה אחרת: "אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו: 'בְּעֶבֶר זֶה עֲשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם' (שמות יג, ח) - 'לִי' ולא לו, ואילו היה שם לא היה נגאל" - מדוע לא העלתה ההגדה את תשובת התורה עצמה?

שאלה נוספת היא על הפסוק המובא בהמשך הפרשה שם (פסוק מג): "כָּל בֶּן נֶכֶר לֹא יֹאכַל בּוֹ". וכתב רש"י: "כָּל בֶּן נֶכֶר - שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמיים". בדרך כלל אנו אומרים שישראל, אף על פי שחטא - ישראל הוא (סנהדרין מד, א), ועדיין חייב בכל המצוות. אם כן, מדוע "מי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמיים" איננו יכול להיות שותף בקרבן הפסח? מדוע דין הפסח שונה מכל שאר מצוות התורה?

זוהי שאלת הבן ה"רשע": "מה העבודה הזאת לכם?" - למה רק אתם אוכלים את הקרבן? מדוע אינני יכול להצטרף אליכם לאכילת בשר הצלי?

על שאלה זו לא שייך לענות את התשובה המובאת בתורה: "זָבַח פֶּסַח הוּא לָהּ". משפט זה לכאורה אינו עונה על שאלתו. לכן מביאה ההגדה תשובה אחרת: "בְּעֶבֶר זֶה עֲשָׂה ה' לִי, בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם", וכדברי רש"י: "בְּעֶבֶר זֶה - בעבור שאקיים מצוותיו, כגון: פסח, מצה ומרור הללו".

גם במצרים, כאשר הקריבו ישראל את קרבן הפסח, מספרים חז"ל ש"קהו שיניהם של המצרים", מפני שהשה שהוקרב לפסח נחשב בעיני המצרים לאלוה. בזכות מעשה זה של ישראל, שלא חששו מתגובת המצרים והקריבו את הקרבן תוך כדי הקהיית שיניהם - זכו להיגאל ממצרים.

אנו אומרים לבן הרשע: רשעים שכמותך היו גם במצרים, כאלה שלא רצו להקריב את

(ירושלמי פסחים י, ד): "מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה?!" - מדוע אתם מתאמצים ומבזבזים כוחות רבים כל-כך על העבודה הזו?

ואנו, במקום לענות לו, רק: "מקהים את שיניו" - מדוע?

מובנה הפשוט של המילה: "הקהה", הוא מלשון קיהוי, להקהות את שיניו - שלא יהיו חדות (כמו: "שני בנים תקהינה", ירמיהו לא, ח), ביטוי להחלשת טענות הרשע.

אך ניתן לפרש מילה זו גם מלשון "הכאה" (כ וק אותיות ממוצא משותף מתחלפות). אנו מצויים כביכול "לשבור" את שיניו. וזאת כדי לומר לו: מדוע אתה מצטער על אובדן שינייך? הלא תוכל לאכול גם בלעדיהן בכך שתבלע את המזון כשהוא טחון, או שתחדירו באינפוזיה!

אלא, השיניים מאפשרות את פעולת הלעיסה, שהיא מעניקה הנאה מהאכילה. בכך אנו ממחישים לו שכשדי לחוש בטעם אמיתי, יש צורך לעמול - "ללעוס". וכך לגבי מצוות הפסח: יש צורך לעבוד ולעמול עבור המצוה על מנת להרגיש את הטעם והתועלת הרוחנית שלה. וזהו: "הכה את שיניו" - הראה לו שללא לעיסה וללא עמל אין טעם. למדו על ערך הלעיסה, העמל והמאמץ בקיום המצוות, שזו הדרך לחיבור האמיתי אליהן.

בעבור זה עשה ה' לי

התשובה לרשע

משה מצוה את ישראל על קרבן הפסח (שמות יב, כה-כז):

וְהָיָה כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֶּן ה' לְכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר, וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַעֲבֹדָה הַזֹּאת.

וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם: "מָה הַעֲבֹדָה הַזֹּאת לְכֶם?". וְאָמַרְתֶּם: "זָבַח פֶּסַח הוּא לָהּ, אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינֵנו הֲצִיל".

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר?

"מָה זֹאת?" וְאִמְרַת אֱלִינוּ: "בְּחֶזֶק יָד הוֹצֵי אֲנֹנוּ

יְהוָה יֵאֱהוֹנֵהי מְמַצְרִים, מִבֵּית עֲבָדִים."

וְשֵׁאִינוּ יוֹדְעֵי לְשֵׁאוֹל

אֶת פֶּתַח לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא, לֵאמֹר:

בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה יְהוָה יֵאֱהוֹנֵהי לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם."

זיע"א: "אילו היה שם לא היה נגאל" - במצרים טרם חלו דיני הערבות ההדדית בעם ישראל, כך שהרשע לא היה ניצול בזכות הצדיקים. אבל אנו, בחג הפסח, מתלכדים ומתאחדים על ידי קמחא דפסחא ולא משאירים אפילו רשע אחד שלא ייגאל!

כאן, בארץ ישראל, אנו משפיעים ונמשך להשפיע שלא יהיו רשעים בעולם. כך ניגאל גאולת עולמים בעזרת ה'!

את פתח לו

יחס של אמה

ההגדה כולה מדברת בלשון זכר - מדוע אם כן היא משנה כאן ממנהגה ומשתמשת בלשון נקבה: "את פתח לו"?

ראשית, מכאן יש ללמוד שאל הבן "שאינו יודע לשאול", יש לענות לו כאשה - כמו אם הפונה לילדיה בנחת וברכות.

עוד יש לומר, על פי הכתוב במשלי (י, א): "בֶּן חָכָם יִשְׁמַח אָב, וּבֶן פְּסִיל תוֹגַת אָמוֹ" - ומבואר בפירוש המיוחס לרבי אברהם אבן עזרא: "תוֹגַת אָמוֹ" - כי הכסיל נמצא תמיד בבית, והאם דואגת בשבילו". הבן החכם על פי רוב נמצא בבית המדרש (ועל כן משמח את אביו, וכמו שאמר דוד: "בְּנֵי אִם חָכָם לְבָךְ - יִשְׁמַח לְבִי גַם אֲנִי", משלי כג, טו), בעוד שהבן הכסיל

קרבו הפסח. ואילו אנו, כאשר הקרבנו את הקרבן, הקהינו את שיני הגויים, ובעבור זה - בזכות קרבן הפסח - גאלנו ה'. עתה אנו מקהים את שיניך ואומרים לך, שאתה, אילו היית שם - לא היית נגאל, משום שהיית מאלו שלא הקריבו את הפסח.

זו היא טעמה של ההלכה המיוחדת בקרבן פסח: "כֹּל בֶּן נֶכֶר לֹא יֹאכַל בוֹ" - מי שנתנכר לאביו שבשמיים אינו זכאי לאכול מבושר הקרבן (וראה לקמן תשובה נוספת, בפסקה: "מי אוכל קורבן פסח").

כעת יש לשאול מהצד השני - מדוע התורה עצמה לא הביאה את תשובת ההגדה, אלא רק: "זָבַח פֶּסַח הוּא לֵה"?

האמת היא, כי התשובה המובאת בהגדה היא-היא ההסבר לתשובה המובאת בתורה! הרשע לא היה נגאל ממצרים משום שלא היה מקריב את קרבן הפסח לנגד עיני המצרים, אבל אנחנו נגאלנו ממצרים בזכות קרבן הפסח שהקרבנו. זהו זבח הפסח לה', עליו מדברת התורה - שבזכותו פסח ה' עלינו בצאתנו ממצרים.

לא היה נגאל

היום - כן היה נגאל

אומרים בשמו של הרב'ה מחב"ד השביעי

יכול מראש חדש? תלמוד לומר: "ביום ההוא" -
אי ביום ההוא, יכול מבעוד יום? תלמוד לומר:
"בעבור זה" - בעבור זה לא אמרת, אלא בשעה
שמצה ומרור מנחים לפניך.

מקום, גאולתם הייתה בזכות מסירות נפשם בלקיחת הכבש בעשירי לחודש, חרף שכניהם המצריים, שראו בכך ביזוי אלוהיהם.

ואף על פי שהפעולה המעשית התרחשה רק בעשור לחודש, מכיון שחשבו לקיים מצוה זו מיד כשאמרה משה בראש-חודש - נחשב הדבר כאילו כבר קמו ועשו אותה מיד. וכן אומר רש"י בהמשך: "וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ" - אף ההליכה מנה הכתוב, ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה" - גם ההליכה נחשבת לחלק מהמצוה. כך קיבלו ישראל שכר, הן על הרצון שהתעורר בלבם בראש חודש לקיים המצוה, והן על הקיום המעשי שלה בעשירי לחודש שהלכו לקחת השה, ולבסוף, גם בשחיטה עצמה בערב פסח. ומעתה, שכר כפול ומשולש היה בידם.

ולא עוד, אלא שזכו לעשות בדיק כפי שציוה ה' את משה ואהרן. ללמדך, שכשישנה מחשבה טהורה ורצון עז לשם שמיים - יכולים להגיע לדרגה עליונה: "כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶתְּכֶם - כֵּן עֲשׂוּ" (שמות ז, ו).

על פי זה מובנת התלבטות ההגדה: "יכול מראש חודש?" - כיון שכבר מראש חודש נולד בלב ישראל הרצון לקיים את המצוה, ניתן לומר שהגאולה החלה כבר אז - ואם כן, גם חובת הסיפור ביציאת מצרים תתחיל בראש חודש!

דוחה ההגדה אפשרות זאת. למרות שפן מסויים של הגאולה הפציע כבר בראש חודש, אנו הולכים אחר גמר הגאולה, שהיה בליל הסדר עצמו, ורק אז חל חיוב ההגדה להלכה.

מתבטל בבית, ונמצא זמן רב בסביבת אמו, כך שדווקא היא זו שמכירה בנפשו, ולכן הפנייה כאן מתייחסת לאם: "את פתח לו".

יכול מראש חודש

גאולה המתחילה מראש חודש

ההגדה מציגה התלבטות האם חיוב הסיפור ביציאת מצרים יתחיל עוד בראש חודש ניסן. לבסוף מכריעה ההגדה לשלילה, שרק בליל הסדר עצמו חלה המצוה.

מדוע יש מקום לחשוב שחובת הסיפור ביציאת מצרים תתחיל כבר בראש חודש? והרי נס הגאולה היה בפסח!

משה רבינו עמד בראש חודש ניסן והדריך את ישראל בעניין קרבן הפסח. הוא הורה להם לקחת בעשור לחודש שה לבית אבות. התורה מעידה שישראל אכן מילאו אחר צו משה (שמות יב, כח): "וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ כִּי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן - כֵּן עֲשׂוּ". מקשה רש"י: "וכי כבר עשו? והלא מראש חודש נאמר להם!" - מדוע כתוב שישראל עשו את ציווי משה? והרי פרשה זו נאמרה רק בראש חודש, ומאז ועד ל"עשור לחודש" לא נצטוו בדבר! עונה רש"י: "אלא, מכיון שקיבלו עליהם - מעלה עליהם כאילו עשו".

למרות שעם ישראל היו בגדר "גויים" לפני יציאתם ממצרים ("לקחת לו גוי מקרב גוי", דברים ד, לד) וכן בגדר: "ערום ועריה מכל זכות ומכל מצוה" (רמב"ן "ספר הגאולה", ב) - מכל

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו,

ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו, שנאמר: "ויאמר יהושע אל כל העם: כה אמר יהוה יאהדוניהי אלהי ישראל: בעבר הנער ישובו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור, ויעבדו אלהים אחרים.

היו אבותינו

מי הם אבותינו?

הכוונה באבותינו שהיו עובדי עבודה זרה היא לתרח, אבי אברהם ואבי נחור.

ויש לשאול: כיצד מי שהוא גוי ועובד עבודה זרה מכוונה: "אבותינו"? מדוע מיוחסים אנו דווקא לאדם שכזה?

ועוד קשה: הלא אין קוראים "אבות" אלא לשלושת האבות - אברהם, יצחק ויעקב (ברכות טז, ב), והיאך תרח ואבותיו נקראים "אבותינו"?

ההסבר הוא, שבתחילה הם אכן היו אבותינו, אך כאשר: "ונאקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר" (יהושע כד, ג), כאשר לקחתי את אברהם וניתקתי אותו מתרח, אזי הפך אברהם להיות: "אביכם" הבלעדי. זהו שאמר הכתוב (ישעיהו נא, ב): "הביטו אל אברהם אביכם". בתחילה: "בעבר הנהר ישובו אבותיכם מעולם תרח... ויעבדו אלהים אחרים", אך לאחר מכן: "ונאקח את אביכם את אברהם" - מעתה, הוא הנקרא אביכם ואתם מיוחסים אליו, ולא לאלו שלפניו.

ועוד יש לומר, שאמנם מבחינת התורשה הטבעית אנו בני תרח, אבל כיון שאברהם נלחם נגד העבודה-זרה, הוא ניתק את עצמו לחלוטין מתרח וממה שהוא מבטא, ולכן:

"ונאקח את אביכם את אברהם" - אברהם ניתק עצמו מהשושלת הקודמת, ואז: "ונאקח לך את יצחק" - לו אין כבר קשר כלל עם תרח, וכל שכן לצאצאיו.

ועכשיו קרבנו

עכשיו ממש!

מה כוונת המגיד במילה: "ועכשיו"?

ביאר הרב חיד"א (בספרו "זרוע ימין"): כשם שאדם חייב לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים - כך חייב אדם לדעת ולהבין שמה שאנו אומרים בהגדה: "ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו", הוא: עכשיו ממש. האדם נעשה ברגע זה ממש עבד ה', ומקבל על עצמו עול מלכות שמיים מתוך שמחה גדולה. השמחה שבקבלת עול מלכות שמיים היא הסיבה לכך, שביום שמגיע הנער לגיל בר-מצוה, עושים שמחה גדולה. דבר זה נרמז בפסוק (תהלים קיג, א): "הללויה, הללו עבדי ה', הללו את שם ה'" - יש להלל על כך שזכה הנער להיות עבד ה'!

החובה להרגיש כאילו אנחנו עצמנו יצאנו ממצרים, נלמדת מהפסוק (דברים ו, כג): "ואותנו הוציא ממש למען הביא אתנו" - אותנו ממש. הרמב"ם (חמץ ומצה ז, ו) הביא מקור אחר לכך: "ועל דבר זה ציווה הקב"ה בתורה (דברים טו, יב): 'וזכרת כי עבד היית במצרים', כלומר: אתה

וְאָמַח אֶת אָבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֶבֶר הַנֶּהָר. וְאוֹלַךְ אֶתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן. וְאַרְבֵּה אֶת זָרְעוֹ, וְאֶתָּן לוֹ אֶת יִצְחָק. וְאֶתָּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו. וְאֶתָּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שֵׁעִיר לְרֵשֶׁת אוֹתוֹ, וַיַּעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם.”

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חָשַׁב אֶת הַקֶּץ לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ

העתיד, ואומרים: "כן ה'... הגיענו למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך".

חִישַׁב אֶת הַקֶּץ

איזה "קץ" חִישַׁב ה'?

אנו מוצאים שלושה מניינים שונים לתקופת שהותם של ישראל במצרים:

א. בברית "בין הבתרים" אמר ה' לאברהם: "...כִּי גַר יִהְיֶה זָרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעֹבְדוֹם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מְאוֹת שָׁנָה" (בראשית טו, ג).

ב. בחומש שמות (יב, מ) נאמר: "וּמֹשֶׁה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מְאוֹת שָׁנָה".

ג. ודורשים חז"ל כי בפועל, לא נשתעבדו ישראל יותר ממאתיים ועשר שנים, כמנין רד"ו (רש"י בראשית מב, ב).

מהו, איפוא, המנין הנכון?

עונים חז"ל (מכילתא דרשב"י, יב, מ), שבאמת במצרים עצמה ישבו ישראל רק מאתיים ועשר שנה, אך מיום שנולד יצחק ועד ליציאת מצרים חלפו ארבע מאות שנה. ומברית "בין הבתרים" ועד ללידת יצחק

בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית". בליל הסדר צריכים אנו להרגיש כאילו היינו אנו המשועבדים במצרים, ואנו עצמנו השתחררנו, ועכשיו קירב אותנו המקום לעבודתו. כל אחד ואחד חייב להרגיש שעכשיו, בליל התקדש החג, הקב"ה מקרב אותו לעבודתו. עכשיו ממש!

קִרְבָּנוּ הַמְּקוֹם לַעֲבוּדָתוֹ

לולא קרבנו ה'

אילו לא קרבנו ה' לפניו - לא היינו מתקרבים מעצמנו, והיינו נטמעים בנ' שערי טומאה שבמצרים.

הקב"ה שקרבנו, הוא שבחר בנו, וכלשון הרמב"ם (חמץ ומצה ז, ד): "שקרבנו המקום לו והבדילנו מן האומות וקרבנו לייחודו". לולא חסדי ה' יתברך שקרבנו - לא יכולנו להתקרב. לולא שמר את הבטחתו לאבותינו, חרף היותנו בלתי ראויים - היינו טובעים בטומאת מצרים.

אבל עכשיו, שאנו: "בְּנִים אֲתָם לָה' אֲ-לֹהֵיכֶם" (דברים יד, א), אחר שהראנו ה' יתברך את ידו הנפלאה, אנו מודים על הנסים והנפלאות שעשה עמנו בעבר, ומבקשים על

שָׁאֵמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, שְׁנֵאמַר:
 "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם: יָדַע תֵּדַע כִּי גַר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא
 לָהֶם, וְעַבְדּוּם וְעֵנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי
 אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ - דָּן אָנֹכִי. וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְּרֹכֶשׁ גָּדוֹל".

את מצרים בכל נפלאתי אשר אעשה בקרב
 - ואחרי כן ישלח אתכם.

מדוע משה מתפלא מסירובו של פרעה
 לשלח את העם? הרי התסריט היה ידוע
 מראש!

התשובה היא, כי הקב"ה אמנם אמר מראש
 שפרעה ישלח את העם רק לאחר שיביא עליו
 את המכות, אך משה הבין שהמכות יבואו ברצף,
 בזו אחר זו, כך שלא תהא שהות לפרעה להזיק
 לישראל ולפגוע בהם. תגובת פרעה מכה בפניו:
 "תִּכְבַּד הָעֶבְדָּה עַל הָאֲנָשִׁים... אֵינִי נֹתֵן לְכֶם
 תָּבָן..." (שם, ה, ט-י).

בשל כך תמה משה רבנו: אמנם הבנתי
 שפרעה לא ישלח את ישראל מיד - אך שעוד
 יכביד העבודה עליהם!?

עוד חרה למושה רבנו על חוצפת פרעה
 (שם ש, ד):

וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה: מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקוֹלוֹ
 לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל? לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה'! וְגַם
 אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח... לָמָּה מוֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
 תִּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמִּצְרָיִם? לָכֵן לֹא אֲשַׁלַּח!
 על כן בא משה לפני הקב"ה, ומבקש
 לוותר על עשר המכות ולשחרר את ישראל
 מייד, כיון שישראל קורסים תחת עול
 שיעבודו של פרעה שרק גבר בשל שליחותו,
 ומעדיפים לצאת, אף בלי להעניש את
 המצרים.

עונה הקב"ה: הרי יש לקיים את ההבטחה

חלפו עוד שלושים שנה, ובסך הכל - ארבע
 מאות ושלושים שנה.

ויש אומרים, שבאמת היו צריכים ישראל
 להשתעבד במצרים ארבע מאות שנה בפועל,
 כפשוטו של מקרא, אך כיון שעם ישראל היה
 שרוי במצב רוחני חמור, ומכיון שהמצרים
 שיעבדום בפרך יותר ממה שה' ציווה - הרי
 ש"קושי השיעבוד השלים המנין".

וזהו שכתבה ההגדה: "חישב הקב"ה את
 הקץ" - הקב"ה חישב "קץ" שנים - מאה
 תשעים שנה (גימטריה של "קץ"), והפחיתם
 מארבע מאות השנים שנצטרכו ישראל
 להיות במצרים בתחילה, כך שנותרו רק רד"ו
 שנים - מאתיים ועשר שנה.

דן אנוכי

מדוע משה מתרעם?

לאחר פגישתו הראשונה של משה עם
 פרעה, יוצא משה בתרעומת כלפי שמייא
 (שמות ה, כב):

...לָמָּה הִרְעַתָּה לְעַם הַזֶּה, לָמָּה זֶה
 שְׁלַחְתָּנִי? וּמֵאֵז בָּאתִי אֶל פְּרַעֲה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ
 - הִרַע לְעַם הַזֶּה - וְהֵצֵל לֹא הֵצֵלְתָּ אֶת עַמּוֹךְ!

ודבר זה לפלא, שהרי הכל היה חזוי
 מראש! הקב"ה הזהיר את משה עוד קודם
 הגעתו למצרים, שפרעה לא יקשיב בתחילה
 לדרישתו (שם ג, יט-כ):

וְאֵנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֹתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרָיִם
 לְהֵלֶךְ, וְלֹא בְּיַד חֲזָקָה. וְשַׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי וְהִכִּיתִי

בתנאי שישועבדו במצרים ארבע מאות שנה! וכיון שה' הוציאם קודם הזמן, כך ששהו במצרים לא יותר מאשר מאתיים ועשר שנה (ראה לעיל: "איזה קץ חישב ה?"), ההתחייבות פקעה, וה' אינו "חייב" עוד דבר לאברהם מתוקף שבועתו.

ובכל זאת, אף ששבועתו פקעה, הקפיד הקב"ה שישראל יצאו ברכוש גדול, כדי שאברהם לא יטען שצאצאיו שועבדו בלא פיצוי.

יש מסבירים (ראה מהר"ם אלשיך ו"קול יהודה") על פי משל: מעשה באב לבן תמים. רצה האב שיתפרנס בנו מיגיע כפיו, ושלחו לעבוד אצל אדון אחד. כעבור מספר שנים ביקש הבן לשוב לביתו. חישב האדון כמה זכאי הבן לקבל על עבודתו והגיש לו המחאה על סכום גדול.

התכעס הבן: "מדוע נותן אתה לי חתיכת נייר בלבד ולא כסף? הלא עבדתי אצלך שנים רבות!"

הכיר האדון בתמימותו של הבן, ובמקום ההמחאה הגבוהה, העניק לו שק מלא מטבעות זולות, שכל שוויין אינו עולה על ערך השק עצמו שמכיל אותן...

שמח הבן בראותו את הכסף הרב שניתן לו, והלך בגאווה גלויה להציג בפני אביו את משכורתו.

כאשר ראה האב את האוצר, גער בבנו: "כל המטבעות הללו אינן שוות אלא סכום כסף פשוט ביותר! אין זה השכר המגיע לך על כל שנות העמל שיעת אצל האדון!"

הלך האב אצל האדון, והלה מסר לו את ההמחאה האמיתית.

כך נהג הקב"ה עם ישראל. רצה הקב"ה לשלם לישראל עבור עבודתם במצרים בשכר גדול ואמיתי, היא התורה הקדושה: "יקרה היא מפנינים, וְכָל חֶפְצֵיךָ לֹא יִשּׁוּן בָּהּ" (משלי ג, טו), שהיא רכוש גדול וחמדה גנוזה עוד בטרם נברא העולם.

לאברהם אבינו: "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּן אֲנֹכִי" (בראשית טו, יד)! ובכל זאת, בשל דבריו של משה, שישראל מוכנים לוותר על מכות מצרים ובלבד שיצאו משם במהרה, אומר הקב"ה שמהיום תתבטל העבודה - "יִפְסַק הַשִּׁיעָבוֹד. וְעַל כֵּן פִּסַּק הַשִּׁיעָבוֹד עוֹד בַּחוּדֵשׁ תִּשְׂרִי, לְמִרְוֹת שֶׁהִצִּיאָה הַתְּרַחֶשֶׁה רַק בְּנִיסוֹן, כְּמִבּוֹאֵר בַּגְּמָרָא (ראש השנה יא, ב): "בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים" (וזהו שנאמר בתהלים (פא, ז): "הִסְדִּירוּתִי מִסָּבֵל שְׂכָמוֹ, פִּפְּיוֹ מְדוּד תַּעֲבֹרְנָה", ועל כן אומרים מזמור זה בראש השנה).

משה נקרא: "רעיא מהימנא" (ילקוט שמעוני נ"ה, תתקצ"ז) כיון שלא רק שדאג לצאן מרעיתו, אלא שעמד, התפלל והתלונן, ולא יכל לשקוט בשעה שעם ישראל סובל, ופרעה כופר בבורא עולם, ובזכותו פסקה עבודתם כבר בתשרי.

יצאו ברכוש גדול

מה הבטיח ה' לאברהם?

בעת שמדריך ה' את משה לצוות על העם לשאול כלי כסף וזהב מאת המצרים, משתמש ה' בלשון בקשה: "דַּבֵּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם..." (שמות יא, ב), וכדברי רש"י שמקורם בחז"ל:

אין "נא" - אלא לשון בקשה. בבקשה ממך הזהירם על כך, שלא יאמר אותו צדיק אברהם: "וְעַבְדוֹם וְעַנּוּ אֹתָם" (בראשית טו, יג) - קיים בהם, "וְאֶתְרִי כֵן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל" (שם, פסוק הבא) - לא קיים בהם.

רבים מתקשים בכך (מהרש"א, כלי יקר): וכי הקב"ה שומר הבטחתו רק כדי "שלא יאמר אותו צדיק?" הרי ה' יקיים דבריו מעצם העובדה שנאמן הוא ונאמנים דבריו!

כדי לענות על כך, יש לדייק בהבטחת ה' לאברהם: "וְעַבְדוֹם וְעַנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה... וְאֶתְרִי כֵן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל" - הקב"ה הבטיח לאברהם שצאצאיו יצאו ברכוש גדול,

עורך הסדר מכסה את המצות, אוחז את הכוס בידו הימנית,
מגביהה טפח ואומר (וטוב שכל המסובים יגביהו גם הם את הכוס):

והיא שעמדה לאבותינו ולנו.

שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו.
אלא, שבכל דור ודור עומדים ע לינו לכלותינו,
והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם.

בגדים צנועים

ביציאת מצרים ציווה הקב"ה (שמות ג, כב):
וְשָׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׂכָּנֶתָּה וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי
כֶּסֶף וְכֵלֵי זָהָב וּשְׂמֹלֹת, וְשִׂמְתָם עַל בְּנֵיכֶם וְעַל
בְּנֹתֵיכֶם, וְנִצַּלְתֶּם אֶת מִצְרַיִם.

לכאורה, סיום הפסוק איננו מובן! אם
שואלות נשות ישראל משכנותיהן בגדים
- מדוע עליהן לשים אותם על בניהן ועל
בנותיהן? מדוע לא לבשו בעצמן את הבגדים
הללו?

אלא, בנות מצרים לבשו בגדים שאינם
צנועים ומשום כך לא יכלו נשות ישראל
ללבוש אותם. נתנו הנשים את הבגדים
לבנותיהן. לבנות הקטנות התאימו הבגדים,
עבורן הבגדים היו צנועים...

והיא שעמדה לאבותינו ולנו

מי היא "שעמדה" לאבותינו ולנו?
רבים הפירושים בשאלה: מי היא "שעמדה
לאבותינו ולנו"? יש המפרשים שהכוונה
להבטחה שהבטיח הקב"ה לאבותינו.

הגאון רבי יעקב רקה, בהגדת "פרסומי
ניסא" (יג, ה) כתב: "והיא" - זו שבת קודש,
שנאמר בה: 'קדש הוא לכם' (שמות לא,
ד)". השבת היא שעמדה לנו להצילנו מיד

אך בגלל שהיו שקועים ישראל ב-מ"ט
שערי טומאה, לא הכירו את עוצם יקרתה
של התורה ולא העריכו אותה. על כן נתן
להם הקב"ה מעט "מטבעות פשוטות": כלי
כסף וכלי זהב מהמצרים, ולאחר מכן גם את
ביזת הים. אוצרות אלו הן כשק המטבעות
של הבן.

רק כעבור זמן, כאשר עלו ישראל מ-מ"ט
שערי הטומאה, ונכנסו ב-מ"ט שערי קדושה,
נוכחו לדעת שאין ערך של ממש באוצר
הכסף והזהב. או אז נתן להם ה' את האוצר
האמיתי והנצחי - את התורה הקדושה.

כך נוכל לענות על השאלה בה פתחנו:
אמנם הבטיח ה' שישראל יצאו ברכוש
גדול, אך כוונתו היתה לתורה הקדושה.
אולם, עלול היה אברהם לטעון, שבהתייחס
למצבם הרוחני של ישראל ביציאת מצרים,
יחשבו ישראל שכפי ש"וְעָבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם"
- קיים בהם" בגוף ממש - כך גם: "וְאֶתְרִי
כֵן יֵצְאוּ בְרֶכֶשׁ גָּדוֹל" צריך להיות בגשמיות
ממש.

לכן אמר ה' למשה רבינו: "דַּבֵּר נָא..."
- דאג להם שיקבלו עתה רכוש גשמי;
את הרכוש הרוחני, שהוא הרכוש הגדול
והאמיתי, עוד יקבלו במעמד מתן תורה.

ובעיקר מבחינת הקישור ליהדות, כלימוד תורה, שמירת שבת ושאר מצוות.

אם יהיו יותר צירים דתיים בכנסת - יהיו פחות "צירי לידה", יהיה יותר כח! אם לא נעשה רק חשבון פרטי אלא נתחשב בצורך הכלל - נוכל להגיע לאיחוד מלא עוצמה. אם יתקיים: "לך פָּנוּס אֶת כָּל הַיְהוּדִים" (אסתר ד, טז) - תתבטל עצת המן, שאמר: "מִפְּזָר וּמִפְּרָד" (שם ג, ח).

שבכל דור ודור

שיטות חדשות

בכל דור ודור ממציאים אויבינו שיטות חדשות כיצד להביא לכליון אומתנו. ישנן גזירות רוחניות וגזירות גשמיות. יש המנסים להשמידנו באמצעות שקרים, כמו פרעה, או מראים לנו פנים יפות כחברים, ויש שמתנכלים לנו בגלוי.

אבל גם לאלו וגם לאלו דבר לא יעזור - "עצו עֵצָה וְתַפֵּר, דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם - פִּי עֲקוּנוּ אֵלַי!" (ישעיהו ח, י). ה' מכיר את כולם ומצילנו מידם!

מצילנו מידם

מתוך ידיהם ממש!

"והקב"ה מצילנו מידם" - מתוך ידיהם ממש!

מסופר על יהודי שהיה בדרך לביתו. והנה, באמצע הדרך התנפל עליו שודד שבזז את כל כספו ותכנו לרוצחו. אך לפני שהרגו, אחזו בידיו והעניק לו משאלה אחרונה. ביקש היהודי לומר קריאת שמע והשודד הסכים.

עמד היהודי וזעק בקול גדול: "שמע ישראל! ה' א-להינו! ה' אחד!". באותו זמן ממש, חלף יהודי רכוב בקירבת מקום. בשומעו את הזעקה, מיהר לעבר מקור הקול, והציל את אחיו היהודי ברגע האחרון, מתחת ידיו של השודד ממש.

כל אויבינו. זו הסיבה שהגויים כולם ניסו, ועדיין מנסים, לבטל מעם ישראל את מצות השבת. יודעים הם היטב, שזכות השבת מעוררת את הגאולה, ואילו הם מנסים לעכבה, אבל בזכות שמירת שבת הקב"ה מצילנו מידם.

לפי הזוהר הקדוש, "והיא" - זו התורה. בזכות כך שעתידים היו אבותינו לקבלה, במעמד הר סיני, נגאלו ממצרים, כמו שאומר ה' למשה: "בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם - תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הַהָר הַזֶּה" (שמות ג, יב), ומבאר רש"י: "מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים, דבר גדול יש לי על הוצאה זו! שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה...". בזכות ה"תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים" - זכו ל"בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם".

"והיא שעמדה לאבותינו ולנו". הבטחת ההגנה של הקב"ה, מתוך קבלת עול התורה והמצוות, היא המגינה עלינו מהקמים עלינו לכלותינו.

האר"י הקדוש הוסיף להסביר כי "והיא שעמדה" - זו השכינה. ששכינתו של הקב"ה בינינו היא זאת שמקיימת את הברית הזאת, כמו שנאמר: "וְאָף גַּם זֹאת בְּהִיוֹתְם בְּאֶרֶץ אֲרִיבֵיהֶם, לֹא מְאַסְתִּים, וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלְתֶּם, לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּם, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם" (ויקרא כו, כז).

שלא אחד בלבד

אחדות בעם

"שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו" - דרך רמז נוכל לומר, שאם אנו מפורדים, ואיננו "אחד" - עצם דבר זה עומד עלינו לכלותנו.

האחדות היא שמצילה אותנו. ואם טרם הגענו לאחדות בעם כולו, לפחות שומרי התורה והמצוות למיניהם, שיהוו חזית דתית מאוחדת. ובמיוחד היום, שמצבנו חמור, הן מהבחינה הבטחונית והכלכלית,

מניח הכוס מידו ומגלה את המצות, עד שיגיע לאמירת "לפיכך".

**צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו,
שפרעה לא גזר אלא על הזכרים - ולבן בקש לעקור
את הכל! שנאמר:**

"ארמי אבד אבי. וירד מצרימה,

ויגר שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול עצום ורב".

רבה עג, יב), היה עני והעשיר בזכותו, ואת שתי בנותיו נשא יעקב לנשים. אבל שנאת הגויים לישראל כבושה בליבם, וכפי ששכח לבן את כל טובותיו של יעקב עימו וביקש לאבד את הכל - כך נוהגים גם שאר הגויים.

ארמי אבד אבי

נראים כאוהבים בשעת הנאתם

הקב"ה מציל אותנו מכל אלו הנראים כאוהבים, אך למעשה דורשים את טובת עצמם. לבן, אבי רחל ולאה, גילה סימני אהבה מובהקים כלפי משפחת יעקב. מדבריו שאמר: "וְאֶשְׁלַחְךָ בְּשִׁמְחָה וּבְשָׂרִים בְּתֹף וּבְכִנּוּר... וְלֹא נִשְׁתַּנִּי לְנִשְׁק לְבָנִי וְלִבְנֹתָי" (בראשית לא, כז-כח), נשמע כאילו אהבה יוקדת בלבו ליעקב, לבניו ולבנותיו. אולם, הוא עצמו כבר גילה בעבר את סיבת אהבתו: "אם נא מְצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נְחִשְׁתִּי וְיִבְרַכְנִי ה' בְּגִלְלֶךָ" (שם ל, כז). לבן מבין, ואף מודה בכך, שרק בזכות יעקב הוא מבורך, וזו הסיבה האמיתית להתנגדותו להסתלקות יעקב.

ואכן, כאשר יעקב בורח ממנו, הופך לבן לכפוי טובה. בשעה זו כבר אין לו יותר הנאה פרטית מיעקב, ואז מתגלה ש"ביקש לבן לעקור את הכל". הוא שוכח את הידידות ואת האהבה, והופך לעוקר הכל.

צא ולמד מה בקש לבן

עם לבדד ישכון

כדוגמה לשנאת ישראל שבכל דור ודור, מביאה ההגדה את סיפורו של לבן הארמי, חותנו של יעקב אבינו.

לפעמים חושבים ישראל שכל הצרות המתרגשות ובאות עליהם קורות מפני שאנו: "עם לְבָדָד יִשְׁכֵּן" (במדבר כג, ט). במקום להבין שזו ברכה לטובתם של ישראל, ישנם החושבים, שזהו מקור השנאה והזעם של האומות כלפיו. על מנת לבטל את מחשבותיהם הרעות של הגויים כנגד ישראל, סבורים אותם אנשים, שיש להתקרב יותר ויותר אל הגויים, להתחבר אליהם, לאכול מפיתם ולשמוח בשמחתם.

אך זוהי טעות גדולה ונוראה, משום ששנאתם כבושה מתוך קנאה ואינה ניתנת לתיקון. ואדרבה! חסד עשה עמנו הקב"ה שבודד אותנו מהם, שדווקא כשאנו: "וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב" (שם) - מעריכים אותנו הגויים יותר. ואילו בשעה שאנו מתרפסים לפניהם, הם נושאים את ראשיהם מעלינו לאבדנו ולכלותנו.

ומסיפור לבן ויעקב נוכל להביא ראיה לכך: כמה טובות גדולות עשה יעקב אבינו ללבן חותנו! בנים נולדו ללבן בזכות יעקב (בראשית

מנת לקדש את רבקה בתו עבור יצחק, ניסה לבן, אחי רבקה, להתנקש בו, אך הקב"ה מנע בעדו. מדוע רצה לבן להתנקש בעבד אברהם?

לבן ידע שהעבד נשלח לקדש אישה ליצחק במטרה להמשיך את שושלת האבות הקדושים ולהקים מתוכה את העם הנבחר. אך לבן ידע גם, שאם ימות העבד, שהוא שליח של אברהם ויצחק, לא יוכל המשלח - יצחק - להינשא לאף אישה בעולם, כיון שלא ידע את מי קידש שליחו. בדרך זו ביקש לבן לנתק את שושלת קיומו של עם ישראל. זהו שאמר הכתוב: "אַרְמִי אֶבֶד אָבִי" - שרצה לאבד את אבי (משם הרב חיד"א).

מלחמת יצר הרע

בזוהר הקדוש מבואר, שמאבקו של לבן במשפחת אברהם איננו רק סיפור היסטורי, אלא רומז למלחמה כנגד היצר הרע. גם במלחמה זו נוהג היצר עם האדם במנהג רמאות במטרה להכשילו ולמנוע ממנו את קיום המצוות.

כשאנו מזכירים את "אַרְמִי אֶבֶד אָבִי" אנו נזכרים ביצר הרע, שהחל בניסיונותיו להכשיל, עוד אצל אדם הראשון, והוא: "אבי", אותו ביקש ה"ארמי" - יצר הרע הרמאי, לאבד.

על ידי הזכרת אירוע זה ישיב האדם אל ליבו ויזהר שלא להיכשל בפיתוי היצר כלל.

הרב אברהם מקטובסקי (הידוע בשמו: הרב אליהו כי טוב זצ"ל) הביא משל לחבורת גנבים, שהיה להם מנהיג. המנהיג ביקש להראות את עצמו כנוהג בצדק וביושר, ולכן, בכל פעם שביקש לגנוב היה מוצא הסבר ונימוק מדוע מותר לעשות כן. למשל, אם באו אנשי הגנבים ואמרו לו שבכוונתם לגנוב מאיש פלוני שהוא סוחר בשוק, היה המנהיג שואל אותם: "כיצד אותו אדם נוהג בעסקיו?", ענו לו: "הוא רמאי גדול!". "אם כך", השיב המנהיג, "יש לכם היתר לגנוב ממנו". כך קרה בכל יום ויום. פעם אחת ביקשו הגנבים לגנוב

בכל דור ודור ישנם אויבים הנראים כאוהבים, ואין אנו יודעים להישמר מפניהם, והקדוש ברוך הוא, בחסדו הגדול - מצילנו מידם!

רמאותו של לבן

בליל הסדר אנו מזכירים את רשעותו של לבן הארמי שביקש לעקור את הכל. ולמרות שלא עלתה בידו - אצל אומות העולם מצרף הקב"ה מחשבה רעה למועשה (תוספות קידושין לט, ב).

לבן הרשע אומר ליעקב אבינו: "יֵשׁ לְאֵל יְדֵי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע, וְאֵלֵי אַבְיָכֶם אָמַשׁ אָמַר אֵלַי, לֵאמֹר: הַשְּׂקֹר לָךְ מִדָּבָר עִם יַעֲקֹב מְטוֹב עַד רָע" (בראשית לא, כט). טוען לבן בפני יעקב: "לא רק אתה נביא, גם אני נביא! שהרי א-לוהי אביכם נראה אלי ודיבר איתי אמש". כך דרכו החלקלקה של לבן הרשע לרמות את כולם. זהו שכינה אותו הכתוב (דברים כו, ה): "אַרְמִי אֶבֶד אָבִי" - "ארמי" מלשון: רמאות.

עוד אמרו בדרך דרש על רמאותו של לבן: לבן דקדק בדבריו של ה' אליו ואמר ליעקב: "ה' אמר לי שלא לדבר איתך מטוב ועד רע, אבל הוא לא אסר עלי לעשות לך רע. על כן מותר לי להיזקק..."

בדרך נוספת ניתן לבאר את רמאותו של לבן הארמי ורשעותו. הגמרא במסכת גטין (סד, א) מתייחסת למקרה בו שלח אדם שליח לקדש לו אשה, והשאיר לשליח לבחור בשבילו אשה כראות עיניו. לאחר זמן נפטר השליח ואיננו יודעים בוודאות אם הספיק לקדש אשה כלשהיא לפני מותו. אנו מניחים כי השליח אכן ביצע את שליחותו, אך איננו יודעים מי האשה שקידש למשלחו! כיון שכך, אסור למשלח לשאת אף אשה בעולם, מחשש שמא יתחתן עם אישה שכבר קידש השליח את אחותה או את אמה עבורו, ונמצא שהאשה שעכשוו קידש המשלח אסורה עליו.

חז"ל (פסיקתא זוטרתא בראשית כד, לג) אומרים, שכשהגיע אליעזר עבד אברהם אל בתואל, על

"וַיֵּרֶד מִצְרַיִמָּה" - אָנוֹס עַל פִּי הַדְּבֹר.

"וַיָּגֵר שָׁם" - מִלְמַד שֶׁלֹּא יֵרֵד לְהִשְׁתַּקֵּעַ, אֶלֶּא לָגוּר שָׁם, שֶׁנֶּאֱמָר: "וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרַעֲהַ: לָגוּר בְּאֶרֶץ בְּאֵנוּ כִּי אֵין מְרַעָה לְצִאֵן אֲשֶׁר לְעַבְדֶּיךָ, כִּי כָבֵד הָרַעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עַבְדֶּיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשְׁן".

"בְּמַתִּי מֵעֵט" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיִמָּה. וְעַתָּה שְׂמֵךְ יְהוָה יֵאֱהַדוּנְהִי אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב".

"וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָדוֹל" - מִלְמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצַיְנִים שָׁם.

"גוֹי גָדוֹל עֲצוּם" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמְאֹד מְאֹד. וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם".

אחרי תירוצי היצר הרע והסבריו, עלול הוא בסופו של דבר, לשמוע לו גם ללא כל צידוק והסבר, כדוגמת מנהיגים של הגנבים.

ותבואי בעדי עדיים

שתוקי ואסופי

מספרים חז"ל (סוטה יא, ב) שנשות ישראל היו הולכת בהיחבא לילד בשדות, על מנת להציל את וולדותיהן מגזרת פרעה להשליכם היאורה. גדלו התינוקות בשדות, וכשבגרו היו שבים לביתם בקבוצות גדולות,

מאדם פשוט. באו ושאלו את מנהיגם. חשב המנהיג וחשב, אך לא מצא דרך להצדיק את המעשה. לבסוף אמר להם: "לכו וגנבו ממנו, אחר כך אמצא היתר לזה..."

והנמשל: לפעמים יצר הרע מוצא היתרים לאדם, ונותן לו טעמים וסברות מדוע מותר לו לחטוא. לעיתים הוא אפילו משכנע אותו שהעבירה נעשית לשם שמיים! למושל, אם הדליק בטעות את האור בליל שבת, מיד בא אליו היצר הרע ואומר לו: "תכבה מהר את האור! כך תתקן את מעשיך". אם האדם נמשך

"וְרַב" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "רַבְּבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נִתְּתִיךָ. וְתַרְבִּי וְתַגְדְּלִי, וְתַבְאִי בְּעַדֵי עַדְיִים. שְׂדִים נִכְנָו וְשִׁעְרֶךָ צֶמַח - וְאֵת עֵרֶם וְעֶרְיָה. וְאֶעֱבֵר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְבוֹסֶסֶת בְּדַמְיֶךָ, וְאֶמַר לָךְ: בְּדַמְיֶךָ חֲיִי! וְאֶמַר לָךְ: בְּדַמְיֶךָ חֲיִי!"

בפאר והדר, שהיו ענני הכבוד מכסים אותם מלפנים ומאחור), ובכך גילה שמועלם לא נעזבו, וממילא אין להם דין "אסופי".

בדמייך חיי

ייחודן של מצוות המילה והפסח

במכילתא דרבי ישמעאל (בא, ה) מובא דיון מדוע ציווה הקב"ה את ישראל לקחת את השה לקרבן הפסח כבר מעשירי לחודש, בעוד שהקרבתו הייתה רק ארבעה ימים לאחר מכן.

רבי מתיא בן חרש סובר שישראל במצרים היו בבחינת "ערום ועריה" - ערומים ממצוות. לפיכך ניתנו להם שתי מצוות מעשירי לחודש - קרבן פסח וברית מילה, כך יספיקו לצבור זכויות שיזכו אותם לצאת ממצרים עד ליל פסח.

רבי אליעזר סובר שלא היו "עירומים" לגמרי ממצוות, אלא היו בידן ארבע מהן: "שלא נחשדו על העריות, ולא על לשון הרע, ולא שינו את שמם ולא שינו את לשונם". אך למרות מצוות אלו, היו זקוקים ישראל למצוות הפסח, כיון שהיא הביאה את ישראל להסתלק מעבודה זרה, בה היו נגועים.

אפשר להוסיף שלמעשה, אין מחלוקת בין החכמים. גם רבי מתיא מודה שישראל קיימו מצוות במצרים, הן בבחינת "שב ואל תעשה" והן בבחינת "מעשה אבותם בידם". אולם מצוות הדורשות מסירות נפש, המוכיחות את נכונותם

עדרים-עדריים (דרשת המילים: "ותבאי בעדי עדיים" - עדרי עדרים).

במסכת יבמות (לו, א) מובא דין "אסופי" - ילד שנמצא נטוש בשוק, ואין יודעים מי הם הוריו. קיים חשש שילד זה הוא ממזר, ועל כן אמו נטשה אותו לנפשו. וכיון שכך, ההתייחסות אליו היא כספק ממזר, ואינו יכול לבוא בקהל ולהינשא לבת ישראל.

יחד עם זאת, כאשר אותו "אסופי" נמצא בשוק לבוש בצורה מכובדת ונראה מטופל - איננו חוששים שהוא ממזר, שאם כן, לא הייתה אמו מטפלת בו כך, ויותר מסתבר שאמו נטשתו משום עוני ורעב, בתקווה שימצא משפחה מאמצת שתוכל לטפל בו כראוי, וכיון שכן, מותר הוא לבוא בקהל (קידושין עג, ב).

כשחזרו ילדי ישראל לביתם מהשדות, היה להם דין "אסופי", ואם כן, לא היו יכולים לבוא בקהל! על כך אמר הכתוב (יחזקאל טז, ז-ג):

...וְתַרְבִּי וְתַגְדְּלִי וְתַבְאִי בְּעַדֵי עַדְיִים...
וְאֶלְבִּישְׁךָ רִקְמָה וְאֶנְעֶלְךָ תַּחֲשׁ וְאֶחְבֹּשְׁךָ
בְּשֵׁשׁ וְאֶכְסֶךָ מְשִׁי. וְאֶעֱדֶךָ עַדֵי וְאֶתְנֶה
צְמִידִים עַל דְּיֶךָ וְרַבִּיד עַל גְּרוֹנְךָ. וְאֶתֶּן נָזֶם
עַל אַפֶּךָ וְעִגְלִים עַל אַזְנוֹךָ וְעִטְרֵת תַּפְאֶרֶת
בְּרֹאשְׁךָ. וְתַעֲדִי זֶהָב וְנֶכְסֶף וּמַלְבוּשֶׁךָ שֵׁשׁ
וּמְשִׁי וְרִקְמָה...

הקב"ה כיסה את ישראל ב"בגדי מלכות" מייחודים (שהיו ישראל כמו בני מלכים מוגנים

"וַיִּרְעוּ אֶתְנּוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה".
"וַיִּרְעוּ אֶתְנּוּ הַמִּצְרִים" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "הִבֵּה נִתְחַכְּמָה
לוֹ פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל
שְׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ".

ומצוותיה (הז"ל), ובזכות מצוות הקשורות בדם - דם פסח ודם מילה - גאלנו ה' יתברך".

משמעותו של הדיבור הזה הוא להוות מוסר השכל לכל אחד ואחד לבל יתיימש, אף אם הגיע חלילה לבאר שחת, ל"ערם וְעָרְיָה". אפילו במצב החמור ביותר - דלתי תשובה לא ננעלו, וכל אדם יוכל להגיע למדרגה הנפלאה של: "ראתה שפחה על הים מה שלא ראו ישעיה ויחזקאל" (מכילתא דר"י בשלח, ג).

וירעו אותנו המצרים

חינוך לשיעבוד וחינוך לעבודת ה'

מצרים ובראשם פרעה, השפילו את עם ישראל והחריבו את יסודות האמונה שלו. הם שיעבדו לא רק את גופם, אלא רצו לכבוש גם את רוחם ונשמתם. במשך ארבעה דורות חינו המצרים את ישראל לעבודה זרה, שפרעה הוא אלוה, ויש לעבוד לאילים מאוסים. הם לעגו לאמונת ישראל: "מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקִלּוֹז?".

באות מכות מצרים ומתקנות את הנזק שגרמו המצרים. כל מכה ומכה לימדה את עם ישראל יסוד אמוני חדש: "לְמַעַן תִּדְעַה כִּי אֲנִי ה' בְּקִרְבְּ הָאָרֶץ" (שמות ח, יח).

עם ישראל אמנם יוצא ממצרים, אך בלבו עדיין אימה ופחד מהמצריים, ותחושת העבדות בנפשם. דבר זה בא לידי ביטוי בתגובת ישראל, כשרואים את המצרים רודפים אחריהם בהיותם בים סוף.

מעמד קריעת ים סוף מרומם את עם

של ישראל לפעול מתוך הקרבה עצמית עבור ה' ומצוותיו - לא היו להם. לכן קיבלו ישראל את שתי המצוות המיוחדות הללו: קרבן הפסח ודם המילה, כדי שבזכותן ייגאלו ממצרים.

לקחת השם לקרבן הפסח מעשירי לחודש דורשת כוחות ומסירות נפש מיוחדת. היה על ישראל למשוך בפרהסיה את אלוהי המצרים ברחובה של עיר, ולקשור את השם לכרעי המיטה. גם ברית המילה היא מעשה של מסירות נפש, ובייחוד למבוגרים שביניהם, ולפיכך חשיבותה גדולה.

צביעת המשקוף בימינו

משה מצווה את ישראל לצבוע את משקוף ביתם בדם קרבן הפסח. הוא מסיים ואומר: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה לְחַק לְךָ וּלְבְנֵיךָ עַד עוֹלָם" (שמות יב, כב).

תוהים הפרשנים (אבן עזרא, אור החיים): מלשון התורה משמע, שציווי צביעת המשקוף נקבע לדורות! ומדוע איננו נוהג בימינו?

נוכל לענות, כי מדקדוק בלשון הפסוק עצמו, תתגלה התשובה: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה" - "הַדְּבָר" - לשון דיבור. שמירת מצוה זו לדורות איננה באופן מעשי, אלא על ידי דיבור, על ידי סיפור לבנים על נסי הבורא יתברך, והבנים יספרו לבניהם לדורות עולם. וכך תספרו לבניכם: "במצרים היה עלינו לצבוע את משקוף הבית בדם, וזאת משום שהיינו בגדר: 'ערם וְעָרְיָה' (יחזקאל טז, ז) - ערומים מתורה

"ויענונו" - כמו שְׁנֵאמַר: "וישימו עלינו שרי מסים, למען ענתו בסבלתם. ויבן ערי מסכנות לפרעה, את פתם ואת רעמסס".

"ויתנו עלינו עבדה קשה" - כמו שְׁנֵאמַר: "ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך".

ישעיהו. ישראל רואים את יד ה' משחררת אותם ממש מיד המשעבדים, השוקעים במצולות ים. שרים ישראל ומודים: "זֶה אֱ-לֹהֵינוּ" (שם טו, ב).

אומרים חז"ל (מכילתא דר"י בשלה, ג): "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי". עם ישראל מתעלה בקדושה. או אז, הגיעו ישראל לתיקון, לאמונה בבורא עולם, שהוא בורא כל, ואין לפחד מאדם, אלא רק לירא מה' יתברך שמו ויתעלה. אין אדם בעולם שיוכל להזיק לעמנו, אלא אם כן, נזיק אנו לעצמנו.

פן ירבה
כן ירבה!

פרעה אמר: "הנה עם בני ישראל רב ועצום מְאֹד - הֲבֵינִי נִתְחַכְמָה לֹא פֶן יִרְבֶּה...?" (שמות א, ט-י), ואילו בפועל, התוצאה הייתה: "וְכַאֲשֶׁר יֵעָנֶנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה" (שם שם, יב). מביא על כך רש"י את דברי חז"ל: "אתם אומרים: 'פן ירבה' - ואני אומר: 'כן ירבה!'".

המצרים הטילו על עם ישראל מיסים כבדים כדי לאלצם לעבוד קשה על מנת לשלמם, כך שלא יהיה להם פנאי וכוח לעסוק בהרחבת משפחותיהם. ולשם אותה מטרה גם מיררו את חייהם, כדי שימנעו מלהביא ילדים לעולם בו יסבלו ויחיו חיי עבדות נוראיים.

ונצחק אל ה' אלוקי אבותינו
צעקה תמיד נשמעת
"ונצחק אל ה' אֱ-לֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה'

הרה"ג רבי עזרא עטייה זצ"ל, ראש ישיבת "פורת יוסף", היה שואל: מדוע לקב"ה להתייחס לאמירותיו של פרעה - אתה אומר: "פן" ואני אומר: "כן"?

ותירץ: מכיון שעם ישראל לא היו דבקים בתורה ובקיום המצוות, היה קיטרוג גדול עליהם. כשאמר פרעה: "פן ירבה", פנה הקב"ה לשרו של מצרים בשמיים, ושאלו: "האם הנך מסכים לדברי פרעה?", ענה לו הלה שהוא מסכים. השיב הקב"ה: "אם כן, אקח את המילה: 'פן', אסיר מהאות פ' שבראשה את ה-' שבתוכה (כדפוס האות בכתב אשורי), ובכך אהפוך אותה לאות כ'. ומעתה יהיה: 'כן'. והאות י' הנותרת, שנלקחה מהאות פ', אשלח בה י' מכות על מצרים..."

ובכל זאת, דווקא הנשים, עליהן היה מוטל גם קושי ההריון, לבד מקושי השיעבוד, הן אלו

"וּנְצַעַק אֶל יְהוָה יֵאֱהֹוֹנֵהי אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע יְהוָה יֵאֱהֹוֹנֵהי אֶת קַלְנוּ, וַיֵּרֶא אֶת עַנְיֵנוּ וְאֶת עַמְלָנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ".

"וּנְצַעַק אֶל יְהוָה יֵאֱהֹוֹנֵהי אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם, וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם. וַיֵּאֱנַחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבָדָה, וַיִּזְעַקוּ. וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבָדָה".

אלא, שכאשר אדם מבקש בקשה בזכות עצמו, בודקים את מעשיו ומבררים האם אכן הוא ראוי למילוי הבקשה. אך כשמזכיר את זכות האבות ואומר: "בזכות אבות ראשונים אנו בטוחים" - הקב"ה שומע לקול תפילתו מיד.

על מה זעקו ישראל?

פעמים רבות מדגישה התורה את זעקת עם ישראל במצרים:

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאֱנַחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבָדָה וַיִּזְעַקוּ וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבָדָה (שמות ב, כג).

...רָאָה רְאִיתִי אֶת עַנְי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת צַעֲקָתָם שְׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשָׁיו כִּי יָדַעְתִּי אֶת מַכְאֲבֵיו... וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי (שם ג, ט-ז).

וְגַם אֲנִי שְׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבָדִים אֹתָם... (שם ו, ה).

מדוע חוזרת התורה שוב ושוב על דבר זה? בזמן שלאדם ישנה אמונה בקב"ה, הוא מבין שכל המאורעות שעוברים עליו נגזרים מלמעלה, וכלשון הרמב"ם (תענית א, ב):

ודבר זה מדרכי התשובה הוא, בזמן

אֶת קַלְנוּ" - מדוע אבותינו צעקו אל ה' ולא התפללו אליו?

תשובה לכך שמעתי משם הרב הגאון חכם מנשה שלו זצ"ל, ששמע מבעל ה"בן איש חי" זיע"א:

משל לבן מלך שנשבה. עמדו השובים והשחיתו את תואר פניו, כך שלא יוכלו לזהותו כבן המלך. הלך המלך מעיר לעיר וחיפש אחר בנו. כשהגיע לעירם של השובים, ערך מסדר זיהוי של כל תושבי העיר, אך לא הצליח לזהות ביניהם את בנו, כי הושחת תוארו. כשפנה ללכת, החל הבן צועק: "אבא! אבא!". שמע המלך את קול הבן, זיהה אותו מיד ושיחררו מהשבי. למרות שמראה פניו השתנה - הקול נשאר קולו של בן המלך!

הקב"ה שמע את קולם של ישראל במצרים וגאלם. ואף שירדו למ"ט שערי טומאה, והיו בשפל רוחני עמוק כך ש"הושחת תארום" - עדיין קולם נשאר בעינו, אותו הקול שהיה להם בתחילה, ועל כן: "וּנְצַעַק".

בזכות אבות

"וּנְצַעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ" - מדוע נאמר בפסוק: "אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ" ולא "אלוהינו"?

"וַיִּשְׁמַע יְהוָה יֵאָהֳדוּנָה אֶת קִלְנוּ" - כְּמוֹ שְׁנֵאמַר:
"וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקַתְם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ
אֶת אַבְרָהָם, אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב".

במשך ארבע מאות שנה, ואם כן, יכול אתה לעשות בהם כרצונך, לשחוט את ילדיהם ולשעבדם - אך דע לך שה' א-לוהיהם מרחם עליהם, וכאשר יתפללו ויזעקו אליו הוא עלול לשעות לתפילתם ולצמצם את שנות השיעבוד שגזר עליהם. על כן - מנע מהם להתפלל! לחץ אותם, שעבד אותם בפרך, כך שגם הגברים וגם הנשים לא יוכלו להתפלל. ואכן, המצרים אסרו על ישראל להתפלל.

אך כאשר מת פרעה, נתן הקב"ה בלב בני ישראל עצה טובה. הם ביקשו מהמצרים רשות להשתתף בלוויה הממלכתית ולבכות על מות המלך. המצרים נענו לבקשתם: "וַיִּקַּח מֶלֶךְ מִצְרַיִם - וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל". כאשר נאנחו ישראל ובכו במהלך הלוויה, חשבו המצרים שהם בוכים על מות המלך, אך באמת: "וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֶבֶדָה". הקב"ה, בוחן כליות ולב, ידע כי הם זועקים אליו, ולא מחמת מות פרעה.

וזהו: "וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - המצרים ומלאכי השרת טעו בהבנת פשר בכייתם של ישראל, אבל: "אֲנִי שָׁמַעְתִּי", "רָאָה רְאִיתִי", "צִעַקְתָּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֵה אֵלִי".

מחמת הזעקה ריחם ה' על עמו, ובאמת צמצם את מניין שנות השיעבוד - מארבע מאות שנה, למאתיים ועשר שנים בלבד, וכפי שכתבנו לעיל ("איזה קץ חישב ה?").

וישמע אלוהים את נאקתם

אני דווקא

אומר הקב"ה למשה: "וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים

שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו - יידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להם, ככתוב (ירמיהו ה, כה): 'עוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ אֱלֹהִים, וְחַטָּאוֹתֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם'. וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם.

כך היו צריכים לנהוג עם ישראל. כאשר החל השיעבוד היה עליהם לשפר מעשיהם, לחזור בתשובה ולהתפלל לבורא עולם שיצילם מצרותיהם.

אך הם לא עשו כן. התורה מעידה עליהם: "וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֶבֶדָה" - עם ישראל זעק על קושי העבודה בלבד, ולא על מצבו הרוחני.

ובכל זאת: "מִי פֹה" א-לוהינו בְּכָל קְרָאֲנוּ אֵלֵינוּ" (דברים ד, ז) - הקב"ה עשה חסד עם ישראל ושמע לקריאתם וזעקתם - "וַיִּתְעַל שׁוֹנְעֵתֶם אֵל הָאֱלֹהִים מִן הָעֶבֶדָה". אמנם קראו ישראל וצעקו אל ה' רק מחמת קושי השיעבוד, ולא מתוך אמונה בו - אך הקב"ה שמע בכל זאת את קריאתם.

הסיבה לכך היא, מפני ש"יָדַעְתִּי אֶת מִכְאָבֵינוּ" (שמות ג, ז) - ה' יודע שהטעם לכך שישראל צועקים על השיעבוד, במקום לשוב בתשובה אליו, הוא מפני שהמצרים טמטמו את לבם: "אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם" ולכן חושבים שהכל הגיע ממצרים.

ניתן לבאר הדבר בצורה נוספת:

חז"ל אומרים כי חלק מגזירות פרעה היו בעצת בלעם, ומטרתם הייתה למנוע מהם להתפלל לקב"ה. וכך אמר לו בלעם לפרעה: "אמנם הקב"ה גזר עליהם עבדות ועינוי

"וַיֵּרָא אֶת עֵינָיו" - זו פְּרִישׁוֹת דָּרֶךְ אֶרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר:
"וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיַּדַּע אֱלֹהִים".

"וְאֵת עַמּוֹלָנוּ" - אֵלּוּ הַבְּנִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: **"וַיֵּצֵאוּ פְּרַעֲוִה לְכָל עַמּוֹ, לֵאמֹר: כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיְאָרְהָ תִשְׁלִיכֶהוּ, וְכָל הַבֵּת תַּחֲיִין".**

"וְאֵת לַחֲצֵנוּ" - זֶה הַדַּחֲק, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: **"וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מְצָרִים לוֹחֲצִים אֹתָם".**

להבחין בין הדמעות, ולכן אומר הקב"ה: "וגם אני שמעתי" - אני דווקא, ולא מלאך.

ברית מלח

במסכת ברכות (ה, א) מובא, שייסורין ממרקים את עוונותיו של האדם ומכפרים עליו. הגמרא מביאה לכך שני טעמים:

א. "שן ועין": עבד שאדונו היכה אותו ואגב כך הפיל אחת משיניו או חלילה, הוציא את עינו - יוצא לחופשי. אומרת הגמרא: "מה שן ועין, שהן אחד מאבריו של אדם, עבד יוצא בהן לחירות - ייסורין שממרקים כל גופו של אדם - על אחת כמה וכמה!".

ב. "ברית מלח": בהקשר למילה "ברית", הוזכרו שני דברים: מלח - "ולא תשבית מלח בְּרִית אֶל-לְהִיךָ" (ויקרא ב, יג), וייסורים: "אלה דברי הַבְּרִית" (דברים כה, סט. מובא אחר פרשת הקללות והעונשים). מה "ברית" האמור במלח - מלח ממתק את הבשר, אף "ברית" האמור בייסורין - ייסורין ממרקים כל עוונותיו של אדם.

המפרשים הצביעו על חילוק היוצא משני הטעמים: עבד יוצא לחירות בשן ועין, רק אם

אתם וְאֶזְכֶּר אֶת בְּרִיתִי" (שמות ו, ה).

בעל "אור החיים" הקדוש מדקדק במילה: "אני", המעידה על רחמים, לומר שמצד הרחמים בלבד שמעתי את נאקתם, גם מבלי שהתפללו אליי.

עוד יש לבאר במילה: "אני", על פי הגמרא (שבת קה, ב): "כל המוריד דמעות על אדם כשר - הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו". ושאלו המפרשים: מדוע הקב"ה בעצמו סופרן ואינו מצווה על אחד ממלאכיו לעשות זאת? ותשובתם: כאשר בוכה אדם על פטירת צדיק, פעמים שבוכה באמת על אובדן הצדיק, אך לעתים, מתוך בכיו, נזכר בצרותיו שלו, ובוכה גם עליהן. שום אדם או מלאך לא יוכל להבחין בין דמעה לדמעה. אך הקדוש ברוך הוא יודע להבחין על מה באמת הבכי - על הצדיק או על צרות עצמו.

וכך אצלנו: בני ישראל נאנחו ובכו מגודל הצרות והייסורים ומחמת קושי השיעבוד. יתכן שבכיים נסב על צרותיהם, ויתכן שהיווה צעקה ותפילה לה'. מלאך איננו מסוגל

משמע כל הבנים, גם של עמו. מביא רש"י את הטעם לכך:

יום שנולד משה, אמרו לו (-לפרעה) אצטגנינו (-חוזים בכוכבים): "היום נולד מושיענו! ואין אנו יודעין אם ממצרים אם מישראל, ורואין אנו שסופו ללקות במים". לפיכך גזר אותה היום אף על המצרים... והם לא היו יודעים שסופו ללקות על "מי מריבה".

מדוע לא ידעו המצרים לומר בצורה מדוייקת לפרעה מי יהיה מושיעם של ישראל ונצרכו לאבד את כל הנולדים בארץ מצרים באותו יום - ואפילו את של עצמם? הגמרא במסכת שבת (קנו, א) מתייחסת לענייני כוכבים ומזלות, ומביאה את סברת רבי יוחנן, האומר ש"אין מזל לישראל", כיון שהם מעל למזל. הגמרא ממשיכה ומעלה סיפורים שונים, בהם החוזים בכוכבים חזו גורל מסויים לאנשים מישראל, אך גורל זה התבדה, בשל מעשיהם הטובים של אותם ישראלים.

למשל, מסופר שם על החוזים בכוכבים שניבאו לרבי עקיבא שבתו תוכש על ידי נחש ביום חופתה. בסופו של דבר, ניצלה הבת ממיתה זו בכך שתחבה את סיכתה בין לבני הקיר, וכשהוציאה אותה בבוקר מצאתה תחובה בעינו של נחש. אחר ברור, הגיע רבי עקיבא למסקנה שבזכות חסד שעשתה בתו עם קבצן ביום חתונתה, זכתה ופקע מזלה הרע - הרי שישראל יכולים לבטל במעשיהם את המזל שנקבע להם!

על פי זה יובן מה שאנו אומרים כל יום בתפילה: "רפאנו ה' - ונרפא". לכאורה תפילה זו מיותרת! שהרי בראש השנה וביום כיפור נגזר על האדם כמה ימי מחלה יהיו לו, ואי אפשר לשנות את אשר כבר נגזר ונחתם! אלא, מלמדים אותנו חז"ל

אדונו היכה אותנו, אך אם זר גרם לו לפגיעה - נשאר בעבדותו. ואילו במלח, אין זה משנה מי מולח בו את הבשר - הבשר "מותק" בכל מקרה.

כך גם לגבי הייסורים: אם נלמד מ"שן ועין" - הרי שהייסורים מכפרים על האדם דווקא כשבאים מאת "אדונו" - ה', אדון כל הארץ. כאשר הוא מבין שהייסורים שקיבל הם מאת ה' בעקבות עוונותיו - מועילים הייסורים לכפר עליו. אך אם מתכחש לכך, ואומר כי מקרה הוא - אין הייסורין ממרקין. אך אם נלמד שהמקור לכפרת הייסורים הוא מהמלח - הרי שגם אם האדם אינו מודה שה' מייסר אותו בשל עוונותיו - עדיין יועילו הייסורים.

וזהו שאמר הקב"ה למושה: בני ישראל נאנחים כי: "מִצְרַיִם מְעַבְדִּים אֹתָם". הם זוכרים רק את צרותיהם, ושוכחים את מקור הצרות. אין הם זועקים על עוונותיהם שגרמו לשיעבוד. וכיון שכן, לא ראוי שייסוריהם יכפרו עליהם.

ובכל זאת, אומר הקב"ה: "שְׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... וְאָזְכֹר אֶת בְּרִיתִי" - זו "ברית מלח", ממנה למדנו שייסורין ממרקין גם אם האדם אינו מודה שמקורם בה'. "ולפיכך", אומר ה', "אלך ואגאל את ישראל". ו"כִּימִי צִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרְאֶנּוּ נִפְלְאוֹת" (מיכה ז, טו), כפי שהיה אז - כך גם בימינו.

כל הבן הילוד

אין מזל לישראל

פרעה ציווה את עמו: "כֹּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיְאָרֶה תִּשְׁלִיכֶהוּ, וְכָל הַבֵּת תִּתְּיִין" (שמות א, כב). רש"י מביא בשם מדרש רבה דיוק שגזירת השלכת הבנים ביום הולדת משה, הייתה גם על המצרים עצמם, שפרעה פנה לעמו: "וַיֵּצֵא פְרֶעֶה לְכָל עַמּוּ", ואמר: "כֹּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד", ולא אמר: "הילוד לעברים" -

**"וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה יְאֵהֲדוֹנְהִי מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה,
וּבְזֵרַע נְטוּיָה, וּבְמִזְרָא גָדֹל וּבְאֵתוֹת וּבְמִפְתִּיּוֹם."**

"וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה יְאֵהֲדוֹנְהִי מִמִּצְרַיִם" - לא על ידי מלאך,
ולא על ידי שָׂרָף, ולא על ידי שְׁלִיחַ. אֲלֵא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֶצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: **"וְעִבְרַתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה
הַזֶּה, וְהִפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה.
וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי יְהוָה יְאֵהֲדוֹנְהִי."**

"וְעִבְרַתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" - אֲנִי וְלֹא מְלָאךְ.

"וְהִפִּיתִי כָּל בְּכוֹר" - אֲנִי וְלֹא שָׂרָף.

"וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים" - אֲנִי וְלֹא שְׁלִיחַ.

"אֲנִי יְהוָה יְאֵהֲדוֹנְהִי" - אֲנִי הוּא, וְלֹא אַחֵר.

לא על ידי מלאך

מדוע לא על ידי מלאך?

במכת בכורות נאמר (שמות יב, ל): **"וַתְּהִי
צְעָקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם, כִּי אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שֵׁם
מֵת"**.

הצעקה נשמעה בבת אחת בכל בתי
מצרים, זאת משום שהקב"ה בעצמו ירד
להכות את הבכורות, והוא היכה בכל בתי
מצרים בבת אחת ממש.

אילו נשלחו המלאכים למשימה זו, היו
מתחילים להרוג את הבכורות במקום אחד, אחר
כך עוברים למקום אחר, וכן הלאה. באופן זה
הייתה הצעקה נשמעת בהדרגה, בית אחרי בית.
אך מכיון שה' בכבודו ובעצמו היכה את כל בכורי
מצרים, על כן: **"וַתְּהִי צְעָקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם" -**
נשמעה צעקה אחת גדולה בכל ארץ מצרים.

את גודל כוחה של התפילה, אשר יכולה לבטל
גזירה, אפילו כזו שנכתבה ונחתמה ביום
כיפור, ונחתמה גם בחותם חיצון בהושענא
רבא.

לאדם יש כוח להתפלל ולבקש על פרנסתו,
למרות שכבר נגזר עליו כמה יהיו מזונותיו מראש
השנה ועד ראש השנה. התפילה - כוחה עצום
ורב, ויכולה לבטל גזירות.

המצרים אספו את כל התינוקות שנולדו
באותו יום והשליכום לַיָּאֹר, אך דלגו על ביתו
של משה, אשר נולד אף הוא באותו היום.
הם לא חיפשו בבית זה, כיון שלפי הרשומות
שלהן, יוכבד הייתה אמורה ללדת רק בעוד
כמה חודשים, ולא ידעו שילדה אותו מוקדם
יותר - כעבור שישה חודשים ויום אחד בלבד
(רש"י שמות ב, ג).

יש שנוהגים להוסיף, וכן ראוי לנהוג:

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוּם לְבִרְכָה:

כְּשִׁירַד הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִים בְּמִצְרַיִם,
יָרְדוּ עִמּוֹ תְּשַׁעַת אֲלָפִים רַבּוֹת. מִהֶם מְלֹאכֵי אֵשׁ,
וּמִהֶם מְלֹאכֵי בָרָד, וּמִהֶם מְלֹאכֵי זֵיעַ, וּמִהֶם מְלֹאכֵי רֶתֶת,
וּמִהֶם מְלֹאכֵי חֲלָחֳלָה, וְרֶתֶת וְחֲלָחֳלָה אוֹחֲזוֹת
לְכִי שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָם.

אָמְרוּ לְפָנָיו: "רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם! וְהֵלֵא מֶלֶךְ בְּשֵׁר וְדָם,
כְּשֶׁהוּא יוֹרֵד לְמִלְחָמָה, שְׂרִי וְעַבְדֵי מְקִיפִין בְּכַבּוּדוֹ.
וְאַתָּה, מֶלֶךְ מְלָכֵי הַמְּלָכִים, הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,
דִּין עָלֵינוּ. שְׁאַנְחֵנוּ עַבְדֵיךָ וְהֵם בְּנֵי בְרִיתְךָ -
נִרְד וְנַעֲשֶׂה עִמָּהֶם מִלְחָמָה!"

אָמַר לָהֶם: "אֵין דַּעְתִּי מִתְקַרְרֶת עַד שְׁאַרְד אֲנִי בַעֲצָמֵי - אֲנִי בְּכַבּוּדִי,
אֲנִי בְּגִדְלֹתִי, אֲנִי בְּקִדְשֵׁתִי - אֲנִי יְהוָה יֵאָדוּנְתִי - אֲנִי הוּא, וְלֹא אַחֵר."

וּמִהֶם מְלֹאכֵי זֵיעַ

מְלֹאכֵי זֵיעַ וּמְלֹאכֵי רֶתֶת

מתארת התורה את הבהלה במצרים לאחר מכת בכורות: "וַתִּחַזַק מִצְרַיִם עַל הָעַם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן הָאָרֶץ, כִּי אָמְרוּ כְּלָנּוּ מִתַּיִם!" (שמות יב, לג). מדוע אמרו: "כְּלָנּוּ מִתַּיִם"? והלא רק הבכורות מתו!

אלא, שכשירד הקב"ה להכות את הבכורות, ירדו איתו רבבות מלאכים. ובכל זאת היכה ה' בעצמו את הבכורות. עמדו המלאכים ותהו לעצמם: "וכי ירדנו לחינם למצרים?!" פנו והלכו להם אל הבנים

הבוגרים שבבתים (אלו שנולדו לאחר הבכורות) והגדירו אותם "בכורות", עם כל המשתמע מכך בלילה זה... וכמאמר הכתוב (תהלים פט, כח): "אֵף אֲנִי בְּכוֹר אֶתְנַהוּ" - והרגום.

בנוסף, אותם מלאכים שירדו עם הקב"ה, היו "מלאכי זיע, מלאכי רתת ומלאכי חלחלה", וכל מי שראה אותם היה מזדעזע, אך ישראל לא ראו אותם. והנה, כשיצא ישראלי לרחוב, ראה מצרי אחוז חלחלה וכולו רעד. שאלו הישראלי: "מדוע אתה רועד?", השיב לו המצרי: "האינך רואה את מלאכי הזיע ומלאכי הרתת?!"

"בְּיַד חֲזָקָה" - זוּ הַדְּבָר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "הִנֵּה יַד יְהוָה יַאֲהִדוּנָהּ הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בְּשִׁדְּהָ, בְּסוּסִים בְּחִמּוּרִים בְּגַמְלִים, בְּבִקְרָה וּבְצֹאן - דְּבָר כְּבֵד כְּמָד".

"וּבְזָרַע נְטוּיָה" - זוּ הַחֶרֶב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "וְחָרְבוּ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ, נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם".

"וּבְמִרְא גְדֹל" - זֶה גְלוּי שְׂכִינָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "אוּ הַנֶּסֶה אֱלֹהִים לְבוֹא לְקַחַת לוֹ גוֹי מְקָרֵב גוֹי, בְּמִסַּת בְּאִתַּת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה, וּבְיַד חֲזָקָה וּבְזָרַע נְטוּיָה וּבְחִמּוּרֵי אִים גְּדֹלִים - כֹּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְהוָה יַאֲהִדוּנָהּ אֱלֹהֵיכֶם, בְּמִצְרַיִם, לְעֵינֶיךָ".

"וּבְאִתוֹת" - זֶה הַמָּטָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "וְאֵת הַמָּטָה הִזָּה תִּקַּח בְּיָדְךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֵת הָאִתוֹת".

כשאומרים: "ובמופתים" - יקח המסדר את כוס היין בידו. וכשמגיע ל"דם ואש ותימרות עשן" - שופך מעט מן היין כשאומר: "דם", וכן ב"ואש" וכן ב"תימרות עשן". וישאיר את כוס היין בידו, וטוב שישפוך לכוס פשוטה (חד פעמית) שאדם אחר מחזיק בה. ויש שמניחים אותה על השולחן, וכשמגיע ל"דם" ו"צפרדע" וכו', ישפוך בכל אחת מן המכות מעט יין. וכשמגיע ל"דצ"ך" וכן ב"עד"ש" ישפוך מעט, וב"באח"ב" ישפוך את מה שנותר בכוס. וישפוך את היין שבכוס הפשוטה לכיור, ויזרוק אותה. וישטוף את כוס היין שבידו וימלאנה יין.

"וּבְמוֹפְתִים" - זֶה הַדָּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר:

"וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ -

דָּם. וְאֵשׁ. וְתִימְרוֹת עֶשֶׂן."

דָּבַר אַחֵר: "בְּיַד חֲזָקָה" - שְׁתִּים, "וּבְזֵרַע נְטוּיָה" - שְׁתִּים, "וּבְמֶרְא גְדֹל" - שְׁתִּים, "וּבְאֲתוֹת" - שְׁתִּים, "וּבְמִפְתִּים" - שְׁתִּים. אֵלּוּ עֲשֵׂר מִכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִים בְּמִצְרַיִם, וְאֵלּוּ הֵן:

עשר מכות שהביא הקב"ה

מטרות המכות

עשר מכות היכה הקב"ה את המצרים בטרם הוציא את עמו ממצרים.

אם המכות נועדו לשיחרור ישראל בלבד - מדוע היה צורך בעשר מהן שנמשכו זמן רב כל-כך? הרי במכת דָּבַר אחת היה ניתן לכלות את מצרים וישראל היו משתחררים מיד! וכפי שאומרים חז"ל (שמות רבה יב, א):

"נֹאֵף אֹתָךְ וְנָתַתְךָ עִמָּךְ בְּדָבָר, וְתִפְחַד מִן הָאֶרֶץ" (שמות ט, טו) - אמר ליה הקב"ה (-לפרעה): "רשע! אתה סבור שלא אוכל להכחידך מן העולם?! למד ממכת הדבר. אילו הייתי משלחו עליך ועל עמך, היית נכחד מן הארץ!".

ממשיכים חז"ל ועונים:

אבל לא שלחתיו עליך, כדי שאראך כוח גבורתי ותספר כוחי בכל הארץ. הדא הוא דכתיב (שם, פסוק הבא): "וְאֵלֶם בְּעִבּוֹר זֹאת הָעֲמֻדָּתִיךָ - בְּעִבּוֹר הַרְאֵתְךָ אֶת כְּחֹי, וְלָמַעַן סִפְּרֵ שְׁמִי בְּכָל הָאֶרֶץ".

למכות הייתה גם מטרה חינוכית, ללמד את המצרים על קיומו וכוחו של ה'.

וכבר הקשה רבי אברהם בן הרמב"ם

בפירושו לתורה: בפרשת "בא" כתוב: "וְלָמַעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵיךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֵתִי בְּמִצְרַיִם... וַיִּדְעֵתֶם כִּי אֲנִי ה'" (שם י"ב) - מטרת המכות הייתה שישראל יראו את המכות וילמדו לדעת את ה', ואילו עכשיו ראינו כי המטרה הייתה שהמצרים יראו וילמדו!

ענה רבי אברהם שאכן, שתי מטרות היו למכות מצרים: האחת כללית - לכל העולם: "וְלָמַעַן סִפְּרֵ שְׁמִי בְּכָל הָאֶרֶץ", והשנייה פרטית - עבור עם ישראל, וכדברי רש"י: "וכן מידתו של הקדוש ברוך הוא: מביא פורענות על האומות עובדי עבודה זרה, כדי שישמעו ישראל וייראו...".

לסיכום נוכל לומר, כי לכל מכה ומכה שהביא ה' על המצרים היו ג' מטרות:

א. עונש למצרים על ששיעבדו את ישראל בפרך.

ב. לימוד למצרים ולעולם כולו כי "לה' האֶרֶץ וּמְלוֹאָתָהּ, תִּבְלֵ וַיִּשְׁבִּי בָהּ" (תהלים כד, א).

ג. חינוך עם ישראל לירא מהדר גאון ה', וללמדו לדעת את ה' (ועיין בהקדמת הרב איך נלמד מכל מכה).

חינוך הבנים

אבי המשפחה נדרש לעורר את בניו

מכה ומיד ריפאם. ואותה הרפואה מובטחת לעם ישראל עד סוף כל הדורות, שלא ייזקו יותר מאותן המכות שהיו במצרים (מעין חיסון). ועל פי זה מובן הכתוב: "וְכָל מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרְעִים אֲשֶׁר יִדְעָתָּ לֹא יִשְׁיָמֻם בָּךְ" (דברים ז, טו) - מהו: "אֲשֶׁר יִדְעָתָּ"? שהרגשת את הצער של המכה.

על כך מביא בעל ה"בן איש חי" זיע"א משל, למלך אשר שלח את בנו למלמד מומחה להכשירו כיוורש העצר. המלמד לימד את הבן את כל החכמות שבעולם. לאחר שסיים בן המלך את חוק לימודיו, הביאו המלמד לפני אביו המלך. המלך בחן את בנו ומצאו בקי בכל חוכמה. ביקש המלך לשלם למורה את שכרו, אך אז אמר לו המורה: "במקום שכר, תן לי את בנך למספר ימים נוספים כדי שאשלים את לימודיו". הסכים המלך לדבריו, ומסר את בנו למלמד למספר ימים נוספים.

לקח המורה את בן המלך לביתו והכהו קשות. לאחר מכן השליכו לכלא לזמן מה בתנאים קשים ועלובים. כעבור מספר ימים שלחו חזרה לארמון מוכה ופצוע. תמה המלך על מעשיו של המורה, וחמתו בערה בו. אמר המורה למלך: "אם לא הייתי עושה את מה שעשיתי לא הייתי משלים את תפקידי נאמנה!". המלך לא הבין את כוונתו, ולכן הוסיף המלמד וביאר את דבריו: "הנה בנך עתיד להיות מלך. כאשר יבואו אליו אנשים למשפט, עלול הוא להענישם בחומרה שאינה מתאימה לחומרת מעשיהם, כיון שמעולם לא חש על בשרו את חומרת העונש שהוא עתיד לגזור עליהם. לכן הכיתי את הבן ואסרתיו, כך שידע את העונש ויכיר את חומרתו".

באמצעים שונים, כשאלת שאלות וכדומה. כך למשל, כשיגיעו לעשר המכות, ישאל כל ילד איזו מכה היא החשובה בעיניו ומדוע, ויארך בפירושים.

אמרו הילדים לפרעה - אתה שגזרת: "כָּל הַבֶּן הַיְלֹוד - הַיְאִרְה תִּשְׁלִיכֵהוּ" (שמות א, כב) - וכי אנחנו נשתוק לך?! ועל כן בליל פסח יש לילדים מקום נכבד בכל מהלך הסדר, והם השואלים: "מה נשתנה...", ומספרים להם הוריהם על אודות נסי ה' הגדולים.

דומה הדבר למנהג נערי ישראל "להכות" את המן בפורים, כיון שגם הוא תכנן להשמיד, להרוג ולאבד את כל היהודים, ובתוכם גם את הטיפ - והמה, הילדים, מחזירים לו גמולו בראשו...

על המצריים

טעימה מהמכות

הגאון הגדול רבי עבדאללה סומך זיע"א (בעל "זבחי צדק", רבו של מרן בעל ה"בן איש חי" זצוק"ל) היה אומר, כי כל מכה ומכה שהייתה על המצרים - גם ישראל הוכו בה, אך למספר דקות בלבד, רק כדי שירגישו את גודל המכה.

והסיבה שידוע שאין השָׁבַע מכיר בצערו של הָרֶעֱב, ואין העשיר מכיר בצערו של העני. לפיכך, אם הייתה באה המכה על המצרים במצרים - למשל: מכת דם - בלא שתפגע בישראל, היו אומרים ישראל: "אין בכך כלום, שהרי יכולים המצרים לקנות מים בכסף ולשתות". לכן היה צורך שיטעמו מעט מכל מכה, כך שיעריכו עד כמה אוהב הקב"ה אותם, ועד כמה הוא נותן מכות חזקות ונאמנות למצרים.

הקב"ה היכה את ישראל מעט מכל

דָּם
בְּנִים
דָּבָר
בְּרָד
חֶשֶׁךְ
צַפְרָדַע
עָרוֹב
שִׁחִין
אַרְבֵּה
מַכַּת בְּכוֹרוֹת

דָּם

מידה כנגד מידה

מכות מצרים היוו "מידה כנגד מידה" על רשעותם של המצרים. למשל, במכת דם הפך היאור לדם, ובכך נענשו המצרים על ששפכו דמם של ישראל, והשליכו ילדיהם ליאור. וכן בשאר המכות, על זה הדרך.

רכוש רב ממכת דם

חז"ל מספרים כי ממכת דם העשירו ישראל. כשהיו באים לעברי ומצרי לשנות מים מאותה קערה, היה העברי שותה מים והמצרי דם. רק באמצעות תשלום לעברי על המים, יכלו גם המצרים לשנותם בלי שיהפכו לו לדם. וכך העשירו ישראל (שמות רבה ט, י).

היה זה הצעד הראשון לקיום הבטחת ה' לאברהם אבינו: "וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְּרַכָּשׁ גָּדוֹל" (בראשית טו, יד).

צפרדע

מסירות נפש מצפרדע

אילו נבוא לאדם הסובל מייסורים ונציע לו לסלק את ייסוריו באיזו שעה שיבקש, פשוט הוא, שיבקש שיסורו ממנו מיד. אמנם,

כשבא משה לפרעה ואומר לו: "הֲתַפְאֵר עָלַי - לְמַתִּי אֶעֱתִיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וְלַעֲמֻקְךָ לְהַכְרִית הַצַּפְרָדִּים מִמֶּנִּי וּמִבְּתֵיךָ?" (שמות ח, ה), עונה פרעה: "לְמַחֵר" (שם, פסוק הבא)! מדוע לא ביקש שיסלקם עתה, כמה שיותר מהר?

מביא הרמב"ן פירוש בשם רב שמואל בן חפני גאון, שפרעה חשב שמא מערכת השמיים היא שהביאה את הצפרדעים על מצרים, וכיון שמושה יודע כי שהנה הגיע עת סורם ניסה לרמות את פרעה שהוא זה שמסלקם. פרעה סבר שמושה מצפה ממנו לבקש להסיר את הצפרדעים מיד, וכך יצליח להתל בו שהוא, משה, סילקם. פרעה תכנן לסכל את מחשבת משה ועל כן ענה: "למחר!", וכך יראה שהצפרדעים לא באו מצד משה.

הרמב"ן עצמו הציע הסבר הפוך: פרעה חשב כי למושה ייקח זמן לסלק את הצפרדעים, ולכן אמר לו: "הֲתַפְאֵר עָלַי". על כן העלה פרעה זמן קצר ביותר: "למחר!", כך שמושה לא יספיק לסלקם.

מדברי רמב"ן בשם רב שמואל בן חופני גאון, אנו למדים על גודל עקשנותו של פרעה, שכן, מכת הצפרדעים הייתה מכה איזומה

הצפרדעים יוכיחו!

יש לבאר בדרך בדיוחוא. פרעה התרעם על משה על כי הביא עליו מכות, וטען כנגדו: "מדוע אתה מכה אותי? אין זה אני שמכביד את העול על בני עמך. בני עמי, הם הנוהגים ברשעות כלפי ישראל!".

השיב לו משה: "עמך עושים את שליחותך בידיעתך!"

הכחיש פרעה ואמר: "אין זה נכון! הוכח לי!"
ענה משה: "הצפרדעים יוכיחו!"

ואכן, לפני שבאו הצפרדעים הקדים משה ואמר: "וּבְכָה, וּבְעַמְךָ, וּבְכָל עֶבְדֶיךָ יַעֲלוּ הַצִּפְרָדִים" (שמות ז, כט) - כלומר, הצפרדעים יתחילו בך וימשיכו בעמך, כיון שאתה התחלת את עבודת הפרך. הצפרדעים יוכיחו שפרעה הוא שהתחיל בשיעבוד, ולכן: "וּבְאוּ בְּבֵיתְךָ, וּבְחֹדֶר מִשְׁכַּבְךָ, וְעַל מִטְתְּךָ, וּבְבֵית עֶבְדֶיךָ, וּבְעַמְּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאָרוֹתֶיךָ" (שם ז, כח) - קודם: "בְּבֵיתְךָ", ורק אחר כך: "וּבְבֵית עֶבְדֶיךָ". מיד הוכחה טענתו של משה ופרעה נאלץ להודות באשמתו: "וַיִּקְרָא פְרָעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן, וַיֹּאמְרוּ: הֲעִתִּירוּ אֵלַי הַיּוֹסֵר הַצִּפְרָדִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי" (שם ח, ד) - ראשית: "מִמֶּנִּי", כיון שאני אכן התחלתי בשיעבוד, ורק אחר כך: "וּמֵעַמִּי"...

כנים**ענייני כשפים**

לאחר מכות דם וצפרדע, מצליחים חרטומי פרעה לבצע מעין המכה "בְּלִטְיָהֶם". אמנם, לאחר שהחלה מכת כנים, ניסו שוב החרטומים "לְהוֹצִיא אֶת הַכְּנִים - וְלֹא יָכְלוּ" (שמות ח, יד). דבר זה הכריחם להודות: "אֲצַבֵּעַ אֶ-לְהֵינּוּ" (המשך הפסוק דלעיל).

מברר רש"י מדוע דווקא את מכת הכנים ראו החרטומים כמעשה הא-ל: "שאין השד

למצרים מבחינה גשמית. ידועים דברי חז"ל (שמות רבה י, ו) שהצפרדעים היו נכנסים לכל מקום: לבתים, לחדרים, למיטות, לתנורים, ואף נכנסו לתוך מעיהם!

אך מעבר לקושי הגשמי, הייתה זו גם מכה רוחנית. חז"ל (פסחים נג, ב) מספרים כי הצפרדעים נכנסו גם לתנורי המצרים, ובכך מסרו נפשם לקיים מצות בוראם. מכאן למדו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמם על קדושת השם לכבשן האש.

הצפרדעים לא נצטוו על קידוש השם, אלא רק לעלות ולכסות את הארץ. ומכיון שהיו רבים, גדודים גדודים, היו מהן שהלכו לחדרי המשכב, והיו שבאו בבתים וכן הלאה. אותו הגדוד שנכנס לתנורים לא חוייב בכך, ויכל ללכת גם כן לחדרים אחרים; ובכל זאת, נכנס גדוד הצפרדעים לתנורים - מסרו נפשם לקדש את השם (ובעבור זה נעשה להן נס ונשאר בחיים, וכלשון המדרש (שוחר טוב כח, ב): "ואותן שירדו לתנור לא מתו מפני שמסרו עצמן לשריפה לקיים גזרתו של הקדוש ברוך הוא - לפיכך עלו חיים מן התנור וירדו ליאור...").

וכאן אנו רואים את גודל רשעותו של פרעה. אף שמכה זו מציקה לו מאוד, שהרי חשש שישראל ילמדו את מידת מסירות הנפש מהצפרדעים (כפי שלמדו חנניה מישאל ועזריה לאחר מאות בשנים), מכל מקום התעקש וביקש שרק למחרת יסורו. הוא היה מוכן להמתין עוד יממה שלימה של סבל, אך ורק כדי להכחיש את משה וא-לוהיו.

אך משה רבינו אומר לפרעה: אדרבה! עקשנותך תגרום לתוספת קידוש השם - "וַיֹּאמְרוּ: כִּדְבַרְךָ! לְמַעַן תִּדְעַע כִּי אֵין פֶּה אֶ-לְהֵינּוּ" (המשך הפסוק דלעיל).

מכת הצפרדעים הירבתה קידוש השם בעולם - הן בשעה שמילאו הצפרדעים את ארץ מצרים, והן בשעה שהסתלקו משם, בכך שהצפרדעים יצאו בחיים מתוך התנורים.

ממשה רבינו: "העתירו אֵל ה' וְרַב מְהִיֵּת קִלְתֵּי אֶ-לֹהִים וּבְרַד וְאַשְׁלַחָה אֶתְכֶם" (שמות ט, כח). מהדגשת "קִלְתֵּי אֶ-לֹהִים" משמע, שהקולות היו מרכיב משמעותי במכת הברד. ניתן להבחין בכך גם מריבוי הזכרת הקולות בפסוקים: "וְה' נָתַן קִלְתֵּי וּבְרַד" (שם, כג), "הַקִּלּוֹת יִחַדְלוּ וְהַבְּרַד לֹא יִהְיֶה עוֹד" (שם, כט). מה הייתה מטרת הקולות? ומדוע נרעש פרעה ונפחד מהן כל-כך?

במסכת ברכות (נט, א) מובא בשם רבי יהושע בן לוי: "לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב" - מטרת הרעמים היא לגרום לאדם לרעוד וליישר את העקמומית שבלבו. קולות הרעמים עשויים היו ליישר גם את עקמומית ליבו של פרעה. אך הוא עצמו לא רצה להיות בעל לב ישר, ומשום כך הקולות הפריעו לו, וכאילו אמר למושה: "הסר מעלי את הברד הזה ואת קולותיו המיישרים את ליבו של האדם! חפץ אני להישאר בעקמומיות..."

ארבה

מוות פיזי ורוחני למצרים
פרעה קורא למשה ולאהרן לסלק מעליו את הארבה, ואומר: "וְיִסַּר מֵעָלַי רַק אֶת הַקִּנּוֹת הַזֶּה" (שמות י, יז). מדוע דווקא מכת הארבה מכונה בשם "מוות"?

בצורה פשוטה יש לומר, כי הארבה חיסל את כל שארית המחייה שהותירה מכת הברד, ומשום כך היה העם המצרי בסכנת קיום ממשית, כיון שלא נותר לו מה לאכול.

ביאור נוסף שמעתי מפיו של חכם מנשה שלו ע"ה, ששמע מבעל ה"בן איש חי" זיע"א בעצמו: כאשר הארבה אכל את שארית הפליטה מן העצים, החל הארבה להתנפל על המצרים עצמם, והיה מכרסם את אוזניהם, את אפם ואת ידיהם. דבר זה היה לפלא בעיני פרעה. אמר לו משה רבינו:

שולט על בריה פחותה מכשעורה" - לא ייתכן שמכה זו מעשה שדים היא, כיון שאין אלו שולטים על כינה, שהיא יצור זעיר כל-כך.

ישנו סיפור על שמעון בן שטח, שנאלץ להתמודד עם שמונים מכשפות. כדי למנוע מהן להשתמש בכוחן, הורה לאנשיו להגביהן מהקרקע, כיון שללא חיבור לקרקע אין יכולת ביד האדם לבצע כישוף. עשו אנשיו כהוראתו וצלחה דרכם (הסיפור הובא בדברי רש"י למסכת סנהדרין מז, ב, ד"ה: "דבעיא מכסא").

מהעיקרון הנלמד בסיפור זה נוכל ללמוד גם לחרטומי מצרים. משום שהאדמה כולה רחשה כנים, לא היו החרטומים עומדים על הקרקע עצמה - אלא על הכנים, ומשום כך לא היו מסוגלים להשתמש בכישופיהם, כיון שהיו מנותקים מהאדמה, כמו אותן מכשפות בימיו של שמעון בן שטח.

כינים בכל המכות

מעשה בעשיר אחד שחגג את שבעת ימי החופה של בנו, וכל יום הזמין אנשים אחרים. והנה הוא רואה שבכל יום בא עני אחד באופן קבוע. וכיון שראה העני שהעשיר תמה על כך שבא שוב, אמר לו: "דע לך שאני כמו מכת כינים. כי לא רק במכת כינים היו כינים, אלא גם במכת דם הם באו, וכן במכת צפרדע וכן בכל שאר המכות..."

ברד

ה' אחד

במכת הברד שולבו יחדיו הברד והאש, כלשון הפסוק (שמות ט, כד): "וְאֵשׁ מִתְּלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבְּרַד". הייתה זו מכה לכפירה של המצרים, שהיו אומרים שיש שני אלוהים - אחד של אש ואחד של מים. במכת הברד הלכו שניהם יחד, להורות שה' אחד, הוא השליט בעולמו לעשות בו כרצונו.

ליישר עקמומיות שבלב

כאשר ירד הברד במצרים ביקש פרעה

"דע לך, הארבה יודע 'כִּי הָאָדָם עֵץ הַשִּׁדָּה' (דברים כ, יט) ורואה את בני האדם כעצים, לכן הוא אוכל אתכם כפי שאכל את העצים".

ולכן פרעה התייחס אל מכת הארבה כמוות, כיון שהמצרים היו נהרגים על ידי כרסומם של הארבה.

אולם, מכת הארבה הייתה גם מכת "מוות" רוחנית לפרעה. פרעה טען שהוא ברא את היאור: "פְּרַעְהַ מְלֶךְ מִצְרַיִם... אֲשֶׁר אָמַר: לִי יָאֵרִי וְאֲנִי עֲשִׂיתֵנִי" (יחזקאל כט, ג). הוא היה אטום מלהבין שיש כוח רוחני בעולם. באה מכת הארבה והראתה לו מי השולט בעולם. ובכך היוותה מכת הארבה מכת "מוות" לאמונתו של פרעה, שכביכול הוא מנהיג את העולם.

זאת ועוד. בתקופה הארוכה של שיעבוד מצרים, נטמאו ישראל בטומאות המצרים והיה צורך ללמדם את יסודות האמונה. משה רבינו היה מקהיל קהילות בעם ישראל ומלמדם את יסודות האמונה. גם היה מלמדם להיזהר בהלכות, כשמירת השבת וכדומה. פרעה מצידו, היה מנסה תמיד להחדיר לליבותיהם של ישראל את הכפירה ביסודות האמונה, והמצרים היו לועגים למשה ולדבריו ביחס לצורך בשמירת השבת.

מכת הארבה היוותה תשובה ניצחת לכפירה בשמירת השבת. הארבה אכל את "כָּל פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבְּרָד", אך בהגיע יום שבת הסתלק הארבה מן העצים, שכן אין לעמוד ולהישען על עצים בשבת: "אִין עוֹלִים בְּאֵילָן... ואִין נתלים בו..." (שו"ע או"ח שלו, א), ועל כן פסק מלהזיק. כך מביא בעל הטורים בפירושו על הפסוק (שמות י, יד): "וַיִּנָּח בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם" - הארבה נח ביום השבת. במוצאי השבת, מיד כשהבדיל משה בין קודש לחול, חזר הארבה לבלאכת חיסול העצים. כך יכול היה משה להראות לישראל הוכחה מוחלטת למצות שמירת השבת. הארבה, שלוחו של מי שאמר והיה העולם, נח במצוותו.

מכת הארבה הוכיחה גם את אמיתות האמונה בתחיית המתים. כאשר התפלל משה על סיוס המכה נעלם הארבה, ו"לֹא נִשְׁאָר אַרְבֶּה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם" (שמות י, יט). אומרים חז"ל (מדרש הגדול), שלא רק הארבה החי יצא ממצרים, אלא אפילו הארבה שהמצרים המיתו וכבשו לאכילה - קמו לתחייה והסתלקו עם יתר הארבה אל ים סוף. מכאן הביא משה רבינו ראיה לתחיית המתים. ומסיבות אלו כונה הארבה "מוות" על ידי פרעה. מעבר לפגיעה הפיזית במצרים, הוכיחה מכת הארבה את שקריות טענות הכפירה של פרעה, והיתה מכת "מוות" רוחנית לאמונה המצרית הקלוקלת.

גבולות מדיניים

מכת הארבה טמנה בחובה צרה נוספת למצרים. היא פגעה גם ביחסים המדיניים של מצרים עם המדינות הגובלות בה. החגבים לא פלשו לתחומן של מדינות אחרות, אלא התפזרו בתחום מצרים בלבד. באמצעות הארבה יכלו כולם לראות מהו הגבול המקורי של מצרים, ואלו חבלי ארץ גזלו המצרים מהמדינות השכנות, כיון שהארבה סימן את גבול מצרים. דבר זה נוכל ללמוד מהפסוק עצמו: "וַיִּנָּח בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם" (שמות י, יד).

מכת בכורות

בכורי השפחות

על מכת בכורות נאמר (שמות יא, ה): "וַיָּמָת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם - מִבְּכוֹר פְּרֻעָה הַיֵּשֵׁב עַל פְּסָאוֹ עַד בְּכוֹר הַשֶּׁפְחָה". שואל רש"י: "ולמה לקו בני השפחות?" ומשיב: "שאף הם היו משעבדים בהם ושמחים בצרתם".

המהרש"ל (הובא ב"שפתי חכמים") ביאר, שכלולות כאן שתי סיבות: השיעבוד של בני השפחות כשלעצמו לא היה מוחלט, אך כשהצטרפה אליו השמחה - נחתמה רשעתם, ולקו אף הם.

ויש להוסיף שאמנם בני השפחות לא

התרעמות: 'מי ה' אשר אשמע בקולו!'. ענה פרעה: "הכל בטל! הנה אני הולך למות!", השיב משה: "לא תמות אלא תישאר בחיים, כדי להודיע את נפלאות וניסי ה' לכל העולם!". המשיך פרעה: "קומו צאו כעת מתוך עמי". ענה משה: "וכי נברח כגנבים בלילה? אנו נצא ממצרים ביום, לפני כולם!".

ועוד אמר משה לפרעה: "אם ברצונך שנסתלק, אמור קודם: 'הרי אתם בני חורין! הרי אתם לעצמכם!' שהרי נגזר על עם ישראל שישתעבדו במצרים ארבע מאות שנה, והם היו מאתיים ועשר שנים בלבד. מחל לנו על השנים שנותרו". השיב פרעה: "אני מוחל, אני מוחל! רק תצאו מכאן!".

אמרו חז"ל, כי כשאמר פרעה: "קומו צאו מתוך עמי" (שם יב, לה), היה קולו הולך בכל ארץ מצרים וכולם שמעוהו משחרר את ישראל.

ומדוע ביקש משה שהשיחרור ייעשה באופן זה?

ראשית, עבד יהודי הקנוי לגוי יכול להשתחרר גם אם הגוי ישחררו בדיבור בלבד (כמו שיכול לגרש את אשתו במאמר פיו). ברגע שכולם ישמעו שיוצא מפיו של פרעה, שישראל משוחררים - לא יוכל אף אחד לערער על כך לעולם.

תירוץ נוסף, שבדרך כלל אמירה אינה מועילה לביצוע פעולות ממוניות, ויש צורך בביצוע פעולת קניין כדי שהדברים יחולו. אך לרב גדול או מלך, אין צורך בעשיית קניין, אלא די בדיבור בלבד. וכיון שפרעה הוא מלך, די היה בדיבור כדי לשחרר את ישראל, אף בלא פעולת קניין מעשית.

שיעבדו ממש את בני ישראל, אבל בן שפחה הרי יודע מעצמו מהו סבל וצער, ועליו מוטלת חובה כפולה ומכופלת להיזהר בכך. בני השפחות, אף שלא שיעבדו את ישראל בפועל, מכל מקום שמחו בצרתם של בני ישראל. צירף הקב"ה את מחשבתם הרעה למעשה ולקו אף הם, כפי שנאמר: "עד בְּכֹר הַשִּׁפְחָה".

דו-שיח לילי

בליל מכת בכורות, לאחר שהיכה ה' את בכורי מצרים, מספרת התורה על מעשיו של פרעה: "וַיִּקַּם פְּרֹעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל עֶבְדָיו וְכָל מִצְרַיִם... וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וְלֵאמֹר לַיְלָה, וַיֹּאמֶר: קומו צאו מתוך עמי!" (שמות יב, ל-לא).

חכם מנשה שלו זצ"ל היה שואל משם בעל ה"בן איש חי" זיע"א - מדוע נאמר: "וַיִּקַּם פְּרֹעֹה לַיְלָה" - אם קם מחמת המכה בוודאי שהיה זה בלילה? ותשובתו: פרעה עדיין סירב להאמין למשה. הוא לא התייחס כלל לאיומיו בנוגע למכת בכורות, והלך לישון כבכל יום, בבגדי שינה. באמצע הלילה התעורר והרגיש שרגליו קרות במקצת. כששאל לרופא לפשר הדבר, ענה לו שהוא גוסס. קפץ פרעה ממיטתו ורץ לחפש את משה ואהרן.

הבה נזכור כי קודם מכת בכורות התמלא פרעה זעם והזהיר את משה: "הַשְׁמֵר לְךָ! אֵל תִּסָּף רְאוּת פְּנֵי, כִּי בְיָוִם רְאִיתָךָ פְּנֵי -תָמוּת!" (שם י, כח). ואילו לאחר מכת בכורות פרעה מחפש את משה בנרות, ומספרים חז"ל שהיה שואל את תינוקות ישראל היכן משה, ואלו היו מהתלים בו.

כשסוף-סוף מצאו למשה, הפטיר משה כנגדו: "הרי הזהרתני שלא אראה פניך! ואף

רבי יהודה הִיה נותן בהם סימנים:



נותן בהם סימנים

מטרת הסימנים

בתהלים מובאות מכות מצרים בסדר שונה מזה שבתורה: דם, ערוב, צפרדע, ארבה, ברד, דבר ובכורות. ניתן גם לראות כי הושמטו כמה מהמכות (כינים, שחין וחושך). הרד"ק העיר: "כי אין חסרון בזה, כי סדורות הן בתורה".

רבי דוד אבודרהם הסביר, שלכך נועדו סימניו של רבי יהודה: דצ"ך עד"ש באח"ב. סימנים אלו באים להורות שזהו הסדר הנכון של המכות, כפי שכתוב בתורה ולא כפי שמוזכר בתהלים.

נוכל לתת טעם נוסף לסימניו של רבי

יהודה: במטה של משה רבנו היו כתובים ראשי התיבות של עשר המכות, אך אנשים לא ידעו כיצד לבטא את המילים. וידוע לפי הקבלה, שיש גם לניקוד מעלות רבות. לכן, רבי יהודה נתן בהם ניקוד, שיקראו אותם כסדר: דצ"ך, ואלו הם הסימנים.

וביארנו עוד, שרבי יהודה לימדנו על פי הקבלה, שהרי כתוב בתיקוני זוהר שבחרבו של הקב"ה ישנם ט"ז פיות. וכנגד זה אנו מוזגים את היין ט"ז פעמים: עשר - בעשרת המכות כסדרן, ועוד שלוש - "דם ואש ותמרות עשן". הוסיף רבי יהודה עוד שלוש - דצ"ך עד"ש באח"ב (וראה ברמ"א או"ח תע"ג, ז. וכן בשו"ע הרב תעג, נ).

רבי יוסי הגלילי אומר:

מַנִּין אֶתְּהּ אֹמֵר שֶׁלְקוּ הַמְצָרִים בְּמְצָרִים עֶשֶׂר מְכוֹת,
וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִישִׁים מְכוֹת? בְּמְצָרִים מָה הוּא אֹמֵר:
"וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֶל פְּרַעֲהַ - אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא",

רבי יוסי הגלילי היה אומר

מכה להם - רפואה לנו

נחלקו התנאים במנין המכות שלקו המצרים. דעת רבי יוסי הגלילי שבמצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמישים מכות; דעת רבי אליעזר שבמצרים לקו ארבעים מכות ועל הים לקו מאתיים מכות; ורבי עקיבא סובר שבמצרים לקו חמישים מכות ועל הים לקו מאתיים וחמישים מכות.

הקשה על כך בעל ה"זבחי צדק": וכי מה אכפת לנו ממנין המכות שלקו המצרים? ותשובתו: כתוב (שמות טו, כו): "כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עֲלֶיךָ". לפיכך סיפרו התנאים והגדילו את מנין המכות שלקו המצרים, כדי לכלול בהן את כל סוגי המכות. כך תתרחב הברכה של: "כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עֲלֶיךָ".

ועל הים לקו

מדוע נכנס פרעה לים?

פרעה "זכה" לחוות את עשרת מכות מצרים, ראה בעיניו את עמוד הענן ועמוד האש מלווים את ישראל במדבר, וכעת הוא עומד פעור פה, אל מול ים סוף הנקרע לשניים. לאור כל זאת עולה התמיהה הגדולה: כיצד עלה על דעתו של פרעה להיכנס לים הקרוע? וכי לא חשש שהגרוע מכל יקרה - שהים יסגר עליו ועל חילו?!

אלא, פרעה חשב שהים לא יבגוד בו. הוא סבר שגם הוא א-לוה ושהים יענה גם לו, כפי שסבר שגם היאור תחת פיקודו, כמתואר ביחזקאל (כט, ג): "...פְּרַעֲהַ מְלֶךְ מִצְרַיִם... אֲשֶׁר אָמַר: לִי יָאֵרִי וְאֲנִי עֲשִׂיתֵנִי!". ייתכן אפילו ששיקר לעצמו שהוא-הוא זה שקרע את הים, וממילא אין לו ממה לחשוש...

אך הקב"ה "משגיח לגוים וְאֶבְדָם" (איוב יב, כג) - גורם לגויים לחוש גבוהים ושגיאים - על מנת לאבדם! הקב"ה משך את פרעה באמצעות מחשבותיו הגאות וההירות, כדי לאבדו בתוך הים.

המטרה הייתה להעניש את פרעה ועמו דווקא על ידי הים - מידה כנגד מידה. המצרים השליכו את תינוקות ישראל בשנות השיעבוד דווקא למים, מתוך בטחון מלא שהקב"ה לא יוכל להענישם באמצעות מים, שהרי נשבע לנח שיותר לא יביא מבול על העולם! דבר זה חזק את ביטחונו של פרעה שהים לא יכה בו, שהרי "הקב"ה הבטיח"!

אומר הקדוש ברוך הוא: נכון שאני עצמי לא אביא עליכם מכת מבול בצורה אקטיבית - אך אתם עצמכם תרצו לתוך הים, אתם תטביעו את עצמכם בכך שתדפו אחר ישראל אל תוך הים, ואז תבואו על עונשכם במים.

ועל הַיָּם מָה הוּא אוֹמֵר: "וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה
 אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה יֵהוּהָ יֵאֱהוּדוֹנָהי בְּמִצְרַיִם, וַיֵּרְאוּ הָעַם
 אֶת יְהוָה יֵאֱהוּדוֹנָהי, וַיֵּאֱמִינוּ בִּיהוָה יֵאֱהוּדוֹנָהי, וּבַמִּשֶׁה עֲבָדוּ".
 כִּמָּה לָקוּ בְּאַצְבַּע - עֶשֶׂר מְכוֹת. אֲמֹר מֵעַתָּה:
 בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מְכוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מְכוֹת.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר:

מִנֵּינן שְׁכַל מִכָּה וּמִכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל
 הַמִּצְרַיִים הֵיטָה שֶׁל אַרְבַּע מְכוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: "יִשְׁלַח בָּם
 חֲרוֹן אַפּוֹ, עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מְלֹאכִים רָעִים".
 "עֲבָרָה" - אַחַת, "וְזַעַם" - שְׁתֵּים, "וְצָרָה" - שְׁלֹשׁ,
 "מִשְׁלַחַת מְלֹאכִי רָעִים" - אַרְבַּע. אֲמֹר מֵעַתָּה:
 בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבַּעִים מְכוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ מֵאַתֵּים מְכוֹת.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר:

מִנֵּינן שְׁכַל מִכָּה וּמִכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 עַל הַמִּצְרַיִים הֵיטָה שֶׁל חֲמֵשׁ מְכוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: "יִשְׁלַח בָּם
 חֲרוֹן אַפּוֹ, עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מְלֹאכִים רָעִים".
 "חֲרוֹן אַפּוֹ" - אַחַת, "עֲבָרָה" - שְׁתֵּים, "וְזַעַם" - שְׁלֹשׁ,
 "וְצָרָה" - אַרְבַּע, "מִשְׁלַחַת מְלֹאכִי רָעִים" - חֲמֵשׁ.
 אֲמֹר מֵעַתָּה: בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מְכוֹת,
 וְעַל הַיָּם לָקוּ מֵאַתֵּים וְחֲמִשִּׁים מְכוֹת.

כָּמָה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת
לְמָקוֹם עָלֵינוּ:

אֱלֹהֵינוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם,
וְלֹא עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים.

אֱלֹהֵינוּ עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים,
וְלֹא עָשָׂה בְּאֱלֹהֵיהֶם.

אֱלֹהֵינוּ עָשָׂה בְּאֱלֹהֵיהֶם,
וְלֹא הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם.

אֱלֹהֵינוּ הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם,
וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם.

שבהם, ולא היה בית אשר לא היה שם מת. כולם היו טרודים באבלם ובבכיים, וכך יצאו ישראל ללא מפריע וללא כל פגע.

וכיצד נסביר את ההקשר של המשך הפסוק: "וּבְאֱלֹהֵיהֶם עָשָׂה ה' שְׁפָטִים" - מה תורמת עובדה זו להבנת העניין? ניתן להבין זאת על פי דברי רש"י על הפסוק:

אילו הרג בכוריהם

קבורת הבכורות והאלילים

בחומש במדבר (לג, ד) נאמר על מכת בכורות: "וּמִצְרַיִם מִקְבְּרִים אֶת אֲשֶׁר הִכָּה ה' בָּהֶם כָּל בְּכוֹר - התורה מספרת עובדה זו, משום שבאותה שעה שרצו המצרים לצאת ולהילחם בעם ישראל, היכה הקב"ה כל בכור

ומנין שנתן לנו את ממונם? שנאמר, "וינצלו את מצרים" -
עשאוה כמצולה שאין בה דגים. דבר אחר: עשאוה כמצודה
שאין בה דגן.

למה מחבב הכתוב את בַּזַּת הַיָּם יותר מַבַּזַּת מִצְרַיִם?
אֵלָּא, מֵה שֶׁהָיָה בַּבַּתִּים - נָטְלוּ בְּמִצְרַיִם. וּמֵה שֶׁהָיָה בַּבַּתִּי
תְּשׁוּרָאוֹת - נָטְלוּ עַל הַיָּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר:
"**כַּנְפֵי יוֹנָה נִחְפָּה בַּכֶּסֶף**" - זוּ בַּזַּת מִצְרַיִם.
"**וְאַבְרוֹתֶיהָ בִּירְקֶרֶק חֲרוּץ**" - זוּ בַּזַּת הַיָּם.
"**וְתַרְבֵי וְתַגְדָּלֵי וְתַבּוּאֵי**" - זוּ בַּזַּת מִצְרַיִם.
"**בְּעַדֵי עַדֵיִים**" - זוּ בַּזַּת הַיָּם.
"**תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָךְ**" - זוּ בַּזַּת מִצְרַיִם.
"**עַם נִקְדוֹת הַכֶּסֶף**" - זוּ בַּזַּת הַיָּם.

אילו קרע לנו את הים

חציית הים בלי קריעתו

יום אחד, היה הבבא סאלי זצ"ל במצב רוח לא כל-כך טוב, באתי לבקרו ואמרתי לו שיש לי קושייה: אנו אומרים בהגדה: "אילו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה - דיינו" - ולכאורה, מה החשיבות בדבר? הרי המצרים היו רצים אחרינו ותופסים אותנו אם לא היה קורע לנו את הים! השיב הבבא סאלי שזו אכן שאלה טובה.

"ויבכל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שִׁפְטִים" (שמות יב, יב) - "של עץ - נרקבת, ושל מתכת - נמסת ונתכת לארץ". כלומר, כל אלילי מצרים נרקבו ונמסו. עתה מובן הקשר בין השפטים באלילי מצרים ובין קבורת מתייהם. המצרים ביקשו לקבור את האלילים הנמסים, אך חששו מהביזיון שיהיה בכך, שאליליהם הנמסים יוצגו לעין כל. לכן ניצלו את קבורת בכוריהם כדי לקבור גם את אלוהיהם. וזהו: "ומצרים מקברים את אֲשֶׁר הִפָּה ה' בָּהֶם כֹּל בְּכוֹר - וּבְאֱלֹהֵיהֶם עֲשָׂה ה' שִׁפְטִים".

דִּינּוּ



אלו נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם,
וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם.

דִּינּוּ



אלו קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם,
וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכּוֹ בְּחֶרֶבָה.

דִּינּוּ



אלו הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכּוֹ בְּחֶרֶבָה,
וְלֹא שָׁקַע צָרֵינוּ בְּתוֹכּוֹ.

אחר ויבואו אחרינו". ודבר זה לפלא! אחרי כל הנסים והנפלאות שעשה ה' עם ישראל במצרים, עדיין חששו ישראל מהמצרים?
אלא, כשעם ישראל עמד על שפת הים, החל המקטרג לומר: "הללו (-המצרים) עובדי עבודה זרה, והללו (-ישראל) עובדי עבודה זרה - ומדוע תציל את ישראל ותטביע את המצרים?", ענה הקב"ה כי אלו שוגגין ואלו מזידין.

עם ישראל הבין כי בזכות חזרתו בתשובה נקרע הים בפניו, וחשש שגם המצרים שבו בתשובה וגם להם יקרע הים ויעלו מעברו השני וישובו לרדוף אחריהם. אמר להם משה רבנו, כי גם אם המצרים יעשו תשובה - תשובתם לא תתקבל כי הם עבדו עבודה זרה במזיד.

אילו שקע צרינו בתוכו

סוס ורוכבו

בשירת הים אמרו ישראל: "סוס וְרוֹכְבוֹ רָמָה בַּיָּם" (שמות טו, א). ויש לשאול: אם הרוכב חטא - הסוסים במה חטאו?

אמרתיו לו כי יש לי תשובה: "שמעתי ששם המשפחה המקורי שלכם היה "אלבז" ולא "אבוחצירא", אלא זקנכם היה בדמשק ורצה לנסוע לארץ ישראל אך לא היה לו די כסף כדי לעלות לספינה, על כן לקח מחצלת, הניחה על הים וכך הגיע לארץ ישראל. ועל שם הנס הזה שינו את שם משפחתכם ל"אבוחצירא", שפירושו "מחצלת" בערבית. "ואילו הוציאנו ממצרים ולא קרע לנו את הים" - אלא עשה לנו כמו הרב אבוחצירא עם מחצלת - "דיינו". וכששמע זאת הבבא סאלי, שמח מאוד והרגשתו השתפרה.

ולא שקע צרינו בתוכו

המצרים עשו תשובה?

כתוב בתהלים (קו, ז): "אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם לֹא הִשְׁכִּילוּ נִפְלְאוֹתַיְךָ... וַיִּמְרוּ עַל יְיָ סוֹף" - מביא רש"י את דברי חז"ל: "היו מקטני אמנה. אמרו: 'כשם שאנו עולים מכאן מצד זה - אף המצרים עולים מצד

אלו שקע צרינו בתוכו, ולא ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה.

דינו

עמוד הענן ועמוד האש; אך למרות כל הניסים הללו, נתרופפה אמונתם. כאשר ביקש ה' לעשות להם נס בשיירי המצה כדי שיהיה להם אוכל לשובע, באותה שעה התלוננו ואמרו (תהלים עה, יט-כ): "היוכל א-ל לערף שלחן במדבר? ...הגם לחם יוכל תת?". נפילת אמונה זו, מהמדרגה הגבוהה של: "ויאמינו בה' ובמלשה עבדו" (שמות יד, לא) ועד לתלונתם על המן, תוצאה היא של טומאת מצרים, בה היו שקועים ישראל. גם כשיצאו מצרים, ולמרות שראו את הניסים הגלויים - עדיין לא הצליחו להשתחרר מטומאה זו.

אמר הקב"ה: "עדיין לא נטהרו ישראל מטומאתם, עדיין חסרי אמונה וביטחון המה. רפואתם היא שיאכלו: 'לחם אברים' (תהלים עה, כה), לחם מן השמיים, אשר נבלע באיברים (יומא עב, ב). כך יתקדשו איבריהם ויטהרו, זאת עד בואם אל ארץ נושבת. שם, בארץ ישראל, תשפיע עליהם קדושת הארץ ויחזרו למדרגת האמונה בה היו בקריעת ים סוף. המצוות התלויות בארץ יקדשו ויעלו אותם מעלה מעלה".

כיצד הביא המן את ישראל לקניית מדרגת האמונה בקב"ה?

ידועים דברי חז"ל (יומא שם), כי לצדיקים היה המן יורד בפתח האוהל, לבינוניים - בריחוק מה, ואלה שלא היו צדיקים נאלצו ללקט את המן מחוץ למחנה. כל בוקר היו ישראל מתבוננים ומחפשים היכן ירד המן. כאשר ראו אדם שהמן היה מתרחק ממנו, ידעו שאותו אדם היה עובר עבירות. התבייש האדם בכך וחזר בתשובה. כך

למדנו מכאן, כי לא רק על המצרים הרשעים והמזויקים לעם ישראל לקבל את עונשם, אלא גם רכבם וכלי נשקם צריכים "להיענש".

זהו העונש המגיע לרשעים, שאפילו סוסיהם מקבלים עונש (כפי שהיה במבול, שגם הבהמה השחיתה). בדומה לכך, ניתן לראות במשנה (סנהדרין ז, ד): "אם אדם חטא - בהמה מה חטאה? אלא, לפי שבאת לאדם תקלה על ידה", ופירש רש"י על הגמרא (נד, א) מהי אותה "תקלה": "מכשול, עוון".

האכילנו את המן

לחם אברים

מובא בחז"ל, שביציאת מצרים אכלו ישראל משיירי המצות שהוציאו איתם ממצרים, מ-ט"ו בניסן ועד ט"ו באייר. אותם שיירים נתברכו בנס והספיקו לעם ישראל למשך שלושים יום (ראה רש"י לשמות טז, לה. מכאן למדנו שיש להשתמש בשיירים של מצוה. מכאן גם למדו החסידים שיש לאכול את שיירי רבם האדמו"ר).

מעתה נשאלת השאלה: מדוע הוריד ה' לבני ישראל את ה"מן"? יכול היה להמשיך את הנס שנעשה להם כבר בצאתם ממצרים, כשנסתפקו משיירי המצה במשך שלושים יום, ולברך את המצות למשך ארבעים שנה! יש לבאר זאת לאור סגולותיו של המן, שהיה "לחם של אמונה". ירדתו חינכה את ישראל לאמונה ולביטחון בקב"ה, שישפק את צרכיהם דבר יום ביומו. ואמנם ראו בני ישראל ניסים ונפלאות כקריעת ים סוף,

דִּינּוּ



אלו ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה,
ולא האכילנו את הפון.

היה המן מחזיר את ישראל למוטב.

ולא נתן לנו את השבת**משה תיקן שבת לישראל**

מספרת התורה על משה רבינו הגדל בבית פרעה: "וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם... (שמות ב, יא). בפשט, הפסוק מתייחס לסבל הגשמי שסבלו ישראל במצרים, ולמשה שראה זאת ו"נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם" (רש"י). אך חז"ל מצביעים על כוונה נוספת שהייתה למשה, כוונה רוחנית (שמות רבה א, כח):

ראה שאין להם מנוחה. הלך ואמר לפרעה: "מי שיש לו עבד - אם אינו נח יום אחד בשבוע - הוא מת! ואלו עבדיך, אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע - הם מתים!". אמר לו: "לך ועשה להם כמו שתאמר". הלך משה ותיקן להם את יום השבת לנוח.

משה לא ביקש מפרעה רק יום מנוחה מהסבל הפיזי, אלא ייחד עבור ישראל את יום המנוחה ליום השבת. והסבירו ה"עץ יוסף" ו"מתנות כהונה" (על המדרש): "זה שאנו אומרים (-בתפילת שחרית של שבת): 'ישמח משה במתנת חלקו' - שהיה שמח על שבחר הקב"ה שינוח בשבת, ביום שבחר הוא להם". משה שיכנע את פרעה להעניק יום חופש לישראל כדי שעבודתם תהיה יעילה יותר; אך מצד האמת ביקש יום מנוחה כיון שראה את "סבלותם" - את הסבל הרוחני הגדול של עם ישראל, מכך שאין להם שבת.

כי האבות והשבטים קיימו את כל התורה

כולה, ובין היתר גם את השבת, וכדברי חז"ל (בראשית רבה יא, ז) על יעקב אבינו, בפסוק (בראשית לג, יח): "וַיִּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר", שהיה ערב שבת ושומר את השבת, ולכן ביקש משה לתקן להם דווקא את יום השבת ליום מנוחה. והיה זה פלא גדול שהצליח לשכנע את פרעה לקבוע את יום המנוחה - לא ביום ראשון ולא ביום שישי - אלא דווקא ביום השבת - כפי שנהגו האבות, וכפי שקבע הקב"ה לאחר מכן!

נוכל לעמוד על עומק נוסף בקשר שבין שמירת השבת והגאולה.

כאשר הקב"ה ממנה את משה להושיע את ישראל, מנסה משה להתחמק בכל כוחותיו, וכאילו מתעלם מסבלם של ישראל המתענים תחת יד מצרים! מדוע סירב משה לגאול את ישראל?

אחד ההסברים לכך הוא, שמשה ידע שלא תהיה זו הגאולה האחרונה, ולכן מיאן לגאול את עם ישראל גאולה שלא תמשיך לדורות. תחת זאת הוא מבקש מהקב"ה: "שְׁלַח נָא בְיָד תְּשַׁלַּח" (שמות ד, יג) - שלח את הגואל האחרון, אליהו הנביא, אשר עליו נאמר (מלאכי ג, כג): "הֲיֵהָ אֲנֹכִי שְׁלַח לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא", ומיד ייגאלו גאולה לדורות. משה איננו מסתפק בגאולה העכשווית, אלא כבר צופה ומצפה לגאולה העתידה.

לפי זה ניתן לבאר את הקשר שבין מצות השבת שמחדש משה ובין הגאולה. משה רוצה כבר עתה לזכות ולראות יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, כפי

דִּינּוּ



אֵלּוּ הָאֲכִילָנוּ אֶת הַפֶּן, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת.

דִּינּוּ



אֵלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת, וְלֹא קָרְבָנוּ לְפָנֵי הַר סִינַי.

משה למד תורה ומשכחה (-שוכחה), עד שניתנה לו במתנה" ורק אז זכרה כראוי.

על כן אנו אומרים: אילו קירבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה כמתנה, אלא תמורת דבר מה - דיינו; קל וחומר עתה, כשקיבלנו את התורה במתנה, שעלינו להודות לו. מעתה השבח הכפול והמכופל הוא על נתינת התורה לעמו ישראל במתנה, נתינה מוחלטת, "כִּי לָקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם" (משלי ד, ב).

וכך גם לגבי ארץ ישראל. אילו כבשנו את ארץ ישראל בכוח הגבורה שלנו - היה זה טוב, שכן זכינו לארץ חמדה טובה ורחבה. אבל טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו, שהוא בעצמו הכניסנו לארץ ישראל, "וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם". ה' יתעלה ויתברך עשה לנו נסים ונפלאות בהנחילו לנו את הארץ והראנו את ידו הגדולה. על כן אנו מודים: שנתן לנו את ארץ ישראל - לא מכוחנו, אלא כמתנה מוחלטת.

ערכן של התורה ושל ארץ ישראל גם יחד הוא בהיותן מתנה מוחלטת לישראל, לא מהשכלת אנוש ולא בגבורת אדם, כי אם תורה א-לוהית נצחית מן השמיים, וארץ השכינה, אשר עיני ה' א-לוהינו בה, בהשגחה תדירא ובעינה פקיא.

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו אשר נתן לנו את התורה, וחיי עולם נטע בתוכנו, והביאנו ונתן לנו את הארץ הטובה!

שיהיה בזמן הגאולה השלימה. משה נקרא "הרועה הנאמן" (בתפילת שחרית של שבת: "עבד נאמן קראת לו") - מפני שהוא דואג לא רק לגאולה הראשונה, אלא גם לזו העתידית. המשא-ומתן בין משה והקב"ה מלמד על כמיהתו של משה רבינו לגאולה השלימה. לאור האמור מתברר, שכמיהה זו נתגלתה עוד בהיותו נער הגדל בבית פרעה, כאשר תיקן את השבת לישראל.

אילו קרבנו לפני הר סיני

התורה וארץ ישראל במתנה

אנו אומרים: "אילו קרבנו לפני הר סיני - ולא נתן לנו את התורה דיינו... ולא הכניסנו לארץ ישראל - דיינו" - האמנם "דיינו"? כיצד אפשר לומר כך? איזו משמעות יש לקירבה לפני הר סיני, ללא קבלת התורה? ואף אילו היינו מקבלים את התורה אך לא נכנסים לארץ ישראל - האם "דיינו"?! הרי לאחר ארבע לשונות הגאולה, מובאת הלשון החמישית, העיקרית שבהן: "וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נְשָׂאתִי אֶת יְדֵי לְתֵת אֶתָּה...". (שמות ו, ח)!

בוודאי שאין מציאות של ישראל בעולם בלא תורה. אולם הקב"ה יכל להביאנו לפני הר סיני, ולמסור לנו את התורה, כשכר על מעשה מסויים, ולא כמתנה. עם ישראל זכה בתורה: "מִמְדָּבָר מִתְּנָה" (במדבר כא, יח). כך מצינו (נדרים לה, א) למשה רבינו, שכאשר עלה למרום "היה

דִּינּוּ



אלו קָרְבָּנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה.

דִּינּוּ



אלו נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

דִּינּוּ



אלו הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא בָּנָה לָנוּ אֶת בַּיִת הַמִּקְדָּשׁ.



עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכַפֶּלֶת לְמָקוֹם
עָלֵינוּ: הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, עָשָׂה בָּהֶם שְׂפָטִים, עָשָׂה
בְּאֱלֹהֵיהֶם, הִרְג בְּכוֹרֵיהֶם, נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם, קָרַע לָנוּ
אֶת הַיָּם, הִעֲבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּחֶרֶבָה, שָׁקַע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ,
סִפֵּק צָרְכָנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבַּעִים שָׁנָה, הֵאָכִילָנוּ אֶת הַפֶּן,
נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת, קָרְבָּנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי, נָתַן לָנוּ אֶת
הַתּוֹרָה, הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבָנָה לָנוּ אֶת בַּיִת
הַבְּחִירָה לְכַפֵּר עַל כָּל עוֹנוֹתֵינוּ.

טוב שכל המסובים יאמרו מ"רבן גמליאל" ועד "בהם בפרך",
וטוב שהמסדר יסביר להם את העניין.

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר:

כָּל מִי שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח,
לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ! וְאֵלּוּ הֵן:

פֶּסַח, מִצְרָה, וּמְרוֹר.

כשאומר: "פסח" - יביט בזרוע או בבשר הצלוי שבקערה ולא יאחזנו בידו.

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזִמְנֵי שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קָיָם -
עַל שׁוֹם מָה? עַל שׁוֹם שֶׁפֶּסַח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בֵּיתִי

דברים אלו בפסח

"חג הפסח" או "חג המצות"?

כמעט תמיד נזכר חג הפסח בתורה בכינוי: "חג המצות" (מלבד במקום אחד: "זבח חג הפסח", שמוות לד, כה). מדוע אם כן, השתמשו חז"ל בשם: "חג הפסח"? עד כדי כך ששם זה נקבע לדורות!

קושייה זו מובאת בשם רבי לוי יצחק מברדיצ'ב, והוא תירץ אותה כך: בתורה, מזכיר הקב"ה את שבחם של ישראל שיצאו ממצרים עם מצות בלבד, בלא צידה ראויה וסמכו על ה', ועל כן כותבת התורה: "חג המצות".

אבל חז"ל, המייצגים את עם ישראל, מזכירים את חסדי ה' עימנו, שפסח על בתי בני ישראל והצילם ממכת הבכורות. על כן, גם רבותינו וגם אנו, מכנים את החג: "חג הפסח".

רבינו יוסף חיים מתרץ אף הוא את השאלה בספר "בן איש חיל". אחד מתירוציו הוא, שישראל במצרים היו במצב קשה, לא רק מבחינה גשמית - אלא גם מבחינה רוחנית, שהרי שקעו ב-מ"ט שערי טומאה והיה עליהם קיטרוג: "הללו עובדי עבודה זרה". עד שאמר להם הקב"ה: "משכו ידיכם מעבודה זרה וקחו לכם את קרבן הפסח". משיכת היד מהעבודה הזרה נעשתה באמצעות קרבן הפסח, אשר בזכותו יצאו מהשיעבוד הרוחני לטהרה גדולה ולגאולה. לכן אנו מדגישים את קרבן הפסח בקריאת החג בשם: "חג הפסח".

שלא הספיק בצקם של אבותינו

מדוע לא הכינו ישראל צידה?

משה אומר לבני ישראל להתכונן ליציאה ממצרים: "וְכַכָּה תֹאכְלוּ אֹתוֹ מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים

אבותינו במצרים, שנאמר: "ואמרתם: זבח פסח הוא ליהוה
 יאהדונהי, אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים,
 בנגפו את מצרים, ואת בתינו הציל.
 ויקד העם וישתחוו".



יש מוסיפים פיוט זה (סימנו: אהרן כהן):

אמונים ערכו שבח - ר' אהרון כהן

אמונים ערכו שבח לאל וטבחו טבח
 ואמרתם זבח פסח הוא ליי

הרימו קול שירים שמחו בליל שמונים
 על מצות ומרורים אכלו ושתו ייני
 ואמרתם זבח פסח הוא ליי

ראשון לכל ראשונים על יד ציר אמונים
 מיד כל מענים הציל כל המוני
 ואמרתם זבח פסח הוא ליי

נְסִי אֵל זְכַרְתִּי וַחֲסָדָיו סִפַּרְתִּי
עֲתָה יִדְעֵתִי כִּי גָדוֹל יְיָ

וְאָמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח הוּא לֵיְיָ

כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם
יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם כָּל צְבָאוֹת יְיָ

וְאָמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח הוּא לֵיְיָ

הַנְּחִיל תּוֹרָתוֹ לְעַמּוֹ וְעֵדָתוֹ
שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו עִם נוֹשֵׁעַ בְּיַד

וְאָמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח הוּא לֵיְיָ

נִפְלְאִים מַעֲשָׂיו וְעֲצוּמִים נִסָּיו
יֵאֱמָרוּ כָּל חוֹסְיוֹ טוֹב לַחֲסוֹת בְּיַד

וְאָמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח הוּא לֵיְיָ



יגביה המצה העליונה, יראנה למסובים ויאמר (ויש המגביהים את המצה הפרוסה):

מִצָּה זו שְׁאַנְחֵנוּ אוֹכְלִים - עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שְׁלֵא הִסְפִּיק בְּצֶקֶם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ, עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְגִאֲלָם מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאפּוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חֶמֶץ, כִּי גֵרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ לְהַתְמָהֵמָה, וְגַם צִדָּה לֹא עָשׂוּ לָהֶם".

כנגד ישראל: "וְהָן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי" (שם ד, א). ה' מלמד את משה שתפקידו הוא לעודד את ישראל ולא לבקר אותה. הם עברו כל כך הרבה עינויים ותלאות, יש מספיק אנשים שמבקרים אותם על כל צעד ושעל, כמו שכתוב בדברי הנביא (זכריה ג, א) על שטן שמקטרג: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן: וְגַעַר ה' בְּךָ הַשָּׁטָן, וְגַעַר ה' בְּךָ הַבְּחֵר בִּירוּשָׁלַיִם - הֲלוֹא זֶה אוֹד מְצֹל מֵאֲשִׁי!" - מה לך לקטרג על אנשים שעברו כל-כך הרבה תלאות? קטרג נא על שונאיהם, שהרעו והציקו להם פעמים רבות, עד שאיבדו מהם כל שביב של אמונה!

כך גם עושה ה' לעם ישראל במצרים. במקום לקטרג עליהם שלא התכוננו לדרך ואינם מספיק מאמינים - הופך את התקלה הזו לברכה גדולה, כפי שמביא רש"י (שמות יב, ט):

מגיד שבחן של ישראל. שלא אמרו: "היאך נצא למדבר בלא צידה?", אלא האמינו והלכנו. הוא שמפורש בקבלה (ירמיהו ב, ב): "זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ, אֲהַבֵּת כְּלוּלֹתַיִךְ, לְכַתֵּב אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה", ומה שכר מפורש אחריו (שם, פסוק הבא): "קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לְה'..."

נְעִלְיִכֶם בְּרִגְלֵיכֶם וּמְקַלְכֶם בְּיַדְכֶם וְאֶכְלֹתֶם אֹתוֹ בְּחַפְזוֹן פֶּסַח הוּא לֵה" (שמות יב, יא). אל תתפזרו - וְאִתְּם לֹא תִצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בִּקְרִי" (שם שם, כב).

האמת היא, שישראל מתכוננים לציאה זו עוד מלפני מכת דם. כבר אז הבינו שמשה מתעתד להוציאם ממצרים בשליחות ה'. הם שומרים את ההבטחה הזו בלבם כמסורת מהאבות הקדושים עוד קודם בואו של משה: "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם: יֵדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעַבְדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ - דָּן אֲנִי, וְאַחֲרָי כֵּן יִצְאוּ בְּרִקְשׁ גְּדוֹל" (בראשית טו, יג).

למרות שהם יודעים שיש גאולה בדרך, הם אינם מכינים צידה: "וַיֹּאפּוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חֶמֶץ... וְגַם צִדָּה לֹא עָשׂוּ לָהֶם" (שמות יב, ט). הם לא מארגנים אוכל או מים או שום מזון, כמו שכל אדם רגיל היה עושה קודם יציאתו לדרך ארוכה. אפשר לראות בכך חוסר אמונה בדבר ה'.

אך הקב"ה איננו חפץ בקטרוג על ישראל. דבר זה התגלה בענישת משה, על שאמר

יגביה המרור בידו, ויראנו למסובים, ויאמר:

מְרֹר זֶה שְׂאֲנַחֲנוּ אוֹכְלִים - עַל שׁוֹם מָה?
עַל שׁוֹם שְׂמָרְרוּ הַמִּצְרִיִּים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּצְרִים,
שְׂנֵאמַר: "וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה,
בַּחֹמֶר וּבַלְבָּנִים, וּבְכָל עַבְדָּה בַשָּׂדֶה,
אֶת כָּל עַבְדֹתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ".

- וזה המקור לברכה שתיקנו חז"ל בתפילת ערבית.

לאחר חצות, כאשר באו המצרים לגרשם, הצטערו ישראל שלא האמינו למושה כבר מתחילת עשר המכות. עתה, כשהתרחש הנס לעיניהם, החלו לומר שירה, כלומר: את ההלל וההגדה, כשבח לבורא עולם. ובגלל שהיו עסוקים בשירות ותשבחות לקב"ה, לא הספיקו להכין צידה לדרך, עד שלפתע הגיעו המצרים וגירשום ממצרים (תשובה נוספת ראה בפיסקה: "חלוקת אמירת ההלל" לקמן).

אומר הקב"ה: הסיבה שעם ישראל לא הכין צידה לדרך, לא נבעה מחוסר אמונה או מחוסר ביטחון, אלא מתוך שהיו עוסקים בשבח לא הספיקו להכין - "זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרָיִךְ, אֶהְבֶּת כְּלוּלֹתָיִךְ".

כי גורשו ממצרים

לשם מה נצרך הגירוש?

גירוש ישראל ממצרים נעשה על פי צו ה': "עֵתָה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפָרְעָה כִּי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחַם וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרֹשֶׁם מֵאֶרְצוֹ" (שמות ו, א). מדוע ההוצאה הייתה באופן זה, של גירוש על ידי פרעה?

אומר הקב"ה: ראו כמה גדולה אהבת בני ישראל אליי, כמה גדולה אמונתם. אף על פי שלא הייתה להם שום צידה לדרך - הלכו אחרי והאמינו ביי, הלכו לארץ לא זרועה בלא אוכל ומים. לעולם לא אשכח את החסד הזה ואת האמונה הזו, את האהבה הזו.

המצה שאנו אוכלים מגלה עד כמה ה' אוהב אותנו ומתאמץ ללמד עלינו זכות.

ואחרי כל זה, עדיין נשארת התמיהה: מדוע באמת לא התכוננו ישראל ליציאה ממצרים?

תשובה לכך נמצא בתורה עצמה, המעידה שישראל נותרו ללא צידה משום ש"גִּרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַקְּמָה". ישראל אמנם החלו בהכנת הצידה, כדבר מושה, אך המצרים מנעו מהם לסיים בהכנות, ודחקום להסתלק ממצרים. ולמרות שלא הספיקו להכין צידה, יצאו ישראל מתוך אמונה שלימה ברבוננו של עולם, שידאג להם במדבר.

נוכל להסביר באופן נוסף: המעדני יו"ט (אות ק על הרא"ש ברכות א, ה) מתאר, שבליל פסח חששו ישראל ללכת לישון, שמא ימותו בכוריהם או שמא יקומו המצרים ויהרגו בהם. ולכן התפללו: "השכיבנו אבינו לשלום, והעמידנו מלכנו לחיים טובים ולשלום...".

עד כאן יאמרו המסובים בקול.

כשאומר קטע זה יראה את עצמו כאילו היה במצרים, השתעבד שם בפרך,
ה' גאל אותנו ויצא לחירות:

בְּכֹל דּוֹר וְדוֹר חִיַּב אָדָם לְהִרְאוֹת אֶת עֲצָמוֹ - כְּאִלּוּ
הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנֵאמַר: "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא,
לֵאמֹר: בִּעְבוֹר זֶה עָשָׂה יְהוָה יֵהוּדוֹנָהּ לִי, בְּצֵאתִי
מִמִּצְרַיִם". שְׁלֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלִבְדָּ גָאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא, אֶלָּא אֶף אוֹתָנוּ גָאֵל עִמָּהֶם, שְׁנֵאמַר: "וְאוֹתָנוּ
הוֹצִיא מִשָּׁם, לְמַעַן הִבִּיא אוֹתָנוּ, לְתַת לָנוּ, אֶת הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאֲבוֹתֵינוּ".

יכסה את המצות ויגביהו כל המסובין את כוס היין עד שיאמרו: "גאל ישראל".

לְפִיכֶךָ אֲנַחְנוּ חִיָּבִים לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר,
לְרוֹמֵם, לְהַדָּר וּלְקַלֵּס - לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ
אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלֶּה: הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵרוֹת,
וּמִשְׁעָבוֹד לְגֵאֻלָּה, וּמִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה, וּמֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב
וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל - וְנֵאמַר לְפָנֵינוּ: "הַלְלוּיָהּ".

בדומה אמרו חז"ל, שכאשר עמדו
ישראל על שפת הים, חלקם בקשו לחזור
למצרים, והיו שענו להם: "איך נחזור
למצרים - הרי פרעה גירש אותנו!".

הללויה הללו

חלוקת אמירת ההלל

מדוע בעת אמירת ההגדה אנו מחלקים
את אמירת ההלל לשניים - חציו בחלק

יצרם הרע של ישראל היה כה חזק באותה
עת, שאם לא היה פרעה מגרש אותם - היו
חוזרים למצרים מרצונם. על כן סובב הקב"ה
את המקרים כך שייאלצו ישראל לצאת,
מבלי שתהיה להם שהות לחשוב ולהרהר
בדבר ולא יעלו בדעתם לחזור לאחריהם. ואף
אם היו מעלים בדעתם - הרי המצרים אינם
מעוניינים בהם, שכבר גרשום!

הַלְלוּ יְהוָה הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ.

הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ. יְהִי שֵׁם יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ מְבָרָךְ, מְעֵתָהּ וְעַד עוֹלָם. מִמְזֶרֶח שָׁמֶשׁ עַד מְבֹאוֹ, מְהַלֵּל שֵׁם יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ. רַם עַל כָּל גּוֹיִם יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ, עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ. מִי כִּי־יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ אֱלֹהֵינוּ הַמְגַבִּיֵּה לַשָּׁבֶת, הַמְשַׁפִּיל לְרֵאוֹת, בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. מְקִיֵּמֵי מַעֲפָר דָּל,

את ישראל, וכלשון "אור החיים" (דברים כו, ו):
 "וַיִּרְעוּ אֶתֵּנוּ הַמְצַרִּים - פִּירוּשׁ: עֲשׂוּ אוֹתֵנוּ רַעִים כְּמוֹתֵם". הקב"ה גאלנו והחזירנו להיות "עבדי ה'" במקום "עבדי פרעה", ומעתה אנו יכולים לומר: "הַלְלוּ עַבְדֵי הַיְיָ".

וזהו שכתוב (תהלים קיד, א-ב): "בְּצִאֲת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם... הִיְתָה יְהוּדָה לְקִדְשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל מְקוֹשְׁלוֹתָיו", יציאת מצרים החזירה אותנו "לְקִדְשׁוֹ". ועוד - "אֵין לָךְ בֶּן חוֹרֵן - אֵלֵא מִי שְׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה" (תנא דבי אליהו זוטא, יז). יציאת מצרים הביאה את עם ישראל למציאות של חירות פיזית ורוחנית, ואז "יִשְׂרָאֵל מְקוֹשְׁלוֹתָיו" - מסוגלים למשול ביצרם.

המעלה הגדולה של היציאה ממצרים היא המעבר מעבדות לבשר ודם - לעבדות לה'. ואם יבוא מישהו ויטען: הלא סוף-סוף גם עבד לה' הוא רק עבד! דרגה נמוכה ושפילה!

אף אתה אמור לו: צא ולמד ממשה רבנו. משה, האדם המרומם ביותר בהיסטוריה, קרוי פעמים רבות בתנ"ך כולו בשם חיבה: "מֹשֶׁה עַבְדִּי ה'". הא למדת, כי "עבד ה'", זוהי המעלה הגדולה ביותר שיוכל אדם להגיע.

ה"מגיד" וחציו לאחר ברכת המזון?

במהלך ליל הפסח, קודם היציאה ממצרים, החלו ישראל לומר הלל ושבח לה' על ישועתם. או אז נשמעו צעקות השבר במצרים: "וַתְּהִי צָעֻקָה גְדוֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי אֵין בֵּית אִשָּׁר אֵין שֵׁם מֵת" (שמות יב, ל). ישראל פסקו לזמן מה מאמירת ההלל משום צעקות המצרים, ולאחר מכן המשיכו באמירתו. וכן גם אנו עושים: מתחילים באמירת ההלל, מפסיקים, ולאחר מכן מסיימים אותו.

עבדי ה'

מושיעבד מצרים ל"עבד ה'"

במסכת מגילה (יד, א) מובאת השאלה: מדוע אין אומרים "הלל" בפורים?

אחד התירוצים הוא, שב"הלל" אנו אומרים: "הַלְלוּ עַבְדֵי הַיְיָ" (תהלים קיג, א), בפסח אנו יכולים לומר זאת בנחת, כיון שבאמת חדלנו מהיות עבדים לפרעה והפכנו להיות עבדי ה', בעוד שבפורים אמנם ניצלנו ממיתה, אך נותרנו עבדים לאחשוורוש, למלכות פרס ומדי.

השיעבוד למצרים כלל עבדות רוחנית לצד עבדות גופנית. השיעבוד למצרים דירדר

מֵאֲשַׁפֶּת - יָרִים אָבִיוֹן. לְהוֹשִׁיבֵי עִם נְדִיבִים, עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ. מוֹשִׁיבֵי עֵקֶרֶת הַבַּיִת אִם הַבָּנִים שְׂמֵחָה, הַלְלוּהָ.

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם,

בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לַעֲזוֹ. הֵיִתָּה יְהוּדָה לְקַדְשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל מִמְשָׁלוֹתָיו. הֵיִם רָאָה - וַיִּנְס, הֵיִרְדֵּן - יִסָּב לְאַחֹר. הֵהָרִים - רָקְדוּ כְּאֵילִים, גְּבַעוֹת - כְּבָנֵי צֶאֱן. מָה לָּךְ הֵיִם כִּי תִנּוֹס? הֵיִרְדֵּן - תִּסָּב לְאַחֹר? הֵהָרִים - תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים? גְּבַעוֹת - כְּבָנֵי צֶאֱן? מִלְפְּנֵי אָדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ, מִלְפְּנֵי אֱלוֹהֵי יַעֲקֹב. הַהֶפְכִי הַצּוֹר - אַגַּם מָיִם, חֲלַמִּישׁ - לְמַעַיְנֵנוּ מָיִם.

מאשפות ירים אביון

מתוך האשפות

הפסוק בתהלים (קיג, ז): "מְקִימֵי מַעֲפָר דָּל, מֵאֲשַׁפֶּת יָרִים אָבִיוֹן" מתייחס לשני מצבי שפל, וכנגדם - שני מצבי תקומה.

"מְקִימֵי מַעֲפָר דָּל" זהו המצב שבו היו שרויים ישראל קודם בואו של משה להצילם. זה מצב קשה, אך נסבל, וממנו ניתן לקום.

קיים מצב חמור יותר - לא רק ישיבת הדל בעפר, אלא השפלת האביון באשפות. זהו המצב אליו נקלעו ישראל בעקבות פגישתו הראשונה של משה עם פרעה. פרעה מצוה להחמיר את היחס לישראל, ומעתה עליהם

לשוטט באשפות ולקושש תבן.

הקב"ה השפיל את ישראל למצב זה בדווקא, כיון שממקום נמוך כל-כך ישנה אפשרות לעלייה גבוהה יותר, להתרומם מהאשפות, ולא רק לקימה מהעפר, וזהו: "מֵאֲשַׁפֶּת יָרִים אָבִיוֹן".

ובאמת, התרוממו ישראל כל-כך, עד כדי קירבה לקב"ה, ככתוב (שמות י"ט, ד): "וְאִשָּׁא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים, וְנָאָבָא אֶתְכֶם אֵלַי" - מ"בירא עמיקתא" ל"איגרא רמא". ולא רק מבחינה גופנית, אלא גם מבחינה רוחנית, זכו להתרוממות גבוהה ביותר (על ידי קבלת התורה), דווקא מתוך השפל הגדול בו היו במצרים.

ויברך ברכה זו בנוסח זה גם בליל הסדר שחל במוצאי שבת:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יאהדונהי

אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ וְגָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ
מִמִּצְרַיִם. וְהִגִּיעַנוּ הַלֵּילָה הַזֶּה לְאֵכוֹל בּוֹ מַצָּה וּמְרוֹר -
כֵּן יְהוָה יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הִגִּיעַנוּ לְמוֹעֲדִים
וְלְרִגְלִים אַחֲרִים, הַבָּאִים לְקִרְאָתֵנוּ לְשָׁלוֹם. שְׂמֵחִים
בְּבִנְיַן עִירָךְ, וְשָׂשִׂים בְּעִבּוֹדְתְךָ, וְנֹאכֵל שֵׁם מִן הַזִּבְחִים
וּמִן הַפְּסָחִים אֲשֶׁר יִגִּיעַ דְּמָם עַל קִיר מִזְבִּיחְךָ לְרִצּוֹן.
וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חֲדָשׁ עַל גְּאֻלְתֵּנוּ, וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יאהדונהי, גָּאֵל יִשְׂרָאֵל.

קודם שישתה כוס שני, טוב לומר "לשם יחוד" זה (לשון חכמים ח"א, נג):

לְשֵׁם יְחִוּד קִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנֵיתִיה,

בְּדַחֲלוֹ וּרְחִימוֹ וּדְחִילוֹ, לְיַחְדָּא שֵׁם י"ה בְּאוֹתֵינּוּ ו"ה בְּיַחְוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.
הַרְיֵנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְשִׁתּוֹת יַיִן שֶׁל כּוֹס שְׁנֵי מֵאֲרֵבַע כּוֹסוֹת שֶׁתִּקְנוּ חֲכָמִים ז"ל בְּלֵיל חַג הַמַּצּוֹת.
שְׁכַל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם הוּא מִצְנָה בְּפָנֵי עֲצָמָה. וְיְהִי נָעִם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ.
וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה.

ישתה כוס שני בהסיבה, ולא יברך - לא לפנייה, ולא לאחריה.

יש נוהגים לומר פיוט זה, והוא מסודר על סדר א"ב:

אתה גָּאֲלֵת אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם,

בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרוּעַ נְטוּיָה.

בהיות אֲבוֹתֵינוּ בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם, הָיוּ מְעַנִּים

וּמְשַׁעֲבָדִים תַּחַת יַד פְּרַעֲוֵה מֶלֶךְ מִצְרַיִם.

גם שם פָּרוּ וְרבו כַּעֲפַר הָאָרֶץ,
וּכְאֲרִזֵי הַלְּבָנוֹן גָּבְהוּ בְקוֹמָהּ.

דָּבָר פָּרְעָה הִרְשָׁע לְמַחֹת אֶת שְׁמֵם,
וּלְהֶאֱבִיד אֶת זְכָרָם מִקְרֹב תִּבְּל.

הוּא וְעִמּוֹ בְּעֵצָה אַחַת הָיוּ,
וַיִּתְחַכְּמוּ סוּד עַל זֶרַע יִשְׂרָאֵל.

וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּפָרֹךְ,
וּבִתְשֻׁנִּיק גָּדוֹל קִצְרָה רוּחָם.

זֶרַע יִשׁוּרוּן אֲנַחָה לְבֶשׂ, כִּי יָד אוֹיֵב גָּבְרָה עֲלֵיהֶם.

חֵי וְקִיִּם שָׁמַע קוֹלָם, מְלֹךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הַאֲזִין לָהֶם.

טוֹב וַיִּשֶׁר גְּדַל מֵהֶם, מִשֶּׁה יָדִיד בְּחִזּוֹן הַשְּׁלַח לָהֶם.

יַחַד הִרְאָם אוֹתוֹת שְׁדֵי, וּבְמִיַּיִ נִגְעִים
נִשְׁפָּטוּ בְּנֵי חָם.

כָּל בְּכוֹרֵיהֶם לְטַבַּח מָסֵר,
רֵאשִׁית בְּטָנָם לְדָבָר גָּדוֹל.

לָכוֹן נִפְלָה צְעָקָה גְּדוֹלָה בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם,
בְּכִי וּמִסָּפֵד בְּכָל חוּצוֹתֶיהָ.

יַעֲבֹדוּת לַחֲרוּת יִצְאוּ יְדִידִים,
וְאֵין כּוֹשֵׁל בְּמִסְפַּר שְׁבָטָיו.

נִהְגָם בְּטוֹבוֹ צוֹר עוֹלָמִים,
וַיִּגִיעַם לַיָּם סוּף בְּרַחֲמִים רַבִּים.

סָגַר הַיָּם עֲלֵיהֶם בְּהִמּוֹן גָּלְיוֹ,
וְשׁוֹנֵא רוֹדֵף בְּהִמּוֹן חִילוֹ.

עֵינֵיהֶם נִשְׂאוּ לְמָרוֹם, לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מֵאֲבִיר יַעֲקֹב.

פִּיהֶם פָּתְחוּ גְאוּלֵי יְהוָה יֵאֱהַדוֹנָה,
וְשִׁבְחוּ לְמַלְכָם עַל רוֹב נִפְלְאוֹתָיו.

צָהַל רָכְבוּ בְּאוֹיְבֵי עַמּוֹ, לְהַפִּיל שׁוֹנְאָיו
אֶל תּוֹךְ מְצוּלָה.

קָרַע יְהוָה יֵאֱהַדוֹנָה אֶת מֵי יָם סוּף,
וְקִיַם אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבוֹתֵינוּ.

רָאוּ יְדִידִים בְּפִגְרֵי שׁוֹנְאֵיהֶם, שֶׁהֵם מְטָלִים
עַל שִׁפְתַּי הַיָּם.

שִׁירָה וְזָמְרָה וְדַבְּרֵי הַלֵּל, אָמַר מֹשֶׁה רַבְּנוּ
עֲלֵיו הַשְּׁלוֹם לְפָנֵי קוֹנוֹ.

תְּהִלָּה וְתִפְאָרֶת וְדַבְּרֵי תִשְׁבָּחוֹת,
אָמְרוּ פְּדוּיִים לְפָנֵי גּוֹאֲלָם וּמוֹשִׁיעֵם.

רְחֻצָה

הלכות רחצה בעמ' 49

יטול ידיו כדין ויברך: "על נטילת ידיים". ויזהר שלא יפסיק בין נטילה לברכת "המוציא", ואפילו בדברי תורה.

יש נוהגים לומר מזמור זה לפני הנטילה ויש אומרים אחריה (בא"ח, אמור ד):

מִזְמוֹר לְדָוִד.

יְהוָה יֵאֱהָדוֹנֵהי רְעִי - לֹא אֶחָסֶר.
 בְּנֵאוֹת דָּשָׂא יִרְבִּיצְנִי, עַל מֵי מְנַחוֹת יִנְהַלְנִי.
 נִפְשִׁי יִשׁוּבָב, יִנְחֲנֵי בְּמַעְגְלֵי צְדָק, לְמַעַן שְׁמוֹ.
 גַּם כִּי אֵלֶךְ בְּגֵיא צִלְמוֹת - לֹא אֵירָא רָע, כִּי אֶתָּה עֹמְדִי,
 שְׁבֻטְךָ וּמִשְׁעֲנֵתְךָ הִמָּה יִנְחֲמֵנִי. תַּעֲרֹךְ לִפְנֵי שְׁלֹחַן נֶגְדַ צְרָרִי,
 דְּשַׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסֵי רוּיָה.
 אַךְ טוֹב וְחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כֹל יְמֵי חַיִּי,
 וּשְׁבַתִּי בְּבֵית יְהוָה יֵאֱהָדוֹנֵהי לְאַרְךָ יָמִים.

רחצה

מה בין "רחץ" - ל"רחצה"?

את נטילת הידיים שקודם הכרפס אנו מכנים: "רחץ", ואת הנטילה שלפני אכילת המצה אנו קוראים: "רחצה". ומלבד ההסבר הפשוט של חריזת המילים ("קדש ורחץ - כרפס יחץ; מגיד רחצה - מוציא מצה"), ניתן לראות בכך גם רמז:

הנטילה שקודם המצה מלווה בברכה, ולכן נכתב: "רחצה" עם ה' בסופה - רמז לשם "הויה ברוך הוא". אך הנטילה שקודם הכרפס היא ללא ברכה, ולכן נכתב רק: "רחץ", בלא ה'. וידע האדם כי הטהרה היא גם לנפש וגם לנשמה. כמו שבביעור חמץ אנו מנקים את החמץ מתוכנו - כך בטהרת הידיים, אנו משפיעים טהרה לנפש, כדי שנאכל את המצה בטהרה גדולה.

טוב לומר "לשם יחוד" זה לפני הנטילה (בא"ח, שמיני יט):

לְשֵׁם יְחִוּד קִדְשָׁא בְרִיךְ הוּא וּשְׂכִינְתֵיהּ,

בְּדַחֲלוֹ וּרְחִימוֹ וּדְחִילוֹ, לְיַחְדָּא שָׁם י"ה בְּאוֹתֵיזוֹת ו"ה בְּיַחְוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הַרְיֵי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה דְרַבְנָן לְרַחֵץ יְדֵי וּלְשַׁפְּשֹׁפֶם הַיָּטֵב קִדְּם הַסְּעָדָה כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרָנוּ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאָנוּ. לְתַקַּן שְׂרָשׁ מִצְוָה זוֹ בְּמִקּוּם עֲלִיוֹן.

וַיְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה יֵאֱהוּדוּנְהִי

אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁתַּהֲיֵה חֲשׂוּבָה וּמְקַבֶּלֶת וּרְצוּיָה לְפָנֶיךָ מִצְוָה זוֹ שֶׁל נְטִילַת יְדֵים וְהַשְׁפָּשׁוּף קִדְּם הַסְּעָדָה כְּאֵלוֹ פּוֹנְתֵי בְּכָל הַפְּגוּנוֹת הַרְאוּיוֹת לְכַנּוּן בְּמִצְוָה זוֹ. וַיְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה יֵאֱהוּדוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבְּזָכוֹת מִצְוֹת הַבְּרָכָה שֶׁנִּבְרַךְ עַל נְטִילַת יְדֵים קִדְּם הַסְּעָדָה יְהִי עֲתָה עֵת רְצוֹן לְפָנֶיךָ. וַיִּמְשֶׁךְ מִן אוֹר אֵין־סוּף שֶׁפַע מוּחִין וְאוֹרוֹת גְּדוּלִים לְשָׁנִים עֲשֶׂר פְּרָצוּפִין הַרְמוּזִים בְּעֲשֶׂר סְפִירוֹת הַכּוֹלֵלִין, שֶׁהֵם רְמוּזִים בְּעֲשֶׂר אֲצָבָעוֹת הַיָּדִים. וּמִשָּׁם נִקְבַּל שֶׁפַע עֲשֶׂר הַבְּרָכוֹת, כְּפִתּוּב: "וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים (יְכוּן לְהַמְשִׁיךְ מֵאֵין סוּף מוּחִין וּשְׁפַע) מִטַּל הַשָּׁמַיִם (חֲכֵמָה) וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ (בִּינָה) וְרֵב דָּגָן (דַּעַת) וְתִירֵשׁ (חֶסֶד). יַעֲבֹדוּךָ עַמִּים (גְּבוּרָה) וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ לְאֲמִים (תַּפְאֶרֶת) הִנֵּה גְבִיר (נִצָּח) לְאַחִיךָ (הוֹד) וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ בְּנֵי אֲמֹךָ (יְסוּד). אֲרִירֶךָ אֲרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ" (מַלְכוּת).

וטוב לומר גם "לשם יחוד" בעניין אכילת המצה:

לְשֵׁם יְחִוּד קִדְשָׁא בְרִיךְ הוּא וּשְׂכִינְתֵיהּ,

בְּדַחֲלוֹ וּרְחִימוֹ וּדְחִילוֹ, לְיַחְדָּא שָׁם י"ה בְּאוֹתֵיזוֹת ו"ה בְּיַחְוּדָא שְׁלִים (יְהוָה) בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל (וּבְשֵׁם כָּל הַנְּפֻשׁוֹת רוּחוֹת וּנְשֻׁמוֹת וּמְלַבּוּשֵׁיהֶם וְהַקְּרוּבִים לָהֶם. שְׁמִכְלִלוֹת אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָה. וּמְכַל פְּרִטֵי אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָה דְכָל פְּרָצוּף וּסְפִירָה). הִנֵּה אֲנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְאָכַל מִצָּה בְּלִילָה הַזֹּאת שֶׁל חַג הַמִּצּוֹת. כְּאֲשֶׁר צִנְנוּ יְהוָה יֵאֱהוּדוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ בְּתוֹרָתוֹ הַקְּדוּשָׁה בְּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מִצּוֹת. וְהַרְיֵי מוּכָן לְקַיֵּם מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה דְלֹא יֵאָכַל חֶמֶץ. וּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה דְכָל מוּחְמָצוֹת לֹא תֹאכְלוּ. וּמִצְוֹת לְפָרֵשׁ מֵאֲכִילַת חֶמֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ". וְלֹא הִבֵּא מְכַלֵּל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה. וּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שְׁלֹא לְאָכַל תַּעֲרַבְתָּ חֶמֶץ. וּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה דְלֹא יֵרָאֶה לָךְ שְׂאֵר וְלֹא יֵרָאֶה לָךְ חֶמֶץ. וּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה דְלֹא יִמְצָא שְׂאֵר בְּבִתְיֹכֶם. כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרָנוּ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאָנוּ. כְּדֵי לְתַקַּן שְׂרָשׁ מִצְוֹת אֵלוֹ בְּמִקּוּם עֲלִיוֹן.

וְיִהי רְצוֹן מִלְפָּנֶיךָ יְהוָה יֵאָהֳדוּנָהּ

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁתֵּהא חֲשׂוּבָה וּמְקַבֶּלֶת וְרְצוּיָה לְפָנֶיךָ מִצְּנוּה זוֹ שֶׁל אֲכִילַת מַצָּה בְּלִילָה הַזֹּאת וְיַעֲלֶה לְפָנֶיךָ כְּאֵלוֹ פּוֹנְתֵי בְּכָל הַפּוֹנּוֹת הַרְאוּיוֹת לְכֹנֵן בְּמַעֲשֵׂה וְדַבּוּר וְכֹנֵנָה וּמוֹחֲשֶׁבָה וְרַעוּתָא דְלִבָּא. וְיִהי נֶעֱמ אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה.

רְבוֹן עֲלֵמָא טִיבוֹ סְגִי עֲבֻדָּתָ עִם עַמְךָ יִשְׂרָאֵל דְּאִתְרַעִית בְּהוּ בְּלַחֲוֹדֵיהוּ. וְעֲבֻדָּתָ לֹון עַמְךָ יְחִידָאָה בְּעֲלֵמָא וְקָרִית לֹון גּוֹי אֶחָד, וְיִהְיֶה לֹון אוֹרִיתָא דְקָשׁוּט. וּפְקַדָּתָ לֹון בְּכַמָּה פְקוּדִין לְאִתְעַטְרָא בְּהוּ, וְיִהְיֶה לֹון חֵילָא לְמַעַבְד רַעוּתְךָ וּבְאִתְעַרְוּתָא דִילַהוֹן לְתַתָּא בְּמִלִּין וּבְעוּבָדָא יְתַעַר חֵילָא לְעֵילָא.

רְבוֹן עֲלֵמָא אֲנִן בְּעֵינֵן לְאִשְׁתַּדְלָא בִיקְרָךְ. יְהֵא רַעְוָא קַמְךָ לְמִיְהִיב לֹן חֵילָא לְאִתְעַרָא בִיקְרָךְ וּלְמַעַבְד רַעוּתְךָ וּלְסַדְרָא כְּלָא כְּדָקָא יְאוּת. וְאִף עַל גַּב דְּלִית אֲנִן יְדַעִי לְשׁוּאָה רַעוּתָא וְלִבָּא וּלְתַקְנָא כְּלָא, יְהֵא רַעְוָא קַמְךָ דְתַתְרַעִי בְּעוּבָדָא דִילֹן וְתַתְקִין תַּקְוִנָא לְעֵילָא כְּדָקָא יְאוּת. וְתַחֲשַׁב לֹן כְּאֵלוֹ אִשְׁתַּדְלָנָא בִיקְרָךְ כְּרַעוּתְךָ לְסַדְרָא כְּלָא כְּדָקָא יְאוּת. וְעַל דָּא צְלִי קַמְךָ דוּד מְלָכָא מוֹשִׁיחָא וְאָמַר: וְיִהי נֶעֱמ אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה. כּוֹנֵנָה, וְאִתְקִין תַּקְוִנָא לְעֵילָא כְּדָקָא יְאוּת. אִף עַל גַּב דְּלִית אֲנִן יְדַעִי לְשׁוּאָה רַעוּתָא אֲלָא עוּבָדָא בְּלַחֲוֹדוּי מַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה.

אחר שנטל ידיו, לפני הניגוב, יברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאָהֳדוּנָהּ אֱלֹהֵינוּ
מְלַךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצָוָנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם.**



מוציא מצה

הלכות מוציא מצה בעמ' 49

יקח את שלוש המצות שבידו לפי הסדר שהניחן, כאשר המצה הפרוסה בין שתי המצות השלימות, וברך ברכת "המוציא". לאחר מכן ישמיט המצה התחתונה מידו, ויברך: "על אכילת מצה", ויאכל בהסיבה שיעור שני כזית: כזית אחד מהמצה השלימה העליונה, וכזית נוסף מהמצה הפרוסה האמצעית. ואם יחסר - ישלים ממצה שמורה אחרת, והמצה התחתונה תשאר לכורך. ויאמר עורך הסדר למסובים להשתדל שלא לדבר מנטילת ידים עד אחרי אכילת הכורך. ואם דיברו אחרי שטעמו מהמצה - אינם צריכים לברך שנית.

עֵינֵי כָל אֱלֹהֶיךָ יִשְׁבְּרוּ,

וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכֹלָם בְּעֵתוֹ.

פֹּתַח אֶת יָדְךָ (ראשי תיבות: פא"י, גי יאהדונה, גי סא"ל, וס"ת חת"ך). *

וּמִשְׁבִּיעַ (גי חת"ך) לְכֹל חַי רְצוֹן. בְּרוּךְ מְקַדֵּשׁ

(בשבת: הַשֶּׁבֶת וְ) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים.

שיעור שני כזית

שני שיעורי כ"זית"

מברכים: "המוציא לחם מן הארץ" על שתי מצות שלימות, כשביניהן המצה החצויה. הטעם שאוכלים מצה חצויה הוא, שהמצה היא "לחם עוני", ודרכו של עני בפרוסה.

ויש בדבר מחלוקת: מחד, זהו ליל יום טוב, ועל כן צריך "לחם משנה" - שני לחמים, שתי מצות. ומאידך, זהו "לחם עוני", ודרכו של עני לקבל פרוסה ולא לחם שלם!

על כן אוחז את שתי המצות השלימות בידו ובאמצען המצה הפרוסה ומברך: "המוציא לחם מן הארץ". לאחר מכן שומט את המצה התחתונה מידו, כך שתשארנה רק המצה העליונה והפרוסה, ואז יברך: "על אכילת מצה". ובוצע שיעור כ"זית" מהמצה העליונה וכ"זית" מהמצה הפרוסה, כך שיחדיו יאכל שני שיעורי כ"זית", ויאכלם בהסיבה (עין "בן איש חי" צו, לד).

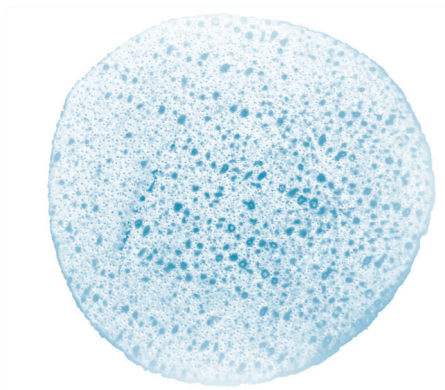
את פשר אכילת שני שיעורי כ"זית", ניתן לבאר על פי דברי הזוהר הקדוש,

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ.

ישמיט את המצה התחתונה וישאיר בידו את העליונה יחד עם הפרוסה האמצעית, ויברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצּוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצָּה.

ויאכל מצה כשיעור שני כ"זית" משתי המצות בהסיבה
(עיין בעמוד 67 בדבר הכמות הנדרשת)



(-מאכל אמונה) אנו אוכלים ב"מוציא מצה"
- שני שיעורי כ"זית".

עוד ניתן לומר, כי כל כ"זית"
מצה, מרמז לסוג אחר של מצה - כפי
שהזכרנו לעיל, יש מצה שהיא זכר
לשיעבוד ומצה לזכר השחרור (ראה
לעיל: "שני סוגי מצות").

שהמצות הן "מאכל רפואה" ו"מאכל
אמונה". הסיבה לכך היא, שלאחר
שישראל אכלו מצות בליל פסח באה להם
האמונה, שהרי יצאו ממצרים בלא צידה,
מתוך ביטחון בה' בלבד. ויתכן שלזכר
זה שהמצה היא גם "מיכלא דאסותא"
(-מאכל רפואה) ו"מיכלא דמהימנותא"

מָרֹר

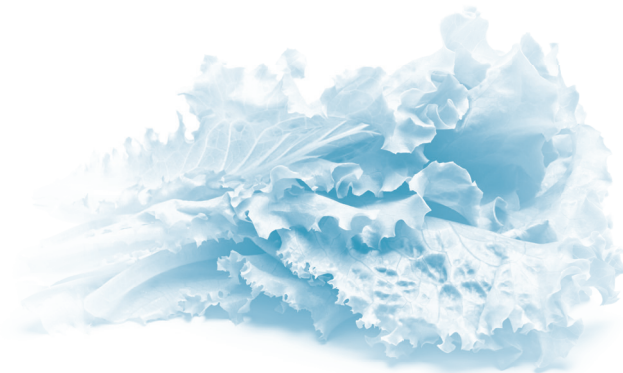
הלכות מרור בעמ' 51

יקח כזית מרור בדוק היטב מתולעים ויטבלנו בחרוסת, וינער מעליו את החרוסת כדי שירגיש טעם מרור, ויאכלם בלי הסיבה. ולפני שיברך טוב לומר "לשם יחוד":

לְשֵׁם יְחִוּד קִדְשָׁא בְרִיךְ הוּא וּשְׂכִינְתֵיהּ,

בְּדַחֲלוֹ וּרְחִימוֹ, וּרְחִימוֹ וּדְחִילוֹ, לְיַחְדָּא שְׁמֵי י"ה בְּאוֹתֵיזוֹת ו"ה בְּיַחְוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הִנֵּה אֲנִכִי בְּאֵי לְקִמִּים מְצֻנֹת אֲכִילַת מָרֹר מְדַרְבְּנָן, וְלַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרֵנוּ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאֵנוּ, וְלִטְוֹבְלוֹ בְּחַרְסָת, לְתַקַּן אֶת שְׂרָשָׁה בְּמִקּוֹם עֲלִיוֹן. וְיֵהִי נֶעֱמַ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדִינוּ כּוֹנְנָה עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדִינוּ כּוֹנְנָהוּ.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵהוּהוּ יֵאֵהוּדוֹנְהִי אֱלֹהֵינוּ
מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרֹר.



כּוֹרֵךְ

הלכות כורך בעמ' 52

יקח כזית מהמצה השלישית התחתונה וכזית מרור. יכרכם יחד ויטבלם בחרוסת, ויאכלם בהסיבה (והוסיף בל"ח: יזהר בו לאכלו בשמחה). ולפני שיאכל יאמר "לשם יחוד":

לְשֵׁם יְחִיד קִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׂכִינְתֵיהּ,

בְּדְחִילוֹ וּרְחִימוֹ, וּרְחִימוֹ וּדְחִילוֹ, לְיְחִידָא שָׁם י"ה בְּאוֹתֵיּוֹת ו"ה בְּיְחִוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הִנֵּה אֲנִכִי בָּא לְקַיִם מִצְוַת אֲכִילַת מִצֵּה וּמְרוֹר בְּכִרְיָה אַחַת, וּלְטוֹבְלָם בְּחֶרֶסֶת, זָכַר לְמִקְדָּשׁ, כְּסִבְרַת הַלֵּל הַזֶּקֶן, כְּמוֹ שֶׁתְּקַנּוּ חֻכְמִים ז"ל. וְלַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרֵנוּ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאֵנוּ, לְתַקֵּן אֶת שְׂרָשָׁה בְּמָקוֹם עֲלִיוֹן. וְיֵהִי נֶעֱם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָהוּ.

מִצֵּה וּמְרוֹר בְּלֹא בְּרָכָה. זָכַר לְמִקְדָּשׁ.

בְּיָמֵינוּ יִחַדְשׁ. כְּהַלֵּל הַזֶּקֶן שֶׁהָיָה כּוֹרֵךְ וְאוֹכֵלֵן

בְּבֵת אַחַת. לְקַיִם מָה שֶׁנֶּאֱמָר:

"עַל מִצּוֹת וּמְרוֹרִים יֵאָכְלוּהוּ".

על מצות ומרורים יאכלוהו

פסח שני בליל הסדר?

במקרה שאדם היה מנוע מלהקריב את הפסח בזמנו (בתקופת בית המקדש) - יכול לשוב ולהקריבו כעבור חודש, ודבר זה נקרא: "פסח שני" (במדבר ט, יב):

אִישׁ אִישׁ כִּי יְהִיָּה טָמֵא לְנַפְשׁוֹ אוֹ בְּדַרְךְוֹ
 רְחִיקָה... וְעָשָׂה פֶסַח לְה'. בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי... יַעֲשֶׂה
 אֹתוֹ, עַל מִצּוֹת וּמְרוֹרִים יֵאָכְלוּהוּ... כְּכֹל חֻקַּת
 הַפֶּסַח יַעֲשֶׂה אֹתוֹ.

והנה מביאה כאן ההגדה את מנהגו של הלל הזקן, אשר היה כורך את הפסח, המצה והמרור יחדיו, ואוכלן בבת אחת. ההגדה מציינת שבכך אנו מקיימים את דברי הפסוק: "על מצות ומרורים

יאכלוהו", אשר, כפי שכרגע ציינו, נאמר בהקשר ל"פסח שני"! ומה לו ולעניין ליל הסדר, זמנו הראשוני של הפסח?

חכם צדקה הזקן היה מתרץ, שבאומרנו פסוק זה אנו מביעים תקווה ותפילה לבניין הבית במהרה, שכן, לו יבוא המשיח בלילה הראשון של פסח, לא נוכל להקריב את קרבן הפסח בזמנו, ונאלץ להקריבו בחודש הבא. בפסוק זה אנו רומזים על "פסח שני", כאילו אנו אומרים: "הלוואי ונזכה עוד השנה לקיים את מצות הפסח, ולפחות את 'פסח שני', כיון שהמקדש ייבנה, במהרה בימינו". והיה מוסיף חכם צדקה, כי אף על פי שניתן להקשות על כך מספר קושיות - זוהי האמת!

שֶׁלַחן עוֹרֵךְ

הלכות שלחן עורך בעמ' 52

יאכל סעודתו בשמחה ובטוב לבב, אך לא ירבה באכילה יתר על המידה כיון שעליו לאכול את האפיקומן בסוף הסעודה לתיאבון, והחכם עיניו בראשו. ויש הנוהגים לאכול כאן את הביצה, ואומרים: "זכר לקרבן חגיגה".

טוב לומר מאמר מספר הזוהר הקדוש (בא לח, א). ויש שלא אומרים זוהר זה ומתחילים מ"שלמא עלך". ובכל מקרה, אם חושש שלא יספיק לאכול את האפיקומן לפני חצות - יזדרז לאכול את האפיקומן מיד.

תִּנְיֵן פְּתִיב: "הַיּוֹם אַתֶּם יִצְאִים", וּכְתִיב: "הוֹצִיאָךְ יְהוָה יֵהוּנָה יֵהוּדוּנָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לְיָלֵה". אֶלֶּא תֵּאנָא, עֵקֶרָא דְכוּרְקֵנָא דִּישְׂרָאֵל לֹא הוּוּ אֶלֶּא בְּלִילָה, דְּלִילָה שְׁרָה קֶטְרִין, וְעֵבֵד נִוְקָמִין. וְיֻמָּא אִפִּיק לֹון בְּרִישׁ גְּלִי, הִדָּא הוּוּ דְכְּתִיב: "יִצְאוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיַד רָמֹה, לְעֵינֵי כָּל־מִצְרַיִם". עוֹד לְיָלֵה שְׁרֵי קֶטְרִין וְעֵבֵד נִוְקָמִין וְדִינִין. וְיֻמָּא גְּלִי וּפְרָסִם נִסָּא וְנוֹקְמָא דְאַתְעֵבִיד. הִדָּא הוּוּ דְכְּתִיב: "יִצְאוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיַד רָמֹה" וְגו'. וּכְתִיב: "וּמִצְרַיִם קִזְבְּרִים אֶת אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה יֵהוּדוּנָה בְּהֵם כָּל־בְּכוֹר", דָּא הוּוּ פְּרָסוּמֵי נִסָּא. אֶתוּ רַבִּי חִיָּא וְרַבִּי יוֹסִי, אֲשֶׁתְּסַחוּ קַמְיָה וְנִשְׁקוּ דְדוּי וְכוּ'. אֲמַר לֹון: עַד הַשְּׁתָּא לֹא סִימְנָא מְלֵא דְשְׂאֵלְתָא דְלָכוּן, דְּהָא תִּנְיֵנָּן: "וְיֵהוּוּ יֵהוּדוּנָה הִכָּה כָּל־בְּכוֹר", סְתָם כְּדִקְאֻמְרֵן. וְכֵלָּא הוּוּ. דְּאִינוּן קֶטְרִין דְּהוּוּ מִשְׁתַּמְשִׁי בְּחַרְשִׁיהוּ. בְּאִינוּן פְּתִרִין. מְנַהוּן מִשְׁתַּמְשִׁי בְּעֵלְאִי. מְנַהוּן בְּתַתְּאִי. וְאַף־עַל־גַּב דְּכֵלְהוּ תַתְּאִין אִינוּן. וְכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם מְלֵא תְרִשִׁין הוּוּ. וּכְתִיב: "כִּי־אִין בֵּית אֲשֶׁר אִין־שָׁם מוֹת", וְאַתְעֵבִיד דִּינָא בְּכֵלָּא. בְּשַׁעֲתָא דְּאַתְכַּנְשׁוּ כְּלָהוּ בְּבִתְיָהוּן. וְלֹא הוּוּ מִתְפָּאֵרִי בְּמוֹדְבְּרָא וּבְחֻקְלָא, אֶלֶּא כְּלָהוּ אֲשֶׁתְּכַחוּ בְּבִתְיָהוּן. וְעֵבֵד לִילְיָא דִּינֵי בְּכֵלָּא בְּהֵיָא שַׁעֲתָא. וְתֵּנָּא, הָוּה נְהִיר הַהוּוּ לִילְיָא כְּיֻמָּא דְּתַקּוּפַת תַּמּוּז, וְחֻמָּא כָּל עֻמָּא דִּינֵי דְּקִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּוּ, הִדָּא הוּוּ דְכְּתִיב: "וְלִילָה כַּיּוֹם יָאִיר, פְּחֻשִׁיכָה כְּאוֹרָה". וּבְשַׁעֲתָא דְּנִפְקוּ אֲשֶׁתְּכַחוּ כְּלָהוּ מִתִּין בְּשׁוּקִין לְעֵינֵיהוּן דְּכֵלָּא, דְּבַעֲנֵן לְאַקְבְּרָא לְהוּ, וְלֹא אֲשֶׁתְּכַח אֶתְר. וְדָא אֶקְשִׁי לְהוּ מְכֵלָּא. חֻמוּ לְיִשְׂרָאֵל נְפָקִין לְעֵינֵיהוּן בְּחַד גִּיסָא, וְחֻמוּ לְמִיתְיָהוּן בְּאִידֻךְ גִּיסָא. וּבְכֵלָּא הוּי פְּרָסוּמֵי נִסָּא דְּלֵא הָוּה כְּהָאִי מִיֻּמָּא דְּאִיבְרֵי עֻלְמָא וְכוּ'. וְעַל דָּא מְחַפְּאֵן יִשְׂרָאֵל, דְכְּתִיב: "זֶה יְהוָה יֵהוּדוּנָה קוּיְנוּ לוֹ, נְגִילָה וְנִשְׁמַחָה בִּישׁוּעָתוֹ", מִשׁוּם דְּהִכִּי זְמִין לְמֻעֵבֵד לְהוּ, דְכְּתִיב: "כִּי־מִי צִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, אֶרְאֶנּוּ נִפְלְאוֹת".

כתב הרב "לשון חכמים" ז"ל: "בתוך הסעודה יזמר וישורר בקול נעים דברים אלו, הלקוחים ומלוקטים מספר הזוהר הקדוש, דברים כהוייתן ממש, והם דברים אשר לצד עילאה ימללו".
ואם חושש שלא יספיק לאכול את האפיקומן לפני חצות - יזדרז לאכול את האפיקומן מיד.

שְׁלֵמָא עֲלֶךָ יוֹמָא טְבָא קַדִּישָׁא. שְׁלֵמָא עֲלֶךָ חֲגָא קַדִּישָׁא. שְׁלֵמָא עֲלֶךָ אוּשְׁפִיזָא קַדִּישָׁא. אַנְתָּהּ הוּא מוֹקְרָא קַדִּישׁ, וְזַמִּין אַנְתָּהּ לַהֲהוּא אַתְר דְּאַקְרִי קַדִּישׁ, לְאַתְעֵטְרָא בֵּיהּ וּלְאַשְׁתַּאֲבָהּ בֵּיהּ, וְתַתְקַדֵּשׁ וְיִשְׁתַּכַּח בְּךָ חֲדָוְתָא. הָא אַנְתָּהּ שְׂאִיב מַהֲהוּא עֲמִיקָא דְעֲמִיקָתָא, דְנַחֲלִין וּמְבוּעִין נְפִקִין מִנֶּיהּ, הָא יִשְׂרָאֵל דְאַתְקֵרוּן קַדִּישׁ מְקַבְּלִין לֶךָ בְּאַנְפִין נְהִירִין, בְּחֲדָוְתָא וּבְתוֹשְׁבֵיחָתָא. מְזַמְנִין לֶךָ, מִתְקַנִּין לֶךָ סְעוּדָתָא יְתִירָא, מְסַדְרִין פְּתוּרִי, מִתְקַנִּין גְּרַמְיָהוּ בְּמֵאנֵי יְקָר. חֲדָאן וּמְשַׁבְּחִין שְׁבַחָא לְקַדְשָׁא בְּרִידָה הוּא.

חֲגָא דְפִסְחָא דְרוּעָא יְמִינָא, כְּמַה חֲבִיב אַנְתָּהּ וְיִקִּיר. בְּךָ נְפִקוּ יִשְׂרָאֵל מִרְשׁוּתָא אַחְרָא וְעָלוּ בְּרִשׁוּתָא קַדִּישָׁא. בְּךָ כְּתִיב: "שִׁבְעַת יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמְצָא בְּבֵתְכֶם". הָאֵי לְחֲמָא אַקְרִי מִצָּה, בְּגִין דְקָא מְשַׁדְּדַת וּמְבַרַּחַת לְכָל סְטָרִין בִּישׁוּן, וְעֵבִיד בְּהוּ קֵטְטָה, כְּגֹנָא דְשַׁדִּי דְמִזְוָה דְמְבַרַּחַת לְשַׁדִּין וּמְזִיקִין דְתַרְעָא, אוּף הֲכִי אִיְהִי מְבַרַּחַת לְכָל סְטָרִין בִּישׁוּן, וְעֵבִיד קֵטְטָה בְּהוּ. כְּמַה חֲבִיבִין יוֹמִין דִּילָהּ, דְאַיְנוּן יוֹמֵי חֲדָוְתָא. אִיְנוּן יוֹמִין דְסַלְקִין לִיקְרָא עֲלָהּ. בְּךָ חֲדָאן יִשְׂרָאֵל בְּחֲדָוְתָא דְפּוֹרְקָנָא דְמֵאֲרִיהוּן. בְּךָ מְשַׁבְּחִין יִשְׂרָאֵל גְּבוּרְתֵיהּ דְקַדְשָׁא בְּרִידָה הוּא, וּבְדָא יְהִי חֵילָא לְעִילָא. בְּךָ חֲדֵי קַדְשָׁא בְּרִידָה הוּא בְּסַפּוּרָא דְשְׁבַחָא דִּילְהוּן. בְּךָ אַכְּלִין יִשְׂרָאֵל מִיכְלָא דְאַסּוּתָא. בְּךָ אַכְּלִין מִצָּה דְאִיְהִי אַסּוּתָא לְמִיעַל וּלְמַנְדַּע בְּרִזָּא דְמַהֲיִמְנוּתָא. דָּא אִיְהוּ נְהֲמָא דְאַחֲכִימוּ בֵּיהּ יִשְׂרָאֵל חֲכִמָתָא עֲלָהּ דְאוּרִיָּתָא, וְעָלוּ בְּאַרְחָתָא. בְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּלָהוּ צְרִיכִין לְמַהֲוֵי שְׁמוּרִים וְנִטּוּרִים מְחֻמָּץ וּשְׂאוֹר בְּכָל־שְׁהוּא, וְכָל מְאָכְלִין וּמְשַׁקִּין בְּלָהוּ נְטוּרִין. עֲלֶךָ כְּתִיב: "אֶת־חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר". "תִּשְׁמֹר" - סְטָרָא דְקַדְשָׁה דְבַעֲי בַר נֶשׁ לְנִטְרָא לִיהּ. "אֶת־חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר", הָאֵי אִיְהוּ אַתְר דְאַקְרִי שְׁמוּר. בְּךָ כְּתִיב: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמִּצּוֹת", הָא מִצָּה דְלָגוּ שְׁמוּרָה. וְאַיְנוּן "שְׁבַע הַנְּעֻרוֹת הָרְאִיּוֹת לְתַת־לָהּ מִבֵּית הַמִּלֶּךְ", וְאַתְמֹר עֲלִיהוּ: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמִּצּוֹת". מִצָּה אִיְהִי שְׁמוּרָה, וּבַעֲלָהּ, דְאִיְהוּ וְאִי, וּבִיהּ אַתְעֵבִיד מִצְוָה. בְּךָ שׁוֹתִין יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע כְּסֵי דְחִמְרָא, בְּרִזָּא דְחִירוּתָא, דְכָל חַד וְחַד מְנִיְהוּ אִיְהוּ מִצְוָה בְּאַפִּי נְפִשָׁא. בְּךָ גּוֹמְרִין הַהֲלֵל בְּלִילְיָא, מַה דְלָא אֲשַׁתְּכַח הֲכִי בְּשָׂאֵר זְמַנֵּי וְחָגֵי. בְּךָ אֲשַׁתְּכַח רַבּוּ יְתִיר, כְּדְכְתִיב: "וְתַרְבִּי וְתַגְדְּלִי וְתַבְּאִי בְעֵדֵי עַדִּיִים". בְּךָ אֲשַׁתְּכַח זְוֹגָא דְסִיְהִרָא בְּנִהִירוּ דְשְׁמִשָׁא בְּשִׁלְמוֹ. בְּךָ אַתְעֵרוּ קַדוּשֵׁי מְלָכָא. בְּךָ כְּתִיב: "לֵיל שְׁמֹרִים הוּא לָהּ", דְזְוֹגָא קַדִּישָׁא, וְהוּא שְׁמוּרִים בְּכָלָא. בְּךָ זְוֹגָא עֲלָהּ מְסַטְרָא דְלְעִילָא אַתְעֵר וְאַשְׁתַּכַּח. בְּךָ קֵטִיל קַדְשָׁא בְּרִידָה הוּא כָּל אִיְנוּן בּוֹכְרִין דְסְטָרָא אַחְרָא. בְּךָ נְטִיר קַדְשָׁא בְּרִידָה הוּא לְיִשְׂרָאֵל כְּאַבָּא עַל בְּנִין. בְּךָ הוּא בְּטוּלָא דְעֵבֻדָּה זָרָה, וְאַסְתַּלַּק קַדְשָׁא בְּרִידָה הוּא בִּיקְרִיָּה. בְּךָ אַתְפַּכְּפֵן כָּל חֵילִין דְסְטָרָא אַחְרָא. בְּךָ אַחֲזִי קַדְשָׁא בְּרִידָה הוּא חֵילָא, בְּךָ אַתְקִימוּ כָּל זְמַנֵּין וְחָגִין וְשַׁבְּתִין, וּבְגִין דָּא בְּלָהוּ דּוֹכְרָנָא לְהָאֵי נְסָא דְעַבְד בְּךָ קַדְשָׁא בְּרִידָה הוּא. בְּךָ הָנוּה נְהִיר לִילְיָא כְּיוֹמָא דְתַקּוּפָא דְתַמּוּז, וְחֲמָא כָּל עַמָּא עוֹבְדוּי דְקַדְשָׁא בְּרִידָה הוּא, הֲדָא הוּא דְכְתִיב: "וְלִילָהּ כְּיוֹם יְאִיר, פְּחִשִּׁיכָה כְּאוּרָה". בְּךָ פְּרָסוּמֵי נְסָא

דלא הוה כהאי מיומא דאתברי עלמא. בך אתרעי קדשא בריך הוא בישראל לאתדבקה אינון ביה, ולמנהי אינון חולקיה, כדכתיב: "כי חלק יהוה יאהדונה עמו". בך עאלו ישראל בקיומא דאות קדישא. בך הוה רשים על פתחא דישראל רשימא דמהימנותא. בך יחב קדשא בריך הוא לישראל קשורא באתר עלאה, ברשותא דמהימנותא. בך אפיק קדשא בריך הוא לישראל מארעא דמצרים, ואסי לון מתברו דגרמיהון, ומתברו דרוחיהון, כדכתיב: "וה' הלך לפניהם יומם וגו' לנחתם הדרך", וכל ארחין הוו סלקין ריחין דאסותא ועאלין לגופיהו ואתסין. והוו שמעין קל תשבחו ושירין דאוכלוסין ורתיכין קדישין, דארימו קמי קדשא בריך הוא, והוו חדאן וגיחין ברוחיהון.

חגא דפסחא, כמה חביב אנת ויקיר. הא אנת קאים ברחא דניסן, דביה אתעבידו ניסן רברבין לישראל. והא איהו זמין למעבד ביה ניסן רברבין לישראל בפורקנא בתראה. כמה זכאה האי ירחא, דביה הוה בטולא דעבודה זרה, ביה שליטו ישראל על דחלא דמצראי ואלהא דילהון, דאקרי: "תועבת מצרים", בגין דמצראי הוו פלחין למזל טלה, ובגין דא פלחין לאימרא. ובגין דא מני קדשא בריך הוא לישראל: "ויקחו להם איש שיה לבית אבת שיה לבית", ואשליט לון עליה ותפשי ליה תפיש בתפישא דילהון. ואמר קדשא בריך הוא: מבעשור לחדש סיבו דחלא דמצראי ותפשו ליה, ויהא אסיר ותפיש בתפישא דילכון יומא חד ותרין ותלת, וביומא רביעאה אפיקו ליה לדינא, ואתכנשו עליה. ובשעתא דמצראי הוו שמעין קל דחלא דילהון דתפיש בתפישא דישראל, ולא יכלין לשזבא ליה, הוו בכאן, והוה קשיא עליהו כאלו גרמיהו אתעקידו לקטלא. ואמר קדשא בריך הוא לישראל: יהא דא תפיש ברשותיכו יומא בתר יומא, ארבעה יומין, בגין דיחמון יתיה מצראי תפיש, וביומא רביעאה אפיקו ליה לקטלא, ויחמון ליה מצראי ליה אתון עבדין ביה דינא. ודא קשיא להו מן כל מכתשין דעבד לון קדשא בריך הוא, כד יחזון אינון דיניו דעבדין ישראל בדחליהון דמצראי. לבתר דקטלין ליה דיניו ליה בנורא, דכתיב: "פסילי אלהיהם תשרפון באש". ואמר קדשא בריך הוא: "אל תאכלו ממנו נא", דלא יימרון ברעותא ובתיאובתא דדחלנא אכלין ליה הכי. אלא אתקיננו ליה צלי ולא מבשל, דאלו מבשל יהא טמיר ולא יחמון ליה, אלא תקונא דיליה דיחמון ליה הכי מתוקדא בנורא, בגין דריחיה נודף. ותו, רישיה עליה כפוף על קרסלי, דלא יימרון דתיה או מלה אחרא הוא, אלא דישתמודעון ליה דאיהו דחלא דילהון. ותו, דלא ייכלון ליה בתיאובתא, אלא על שבעא, ארח קלנא ובזיון. ותו: "ועצם לא תשברו בו", אלא דיחמון גרמוי רמאן בשוקא, ולא יכלין לשזבא ליה. ועל דא כתיב: "ובאלהיהם עשה יהוה יאהדונה שפטים", דיניו סגי אין. ותו: "ומקלכם בידיכם", ולא חרבא ורומחא, ושאר מאני קרבא.

חגא דפסחא, דרועא ימינא. בך אתאחדו ואתקשרו ישראל בקשורא דשקמא קדישא, ונפקו מרשותא אחרא, דהא בארבעה עשר לירחא מתקני גרמיהו, ומבערי חמץ מביניהו, ועילו בך שותא קדישא. בך מתעטרי חתן וכלה בעטרוי דאימא עלאה, דבגין דא בעי בר נש לאחזאה גרמיה דאיהו בר חורין. בך זונגא קדישא בליליא קמאה אשתכח בכל סטרין. וזונגא הוא בארבע קשרין, דאינון ארבע דרגין, ולא מתפרשי דא מן דא. ועל דא אנון בחדותא דילהון אתערנא למשתי ארבע פסי דחמרא, דבעינון למעבד שלמא בכלא, ולמחדי בהאי ליליא, בגין דחדותא הוא לעילא ותתא. ועוד, דבעינון למשתי ארבע פסי לקבל ארבע גאלות. זכאה האי חגא, דביה אשתלים סיהרא בכלא, וירתא שבעין ויתרין שמהו קדישין בתלת סטרין, ברוך יהוה לעולם אמן ואמן.

אסדר
בידא
גלי
דכרין
הריס
ואפיק
זכות
חמאן
טבע
ישפר

שבחא. לאלהא כל רוחא. די עבד רוחא. לבגין קדישין.
 תקיפא. וחרבא שליפא. דן עמא חציפא. וכל זיני חרשין.
 לן נסוהי. עבד לן אתוהי. אחזי לן תימוהי. דאינון תקיפין.
 יהנדאי. ית מופתין סגיאי. מחא ית מצראי. בעשר מכתישין.
 ית קרויהון. אביד ית גיתיהון. שצא ית טפליהון. וגברין ונשין.
 ית עמיה. אמשיך לון רחמי. עבד בדיל שמיה. נהיר לון חמישין.
 אבהתנא. הוא אגין עלנא. דחס רחמנא. על רוחין ונפשין.
 בגי עמא. תוקפא דרב עלמא. כד בזע ית ימא. בזיעים נפישין.
 ית מצראי. במיין סגיאי. נחתי לעומקאי. במאנין ולבושין.
 האי שבחא. קדם אלהי רוחא. וישלח משיחא. לבגין קדישין.

יש שנוהגים לשורר שיר זה (סימנו: "משה חוסן חזק"):

מלך גואל ומושיע. אל נערץ בסוד קדושים. ולאין אונים עצמה ירבה.
 מחזיק רפיון ידי רשים. כי הוציא בחדש אביב. בני ישראל חמושים.
הודו לאל כי החדש הזה לכם ראש חדשים.

שמו יחדיו נרוממה. עלי נבל ועלי עשור. כי זכר את דבר קדשו.
 ויוציא עמו מצור. והוא צנה אלי עמו. קחו לכם שיה בעשור.
 להודיע כי הוא ישור. על אלהים ואנשים.
הודו לאל כי החדש הזה לכם ראש חדשים.

הָעֵם עֲשׂוּ אֶת פֶּסַחֵיהֶם. בְּלִתֵּי פֶחַד מִמִּצְרַיִם. בְּשִׁירֵי זְמֵרָה וּתְהִלָּה.
בְּשֵׁלֶשׁ פְּתוֹת מַחְנִיִּם. אֲכָלוּ אוֹתוֹ עָלֵי מִצּוֹת. וּמְרוֹרִים בְּהֶעֱרִבִים.
בְּלִתֵּי מִבְּשֵׁל בְּמֵיִם. וְנָא כִּי אִם צָלִי אֲשִׁים.
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי כִּי הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים.

חֹסֶן יִשַׁע יְמִינוֹ אֵל. הִרְאָה לְהוֹשִׁיעַ לָמוֹ. כִּי הִשְׁקִיף מִמְּעוֹן קִדְשׁוֹ.
הָעֵם מִתְבוֹסֵס בְּדָמוֹ. דָּם פֶּסַח וְדָם הַמִּיֵּלָה. אֲזַי עֶבֶר הוּא בְּעֶצְמוֹ.
לְמִצְרַיִם וְאֶת עַמּוֹ. הוֹצִיא מֵעֲבָדוֹת לְחֻפְשֵׁים.
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי כִּי הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים.

חֹזֵק חוֹשֶׁה שְׁלַח זְרִים. לְבָנֵי אֲדוֹם וּפִילֵגְשִׁים. שִׁימָם כְּמַהֲפַכַת עָרִים.
עָרֵי אֲשׁוּרִים וּלְטוֹשִׁים. וְתַכְנִיעַ גְּאוֹן זְרִים. וּשְׁלַח לָעַם לֶךְ דּוֹרְשִׁים.
הַאֲדוֹן אֲשֶׁר מִבְּקֻשִׁים. בְּנִיסָן רֵאשׁ הַחֲדָשִׁים.
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי כִּי הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים.



ויש נוהגים לשורר פיוט זה:

יְחִיד נוֹרָא נֶפֶשׁ כָּל חַי בְּיָדוֹ. וְהוּא מִקִּיץ וּמְעוֹרָר לְכָל נִרְדָּם.
יִדּוּ לִי חֲסִדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבָנֵי אָדָם.

הִלֵּל גְּמוּר עִם הַקִּדְשׁ. קִדְשׁ וּרְחֵץ הַיָּדִים. בְּנִיסָן הוּא רֵאשׁ כָּל חֲדָשׁ.
אֵל הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. חַי בְּעַדֵּי עַדְיִים.

וַיּוֹשַׁע יְיָ עַמּוֹ. וְשָׁם עָלִיהֶם עֲדִים. כִּי הוּא מְלֹךְ חַי וְקַיִם.
וּפְרָעָה וַחֲלִילוֹ וְכָל עַמּוֹ. יָרָה יָרָה בְּתוֹךְ הַיָּם.

הִרָם קוֹלֶךְ. וְסִפְר לְבִנְךָ. אֶת יוֹם צֵאתְךָ.
וְהֶעֱמַר תְּהִי סוֹפֵר מִמִּחְרַת שַׁבָּתְךָ

בִּרְךְ

הלכות ברכ' בעמ' 54

יטול ידיו במעט מים למים אחרונים, ויסלק את המים מהשולחן. מוזגין כוס שלישי לברכת המזון וצריך לבדוק שתהיה נקייה מבחוץ ומבפנים, וטוב לשוטפה ולהדיחה שנית.

מברכים ברכת המזון בכוונה גדולה, וטוב לומר "לשם יחוד" לפני הברכה:

לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה,

בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, לַיְחַדָּא שֵׁם י"ה בְּאוֹתֵיזוֹת ו"ה בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הָרִי אֲנַחְנוּ בְּאִים לְקַיִם מְצוֹת נְטִילַת מַיִם אַחֲרוֹנִים כְּמוֹ שֶׁתִּקְנוּ חֻקִּים ז"ל. וְכֵן לְקַיִם מְצוֹת עֲשֵׂה דְאוֹרֵיזְתָּא, לְבָרַךְ בְּרֶפֶת הַמְּזוֹן (ואם לא אכל כדי שביעה ישמיט "דאורייתא") כְּכַתוּב בַּתּוֹרָה: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ, וּבִרְכַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאֲרֶזְךָ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ". לַתִּקּוּן שֶׁרַשׁ מְצוּנָה זֶה בְּמָקוֹם עֲלִיוֹן. וְיֵהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה יֵאָדוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ וְאַל־הִי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתִּהְיֶה חֲשׂוֹבָה וּמְקַבֵּלַת וְרְצוּיָה לְפָנֶיךָ בְּרֶכְהָ רֵאשׁוֹנָה וּבְרֶכְהָ שְׁנִיָּה וּבְרֶכְהָ שְׁלִישִׁית, אֲשֶׁר נְבָרַךְ עֲתָה עַל הַמְּזוֹן (וְתִתֵּן לָנוּ כַח וּיְכַלֵּת, וְעֲזֹר וְסִייעַ, לְהַעֲלוֹת מִיַּין נִקְבִּיּוֹ, וּלְהַמְשִׁיךְ אֲרַבְעָה מַחִין לְיִשְׂרָאֵל וְרַחֵל. וְגַם תִּהְיֶה חֲשׂוֹבָה וּמְקַבֵּלַת וְרְצוּיָה לְפָנֶיךָ בְּרֶכְהָ רְבִיעִית אֲשֶׁר נְבָרַךְ עֲתָה, וְתִתֵּן לָנוּ כַח וּיְכַלֵּת, וְעֲזֹר וְסִייעַ, לְהַעֲלוֹת מִיַּין נִקְבִּיּוֹ, וּלְהַמְשִׁיךְ אֲרַבְעָה אֹרוֹת מַחִין לְיַעֲקֹב וְרַחֵל). וְיַעֲלֶה לְפָנֶיךָ כְּאֵלוּ כְּנֻנוּ בְּכָל הַכְּנֻנוֹת הַרְּאוּיֹת לְכַנּוּן בְּאַרְבַּע בְּרָכוֹת אֵלּוּ שֶׁל הַמְּזוֹן. וְיֵהִי נֶעֱמַם אֲדָנֶי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ.

- הרי שהצטרפותו חשובה ביותר, דווקא משום שהוא משתתף במצוה שאין לו הנאה ממנה.

אבל בקרבן הפסח, שעיקר המצוה היא אכילת בשר הצלי, אין כאן הוכחה של רצון לקיים את דבר ה', ואולי הוא אוכל רק כדי למלא את תאוותו? על כן מונעת התורה את כל מי שמעשיו מנוכרים לאביו שבשמים מלהצטרף לקרבן הפסח (וראה לעיל תשובה נוספת, בפסקה: "התשובה לרשעי").

אחד נכרי ואחד ישראל משומד במשמעי". כלומר - אין מצרפים יהודי הרחוק מאמונה בהקב"ה לקרבן הפסח. ופלא הדבר! במה שונה מצות קרבן פסח משאר מצוות התורה, אותן אנו מצווים ללמד לכל יהודי באשר הוא?

התשובה היא, כי אנו מחוייבים לצרף את מחוסרי האמונה, דווקא כשאין במצוות הנאה ותאוה, אלא מעשה מצוה גרידא, כגון: ביום כיפור. יהודי הרחוק מתורה אשר מקיים את מצוות היום וצם

לְמוֹנֵצֶה בְּנִינֵת, מִזְמוֹר שִׁיר.

אֱלֹהִים יְחַנְּנוּ וַיְבָרְכֵנוּ, יָאֵר פְּנֵינוּ אֶתְנֵנוּ סְלָה. לְדַעַת בְּאֶרֶץ דְּרָכָהּ, בְּכָל גּוֹיִם יִשׁוּעַתָּה. יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים, יוֹדוּךָ עַמִּים כָּלֶם. יִשְׁמְחוּ וַיִּרְנְנוּ לְאֲמִים, כִּי תִשְׁפֹּט עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל, וְלְאֲמִים בְּאֶרֶץ תִּנְחַם סְלָה. יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים, יוֹדוּךָ עַמִּים כָּלֶם. אֶרֶץ נִתְּנָה יְבוּלָהּ, יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ. יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים, וַיִּירָאוּ אוֹתוֹ כָּל אֶפְסֵי אֶרֶץ.

ברכת המזון

נוסח עדות המזרח

אֲבִרְכָה אֶת יְהוָה יֵאֱהֹוּהִי בְּכָל עֵת, תְּמִיד תְּהִלְתּוֹ בְּפִי. סוּף דְּבַר הַכֹּל נִשְׁמָע, אֶת הָאֱלֹהִים יֵרָא, וְאֶת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר - כִּי זֶה כָּל הָאֱדָם. תְּהִלַּת יְהוָה יֵאֱהֹוּהִי יְדַבֵּר פִּי, וַיְבָרֶךְ כָּל בְּשָׂר שֶׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. וְאֶנְחֵנוּ בְּבִרְךָ יְהוָה, מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם, הַלְלוּהָ. וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים: זֶה הַשְּׁלַחַן אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה יֵאֱהֹוּהִי.

המזמון אומר: הַב לָן וַנְּבָרֶךְ לְמִלְכָא עֲלֵאָה קַדִּישָׁא.

המסובים עונים: שְׁמִים.

המזמון אומר: בְּרִשׁוֹת מִלְכָא עֲלֵאָה קַדִּישָׁא (בשבת מוסיף: וּבְרִשׁוֹת שַׁבַּת מְלֻכְתָּא) וּבְרִשׁוֹת יוֹמָא טְבָא קַדִּישָׁא וּבְרִשׁוֹת מוֹרֵי וְרִבּוּתֵי וּבְרִשׁוֹתְכֶם, נְבָרֶךְ (אם הם עשרה או יותר מוסיף: אֱלֹהֵינוּ) שְׁאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ.

והמסובים עונים: בְּרוּךְ (בעשרה או יותר מוסיפים: אֱלֹהֵינוּ) שְׁאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ וּבְטוּבוֹ חַיֵּינוּ. וְחוֹזֵר הַמְּזַמֵּן: בְּרוּךְ (בעשרה או יותר מוסיף: אֱלֹהֵינוּ) שְׁאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ וּבְטוּבוֹ חַיֵּינוּ.

יְגִבִּיהוּ אֶת הַכּוֹס לַפְּחוֹת טַפַּח מֵהַשּׁוֹלְחָן.

ברכה אחרונה וקניית הארץ

"לֵה' הָאֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ, תִּבְלַל וַיִּשְׁבִּי בָהּ" (תהלים כד, א) - הַכֹּל שִׁיךְ לְבוֹרָא עוֹלָם. עַל כֵּן, כִּשְׂאֲנוּ רוֹצִים לִיהֲנוֹת מִשְׁלוֹ עֲלֵינוּ לְבַקֵּשׁ רִשׁוֹת, אוֹ "לְקַנּוֹת" מִמֶּנּוּ אֶת הַדְּבָרִים, וְזֹאת אֲנוּ עוֹשִׂים בְּאִמְצָעוֹת הַבְּרַכָּה שֶׁקוֹדֵם הַמְּזוּן. אֵךְ לִשְׁם מֵהַ נּוֹעֵדָה הַבְּרַכָּה שֶׁלֹּאֲחַר הַמְּזוּן? אֶת הַבְּרַכָּה הָאֲחֵרוֹנָה אֲנוּ מְבָרְכִים כַּדִּי לְזַכּוֹת גַּם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלִכֵּן אֲמַרָה הַתּוֹרָה: "וַאֲכַלְתָּ וְשִׂבַּעְתָּ וּבְרַכְתָּ אֶת ה' אֱ-לֹהֶיךָ עַל

הָאֶרֶץ הַטֵּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" (דברים ה, י).

כַּךְ נִיתֵן לְהַבִּין אֶת דְּבָרֵי רַבִּי לׁוֹי בְּגַמְרָא (בְּרִכּוֹת לׁה, א), הַמַּעֲלָה סְתִירָה בֵּין הַפְּסוּקִים. בְּמִקּוּם אֶחָד כְּתוּב: "לֵה' הָאֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ" (תהלים שם), וּבְמִקּוּם אֲחֵר: "וְהָאֶרֶץ נָתַן לְבְנֵי אָדָם" (שם קטו, טז)! עוֹנֵה רַבִּי לׁוֹי: "לֹא קִשִּׁיא! כִּאֵן - קוֹדֵם בְּרַכָּה, כִּאֵן - לֵאחֵר בְּרַכָּה" - הַכוּוֹנָה הִיא לְבְּרַכַּת הַמְּזוּן וְלֹא לְבְּרַכַּת הַמוֹצֵיא (שְׂאִינָה מֵהַתּוֹרָה). לֵאחֵר בְּרַכַּת הַמְּזוּן הוֹפְכַת הָאֶרֶץ לְהִיּוֹת "לְבְנֵי אָדָם". אֲנוּ קוֹנִים, כְּבִיכּוֹל, אֶת הָאֶרֶץ מֵה' וְזוֹכִים בָּהּ (אֲדַרְתָּ אֵלֶיהָ ל"בן אִישׁ חִי").

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵהוּהּ יֵאֱהָדוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶד הָעוֹלָם, הָאֵל הַזֶּן אוֹתָנוּ וְאֵת הָעוֹלָם כָּלוּ בְּטוֹבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד בְּרוּחַ וּבְרַחֲמִים רַבִּים נִתֵּן לָחֶם לְכֹל בְּשֵׁר. כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדּוֹ. וּבְטוֹבוֹ הַגְּדוֹל תָּמִיד - לֹא חֶסֶד לָנוּ, וְאֵל יְחֶסֶד לָנוּ, מְזוֹן תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֵד. כִּי הוּא אֵל זֶן, וּמְפָרְנֵס לְכֹל, וְשִׁלְחָנוּ עֲרוּךְ לְכֹל, וְהִתְקִין מַחְיָה וּמְזוֹן לְכֹל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא, בְּרַחֲמָיו וּבְרוּב חֶסֶדּוֹ, כְּאֲמוֹר: "פּוֹתַח אֵת יָדָךְ (ר"ת פא"י שהוא מספר יאהדונה"י ומספר סא"ל, וס"ת חת"ך) וּמִשְׁבִּיעַ (כמספר חת"ך) לְכֹל חַי רְצוֹן", בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵהוּהּ יֵאֱהָדוּנְהִי הַזֶּן אֵת הַכֹּל.

נוֹדָה לָךְ יְהוָה יֵהוּהּ יֵאֱהָדוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ, עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֲמֻדָה טוֹבָה וּרְחֻבָה, בְּרִית וְתוֹרָה חַיִּים וּמְזוֹן. עַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים. וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחֲתַמְתָּ בְּבִשְׁרָנוּ, וְעַל תּוֹרַתְךָ שֶׁלְּמַדְתָּנוּ, וְעַל חֲקֵי רְצוֹנְךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ וְעַל חַיִּים וּמְזוֹן שֶׁאַתָּה זֶן וּמְפָרְנֵס אוֹתָנוּ.

וְעַל הַכֹּל יְהוָה יֵהוּהּ יֵאֱהָדוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אֵת שְׁמֶךָ, כְּאֲמוֹר: "וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ, וּבִרְכַתָּ (כשיאמר "את" ימוזג מים לתוך היין) אֵת יְהוָה יֵהוּהּ יֵאֱהָדוּנְהִי אֱלֹהֵיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ", בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵהוּהּ יֵאֱהָדוּנְהִי עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמְּזוֹן.

רחם יהוה יאהדונהי אלהינו עלינו ועל ישראל עמך, ועל ירושלים עירך, ועל הר ציון משכן כבודך, ועל היכלך, ועל מעונך, ועל דבירך ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו. אבינו - רענו, זוננו, פרנסנו, כלכלנו, הרויחנו, הרוח לנו מהרה מכל צרותינו. ונא אל תצריכנו יהוה יאהדונהי אלהינו לידי מתנות בשור ודם, ולא לידי הלואתם. אלא לידך המלאה והרחבה, העשירה והפתוחה. יהי רצון שלא נבוש בעולם הזה, ולא נכלם לעולם הבא. ומלכות בית דוד משיחך תחזירנה למקומה במהרה בימינו.

בשבת אומרים:

רצה והחליצנו יהוה יאהדונהי אלהינו במצותיך, ובמצות יום השביעי, השבת הגדול והקדוש הזה. כי יום גדול וקדוש הוא מלפניך. נשבות בו, וננוח בו ונתענג בו כמצות חקי רצונך. ואל תהי צרה ויגון ביום מנוחתנו. והראנו בנחמת ציון במהרה בימינו. כי אתה הוא בעל הנחמות. והגם שאכלנו ושתינו, חרבן ביתך הגדול והקדוש לא שכחנו. אל תשכחנו לנצח, ואל תזנחנו לעד, כי אל מלך גדול וקדוש אתה.

אלהינו ואלהי אבותינו, יעלה, ויבא, ויגיע, ויראה, וירצה, וישמע, ויפקד ויזכר זכרוננו וזכרון אבותינו, זכרון ירושלים עירך, וזכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך לפליטה לטובה, לחן, לחסד ולרחמים, לחיים טובים ולשלום ביום חג המצות הזה,

בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה (בחול המועד: בְּיוֹם מִקְרָא קוֹדֵשׁ הַזֶּה). לְרַחֵם בּוֹ עַלֵּינוּ וּלְהוֹשִׁיעֵנוּ. זְכַרְנוּ יְהוָה יֵאֱהָדוּנְהֵי אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה, וּפְקֻדָּנוּ בּוֹ לְבִרְכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. בְּדַבֵּר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים - חוּס וְחַנּוּנוּ, וְחַמּוּל וְרַחֵם עַלֵּינוּ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ, כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אַתָּה.

וְתַבְּנֶה יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
יֵאֱהָדוּנְהֵי בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם (ואומר בלחש: אָמֵן).

אם בשבת שכח לומר: "רצה והחליצנו", ונזכר קודם שהתחיל ברכת "הטוב והמטיב",

יאמר: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁנָּתַן שַׁבָּתוֹת לְמִנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וּלְבָרִית, בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת.

אם שכח לומר: "יעלה ויבוא" בליל פסח, ונזכר קודם שהתחיל ברכת "הטוב והמטיב", יאמר: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה, אֵת יוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה, בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמָנִים.

אם שכח לומר גם "רצה והחליצנו" וגם "יעלה ויבוא" בליל שבת ופסח, ונזכר קודם שהתחיל ברכת "הטוב והמטיב",

יאמר: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן שַׁבָּתוֹת לְמִנוּחָה, לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה, לְאוֹת וּלְבָרִית. וְנָתַן יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה, אֵת יוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמָנִים.

ואם אחרי שהתחיל ברכת "הטוב והמטיב" נזכר שלא אמר "רצה והחליצנו", או "יעלה ויבוא" - אפילו לא אמר רק מילת: "ברוך" - יחזור לראש ברכת המזון.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאֱהָדוּנְהֵי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל אָבִינוּ, מְלַכְנוּ, אֲדִירְנוּ, בּוֹרְאֵנוּ, גּוֹאֲלֵנוּ, קְדוֹשְׁנוּ, קְדוֹשׁ יַעֲקֹב, רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל, הַמֶּלֶךְ הַטוֹב וְהַמְּטִיב לְכָל, שֶׁבְּכָל

יום ויום הוא הטיב לנו, הוא מטיב לנו, הוא ייטיב לנו,
הוא גמלנו, הוא גומלנו, הוא יגמלנו לעד חן וחסד ורחמים
ורוח והצלה וכל טוב. (יענו: "אמן")

- הרחמן הוא ישתבח על פסא כבודו.
- הרחמן הוא ישתבח בשמים ובארץ.
- הרחמן הוא ישתבח בנו לדור דורים.
- הרחמן הוא קרן לעמו ירים.
- הרחמן הוא יתפאר בנו לנצח נצחים.
- הרחמן הוא יפרנסנו בכבוד ולא בבזוי, בנחת ולא בצער.
- הרחמן הוא יתן שלום בינינו.
- הרחמן הוא ישלח ברכה, רוחה והצלחה בכל מעשה דינו.
- הרחמן הוא יצליח את דרכינו.
- הרחמן הוא ישבור עול גלות מהרה מעל צנארנו.
- הרחמן הוא יוליכנו מהרה קוממיות לארצנו.
- הרחמן הוא ירפאנו רפואה שלמה,
- רפואת הנפש ורפואת הגוף.

ישתבח בנו

מבאר האלשיך שאנו מתפללים לקדוש ברוך הוא, שיסייע בעדנו להתעלות ולהגיע למעלה כזו, שאפילו הקב"ה בעצמו ישתבח, יתפאר ויתהדר בנו! דוגמה לעיקרון זה ניתן לראות מכך שהקב"ה משתבח בעובדה שאברהם אבינו אהב אותו, כפי שאמר (ישעיהו מא, ח): "אברהם אהבי".

בברכת המזון אנו אומרים: "הרחמן הוא ישתבח בנו לדור דורים... יתפאר בנו לנצח נצחים", ובנוסח אשכנז אף מוסיפים: "ויתהדר בנו לעד ולעולמי עולמים". ויש לתמוה: כיצד ילוד אשה, אשר יתוש קדמו, מעיז פניו ומבקש שהקדוש ברוך הוא ישתבח בו?!

הַרְחָמֵנוּ הוא יִפְתַּח לָנוּ אֶת יְדוֹ הַרְחָבָה.
הַרְחָמֵנוּ הוא יִבְרַךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל,
 כְּמוֹ שְׁנַתְּבָרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ, אֲבָרְהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב,
 בְּכֹל, מִכָּל כֹּל. כֵּן יִבְרַךְ אוֹתָנוּ יַחַד בְּרִכַּה שְׁלֵמָה
 וְכֵן יְהִי רְצוֹן וְנִאֲמַר אָמֵן.

הַרְחָמֵנוּ הוא יִפְרוֹשׁ עָלֵינוּ סִכַּת שְׁלוֹמוֹ.
הַרְחָמֵנוּ בשבת: הוא יִנְחִילֵנוּ עוֹלָם שְׁפָלוֹ שֶׁבַת וּמְנוּחָה לַחַיִּי הָעוֹלָמִים.
 ביו"ט: **הַרְחָמֵנוּ** הוא יִנְחִילֵנוּ לְיוֹם שְׁפָלוֹ טוֹב.
 בחול המועד: **הַרְחָמֵנוּ** הוא יִגְיַעֵנוּ לְמוֹעֲדִים אַחֲרַיִם הַבָּאִים לַקְּרִיאָתָנוּ לְשָׁלוֹם.

הַרְחָמֵנוּ הוא יִטַּע תּוֹרַתוֹ וְאֶהְבֵּתוֹ בְּלִבֵּנוּ, וְתִהְיֶה יְרֵאתוֹ
 עַל פְּנֵינוּ לְבִלְתִּי נִחְטָא. וְיִהְיוּ כָּל מַעֲשֵׂינוּ לְשֵׁם שְׁמַיִם.

בכל מכל כל

יש לך הכל!

טבע האדם שהוא לעולם אינו מסתפק במה שיש לו ותמיד חפץ בעוד. יש לו מאה - רוצה מאתיים, יש לו מאתיים - רוצה ארבע מאות, וכן הלאה (קהלת רבה א, יג). הוא טורח ויגע בעולם בשביל לצבור ולאסוף, ואינו יודע די.

אך דרך זו שגויה ומקולקלת, וכפי שאמרו חז"ל (אבות ד, א): "איזהו עשיר - השמח בחלקו". כל מה שיש לו לאדם, צריך הוא לשמוח בכך ולראות כמה טוב יש לו. ואם לא ינהג כך - ישרה תמיד בצער, כיון שלעולם לא יחוש שיש לו מספיק, "אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו" (קהלת רבה שם).

על כך אנו רומזים בברכת המזון,

באומרנו: "בכל מכל כל", והכוונה כאן היא לשלושת האבות. באברהם כתוב: "וה' בָּרַךְ אֶת אֲבָרְהָם בְּכֹל" (בראשית כד, א), ביצחק נאמר: "וְאֶכָּל מִכָּל" (שם כו, לג), וביעקב: "וְכִי יֵשׁ לִי כָּל" (שם לג, יא).

על פי הפשט, אנו מזכירים את עושרם של אבותינו כמעין תפילה שנוכח להתברך כמוותם. אך יש בכך גם רמז. אבותינו התייחסו לרכוש שהיה להם כ"הכל", הם ראו בכך עושר מופלג והסתפקו בו ולא בקשו דבר נוסף.

ודבר זה רמזו בקריאת התורה לאדם: "וְשִׂמְחַת בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱ-לֹהֶיךָ..." (דברים כו, יא) - שמח במה שיש לך, וראה בו את "כל הטוב", ואז תוכל לשמוח באמת, ותקבע בך, בקניין שלם, ההכרה והאמונה שזהו הכל.

ברכת האורח:

הרחמן הוא יְבָרֵךְ אֶת הַשְּׁלַחַן הַזֶּה שְׁאֲכַלְנוּ עָלָיו, וַיְסַדֵּר בּוֹ כֹּל מַעֲדָנַי עוֹלָם, וַיְהִי כְּשֶׁלַּחְנוּ שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִינוּ - כֹּל רָעַב מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל וְכָל צָמָא מִמֶּנּוּ יִשְׁתֶּה. וְאֵל יַחֲסֵר מִמֶּנּוּ כָּל טוֹב, לְעַד וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים, אָמֵן. הַרְחֵם הוּא יְבָרֵךְ בְּעַל הַבַּיִת הַזֶּה, וּבְעַל הַסְּעוּדָה הַזֹּאת. הוּא, וּבְנָיו, וְאִשְׁתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ. בְּבָנִים שְׂיָחִיו, וּבְנִכְסִים שְׂיָרְבוּ. בְּרַךְ יְהוָה יֵאֱהוּדְנֵהוּ חִילוֹ, וּפְעַל יְדָיו תִּרְצֶה. וַיְהִיו נִכְסָיו וּנְכֻסֵּינוּ מְצֻלְחִים, וּקְרוּבִים לְעִיר. וְאֵל יִזְדַּקֵּק לְפָנָיו וְלֹא לְפָנֵינוּ שׁוֹם דְּבַר חֲטָא, וְהַרְהוּר עוֹן. שֵׁשׁ וְשֵׁמֶחַ כָּל הַיָּמִים בְּעֵשֶׂר וּכְבוֹד, מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם. לֹא יָבוֹשׁ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא יִכְלֵם לְעוֹלָם הַבָּא. אָמֵן, כִּן יְהִי רְצוֹן.

הרחמן הוא יְחַיֵּינוּ, וַיִּזְכְּנוּ וַיְקַרְבְּנוּ לִיְמֹת הַמָּשִׁיחַ,
וּלְבָנֵינוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְלַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא.

מְגִדוֹל יְשׁוּעוֹת מְלָכּוֹ, וְעוֹשֶׂה חֶסֶד לְמָשִׁיחוֹ,
לְדָוִד וּלְזָרְעוֹ, עַד עוֹלָם.

כְּפִרִים רָשׁוּ וְרָעִבוּ, וְדָרְשׁוּ יְהוָה יֵאֱהוּדְנֵהוּ לֹא יַחֲסְרוּ כָּל טוֹב.
נַעַר הֵייתִי גַם זָקֵנְתִי וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נֶעְזֵב וְזָרְעוֹ מִבְּקֵשׁ לַחֵם.
כָּל הַיּוֹם חוֹנֵן וּמְלֵוָה, וְזָרְעוֹ לְבִרְכָה. מַה שְׁאֲכַלְנוּ - יְהִי לְשִׁבְעָה,
וּמַה שְׁשִׁיתֵינוּ - יְהִי לְרִפּוּאָה, וּמַה שְׁהוֹתָרְנוּ - יְהִי לְבִרְכָה,
כְּדַכְתִּיב: "וַיִּתֵּן לְפָנֵיהֶם וַיֵּאָכְלוּ וַיִּוֹתְרוּ כַּדְּבַר יְהוָה יֵאֱהוּדְנֵהוּ".
בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה יֵאֱהוּדְנֵהוּ, עוֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. בְּרוּךְ הַגֹּבֵר
אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהוָה יֵאֱהוּדְנֵהוּ, וְהָיָה יְהוָה יֵאֱהוּדְנֵהוּ מִבְּטַחוֹ.
יְהוָה יֵאֱהוּדְנֵהוּ עַד לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְהוָה יֵאֱהוּדְנֵהוּ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם.

עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו, הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ,
וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ אָמֵן.

ברכת המזון

נוסח אשכנז

שלשה שאכלו כאחד חייבין לזמן, אם יש עשרה מזמנים בשם.

המזמן פותח: רבותי, נברך.

המסובים עונים: יהי שם יהוה מברך מעתה ועד עולם.

המזמן אומר: ברשות מרנן ורבנן ורבתי, נברך (אלהינו) שאכלנו משלו.

המסובים עונים: ברוך (אלהינו) שאכלנו משלו ובטובו חיינו.

המזמן חוזר ואומר: ברוך (אלהינו) שאכלנו משלו ובטובו חיינו.

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם הִזַּן אֶת הָעוֹלָם כִּלּוֹ בְּטוֹבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים הוּא נוֹתֵן לֶחֶם לְכֹל בֶּשֶׂר כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדּוֹ. וּבְטוֹבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ, וְאֵל יִחָסֵר לָנוּ מִזֶּזֶן לְעוֹלָם וָעֵד. בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל, כִּי הוּא אֵל זֶן וּמְפָרֵס לְכֹל וּמְטִיב לְכֹל, וּמְכִין מִזֶּזֶן לְכֹל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא (כְּאֵמֹר: פּוֹתַח אֶת יְדָהּ, וּמְשַׁבֵּיעַ לְכֹל חַי רְצוֹן).
ברוך אתה יהוה הִזַּן אֶת הָכֹל.

נוֹדָה לָךְ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֹמֶדָה טוֹבָה וּרְחֻבָה, וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים, וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחֲתַמְתָּ בְּבִשְׂרָנוּ, וְעַל תּוֹרַתְךָ שֶׁלְּמַדְתָּנוּ, וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ, וְעַל חַיִּים חַן וְחֶסֶד שֶׁחֻנַּנְתָּנוּ, וְעַל אֲכִילַת מִזֶּזֶן שֶׁאַתָּה זֶן וּמְפָרֵס אוֹתָנוּ תָּמִיד, בְּכֹל יוֹם וּבְכֹל עֵת וּבְכֹל שָׁעָה. וְעַל הַכֹּל יְהוָה

אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ, יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ
בְּכִי כָּל חַי תְּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד, כְּפִתּוּב: וְאָכַלְתָּ וּשְׁבַעְתָּ
וּבִרְכַתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן.

רְחֵם נָא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם
עִירְךָ וְעַל צִיּוֹן מְשֻׁכָּן כְּבוֹדְךָ וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשֻׁיַחְךָ
וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שְׁמֶךָ עָלָיו. אֱלֹהֵינוּ
אֲבִינוּ, רַעֲנוּ זִמְנֵנוּ פְּרַנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ, וְהַרְוִיחֵנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִהֲרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אֵל תִּצְרִיכֵנוּ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ, לֹא לִיְדֵי מַתָּנַת בְּשׂוּר וְדָם וְלֹא לִיְדֵי הַלְוָאָתָם, כִּי
אִם לִיְדֵי הַמְּלָאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוּשָׁה וְהַרְחֲבָה, שְׁלֹא נִבּוֹשׁ
וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד.

בשבת:

רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוֹת יוֹם הַשַּׁבָּעִי,
הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ הַזֶּה. כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקְדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ,
לְשַׁבַּת בּוֹ וְלַנּוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוֹת רְצוֹנָה. וּבְרְצוֹנָה הִנִּיחַ לָנוּ,
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, שְׁלֹא תִהְיֶה צָרָה וְיִגּוֹן וְאַנְחָה בְּיוֹם מְנוּחָתָנוּ.
וְהַרְאֵנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּנַחֲמַת צִיּוֹן עִירְךָ, וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קְדְשְׁךָ,
כִּי אַתָּה הוּא בֹעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבֹעַל הַנַּחֲמוֹת.

אֱלֹהֵינוּ ואלהי אבותינו יְעֹלָה וְיִבָּא וְיִגִיעַ וְיִרְאֶה וְיִרְצֶה וְיִשְׁמַע וְיִפְקֹד וְיִזְכֹּר זְכוּרֵינוּ וּפְקֻדוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עֲבָדְךָ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קְדוֹשְׁךָ וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לְפִלִיטָה לְטוֹבָה לְחַן וּלְחַסֵּד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים (טוֹבִים) וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. זְכַרְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפְקֻדָנוּ בּוֹ לְבִרְכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. וּבְדַבֵּר יִשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחַנּוּן וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל חַנּוּן וְרַחוּם אַתָּה.

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקְּדוֹשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה בּוֹנֵה בְּרַחֲמָיו יְרוּשָׁלַיִם. אָמֵן.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל אֲבֵינוּ מְלַכְנוּ אֲדִירָנוּ בּוֹרְאָנוּ גּוֹאֲלָנוּ יּוֹצְרָנוּ קְדוֹשְׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב רוּעֵנוּ רוּעֵה יִשְׂרָאֵל הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמְּטִיב לְכָל שְׂבָכָל יוֹם וְיוֹם הוּא הַטֵּיב, הוּא מְטִיב, הוּא יִיטִיב לָנוּ. הוּא גִמְלָנוּ הוּא גּוֹמְלָנוּ הוּא יְגַמְלָנוּ לְעַד, לְחַן וּלְחַסֵּד וּלְרַחֲמִים וּלְרוּחַ הַצֵּלָה וְהַצֵּלָה, בְּרַכָּה וְיִשׁוּעָה נְחָמָה פְּרֻנְסָה וְכִלְכָּלָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוֹב, וּמְכַל טוֹב לְעוֹלָם אֵל יַחְסְרָנוּ.

הַרְחָמֵנוּ הוא יְמַלֵּךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד.

הַרְחָמֵנוּ הוא יִתְבַּרֵךְ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ.

הַרְחָמֵנוּ הוא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דְּוָרִים,
וְיִתְפָּאֵר בְּנוֹ לְעַד וּלְנִצְחַח נְצַחִים,
וְיִתְהַדָּר בְּנוֹ לְעַד וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים.

הַרְחָמֵנוּ הוא יִפְרֹסֵנוּ בְּכָבוֹד.

הַרְחָמֵנוּ הוא יִשְׁבֵּר עָלֵנוּ מֵעַל צְוָאֲרָנוּ,
וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמָמִיּוֹת לְאֶרְצֵנוּ.

הַרְחָמֵנוּ הוא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בְּבֵית הַזֶּה,
וְעַל שְׁלַחַן זֶה שְׂאֵכְלָנוּ עָלָיו.

הַרְחָמֵנוּ הוא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ הַנְּבִיא זְכוֹר לְטוֹב,
וַיִּבְשָׂר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנַחֲמוֹת.

הַרְחָמֵנוּ הוא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בֵּעַל הַבַּיִת הַזֶּה,
וְאֶת (אִמִּי מוֹרֵתִי) בֵּעֶלְת הַבַּיִת הַזֶּה, אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם
וְאֶת זָרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. (אוֹתִי וְאֶת אִשְׁתִּי
וְאֶת זָרְעִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לִי) אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ,
כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אֲבִרְהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב בְּכָל
מְכַל כָּל, כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כְּלָנוּ יַחַד בְּבִרְכָה שְׁלֵמָה,
וְנֹאמֵר, אָמֵן.

בְּמָרוֹם יִלְמְדוּ עֲלֵיהֶם וְעֲלֵינוּ זְכוֹת שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שְׁלוֹם. וְנִשָּׂא בְּרָכָה מֵאֵת יְהוָה, וְצִדְקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִמְצָא חֵן וְשִׁכָּל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם.
בשבת: הַרְחֵמֶן הוּא יִנְחִילֵנוּ יוֹם שְׁכָלוֹ שֶׁבֶת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים.

הַרְחֵמֶן הוּא יִנְחִילֵנוּ יוֹם שְׁכָלוֹ טוֹב יוֹם שְׁכָלוֹ אֶרֶךְ.
יוֹם שְׁצַדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְעֵטְרוֹתֵיהֶם בְּרֵאשֵׁיהֶם
וְנִהְיִים מִזֵּיו הַשְּׂכִינָה וְיֵהִי חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם.

הַרְחֵמֶן הוּא יִזְכֵּנוּ לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ וְלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.
מִגְדוֹל יִשׁוּעוֹת מְלָכוֹ וְעִשָּׂה חֶסֶד לְמִשִּׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזָרְעוֹ
עַד עוֹלָם. עִשָּׂה שְׁלוֹם בְּמָרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ
וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן.

יִרְאוּ אֵת יְהוָה קִדְשָׁיו, כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו.
כְּפִירִים רָשׁוּ וְרַעֲבוּ, וְדָרְשׁוּ יְהוָה לֹא יַחְסְרוּ כָּל טוֹב.
הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדּוֹ.
פּוֹתַח אֵת יְדָהּ, וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רְצוֹן.
בְּרוּךְ הַגֹּבֵר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה, וְהִיָּה יְהוָה מְבַטְחוֹ.
נֶעַר הֵייתִי גַם זְקֵנִתִי, וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעְזֵב,
וְזָרְעוֹ מִבְּקֶשׁ לֶחֶם: יְהוָה עֵז לְעַמּוֹ יִתֵּן,
יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם.



כוס שלישי

יברך: "בורא פרי הגפן" על כוס שלישי, ויכווין לפטור גם כוס רביעי.
טוב שישתה בכוס שלישי או רביעי כדי שיעור ברכה אחרונה (87 גרס).

טוב לומר "לשם יחוד" לפני הברכה:

לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה,

בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, ליחדא שם י"ה באותיות ו"ה ביחדא שלים בשם
כל ישראל. הריני בא לקיים מצות עשה דרבנן לשתות כוס שלישי. שתקנו חכמים ז"ל
לשתות אחר ברכת המזון אשר כל כוס וכוס מצנה לעצמה כדי לעשות נחת רוח ליוצרינו
ולעשות רצון בוראנו. לתקן שרש מצנה זו במקום עליון. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו.
ומעשה ידינו כוננה עלינו. ומעשה ידינו כוננהו.

ישתה בהסיבה, ולא יברך אחריו ברכה אחרונה.

כוס ישועות אשא ובשם יהוה יאהדונהי אקרא.

סברי מרגן

ברוך אתה יהוה יאהדונהי אלהינו מלך
העולם, בורא פרי הגפן.



הַלֵּל

הלכות הלל בעמ' 55

ימזגו כוס רביעי ויגמרו עליו את ההלל בשמחה רבה. ונוהגים לפתוח את הדלת, ואומרים: "שפוך חמתך" עד: "לא לנו" - "כדי לזכור שהוא ליל שימורים, ובזכות אמונה זו יבוא המשיח וישפוך חמתו על המכחשים בה" (לשון הרמ"א אורח חיים, סימן תפא).

טוב להכין עוד כוס גדולה של יין לכבוד אליהו הנביא.

**שִׁפְךָ חֶמֶתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ.
וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ.
כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב, וְאֶת נֹוֹהוּ הַשָּׁמוּן. שִׁפְךָ
עֲלֵיהֶם זַעֲמֶךָ וַחֲרוֹן אַפֶּךָ יִשְׁיֵגֶם, תִּרְדֹּף
בְּאֵף וְתִשְׁמִידֵם מִתַּחַת שָׁמַי יְהוָה יֵאֱהַדוֹנֶהי.**

לֹא לָנוּ יְהוָה יֵאֱהַדוֹנֶהי , לֹא לָנוּ,

כִּי לְשִׁמְךָ יֵתֵן כְּבוֹד, עַל חֶסֶדְךָ עַל אֲמֹתְךָ. לָמָּה יֵאָמְרוּ
הַגּוֹיִם אֵיךָ נָא אֱלֹהֵיהֶם? וְאֵלֵהֵינוּ בְּשָׁמַיִם! כֹּל אֲשֶׁר חָפַץ

בליל הסדר? ועונים להם: "אנו משיבחים ומהללים את הקב"ה על הנסים שעשה עמנו!". שבים המלאכים ומספרים זאת לקב"ה, והוא אומר להם: "לכו ותשאלו מתי נעשו נסים אלו?". חוזרים המלאכים ותשובה ישראל בפיהם: "נסים אלו אירעו לפני אלפי שנים". שומע הקב"ה ואומר: "אם עדיין זוכרים המה את הנסים ההם - ראויים הם שאעשה להם עוד נסים ונפלאות!".

מה מספרים המלאכים?
בכל ליל פסח שולח הקב"ה את מלאכיו לחזות בליל הסדר שנערך בבתים. חוזרים המלאכים ומספרים שראו שולחן ערוך, ונרות דולקים וקוראים בספרים. הקב"ה איננו מרוצה מתשובתם ושולח מלאכים אחרים, החוזרים אף הם באותה תשובה. או אז שולח הקב"ה מלאכים פקחים, אשר שואלים את משתתפי הסדר: "מה אתם עושים

עֲשֵׂה. עֲצִבֵיהֶם - כֶּסֶף וְזָהָב, מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם. פֶּה לָהֶם
 - וְלֹא יִדְבְּרוּ, עֵינַיִם לָהֶם - וְלֹא יֵרְאוּ. אָזְנַיִם לָהֶם - וְלֹא
 יִשְׁמְעוּ, אֶף לָהֶם - וְלֹא יִרְיחוּן. יְדֵיהֶם - וְלֹא יִמְישׁוּן,
 רַגְלֵיהֶם - וְלֹא יִהְלְכוּ, לֹא יִהְיוּ בְּגֵרוֹנָם. כְּמוֹהֶם יְהִיוּ
 עֹשִׂיהֶם, כֹּל אֲשֶׁר בִּטַּח בָּהֶם. יִשְׂרָאֵל בִּטַּח בֵּיהוָה יֵאֱהַדוֹנֶה,
 עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא. בֵּית אֶהְרֹן בִּטְחוּ בֵּיהוָה יֵאֱהַדוֹנֶה, עֲזָרָם
 וּמִגְנָם הוּא. יִרְאֵי יְהוָה יֵאֱהַדוֹנֶה בִּטְחוּ בֵּיהוָה יֵאֱהַדוֹנֶה, עֲזָרָם
 וּמִגְנָם הוּא.

יְהוָה יֵאֱהַדוֹנֶה זְכָרְנוּ יְבָרֵךְ,

יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל, יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אֶהְרֹן, יְבָרֵךְ יִרְאֵי
 יְהוָה יֵאֱהַדוֹנֶה, הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדֹלִים. יִסַּף יְהוָה יֵאֱהַדוֹנֶה
 עֲלֵיכֶם, עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם. בְּרוּכִים אַתֶּם לִיהוָה יֵאֱהַדוֹנֶה,
 עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. הַשָּׁמַיִם - שָׁמַיִם לִיהוָה יֵאֱהַדוֹנֶה,
 וְהָאָרֶץ - נָתַן לְבְנֵי אָדָם. לֹא הַמְּתִים יְהַלְלוּ יְהוָה, וְלֹא כָּל
 יְרֵדֵי דוֹמָה. וְאַנְחָנוּ נְבָרֵךְ יְהוָה, מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם, הַלְלוּיָהּ.

אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע יְהוָה יֵאֱהַדוֹנֶה אֶת קוֹלֵי תַחֲנוּנַי.

כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי, וּבִימֵי אֶקְרָא. אֶפְפוּנֵי חֲבֵלֵי מוֹת, וּמְצָרֵי
 שְׂאוֹל מְצָאוּנֵי. צָרָה וַיִּגּוֹן אֶמְצָא, וּבִשְׁם יְהוָה יֵאֱהַדוֹנֶה אֶקְרָא.
 אָנָּה יְהוָה יֵאֱהַדוֹנֶה מְלֻטָּה נִפְשִׁי. חֲנוּן יְהוָה יֵאֱהַדוֹנֶה וְצַדִּיק,

וּאלֹהֵינוּ מְרַחֵם. שִׁמְר פְּתָאִים יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ , דְּלוֹתֵי - וְלִי
 יְהוֹשִׁיעַ. שׁוּבֵי נַפְשֵׁי לְמִנְחֵיכִי, כִּי יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ גָּמַל עַלְיָכִי.
 כִּי חִלְצָתָ נַפְשֵׁי מִמּוֹת, אֶת עֵינַי מִן דִּמְעָה, אֶת רַגְלֵי מִדְּחִי.
 אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים. הֵאֲמַנְתִּי כִּי
 אֲדַבֵּר, אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד. אֲנִי אָמַרְתִּי בְּחַפְזִי: כָּל הָאָדָם כֹּזֵב.

מָה אָשִׁיב לַיהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ ,

כָּל תַּגְמוּלוֹהֵי עָלַי. כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֲשָׂא, וּבִשְׁם יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ
 אֶקְרָא. נְדַרִי לַיהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ אֲשַׁלֵּם, נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ.
 יִקַּר בְּעֵינַי יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ הַמְּוֹתָהּ לְחַסֵּי דִּי. אָנָּה יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ
 כִּי אֲנִי עֲבָדְךָ, אֲנִי עֲבָדְךָ בֶּן אֲמֹתֶךָ, פִּתְחָתָ לְמוֹסְרֵי.
 לָךְ אֲזַבַּח זֶבַח תּוֹדָה, וּבִשְׁם יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ אֶקְרָא.
 נְדַרִי לַיהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ אֲשַׁלֵּם, נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ. בְּחֻצְרוֹת
 בֵּית יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ , בְּתוֹכְכִי יְרוּשָׁלַיִם, הִלְלוּיָהּ.

הִלְלוּ אֶת יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ כָּל גּוֹיִם, שְׁבַחוּהוּ כָּל הָאֲמִים.
 כִּי גִבֹר עָלֵינוּ חֲסִדּוֹ, וְאֶמֶת יְהוָה יֵאֱהוּדְנָהּ לְעוֹלָם, הִלְלוּיָהּ.

כִּי גִבֹר עָלֵינוּ חֲסִדּוֹ

עַל מִי גִבֹר חֲסִדּוֹ?

פֶּרֶק קי"ז בַּתְּהִלִּים ("הִלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם...")
 הוּא הַפֶּרֶק הַקָּצֵר בִּיּוֹתֵר בַּתְּהִלִּים - שְׁנֵי
 פְּסוּקִים בַּלְבָּד:

הִלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם, שְׁבַחוּהוּ כָּל הָאֲמִים.
 כִּי גִבֹר עָלֵינוּ חֲסִדּוֹ, וְאֶמֶת ה' לְעוֹלָם, הִלְלוּיָהּ.
 הַרְד"ק מְסַבֵּיר שְׂמִזְמוֹר זֶה מְכוּוֹן כְּנֶגֶד
 יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ. הוּא בְּנוֹי מְשֻׁנֵי פְּסוּקִים עַל
 מִנַּת לְרִמּוֹז "כִּי כָּל הָעַמִּים יִהְיוּ לְשָׁנֵי עֲבָרִים -

אם הם שלשה או יותר, אחד יאמר: "הודו", והשנים האחרים יענו: "כי לעולם חסדו".

הודו ליהוה יאהדונהי כי טוב
 כי לעולם חסדו.
 יאמר נא ישראל
 כי לעולם חסדו.
 יאמרו נא בית אהרן
 כי לעולם חסדו.
 יאמרו נא יראי יהוה יאהדונהי
 כי לעולם חסדו.

מִן הַמִּצַּר קִרְאתִי יְהוָה - עֲנֵנִי בַמִּרְחֵב יְהוָה.

יהוה יאהדונהי לי - לא אירא, מה יעשה לי אדם. יהוה יאהדונהי לי בעזרי - ואני אראה בשנאי. טוב לחסות ביהוה יאהדונהי, מִבֶּטַח בְּאָדָם. טוב לחסות ביהוה יאהדונהי, מִבֶּטַח בַּנְּדִיבִים. כָּל גּוֹיִם סָבְבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה יאהדונהי כִּי

ה' כל גוים' - אגבורות ונפלאות דעביד בהדייהו - כל שכן אנו, דגבר עלינו חסדו! אומות העולם הם אשר יודעים היטב מה היו תוכניותיהם לפרטי פרטים, במטרה להשמיד את עם ישראל. הם יודעים את כמות הנשק התחמושת למיניהם, אשר צברו במהלך השנים, ואת כמות הטילים אשר תכננו לשגר עלינו. והנה הכל רואים שהקב"ה - "גבר עלינו חסדו".
 אותן האומות שנסתעבדו בישראל והכינו את כל כלי המשחית, וכן אותם עמים אשר לא נשתעבדו בישראל אך ראו את העוצמה האדירה של כלי המשחית - אלה גם אלה יודו וישבחו ויהללו את ה' על "כי גבר עלינו חסדו", גבר חסדו - על עם ישראל.

לבד ישראל שיהיו בתורתם לעבר אחד, וכל האומות לעבר אחר, בשבע מצות - וכולם יהללו יה, כי כולם יודו בו אז".
 חז"ל (ילקוט שמעוני נ"ך, תתעה) מסבירים, כי: "כָּל גּוֹיִם" - אלו העמים ששיעבדו את ישראל, ו"כָּל הָאֲמִים" - אלו העמים שלא שיעבדו אותנו. "אומרים כל האומים: ומה אלו ששיעבדו בישראל מקלסין להקב"ה - אנו, שלא שיעבדנו בהם - על אחת כמה וכמה!".
 ויש לתמוה: האם הגויים ששיעבדו את ישראל יבואו ויהללו את ה' וכי מפני שגבר חסדו על עם ישראל - הם יהללוהו?!
 עונים על כך חז"ל (פסחים קיח, ב): "הִלְלוּ אֶת

אֲמִילָם. סְבוּנֵי גַם סְבוּנֵי בְּשֵׁם יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהי כִּי אֲמִילָם.
 סְבוּנֵי כְּדַבּוּרִים, דְּעֵכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים, בְּשֵׁם יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהי
 כִּי אֲמִילָם. דְּחָה דְּחִיתָנִי לְנֶפֶל, וַיְהוֹה יֵאָהֲדוּנָהי עֲזָרָנִי. עֲזִי
 וְזָמַרְתְּ יְהוָה, וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה. קוֹל רִנָּה וַיִּשְׁוַעַה בְּאֶהְלִי
 צְדִיקִים. יְמִין יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהי עֲשֵׂה חֵיל. יְמִין יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהי
 רוֹמְמָה. יְמִין יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהי עֲשֵׂה חֵיל. לֹא אָמוֹת כִּי אַחֲיָה,
 וְאֶסְפֵּר מַעֲשֵׂי יְהוָה. יֶסֶד יִסְרָנִי יְהוָה, וְלִמּוֹת לֹא נִתְנַנְנִי. פִּתְחוּ
 לִי שַׁעֲרֵי צְדָקָה, אָבֹא בָם, אוֹדֶה יְהוָה. זֶה הַשַּׁעַר לַיהוָה
 יֵאָהֲדוּנָהי, צְדִיקִים יְבֹאוּ בּוֹ.

אוֹדֶה כִּי עֲנִיתָנִי, וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה. אוֹדֶה כִּי עֲנִיתָנִי, וַתְּהִי לִי
 לִישׁוּעָה. אָבֹן מֵאֶסוּ הַבּוֹנִים הִיְתָה לְרֹאשׁ פְּנֵה. אָבֹן מֵאֶסוּ
 הַבּוֹנִים הִיְתָה לְרֹאשׁ פְּנֵה. מֵאֵת יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהי הִיְתָה זֹאת, הִיא
 נִפְלְאת בְּעֵינֵינוּ. מֵאֵת יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהי הִיְתָה זֹאת, הִיא נִפְלְאת בְּעֵינֵינוּ.
 זֶה הַיּוֹם עֲשֵׂה יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהי, נְגִילָה וְנִשְׁמְחָה בּוֹ. זֶה הַיּוֹם עֲשֵׂה
 יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהי, נְגִילָה וְנִשְׁמְחָה בּוֹ.



אָנָא יְהוָה יֵאָהֳדוּנְהִי הוֹשִׁיעָה נָא
 אָנָא יְהוָה יֵאָהֳדוּנְהִי הוֹשִׁיעָה נָא
 אָנָא יְהוָה יֵאָהֳדוּנְהִי רַחֲמֵיךָ נָא
 אָנָא יְהוָה יֵאָהֳדוּנְהִי רַחֲמֵיךָ נָא

בְּרִיךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה יֵאָהֳדוּנְהִי, בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית
 יְהוָה יֵאָהֳדוּנְהִי. בְּרִיךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה יֵאָהֳדוּנְהִי, בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה יֵאָהֳדוּנְהִי.
 אֵל יְהוָה יֵאָהֳדוּנְהִי וַיֵּאָר לָנוּ, אֶסְרוּ חַג בַּעֲבַתִּים עַד קִרְנוֹת
 הַמְזֻבָּח. אֵל יְהוָה יֵאָהֳדוּנְהִי וַיֵּאָר לָנוּ, אֶסְרוּ חַג בַּעֲבַתִּים עַד קִרְנוֹת
 הַמְזֻבָּח. אֵלֵי אַתָּה וְאוֹדֶךָ, אֱלֹהֵי אֲרוֹמְמֶךָ. אֵלֵי אַתָּה וְאוֹדֶךָ,
 אֱלֹהֵי אֲרוֹמְמֶךָ. הוֹדוּ לַיהוָה יֵאָהֳדוּנְהִי כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסָדוֹ.
 הוֹדוּ לַיהוָה יֵאָהֳדוּנְהִי כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסָדוֹ.

אם הם שלשה או יותר, אחד יאמר: "הודו", והשנים האחרים יענו: "כי לעולם חסדו".

הוֹדוּ לַיהוָה יֵאָהֳדוּנְהִי כִּי טוֹב **כִּי לְעוֹלָם חֲסָדוֹ.**
הוֹדוּ לַאֱלֹהֵי הַאֱלֹהִים **כִּי לְעוֹלָם חֲסָדוֹ.**

אנא ה' הושיעה נא
חצי חצי
 מדוע נכתב בתחילה: "אנא", ונשנה בסוף:
 "נא"?
 הביא על כך רבי מאיר ועקנין זצ"ל (רבה הראשי של טבריה), את דברי הגמרא בסנהדרין (צח, א), שאין בן דוד בא אלא בדור שכולו חייב

או שכולו זכאי. ואמר כך: "כולו חייב" - לא ייתכן, כיון שישנם צדיקים; "כולו זכאי" - גם כן לא ייתכן, שהרי ישנם רשעים!
 לכן אנו מבקשים מה' שיושיענו: "נא", כלומר, אפילו שעם ישראל יהיה חצי צדיקים וחצי רשעים - חציו זכאי וחציו חייב. כמו שבקרבת הפסח יש: "נא" (שמות יט, ב); חצי צלוי - חצי מבושל.

הוֹדוּ לַאֲדֹנָי הָאֱלֹהִים
 לַעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדֹלוֹת לְבָדוֹ
 לַעֲשֵׂה הַשָּׁמַיִם בְּתַבּוּנָה
 לְרַקַּע הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם
 לַעֲשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים
 אֶת הַשָּׁמֶשׁ לְמִשְׁשֵׁלֶת בַּיּוֹם
 אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמִשְׁשֵׁלוֹת בַּלַּיְלָה
 לְמַכָּה מִצְרַיִם בְּבִכּוּרֵיהֶם
 וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מֵתוֹכָם
 בְּיַד תְּזַקָּה וּבְזְרוּעַ נְטוּיָה
 לְגַזֵּר יַם סוּף לְאֲזָרִים
 וְהַעֲבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ

כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.

למכה מצרים בבכוריהם

בכורות מצרים מכים

לאחר שמשה הזהיר את פרעה על מכת בכורות, באו בכורות מצרים אל השרים ומחו בהם: "הנכם רואים שכל מה שאמר משה - התקיים, ועוד מעט תתחיל מכת בכורות וכולנו נמות! שלחו כבר את עם ישראל מכאן!".

השרים לא התחשבו בדבריהם והתחילו הבכורות לריב איתם, לכך נאמר: "למכה מצרים בבכוריהם" (תהלים קלו, י) - שהמצרים הוכו על ידי בכוריהם שלהם.

כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.
 כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו.

וְנַעַר פְּרַעֲהַ וְחִילּוֹ בַּיַּם סוּף
 לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר
 לְמַפָּה מְלָכִים גְּדֹלִים
 וַיַּהַרְג מְלָכִים אֲדִירִים
 לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
 וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן
 וְנָתַן אֶרֶצָם לְנַחֲלָה
 נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ
 שִׁבְשִׁבֵּנו זָכַר לָנוּ
 וַיַּפְּרֵקֵנוּ מִצָּרֵינוּ
 נָתַן לָחֶם לְכֹל בָּשָׂר
 הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמַיִם



נְשַׁמֵּת כָּל חַי תְּבָרַךְ

אֶת שְׁמֶךָ יְהוָה יֵאֱהַדְוֵנִי אֱלֹהֵינוּ, וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תִּפְאַר
וְתִרְוָמָה זְכָרְךָ מְלַכְנוּ תִּמְיֵד, מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֶתָּה
אֵל. וּמִבְּלַעַדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ, פּוֹדֶה וּמַצִּיל,
וְעוֹנֶה וּמְרַחֵם בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה. אֵין לָנוּ מֶלֶךְ עוֹזֵר
וְסוֹמֵךְ, אֶלָּא אֶתָּה.

אֱלֹהֵי הַרְאֵנוּ שׁוֹנִים וְהֶאֱחָרוּנִים. אֱלוֹהֵי כָּל בְּרִיּוֹת, אֲדוֹן כָּל
תּוֹלְדוֹת, הַמְהַלֵּל בְּכָל הַתְּשֻׁבָּחוֹת, הַמְּנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד
וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וַיְהוָה יֵאֱהַדְוֵנִי אֱלֹהִים אֱמֶת, לֹא יָנוּם
וְלֹא יִישָׁן. הַמְעוֹרֵר יְשׁוּנִים וְהַמְקִיץ נֹרְדָמִים. מְחַיֶּה מֵתִים
וְרוֹפֵא חוֹלִים. פּוֹקֵחַ עֲוֹרִים וְזוֹקֵף כְּפוּפִים. הַמְּשִׁיחַ
אֱלֹהִים וְהַמְּפַעֵנֵחַ נְעֻלְמִים. וְלֵךְ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים.

וְאֵלוּ פִּינוּ מְלֵא שִׁירָה כִּיָּם,

וְלִשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כְּהַמּוֹן גְּלִיו, וְשִׁפְתוֹתֵינוּ שִׁבַּח כְּמִרְחַבֵי רְקִיעַ,
וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כְּשֶׁמֶשׁ וְכִיָּרַח, וְיַדֵּינוּ פְּרוּשׁוֹת כְּנִשְׂרֵי
שָׁמַיִם, וְרַגְלֵינוּ קְלוֹת כְּאֵילוֹת - אֵין אֲנַחְנוּ מְסַפִּיקִין
לְהוֹדוֹת לָךְ, יְהוָה יֵאֱהַדְוֵנִי אֱלֹהֵינוּ, וּלְבָרְךָ אֶת שְׁמֶךָ מְלַכְנוּ.
עַל אַחַת מְאֻלָּף אֲלֵפֵי אֲלֵפִים, וְרוֹב רַבֵּי רַבּוֹת פְּעָמִים,
הַטּוֹבוֹת נְסִים וְנִפְלְאוֹת שְׁעֵשִׂית עִמָּנוּ וְעַם אֲבוֹתֵינוּ

מִלְפָּנִים. מִמְצָרִים גָּאֲלָתָנוּ, יְהוָה יֵאֱהָדוּנָהי אֱלֹהֵינוּ, מִבֵּית
 עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. בְּרָעַב זָנַתָּנוּ, וּבְשֹׁבַע כָּלְפַלְתָּנוּ. מִחָרֵב
 הִצַּלְתָּנוּ, מִדְּבַר מַלְטָתָנוּ. וּמִחֲלָאִים רָעִים וְרַבִּים דָּלִיתָנוּ.
 עַד הִנֵּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ. עַל כֵּן אֲבָרִים
 שְׁפַלְגֵת בָּנוּ, וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנִּפְחַת בְּאַפֵּינוּ, וְלִשׁוֹן אֲשֶׁר
 שִׁמַּת בְּפִינוּ - הֵן הֵם יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ, וַיִּשְׁבְּחוּ, וַיִּפְאֲרוּ, וַיִּשׁוּרְרוּ
 אֶת שִׁמְךָ מִלְכֵנוּ תָמִיד. כִּי כָל פֶּה לָךְ יוֹדֶה, וְכָל לָשׁוֹן לָךְ
 תִּשְׁבַּח, וְכָל עֵין לָךְ תִּצְפֶּה, וְכָל בֶּרֶךְ לָךְ תִּכְרַע, וְכָל קוֹמָה
 לְפָנֶיךָ תִּשְׁתַּחֲוֶה. וְהִלְבָּבוֹת יִירְאוּךָ, וְהִקְרַב וְהִכְלִיֹּת יִזְמְרוּ
 לְשִׁמְךָ. כַּדְבָר שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל עֲצָמוֹתַי תִּאֲמַרְנָה: יְהוָה יֵאֱהָדוּנָהי,
 מִי כְמוֹךָ, מִצִּיל עַנִּי מִחֲזַק מְמוֹנוּ וְעַנִּי וְאֲבִיוֹן מִגְזָלוֹ". שְׁוֹעֵת
 עַנְיִים אַתָּה תִּשְׁמַע, צַעֲקַת הַדָּל תִּקְשִׁיב וְתוֹשִׁיעַ. וְכָתוּב:
 "רָנְנוּ צְדִיקִים בַּיהוָה יֵאֱהָדוּנָהי, לִישְׂרָיִם נְאֻוָה תִּהְלֶה".

בְּפִי	יְשָׁרִים	תֵּת ר וּמִם.
וּבְשִׁפְתַי	צְדִיקִים	תֵּת בּ בְּרַךְ.
וּבְלִשׁוֹן	חֲסִידִים	תֵּת ק דָּשׁ.
וּבְקֶרֶב	קְדוֹשִׁים	תֵּת ה לָל.

בְּמִקְהֵלוֹת רַבּוֹת עִמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל.

שָׁכַן חוֹבֵת כָּל הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ, יְהוָה יֵאֱהוּדוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדְרִיךְ וּלְנַצַּח, עַל כָּל דְּבָרֵי שִׁירוֹת וְתַשְׁבְּחוֹת, דָּוִד בֶּן יִשָּׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ. וּבְכֵן -

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לְעַד מְלַכְנוּ.

הָאֵל הַמְּלֹךְ הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לָךְ נִאֲהוּ יְהוָה יֵאֱהוּדוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, לְעוֹלָם וָעֶד: א שִׁיר ב וּשְׁבַחְהָ, ג הַלֵּל ד וְזַמְרָה, ה עֲזֹר וּמְשַׁלָּה, ז נְצַח, ח גְּדֻלָּה, ט גְּבוּרָה, י תְּהַלֵּל יא וְתַפְאֶרֶת. יב קְדוּשָׁה יג וּמְלָכוּת. בְּרִכּוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ, וּמְעוֹלָם וָעֶד עוֹלָם - אֶתְּהָ אֵל.

יְהַלְלוּךָ יְהוָה יֵאֱהוּדוּנְהִי אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֵׂיךָ,

וְחִסְדֵיךָ, וְצַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ, וְעִמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּלָם בְּרִנָּה יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ, וַיִּשְׁבְּחוּ וַיִּפְאֲרוּ אֶת שֵׁם כְּבוֹדְךָ. כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשַׁבַּח נְעִים לְזַמֵּר. וּמְעוֹלָם וָעֶד עוֹלָם - אֶתְּהָ אֵל. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאֱהוּדוּנְהִי מְלֹךְ מְהֻלָּל בְּתַשְׁבְּחוֹת.

קודם שישתה כוס רביעי, טוב לומר "לשם יחוד":

לְשֵׁם יְחִוּד קִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתֵיהּ,

בְּדַחֲלוֹ וְנַחֲמֵנוּ, וְנַחֲמֵנוּ וְנַחֲמֵנוּ, לְיַחְדָּא שְׁמֵי י"ה בְּאוֹתֵינוּ ו"ה בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הַרְיֵנוּ מוּזְכָּר וּמְזֻמָּן לְשִׁתּוֹת יַיִן שֶׁל כּוֹס רְבִיעִי מְאַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁתְּקַנּוּ חֲכָמִים ז"ל בְּלֵיל חַג הַמַּצּוֹת. שֶׁכֵּל אַחַת וְאַחַת מִהֶן הִיא מְצֻנָּה בְּפָנֵי עֲצֻמָּה. וַיְהִי נָעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ.

א. שוֹתִים כּוֹס רְבִיעִי בְּהַסִּיבָה בְּלֵי בְּרַכָּה רֵאשׁוֹנָה, וַיִּשְׁתֶּה רְבִיעִית שְׁלִימָה בְּכוֹס זוֹ אִם לֹא שִׁתֶּה רְבִיעִית בְּכוֹס הַשְּׁלִישִׁי, בְּכַדֵּי שִׁיּוּכֵל לְבַרֵךְ בְּרַכָּה אַחֲרוֹנָה לְלֵא סַפֵּק.

ב. יְבַרֵךְ בְּרַכָּה אַחֲרוֹנָה: "עַל הַגֶּפֶן" מִתּוֹךְ הַמַּחְזוֹר, שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח מַעֲיֵן הַמַּאֲוָרֵעַ. וְאִם שָׁכַח - אֵינוֹ מַעֲכָב. וַיְכוּוֹן בְּבְרַכָּה אַחֲרוֹנָה שֶׁל כּוֹס רְבִיעִי גַם עַל כּוֹס שְׁלִישִׁי.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאֱהָדוֹנָהי

אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶד הָעוֹלָם, עַל הַגֶּפֶן, וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן, וְעַל תְּנוּבַת הַשִּׁדָּה, וְעַל אֶרֶץ חֲמֻדָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה, שֶׁרְצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לְאַבּוֹתֵינוּ, לְאֹכֹל מִפְּרִיָּהּ וּלְשִׁבּוֹעַ מִטּוֹבָהּ. רַחֵם יְהוָה יֵאֱהָדוֹנָהי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמּוֹךְ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ, וְעַל הַר צִיּוֹן מְשֻׁכָּן כְּבוֹדָךְ, וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הַיְכָלְךָ. וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקִּדְשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ, וְשִׁמְחָנוּ בְּבִנְיָנָהּ וּנְבָרְכֶךָ עָלֶיךָ בְּקִדְשָׁהּ וּבְטַהֲרָהּ.

בשבת: וְרָצָה וְהַחֲלִיצָנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה.

וְשִׁמְחָנוּ בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה, בְּיוֹם טוֹב מְקַרָּא קִדְשׁ הַזֶּה. כִּי אַתָּה טוֹב וּמְטִיב לְכָל, וְנוֹדֵה לְךָ יְהוָה יֵאֱהָדוֹנָהי אֱלֹהֵינוּ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי גִפְנָהּ (עַל שֶׁל חו"ל אֹמֵר: וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן).

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יֵאֱהָדוֹנָהי עַל הָאָרֶץ, וְעַל פְּרֵי גִפְנָהּ

(עַל שֶׁל חו"ל אֹמֵר: וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן).

נְרֵצָה

הלכות נרצה בעמ' 56

אם עשה כל הסדר כתקונו ירצה ה' במעשיו.

**יְרָצָה כְּקֶרְבֵּן אִשָּׁה, פֶּסַח הוּא לִיהֲוָה יֵאָהֲדוּנָהּ.
הָאֵל הַמִּתְנַשֵּׂא. וּמִלֶּךְ בְּיַפְיֹו תַחֲזִינָה עֵינֵינוּ עַל אֲרָצֵנוּ
וְעַל נַחֲלַת אֲבוֹתֵינוּ, בְּבִיאת הַגּוֹאֵל וּבְבִנְיַן אֲרִיאֵל.**

תפלה מהגאון הרב חיד"א זצוק"ל זיע"א לאומרה אחר הסדר:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהּ

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, שְׂיִהְיוּ חֲשׁוּבוֹת וּמְרוּצוֹת לְפָנֶיךָ כָּל מַעֲשֵׂה
הַמִּצְוֹת שְׁעֵשִׂינוּ (וְכֹל הַפְּנוּת שְׁכַוְנָנוּ) בְּלִילָה הַזֶּה. וַיַּעֲלוּ לְפָנֶיךָ לְרָצוֹן, וַיֹּאמְרוּ תִמְיֵד יְגַדֵּל
יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהּ. יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהּ אֱלֹהֵי גְדֻלַּת מַאֲד, הוֹד וְהַדָּר לְבִשְׁתָּ. גְּדוֹל יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהּ וּמְהִלָּל
מַאֲד, וְלִגְדֻלְתוֹ אֵין חֶקֶר. אֲנֵא יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהּ תִּרְבַּ גְּדֻלְתִּי. וְעַתָּה יְגַדֵּל נָא כַח אֲדָנִי, לְרַחֵם עֲלֵינוּ
וְלְהוֹשִׁיעֵנוּ. אֲזִי יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם: הַגִּדִיל יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהּ לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל,
עַל שֶׁחַיֵּיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ - כֵּן תַּחֲזִינָנוּ וְתַחֲנִנָנוּ, וְתִאֲסֹף גְּלוֹתֵינוּ לְחִצְרוֹת קִדְשֶׁךָ, לְשִׁמּוֹר חֻקֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת
רְצוֹנֶךָ כְּרְצוֹנֶךָ, וְלַעֲבֹדְךָ בְּלִבָּב שְׁלָם. עַל שֶׁאַנְחָנוּ מוֹדִים לָךְ, בְּרוּךְ אַל הַהוֹדָאוֹת.

וַיֵּצֵא נָא לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ, לְיִשְׂרָאֵל מִשִּׁיחָךְ. וְכִימִי צִאתָנוּ מִמִּצְרַיִם הִרְאָנוּ נִפְלְאוֹת בְּגִלּוֹת הַחֹל הַזֶּה.
וְהִבֵּט לְרֵאוֹת פְּנֵי מִשִּׁיחָךְ הַקְּדוֹשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. וְהִיָּה יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהּ לְמִלְכָּךְ עַל כָּל הָאָרֶץ,
בְּיָוֵם הַהוּא יְהִיָּה יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהּ אֶחָד - וְשִׁמּוֹ אֶחָד. אֲמֵן כֵּן יְהִי רְצוֹן.

לאחר ארבע כוסות אסור לאכול או לשתות שום משקה פרט למים.

חֶסֶל סִדּוֹר פֶּסַח כְּהַלְכָתוֹ,

כְּכֹל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ,
כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסִדֵּר אוֹתוֹ, כִּן נִזְכָּה לַעֲשׂוֹתוֹ,
זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה, קוֹמֵם קָהֵל עֵדֶת מִי מְנָה,
בְּקִרְוֹב נֵהֵל נְטִיעֵי כִנָּה, פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרָנָה.



לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם

פיוטים:

וּבֵּכֵן וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה

אֶז רֹבב נְסִים הַפְּלֹאֲתָ
 בְּרֹאשׁ אֲשֶׁמֹרֶת זֶה
 גַּר צֶדֶק נִצְחָתוֹ כְּנַחֲלֵק לוֹ
 בַּלַּיְלָה.
 הַלַּיְלָה.
 לַיְלָה.
 וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

דִּנְתָּ מֶלֶךְ גֵּרֵר בַּחֲלוֹם
 הַפְּחַדְתָּ אֲרָמִי בְּאֶמֶשׁ
 וַיִּשְׂרַ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וַיִּוְכַל לוֹ
 הַלַּיְלָה.
 לַיְלָה.
 לַיְלָה.
 וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

זָרַע בְּכוֹרֵי פֶתְרוֹס מְחַצֶּת בַּחֲצֵי
 חֵילָם לֹא מְצָאוּ בְּקוֹמָם
 טִיסַת נְגִיד חֲרָשֶׁת סְלִית בְּכוֹכְבֵי
 הַלַּיְלָה.
 בַּלַּיְלָה.
 לַיְלָה.
 וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

יַעֲזֵ מְחַרְף לְנוֹפֵף אוֹוִי הוֹבְשֶׁת פְּגָרִיו בַּלַּיְלָה.
 כָּרַע בֵּל וּמְצָבוּ בְּאִישׁוֹן
 לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נְגָלָה רַז חֲזוֹת
 לַיְלָה.
 לַיְלָה.
 וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

מִשְׁתַּכֵּר בְּכָלִי קֹדֶשׁ נְהַרְג בּוֹ
 נוֹשֵׁעַ מְבוֹר אֲרִיּוֹת פּוֹתֵר בְּעֵתוֹתַי
 שְׁנָאָה נְטֹר אֲגָגִי וְכַתֵּב סְפָרִים
 בַּלַּיְלָה.
 בַּלַּיְלָה.
 וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

עוֹרְרֵת נִצְחָה עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת
 פּוֹרָה תִּדְרֹךְ לְשׁוֹמֵר מָה
 צָרַח כְּשׁוֹמֵר וְשָׁח אֶת־אֵת בֶּקֶר וְגַם
 לִילָה. מִלִּילָה. לִילָה.
וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:

קָרַב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא
 רָם הוֹדַע כִּי לָהּ הַיּוֹם אֵף לָהּ
 שׁוֹמְרִים הַפְּקֵד לְעִירָךְ כָּל הַיּוֹם וְכָל
 תָּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֲשֻׁכַת
 לִילָה. הַלִּילָה. הַלִּילָה. לִילָה.
וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:



וּבִכֵּן וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח

אֲמִץ גְּבוּרוֹתֶיךָ הַפְּלֵאת
 בְּרֵאשׁ כָּל מוֹעֵדוֹת נְשֵׂאת
 גְּלִית לְאֶזְרָחֵי חֲצוֹת לַיִל
 בְּפֶסַח. פֶּסַח. פֶּסַח.
וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:

דָּלְתִיו דְּפַקְתָּ כְּחוֹם הַיּוֹם
 הִסְעִיד נּוֹצְצִים עֲגוֹת מִצּוֹת
 וְאֵל הַבְּקָר רָץ זָכַר לְשׁוֹר עֵרָךְ
 בְּפֶסַח. בְּפֶסַח. פֶּסַח.
וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:

זַעֲמוּ סְדוּמִים וְלֵהֲטוּ בְּאֵשׁ
 חֲלֵץ לוֹט מֵהֶם וּמִצּוֹת אָפֶה בְּקֶץ
 טַאטֵאת אֲדַמַּת מוֹף וְנוֹף בְּעֶבְרָךְ
 בַּפֶּסַח. בַּפֶּסַח. בַּפֶּסַח.
 וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:

יְהִי רֹאשׁ כָּל אוֹן מְחַצֵּת בְּלֵיל שְׁמוֹר
 כְּבִיר עַל בֵּן בְּכוֹר פִּסְחָת בְּדָם
 לְבַלְתִּי תַת מִשְׁחִית לְבֵא בְּפִתְחֵי
 בַּפֶּסַח. בַּפֶּסַח. בַּפֶּסַח.
 וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:

מְסַגֶּרֶת סִגְרָה בְּעֵתוֹתַי
 נִשְׁמְדָה מִדֵּין בְּצִלְלֵי שְׁעוֹרֵי עֹמֵר
 שָׂרְפוּ מִשְׁמַנֵּי פוֹל וְלוֹד בִּיקָד יְקוֹד
 בַּפֶּסַח. בַּפֶּסַח. בַּפֶּסַח.
 וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:

עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לְעֵמוֹד עַד גְּעָה עוֹנֵת
 פֶּסֶס יָד כְּתָבָה לְקַעֲקַע צוֹל
 צִפָּה הַצְּפִית עֶרְךָ הַשְּׁלֶחַן
 בַּפֶּסַח. בַּפֶּסַח. בַּפֶּסַח.
 וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:

קָהַל כְּנֶסֶה הַדְּסָה צוֹם לְשֵׁלֶשׁ
 רֹאשׁ מִבֵּית רְשָׁע מְחַצֵּת בְּעֵץ חֲמֹשִׁים
 שְׁתֵּי אֱלֹהֵי רָגַע תְּבִיא לְעוֹצִית
 תְּעוֹז יָדְךָ וְתֵרוֹם יְמִינְךָ כְּלִיל הַתְּקַדֵּשׁ חַג
 בַּפֶּסַח. בַּפֶּסַח. בַּפֶּסַח.
 וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:



❖ **כִּי לֹו נָאָה. כִּי לֹו יָאָה.** ❖

אֲדִיר בְּמְלוּכָה. **בַּחֹור** כְּהֶלְכָה. **גְּדוּדֵיו** יֹאמְרוּ לוֹ:
 לָהּ וּלְהָ. לָהּ כִּי לָהּ. לָהּ אַף לָהּ. לָהּ יִי הַפְּמֻלְכָה.
כִּי לֹו נָאָה. כִּי לֹו יָאָה.



דָּגוּל בְּמְלוּכָה. **הַדּוּר** כְּהֶלְכָה. **וַתִּיקֵיו** יֹאמְרוּ לוֹ:
 לָהּ וּלְהָ. לָהּ כִּי לָהּ. לָהּ אַף לָהּ. לָהּ יִי הַפְּמֻלְכָה.
כִּי לֹו נָאָה. כִּי לֹו יָאָה.



זָכָאי בְּמְלוּכָה. **הַסִּין** כְּהֶלְכָה. **טַפְסָרֵיו** יֹאמְרוּ לוֹ:
 לָהּ וּלְהָ. לָהּ כִּי לָהּ. לָהּ אַף לָהּ. לָהּ יִי הַפְּמֻלְכָה.
כִּי לֹו נָאָה. כִּי לֹו יָאָה.



יַחִיד בְּמְלוּכָה. **כַּבִּיר** כְּהֶלְכָה. **לַמוּדֵיו** יֹאמְרוּ לוֹ:
 לָהּ וּלְהָ. לָהּ כִּי לָהּ. לָהּ אַף לָהּ. לָהּ יִי הַפְּמֻלְכָה.
כִּי לֹו נָאָה. כִּי לֹו יָאָה.



מוֹשֶׁל בְּמְלוּכָה. **נוֹרָא** כְּהֶלְכָה. **סְבִיבֵיו** יֹאמְרוּ לוֹ:
 לָהּ וּלְהָ. לָהּ כִּי לָהּ. לָהּ אַף לָהּ. לָהּ יִי הַפְּמֻלְכָה.
כִּי לֹו נָאָה. כִּי לֹו יָאָה.



עניו במלוכה. **פ**ודה פהלכה. **צ**דיקיו יאמרו לו:
 לה ולה. לה פי לה. לה אף לה. לה יי הפמלכה.
פי לו נאה. פי לו יאה.



קדוש במלוכה. **ר**חום פהלכה. **ש**נאניו יאמרו לו:
 לה ולה. לה פי לה. לה אף לה. לה יי הפמלכה.
פי לו נאה. פי לו יאה.



תקיף במלוכה. **ת**ומך פהלכה. **ת**מימיו יאמרו לו:
 לה ולה. לה פי לה. לה אף לה. לה יי הפמלכה.
פי לו נאה. פי לו יאה.



אֲדִיר הוּא

אֲדִיר הוּא

יבנה ביתו בקרוב.

במהרה במהרה בימינו בקרוב.

אל בנה אל בנה. בנה ביתך בקרוב:



בַּחֹר הוּא. גְּדוֹל הוּא. דָּגוּל הוּא.
 יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
 בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב.
 אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה. בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב:



הַדּוֹר הוּא. וְתִיק הוּא. זְכַאי הוּא. תְּסִיד הוּא.
 יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
 בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב.
 אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה. בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב:



טְהוֹר הוּא. יְחִיד הוּא. כְּבִיר הוּא. לְמוֹד הוּא.
 מְלֶךְ הוּא. נוֹרָא הוּא. שְׂגִיב הוּא. עֲזוּז הוּא.
 פּוֹדֶה הוּא. צַדִּיק הוּא.
 יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
 בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב.
 אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה. בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב:



קָדוֹשׁ הוּא. רַחוּם הוּא. שְׂדֵי הוּא. תְּקִיף הוּא.
 יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
 בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב.
 אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה. בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב:

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ

צריך להזהר כשאומרים "אחד מי יודע" בשירה ובזמרה לא לכפול "אלהינו אלהינו".

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ

אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ. שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ.

שְׁנֵי לוּחֹת הַבְּרִית

אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ.

שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחֹת הַבְּרִית

אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ.

אַרְבַּע אֲמָהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחֹת הַבְּרִית

אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ.

חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת.

שְׁנֵי לוּחֹת הַבְּרִית

אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

שֵׁשָׁה מִי יוֹדֵעַ. שֵׁשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ.

שֵׁשָׁה סְדָרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָהוֹת.

שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחֹת הַבְּרִית

אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

שְׁבַעַה מִי יוֹדַע. שְׁבַעַה אֲנִי יוֹדַע.

שְׁבַעַה יְמֵי שִׁבְתָּא. שְׁשָׁה סְדְרֵי מְשָׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה.
אַרְבַּע אֲמָהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנַי לוחוֹת הַבְּרִית
אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדַע. שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדַע.

שְׁמוֹנָה יְמֵי מִלָּה. שְׁבַעַה יְמֵי שִׁבְתָּא. שְׁשָׁה סְדְרֵי מְשָׁנָה.
חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת.
שְׁנַי לוחוֹת הַבְּרִית
אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

תְּשַׁעָה מִי יוֹדַע. תְּשַׁעָה אֲנִי יוֹדַע.

תְּשַׁעָה יְרַחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִלָּה. שְׁבַעַה יְמֵי שִׁבְתָּא.
שְׁשָׁה סְדְרֵי מְשָׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָהוֹת.
שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנַי לוחוֹת הַבְּרִית
אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

עֶשְׂרָה מִי יוֹדַע. עֶשְׂרָה אֲנִי יוֹדַע.

עֶשְׂרָה דְּבַרְיָא. תְּשַׁעָה יְרַחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִלָּה.
שְׁבַעַה יְמֵי שִׁבְתָּא. שְׁשָׁה סְדְרֵי מְשָׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה.
אַרְבַּע אֲמָהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנַי לוחוֹת הַבְּרִית
אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

אחד עֶשֶׂר מִי יוֹדֵעַ. ~~~~~ **אחד עֶשֶׂר אֲנִי יוֹדֵעַ.**

אחד עֶשֶׂר כּוֹכְבֵי־אֵל. עֲשֶׂרֶה דְּבָרֵי־אֵל. תִּשְׁעָה יְרַחֵי לֵידָה.
שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִלָּה. שִׁבְעָה יָמֵי שִׁבְתָּא. שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה.
חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמֵהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת.
שְׁנֵי לוֹחוֹת הַבְּרִית

אחד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

שְׁנַיִם עֶשֶׂר מִי יוֹדֵעַ. ~~~~~ **שְׁנַיִם עֶשֶׂר אֲנִי יוֹדֵעַ.**

שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבֻטֵי־אֵל. אחד עֶשֶׂר כּוֹכְבֵי־אֵל. עֲשֶׂרֶה דְּבָרֵי־אֵל.
תִּשְׁעָה יְרַחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִלָּה. שִׁבְעָה יָמֵי שִׁבְתָּא.
שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה.
אַרְבַּע אֲמֵהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוֹחוֹת הַבְּרִית.

אחד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר מִי יוֹדֵעַ. ~~~~~ **שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר אֲנִי יוֹדֵעַ.**

שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר מִדְּיָא. שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבֻטֵי־אֵל. אחד עֶשֶׂר כּוֹכְבֵי־אֵל.
עֲשֶׂרֶה דְּבָרֵי־אֵל. תִּשְׁעָה יְרַחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִלָּה.
שִׁבְעָה יָמֵי שִׁבְתָּא. שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה.
אַרְבַּע אֲמֵהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוֹחוֹת הַבְּרִית

אחד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

צריך להזהר שאם אינו מבין
את משמעות "חד גדיא" שלא ילזל בו.

חַד גְּדִיָּא

חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא.

דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ

חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא שׁוֹנְרָא.

דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ

חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאַכְלָה לְגְּדִיָּא.

דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ

חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא חוֹטְרָא.

וְהִפָּה לְכַלְבָּא. דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא.

דְּאַכְלָה לְגְּדִיָּא דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ

חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא נוֹרָא.

וְשָׂרְף לְחוֹטְרָא. דְּהִפָּה לְכַלְבָּא.

דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאַכְלָה לְגְּדִיָּא

דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ

חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא מִיָּא.

וְכָבֵה לְנוֹרָא. דְּשָׂרְף לְחוֹטְרָא.

דְּהִפָּה לְכַלְבָּא. דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא.

דְּאַכְלָה לְגְּדִיָּא

דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי

זַוְיָ חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא תּוֹרָא.

וְשַׁתָּה לְמִיָּא. דְּכָבֵה לְנוֹרָא.
 דְּשַׁרְף לְחוּטְרָא דְּהִפָּה לְכַלְבָּא.
 דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא
 דְּזַבִּין אָבָא בְּתַרִּי זִוְי
 חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא הַשּׁוּחֵט.

וְשַׁחַט לְתוֹרָא. דְּשַׁתָּא לְמִיָּא.
 דְּכָבֵה לְנוֹרָא. דְּשַׁרְף לְחוּטְרָא.
 דְּהִפָּה לְכַלְבָּא. דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא.
 דְּאָכְלָה לְגַדְיָא
 דְּזַבִּין אָבָא בְּתַרִּי זִוְי
 חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא מְלַאךְ הַמּוֹת.

וְשַׁחַט לְשׁוּחֵט. דְּשַׁחַט לְתוֹרָא.
 דְּשַׁתָּא לְמִיָּא. דְּכָבֵה לְנוֹרָא.
 דְּשַׁרְף לְחוּטְרָא. דְּהִפָּה לְכַלְבָּא.
 דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא
 דְּזַבִּין אָבָא בְּתַרִּי זִוְי
 חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא הַקַּב"ה.

וְשַׁחַט לְמְלַאךְ הַמּוֹת.
 דְּשַׁחַט לְשׁוּחֵט. דְּשַׁחַט לְתוֹרָא.
 דְּשַׁתָּא לְמִיָּא. דְּכָבֵה לְנוֹרָא.
 דְּשַׁרְף לְחוּטְרָא. דְּהִפָּה לְכַלְבָּא.
 דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא
 דְּזַבִּין אָבָא בְּתַרִּי זִוְי
 חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

שיר השירים

לשם? חוד קדשא בריך הוא ושכינתיה,

בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, ליחדא שם י"ה באותיות ו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הנה אנחנו באים לשונר בקול נעים שיר השירים שהוא קדש קדשים. ותעלה לפניך קריאת שיר השירים כאילו אמרו שלמה המלך בעצמו וכאילו השגנו כל הסודות החתומים בו כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו. לתקן שרש מצנה זו במקום עליון. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידיו כוננה עלינו ומעשה ידיו כוננהו.

פרק א

(א) שיר השירים אשר לשלמה: (ב) ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דדיך מיין: (ג) לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוד: (ד) משכני אחרך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דדיך מיין מישרים אהבוד: (ה) שחורה אני ונאנה בנות ירושלם כאהלי קדר פיריעות שלמה: (ו) אל תראוני שאני שחרחרת ששפתני השמש בני אמי נחרו בי שמני נטרה את הכרמים פרמי שלי לא נטרתי: (ז) הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים שלמה אהיה כעטיה על עדרי חבריך: (ח) אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים: (ט) לססתי ברכבי

פָּרַעַה דְּמִיתִיךְ רַעֲיָתִי: ^(י) נָאוּוּ לְחַיִּיךְ בַּתָּרִים צְוָאֲרֶךְ
 בַּחֲרוּזִים: ^(יא) תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף:
^(יב) עַד שֶׁהִמְלַךְ בְּמִסְבוֹ נְרָדִי נָתַן רִיחוֹ: ^(יג) צָרוּר
 הַמֵּר דּוֹדֵי לִי בֵּין שְׂדֵי יְלִין: ^(יד) אֲשַׁכַּל הַכֶּפֶר דּוֹדֵי לִי
 בְּכַרְמֵי עֵין גָּדִי: ^(טו) הִנֵּךְ יָפָה רַעֲיָתִי הִנֵּךְ יָפָה עֵינֶיךָ
 יוֹנִים: ^(טז) הִנֵּךְ יָפָה דּוֹדֵי אֶף נָעִים אֶף עֲרֻשָׁנוּ רַעֲנָנָה:
^(יז) קָרוֹת בְּתֵינוּ אֲרָזִים רַהֲיִטְנוּ בְּרוֹתִים:

פרק ב

^(א) אֲנִי חִבַּצְלַת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשְׁנַת הָעֵמְקִים: ^(ב) כְּשׁוֹשְׁנָה
 בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעֲיָתִי בֵּין הַבְּנוֹת: ^(ג) כְּתַפּוּחַ בְּעֵצֵי
 הַיַּעַר כֵּן דּוֹדֵי בֵּין הַבְּנִים בְּצִלּוֹ חִמְדָּתִי וַיִּשְׁבְּתִי וּפְרִי
 מִתּוֹק לַחֲכִי: ^(ד) הִבִּיאֲנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן וְדָגְלוּ עָלַי אֲהָבָה:

לססתי ברכבי פרעה דמיתוך רעיתי

"אל תיראוו התיצבו וראו את ישועת ה'
 אשר יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את
 מצרים היום לא תסיפו לראתם עוד עד עולם.
 ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" (יד, יג-יד)

בספר התורה אין הפרדה בין הפסוקים.
 לכן אפשר לקרוא את הפסוק באופן אחר מן
 הרגיל: "עד עולם ה' ילחם לכם" וכו'.

ואכן מצאנו משמעות כזאת של פירוש
 הפסוק בדברי חז"ל (זהר חדש על שיר השירים) על
 הפסוק בשיר השירים (א, ט): "לסוסתי ברכבי

פרעה דמיתוך רעיתי". לכאורה יש להבין את
 הדימוי של הרעיה לסוס, הרי אין בדימוי זה
 מחמאה לרעיה! מבאר לנו הזוהר, כי המלה
 "דמיתוך" אינה מלשון דימיון לסוסה ח"ו,
 אלא מלשון דום, שתיקה. ביאור הפסוק הוא
 כך: כשם שעם ישראל שתק בקריעת ים סוף
 וה' נלחם להם – כך גם בעתיד תשתוק הרעיה,
 עם ישראל, וה' ילחם עבורם.

מאידך, עלינו להתפלל לה' כדי שיתקיים
 בנו "ואתם תחרישון" – כתרגום הירושלמי
 המפרש: "ואתם תחרישון" ותשבחו את
 הקב"ה על הנסים והנפלאות.

(ה) סְמוֹכוֹנִי בְּאֲשֵׁישׁוֹת רַפְדוֹנִי בַּתְּפוּחִים כִּי חוֹלַת אֶהְבֶּה
 אֲנִי: (ו) שְׂמָאלוֹ תַּחַת לְרֵאשֵׁי וַיְמִינוּ תַּחֲבִקְנִי: (ז) הַשְּׁבַעְתִּי
 אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם בְּצַבָּאוֹת אוֹ בְּאֵילוֹת הַשָּׁדָה אִם
 תַּעֲיִרוּ וְאִם תַּעוֹרְרוּ אֶת הָאֶהְבָּה עַד שֶׁתַּחֲפֹץ: (ח) קוֹל
 דוֹדֵי הִנֵּה זֶה בָּא מִדְּלַג עַל הַהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבְעוֹת:
 (ט) דוֹמָה דוֹדֵי לְצַבִּי אוֹ לְעֹפֶר הָאֵילִים הִנֵּה זֶה עוֹמֵד
 אַחַר כְּתַלְנוּ מִשְׁגִּיחַ מִן הַחֲלָנוֹת מְצִיץ מִן הַחֲרָכִים:
 (י) עָנָה דוֹדֵי וְאָמַר לִי קוֹמִי לָךְ רַעֲיִתִי יַפְתִּי וּלְכִי לָךְ:
 (יא) כִּי הִנֵּה הִסְתִּיו עֶבֶר הַגֶּשֶׁם חֲלַף הַלֵּךְ לוֹ: (יב) הַנְּצַנִּים
 נִרְאוּ בְּאֶרֶץ עֵת הַזְּמִיר הַגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאֶרְצֵנוּ:
 (יג) הַתְּאֵנָה חֲנִטָּה פְּגִיָּה וְהַגְּפָנִים סְמֹדֵר נָתַנוּ רֵיחַ קוֹמִי
 לָךְ רַעֲיִתִי יַפְתִּי וּלְכִי לָךְ: (יד) יוֹנְתִי בַּחֲגוּי הַסֵּלַע בְּסִתֵּר
 הַמְּדַרְגָּה הִרְאִינִי אֶת מְרֵאִיךָ הַשְּׂמִיעֵינִי אֶת קוֹלְךָ כִּי
 קוֹלְךָ עָרַב וּמְרֵאִיךָ נְאוּהָ: (טו) אֶחְזוּ לָנוּ שׁוֹעֲלִים שׁוֹעֲלִים
 קִטְנִים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סְמֹדֵר: (טז) דוֹדֵי לִי וְאֲנִי
 לוֹ הִרְעָה בְּשׁוֹשְׁנִים: (יז) עַד שֶׁיִּפּוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצִּלְלִים
 סֹבֵב דְּמָה לָךְ דוֹדֵי לְצַבִּי אוֹ לְעֹפֶר הָאֵילִים עַל הָרֵי בְּתֵר:

פרק ג

(א) על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי
 בקשתי ולא מצאתיו: (ב) אקומה נא ואסובבה
 בעיר בשוקים וברחבות אבקשה את שאהבה נפשי
 בקשתי ולא מצאתיו: (ג) מצאוני השמרים הסבבים
 בעיר את שאהבה נפשי ראיתם: (ד) כמעט שעברתי
 מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי אחזתי ולא
 ארפנו עד שהביאתי אל בית אמי ואל חדר הורתי:
 (ה) השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות
 השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד
 שתחפץ: (ו) מי זאת עלה מן המדבר כתימרות עשן
 מקטרת מור ולבונה מכל אבקת ריכל: (ז) הנה מטתו
 שלשלמה ששים גברים סביב לה מגברי ישראל: (ח)
 כלם אחזי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על ירכו
 מפחד בלילות: (ט) אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי
 הלבנון: (י) עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרפבו
 ארזמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלם: (יא) צאינה
 וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה
 לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו:

פרק ד

הַנֶּנֶךְ יָפָה רַעֲיִתִי הַנֶּנֶךְ יָפָה עֵינֵיךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמְתְּךָ^(א)
 שְׁעָרֶךָ כְּעֶדֶר הָעֵזִים שְׁגָלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד: ^(ב) שְׁנִיךְ
 כְּעֶדֶר הַקְּצוּבוֹת שְׁעָלוּ מִן הַרְחָצָה שְׁכָלָם מִתְּאִימוֹת
 וְשִׁכְלָה אֵין בָּהֶם: ^(ג) כְּחוּט הַשְּׁנִי שְׁכַתְּתִיךָ וּמִדְּבָרֶיךָ
 נֶאֱוָה כְּפֹלַח הָרִמּוֹן רִקְתְּךָ מִבַּעַד לְצַמְתְּךָ: ^(ד) כְּמִגְדֵּל
 דָּוִד צִוְּאָרְךָ בְּנוֵי לְתַלְפִּיּוֹת אֶלֶף הַמָּגֵן תָּלוּי עָלָיו כֹּל
 שְׁלִטֵי הַגְּבוּרִים: ^(ה) שְׁנֵי שְׂדֵיךָ כְּשְׁנֵי עֶפְרַיִם תְּאוּמֵי
 צְבָיָה הָרוּעִים בְּשׁוֹשְׁנִים: ^(ו) עַד שְׁיָפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ
 הַצִּלְלִים אֵלֶיךָ לִי אֵל הַר הַמּוֹר וְאֵל גְּבַעַת הַלְּבוֹנָה:
^(ז) כִּלְךָ יָפָה רַעֲיִתִי וּמוֹם אֵין בְּךָ: ^(ח) אֶתִּי מְלַבְּנוֹן כֹּלָה
 אֶתִּי מְלַבְּנוֹן תְּבוֹאֵי תְּשׁוּרֵי מֵרֵאשׁ אֶמְנָה מֵרֵאשׁ
 שְׁנִיר וְחֶרְמוֹן מִמְעַנּוֹת אֲרִיּוֹת מֵהַרְרֵי נְמָרִים: ^(ט)
 לַבַּבְתָּנִי אַחֲתִי כֹלָה לַבַּבְתָּנִי בְּאַחַת מְעֵינֶיךָ בְּאַחַד
 עֶנְק מִצְוֹרְנֶיךָ: ^(י) מָה יָפוּ דְדִיךָ אַחֲתִי כֹלָה מָה
 טָבוּ דְדִיךָ מֵיִן וְרִיחַ שְׁמֹנֶיךָ מִכֹּל בְּשָׁמִים: ^(יא) נִפְתַּת
 תַּטְפְּנָה שְׁכַתּוֹתֶיךָ כֹּלָה דְּבֶשׁ וְחֶלֶב תַּחַת לְשׁוֹנֶיךָ
 וְרִיחַ שְׁלֹמֹתֶיךָ כְּרִיחַ לְבָנוֹן: ^(יב) גֵּן נַעוּל אַחֲתִי כֹלָה

גַּל נְעוּל מַעֲיֵן חֲתוּם: (ג) שְׁלַחֲךָ פְּרָדִים רְמוּנִים
 עִם פְּרֵי מִגְדִּים כְּפָרִים עִם נֶרְדִּים: (ד) נֶרְדַּי וְכַרְכֶּם
 קָנָה וְקִנְמוֹן עִם כָּל עֵצִי לְבוֹנֵה מִזְרָא וְאֶהְלוֹת עִם כָּל
 רֵאשֵׁי בְשָׂמִים: (ו) מַעֲיֵן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנִזְלִים
 מִן לְבַנוֹן: (ז) עוֹרֵי צָפוֹן וּבֹאֵי תִימָן הִפִּיחֵי גַנִּי יִזְלוּ
 בְּשָׂמִי יִבֵּא דוֹדֵי לְגַנּוֹ וַיֹּאכֵל פְּרֵי מִגְדָּיו:

פרק ה

(א) בָּאתִי לְגַנִּי אֶחְתִּי כָּלָה אֶרִיתִי מוֹרֵי עִם בְּשָׂמִי
 אֶכְלֶתִי יַעֲרֵי עִם דְּבִשֵׁי שְׁתִּיתִי יֵינִי עִם חֲלָבֵי אֶכְלוּ
 רַעִים שְׁתוּ וְשָׁכְרוּ דוֹדִים: (ב) אֲנִי יִשְׁנֶה וְלִבִּי עַר
 קוֹל דוֹדֵי דוֹפֵק פֶּתַח־לִי אֶחְתִּי רַעֲיָתִי יוֹנֶתִי תִמְתִּי
 שְׂרָאשִׁי נִמְלֵא טַל קְנֻצוֹתֵי רְסִיסֵי לֵילָה: (ג) פֶּשֶׁטֶתִי
 אֶת כְּתָנֹתֵי אֵיכָכָה אֶלְבֹּשְׁנָה רַחֲצֵתִי אֶת רַגְלֵי אֵיכָכָה
 אֶטְנַפֶּם: (ד) דוֹדֵי שְׁלַח יָדוֹ מִן הַחַר וּמַעֵי הָמוּ עָלָיו:
 (ה) קִמְתִּי אֲנִי לִפְתּוֹחַ לְדוֹדֵי וַיְדִי נִטְפוּ מִזְרָא וְאֶצְבְּעוֹתֵי
 מִזְרָא עָבַר עַל כַּפּוֹת הַמְּנַעוּל: (ו) פֶּתַח־תִּי אֲנִי לְדוֹדֵי
 וְדוֹדֵי חִמַּק עָבַר נִפְשִׁי יִצְאָה בְּדַבְּרוֹ בְּקִשְׁתִּיהוּ וְלֹא
 מִצְאָתִיהוּ קִרְאָתוֹ וְלֹא עֲנִנִי: (ז) מִצְאָנִי הַשְּׂמֵרִים

הסִבְבִּים בְּעִיר הַכּוֹנֵי כְּצִעוֹנֵי נְשָׂאוֹ אֶת רְדִידֵי מַעְלֵי
 שְׁמֵרֵי הַחֲמוֹת: ^(ח) הַשְּׁבַעֲתִי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם
 אִם תִּמְצְאוּ אֶת דּוֹדֵי מָה תִּגִּידוּ לוֹ שְׁחֹלֶת אֶהְבֶּה
 אֲנִי: ^(ט) מָה דּוֹדְךָ מִדּוֹד הַיְּפָה בְּנָשִׁים מָה דּוֹדְךָ מִדּוֹד
 שְׁכָכָה הַשְּׁבַעֲתָנוּ: ^(י) דּוֹדֵי צַח וְאָדוּם דָּגוּל מִרְבָּבָה:
^(יא) רֵאשׁוּ כֶּתֶם פֹּז קּוֹצוֹתַי תִּלְתְּלִים שְׁחֹרוֹת כְּעוֹרֵב:
^(יב) עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל אֶפְיָקֵי מַיִם רַחְצוֹת בְּחֶלֶב יִשְׁבוֹת
 עַל מְלֵאֵת: ^(יג) לְחַיּוֹ כְּעֵרוּגַת הַבֶּשֶׂם מְגַדְלוֹת מְרַקְחִים
 שְׁפֹתוֹתַי שׁוֹשְׁנִים נְטֹפּוֹת מוֹר עִבֵּר: ^(יד) יָדָיו גְּלִילֵי
 זָהָב מְמֻלָּאִים בְּתַרְשִׁישׁ מַעְיו עֲשֵׂת שֵׁן מְעַלְפֶּת
 סִפְרִים: ^(טו) שׁוֹקִיו עֲמוּדֵי שֵׁשׁ מִיִּסְדִּים עַל אֲדָנָי פֹּז
 מְרֵאֵהוּ כְּלָבָנוֹן בְּחֹר כְּאַרְזִים: ^(טז) חֲכוּ מִמֶּתְקִים וְכֹלוּ
 מִחֲמָדִים זֶה דּוֹדֵי וְזֶה רְעֵי בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם:

פֶּרֶק ו

^(א) אָנָּה הֵלֶךְ דּוֹדְךָ הַיְּפָה בְּנָשִׁים אָנָּה פָּנָה דּוֹדְךָ
 וַיִּבְקֹשׁנוּ עִמָּךְ: ^(ב) דּוֹדֵי יָרַד לָגְנוֹ לְעֵרוּגוֹת הַבֶּשֶׂם
 לְרֵעוֹת בַּגָּנִים וְלִלְקֹט שׁוֹשְׁנִים: ^(ג) אֲנִי לְדוֹדֵי וְדוֹדֵי
 לִי הִרְעֵה בְּשׁוֹשְׁנִים: ^(ד) יָפָה אֶת רַעֲיָתִי כְּתַרְצָה נְאוּהָ

כִּירוּשָׁלַם אֵימָה כְּנֹדְגָלוֹת: ^(ה) הַסְבִּי עֵינַיךָ מִנְגְדֵי
 שֶׁהֵם הִרְהִיבֵנִי שֶׁעָרְךָ כְּעֵדֶר הָעֵזִים שֶׁגִּלְשׁוּ מִן
 הַגִּלְעָד: ^(ו) שְׁנַיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים שֶׁעָלוּ מִן הַרְחָצָה
 שְׁכָלֶם מִתְאִימוֹת וְשִׁכְלָה אֵין בָּהֶם: ^(ז) כְּפָלַח הָרְמוֹן
 רָקֶתְךָ מִבַּעַד לְצִמְתְּךָ: ^(ח) שְׁשִׁים הֵמָּה מְלָכוֹת
 וְשִׁמְנַיִם פְּלִגְשִׁים וְעֵלְמוֹת אֵין מִסְפָּר: ^(ט) אַחַת הִיא
 יוֹנְתִי תַמְתִּי אַחַת הִיא לְאִמָּה בָּרָה הִיא לְיוֹלְדָתָהּ
 רְאוּהָ בָנוֹת וַיֵּאֱשְׁרוּהָ מְלָכוֹת וּפְלִגְשִׁים וַיְהִלְלוּהָ: ^(י)
 מִי זֹאת הַנְּשִׁקְפָה כְּמוֹ שֶׁחָר יָפָה כְּלָבְנָה בָּרָה כַּחֲמָה
 אֵימָה כְּנֹדְגָלוֹת: ^(יא) אֶל גִּנַּת אֶגֶזוֹ יִרְדְּתִי לְרְאוֹת בְּאֵבִי
 הַנָּחַל לְרְאוֹת הַפְּרָחָה הַגֶּפֶן הַנִּצּוֹ הָרְמֹנִים: ^(יב) לֹא
 יִדְעֵתִי נִפְשִׁי שְׁמֵתֵנִי מִרְכָּבוֹת עַמִּי נְדִיב:

פרק ז

^(א) שׁוּבִי שׁוּבִי הַשׁוֹלְמִית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנַחֲזֵה בְךָ מָה
 תַּחֲזוּ בַשׁוֹלְמִית כְּמַחֲלַת הַמַּחֲנִים: ^(ב) מָה יָפוּ כְּעַמִּיךָ
 בַּנְּעָלִים בַּת נְדִיב חַמוּקֵי יִרְכִיךָ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה
 יְדֵי אָמֹן: ^(ג) שְׂרָרְךָ אֲגֹן הַסֵּהֵר אֶל יַחֲסֵר הַמְּזֶג בְּטִנְךָ
 עֲרַמַת חֲטִים סוּגָה בַשׁוֹשְׁנִים: ^(ד) שְׁנֵי שְׂדֵיךָ כְּשְׁנֵי
 עֲפָרִים תְּאָמִי צְבִיָּה: ^(ה) צְוֹאֲרֶךָ כְּמַגִּדֵל הַשָּׁן עֵינַיךָ

בְּרִכּוֹת בְּחֹשֶׁבֶן עַל שַׁעַר בַּת רַבִּים אַפֶּךָ כְּמִגְדָּל
 הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פָּנָי דְּמִשְׁקִי: ^(ו) רֵאשִׁיךָ עָלַיךָ כְּכַרְמֶל
 וְדִלַּת רֵאשִׁיךָ כְּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אֲסוּר בְּרֵהֲטִים: ^(ז) מַה
 יִפִּית וְמַה נִּעְמָת אֶהְבֶּה בִּתְעַנּוּגִים: ^(ח) זֹאת קוֹמְתָךְ
 דְּמִתָּה לְתִמְר וְשִׁדְיָךְ לְאַשְׁכְּלוֹת: ^(ט) אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה
 בְּתִמְר אַחֲזֶה בְּסִנְסֵנִי וְיִהְיוּ נָא שִׁדְיָךְ כְּאַשְׁכְּלוֹת
 הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֶּךָ כְּתַפּוּחִים: ^(י) וְחַכְךָ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ
 לְדוּדֵי לְמִישָׁרִים דוֹבֵב שְׁפִתֵי יְשָׁנִים: ^(יא) אֲנִי לְדוּדֵי
 וְעָלִי תִשׁוּקְתּוֹ: ^(יב) לֶכֶה דוּדֵי נִצָּא הַשָּׂדֶה נְלִינָה
 בְּכַפְרִים: ^(יג) נִשְׁכִּימָה לְכַרְמִים נִרְאֶה אִם פָּרְחָה
 הַגֶּפֶן פֶּתַח הַסְּמֹדֵר הַנִּצּוֹ הַרְמוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת דִּדִּי
 לָךְ: ^(יד) הַדּוּדָאִים נִתְּנוּ רֵיחַ וְעַל פֶּתַחֵינוּ כָּל מְגִדִים
 חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים דוּדֵי צִפְנֹתֵי לָךְ:

פרק ח

^(א) מִי יִתְּנֶךָ כְּאֵח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֲמַצְאָךָ בַּחוּץ
 אֲשַׁקֶּךָ גַּם לֹא יְבוֹזוּ לִי: ^(ב) אֲנִהְגֶךָ אֲבִיאָךָ אֶל בֵּית
 אִמִּי תִלְמָדְנִי אֲשַׁקֶּךָ מִיַּיִן הַרְקַח מֵעֵסִיס רְמוֹנִי: ^(ג)
 שְׁמְאֵלוֹ תַחַת רֵאשִׁי וְיִמִּינוּ תַחְבִּקְנִי: ^(ד) הַשִּׁבְעֵתִי
 אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם מַה תְּעִירוּ וְמַה תְּעַרְרוּ אֶת

הָאֵהָבָה עַד שֶׁתַּחֲפֹץ: ^(ה) מִי זֹאת עֲלֶה מִן הַמִּדְבָּר
מִתְרַפֶּקֶת עַל דֹּדָה תַּחַת הַתְּפוּחַ עוֹרֶרְתִּיךָ שָׁמָּה
חִבְלֶתְךָ אִמְךָ שָׁמָּה חִבְלָה יִלְדֶתְךָ: ^(ו) שִׁימְנֵי כַחוֹתֶם
עַל לִבְךָ כַחוֹתֶם עַל זְרוּעֶךָ כִּי עֲזָה כַמּוֹת אֵהָבָה
קָשָׁה כְּשֵׁאוֹל קִנְיָה רִשְׁפִּיָּה רִשְׁפִּי אִשׁ שֶׁלֹּהֶבֶתֶיָּה:
^(ז) מַיִם רַבִּים לֹא יוֹכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאֵהָבָה וּנְהַרוֹת
לֹא יִשְׁטַפּוּנָה אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בְּאֵהָבָה
בוֹז יְבוֹזוּ לוֹ: ^(ח) אָחוֹת לָנוּ קִטְנָה וְשִׂדִּים אֵין לָהּ מָה
נַעֲשֶׂה לְאַחֲתָנוּ בַּיּוֹם שֶׁיִּדְבֹּר בָּהּ: ^(ט) אִם חוֹמָה הִיא
נִבְנְהָ עֲלֶיהָ טִירַת כֶּסֶף וְאִם דָּלַת הִיא נִצּוֹר עֲלֶיהָ לוֹחַ
אָרֶז: ^(י) אֲנִי חוֹמָה וְשִׂדִּי כַּמְגִדְלוֹת אֲזִי הֵייתִי בְּעֵינָיו
כְּמוֹצֵאת שָׁלוֹם: ^(יא) כָּרָם הָיָה לְשִׁלְמָה בְּבַעַל הַמּוֹן
נָתַן אֶת הַכָּרָם לְנֹטְרִים אִישׁ יָבֵא בְּפָרְיוֹ אֶלֶף כֶּסֶף:
^(יב) כָּרָמִי שְׁלִי לְפָנָי הָאֶלֶף לָךְ שְׁלֹמָה וּמֵאֲתַיִם לְנֹטְרִים
אֶת פָּרְיוֹ: ^(יג) הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגְּנִים חֲבֵרִים מִקְשִׁיבִים
לְקוֹלֶךָ הַשְּׁמִיעֵנִי: ^(יד) בָּרַח דּוֹדִי וּדְמָה לָךְ לְצַבִּי אוֹ
לְעַפְרָה הָאֵילִים עַל הָרִי בְּשָׂמִים:

וחוזרים ואומרים:

הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגְּנִים חֲבֵרִים מִקְשִׁיבִים לְקוֹלֶךָ הַשְּׁמִיעֵנִי:

לאחר שיר השירים יאמר:

רבון כל העולמים,

יהי רצון מלפניך יהנה יאהדונהי אלהינו ואלהי אבותינו, שבזכות שיר השירים אשר קרינו ולמדנו, שהוא קדש קדשים, בזכות פסוקיו, ובזכות תבותיו, ובזכות אותיותיו, ובזכות נקודותיו, ובזכות טעמיו וצרופיו ורמזיו וסודותיו הקדושים והטהורים הנוראים היוצאים ממנו, שתהא שעה זו שעת רחמים, שעת הקשבה, שעת האזנה, ונקראך ותעננו, נעתיר לך והעתר לנו. ותהיה עולה לפניך קריאת שיר השירים כאלו כונו כל הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים וסתומים בו בכל תנאיו, ונזקה למקום שהנפשות, הרוחות והנשמות נחצבות משם, וכאלו עשינו כל מה שפוטל עלינו להשיג, בין בגלגול זה בין בגלגולים אחרים, ולהיות מן העולים והזוכים לעולם הבא עם שאר צדיקים וחסידים. ומלא כל משאלות לבנו לטובה ותהיה עם לבבנו ואמרי פינו בעת מחשבותינו, ועם דינו בעת מעבדינו, ותשלח ברכה, הצלחה והרוחה בכל מעשי דינו, ומעפר ענינו תקימנו, ומאשפות דלותנו תרוקמנו, ותשיב שכינתך לעיר קדשך במהרה בימינו, אמן.

א. חייב אדם לעסוק בהלכות פסח ויציאת מצרים ולספר בניסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח והקב"ה משתבח בו, כדכתיב: "ישראל אשר בך אתפאר", אמנם אינו צריך לצער את עצמו ביום טוב בשביל כך.

ב. קריאת שמע קוראין כמו בכל לילה, וטוב לאומרה קודם חצות למרות שהוא לא הולך לישון ואומר ברכת המפיל בלי שם ומלכות (בא"ח צו, לה; כה"ח תפא, ס"ק יג-יד).

ג. אם עשה כל הסדר כתקנו מובטח לו שהוא רצוי לפני ה' יתברך. ונזכה בעזרת ה' לשנים רבות נעימות וטובות בגאולה שלימה, אמן.